

SCIENCE AND

EDUCATION

A NEW

DIMENSION

PHILOLOGY

ФІЛОЛОГІЯ

p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

II(6), Issue 29, 2014

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board
Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:
Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Vice-Rector, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Anatolij Morozov, Doctor of Science in History, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Valentina Orlova, CSc in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2014

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and coauthors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

The journal is listed and indexed in:

INNO SPACE SCIENTIFIC JOURNAL IMPACT FACTOR: 2.642

ISI (INTERNATIONAL SCIENTIFIC INDEXING) IMPACT FACTOR: 0.465

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

GOOGLE SCHOLAR

Contents

<i>Bezrukov A.V.</i> The Metaphysical Poetry as a Peculiar Trend of the Baroque Art.....	6
<i>Hudz N.O.</i> Visual and Linguistic Profiles of Environmental Blogs	10
<i>Kapak J.</i> Besonderheiten der Aktualisierung von geschlechtsspezifischen Phraseologismen im modernen deutschen Diskurs	14
<i>Navrotska I.M.</i> Distinguishing polysemy from homonymy of the English nouns by means of semantic analysis	17
<i>Nykytchenko K.P.</i> Traditional and cognitive approaches to occasional word-formation	20
<i>Prihodko A.A.</i> The Role of Antinomies in Language	24
<i>Prihodko A.I.</i> On the Merge of Cross and Interdisciplinary Study: Cognitive and Ecological Linguistics	26
<i>Shumylo M.Y.</i> Etymological and semantic changes of the English medical terms.....	29
<i>Галій Л.Г.</i> Семантико-генетична характеристика присвійних займенників в сучасній англійській та українській мовах.....	32
<i>Грибнік Ю.І.</i> Афіксація як один із найпродуктивніших морфологічних способів формування термінів геодезії та кадастру	36
<i>Гурская Д.В.</i> Языковая реализация прагматического потенциала дихотомии "добро – зло" в Библии	41
<i>Єловська Ю.В.</i> Табу в науковому дискурсі.....	45
<i>Лехніцька С.І.</i> Морфолого-синтаксична характеристика терміноелементів у латиномовних назвах лікарських засобів.....	52
<i>Лещенко А.В.</i> Понятие саспенса в контексте современных научных исследований	55
<i>Масель Ю.С.</i> Системні відношення субстандартних одиниць англійської мови.....	58
<i>Мелех Г.Б.</i> Мотиваційна база німецьких гастрономічних фразеологізмів.....	62
<i>Михайлова Е.В.</i> Из истории становления частеречевой классификации: турецкая грамматическая традиция.....	65
<i>Нестелєєв М.А., Москаленко М.М.</i> Міфологема води у збірці В. Стуса „Палімпсести”	69
<i>Панова Н.Ю.</i> Суицидальные тенденции в повести Р.Л. Стивенсона “Странная история доктора Джекила и мистера Хайда”	73
<i>Поліщук (Шадчина) А.С.</i> Семантичні переходи в назвах тварин <i>Caniformia</i> та <i>Feliformia</i> (на матеріалі ностратичних мов).....	77
<i>Попова Н.М.</i> Явища полісемії у світлі синхронічно-діахронічного аналізу концептів (на матеріалі іспанської мови)	84
<i>Смоляна Т.А.</i> Прецедентність німецькомовної максими як ептоніму у пареміологічному та фразеологічному фондах.....	88
<i>Судус Ю.В.</i> Комунікативний стиль у промовах американського дипломата Саманти Пауер	93
<i>Хоменко Г.Є.</i> Стилістичні засоби з символічним компонентом “вода” в медіатекстах початку XXI століття.....	96
<i>Шевчук З.С.</i> Прецедентні феномени як ознака соціалізації мовної особистості жінки (на матеріалі текстів Ірен Роздобудько).....	100

Bezrukov A.V.

The Metaphysical Poetry as a Peculiar Trend of the Baroque Art

Bezrukov Andriy Victorovich, postgraduate
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk, Ukraine

Abstract. The Metaphysical poetry is concerned with the whole experience of man, but the intelligence, learning and seriousness of the poets means that the poetry is about the profound areas of experience especially – about love, romantic and sensual; about man's relationship with God - the eternal perspective, and, to a less extent, about pleasure, learning and art. The Metaphysical poets created a new trend in history of English literature. These poems have been created in such a way that one must have enough knowledge to get the actual meaning. The Metaphysical poets made use of everyday speech, intellectual analysis, and unique imagery. The creators of the Metaphysical poetry, John Donne along with his followers, are successful not only in that period but also in the modern age.

Keywords: *Metaphysicals, poetry, conceit, Baroque, word, image, religion, death, love*

In the still predominantly British study of English literature, the term "Baroque" is hardly ever used to describe the era between the Renaissance and the age of Neoclassicism, and it seems that only scholars of comparative literature who have dared look across the Channel, such as American literary critic René Wellek in his work "The Concept of Baroque in Literary Scholarship" [11], as well as cultural scholars use it in their approach. In British studies of English literature, the term "Metaphysical" is still given preference. Originally, "Metaphysical" was used as a derogatory term by the Neoclassicists in order to differentiate their aesthetics, which was based on reason and clearly defined rules, from the Baroque aesthetics of the "last age". From their point of view the Baroque poets had offended against the eternally valid norms of reason and nature and so, in this dysphemistic sense, Metaphysical was meant to describe something "unnatural" or "adverse to nature" rather than the "supernatural".

The term Metaphysical applied to poetry has a long and interesting history. It refers to a specific period of time and a specific set of poets. In 17th-century England, there was a group of poets who, while they did form a formal group, have been considered the The Metaphysical poets. There is no scholarly consensus regarding which seventeenth-century English poets or poems may be regarded as in the Metaphysical genre. There are, in most lists, few poets that belong, and they are as follows: John Donne (1572–1631), George Herbert (1593–1633), Andrew Marvel (1621–1678), Henry Vaughan (1622–1695), Richard Crashaw (1613–1649), Abraham Cowley (1618–1667), Thomas Traherne (1636–1674). There are additional poets that are sometimes also considered to be part of this small group of 17th century The Metaphysical poets, and they are George Chapman, Richard Leigh, Katherine Philips, Edward Taylor, Anne Bradstreet and John Wilmot, 2nd Earl of Rochester.

Donne is, and this is almost undisputed, the quintessential Metaphysical poet. If none other is read, Donne is generally recommended for a reader to get a good idea of what The Metaphysical poetry is all about.

In Baroque rhetoric, the conceit replaced the Renaissance image just as the oval replaced the Renaissance circle in Baroque architecture, giving the reader an equal sense of distortion. A typical example is the famous divine poem on the repentant sinner Mary Magdalene, "The Weeper", and its strong-line coda, "The Tear", by the Roman Catholic and Counter-Reformatory poet Richard Crashaw. The poem disrupts the well-proportioned and by now time-worn Petrarchan comparison of eyes with foun-

tains or orbs and tears with springs or stars in the most extravagant and illogically mixed ways. In rapid and broken succession, the eyes are no longer fountains but become extended to "portable and compendious oceans" faithfully and paradoxically following their beloved Christ, and the tears are drops weeping for their own loss, or, more paradoxically, moist sparks, watery diamonds, maiden gems worn by a wanton woman blushing at Christ, her very masculine and beautiful lover, pearls of dew carried on pillows stuffed with the down of angels from the sinner's lowly dust to heaven, to be metamorphosed into stars and singers in the heavenly choir of angels [4]. Besides concrete physical objects such as eyes and tears, abstracts such as moderation, repentance, grace, wisdom, and love could also be illustrated by such far-fetched and original vehicles. Thus, the obvious and harmonious comparison of love with fire in Petrarch was replaced by the artificial and eccentric comparison of love with a flea in Donne [9]. This *conceitismo* was closely related to the originally anti-Calvinist and Counter-Reformatory mixed genre of the emblem. Complementing a Baroque history painting, the emblem was chiefly meant to convey abstract doctrines of faith and philosophy to the human senses, in a tripartite combination of word and picture. This task would almost necessarily put a strain on the emblem writer's inventiveness in finding eccentric vehicles, as when he illustrated the universal indispensability of divine and human love by depicting the world as a cask and Amor-Christ as a cooper binding together that cask's loose planks. It is typical of this Baroque *ut pictura poesis*¹ that, for instance, the concept comparison of divine grace with a magnet, which alone can draw the iron human heart up to God, was used both in John Donne's "Holy Sonnets".

Much has been written about the theatricality and dramatic quality of The Metaphysical poetry, especially in its earlier phase. In their radical opposition to Calvinistic theology, Metaphysical poems are intensely picturesque, displaying the entire pictorial splendor usually associated with the flashy illusory stage-designs of the Stuart court-masque. Moreover, against the background of the sister arts *ut pictura poesis*, attention should be paid to the theatricality both of Baroque church architecture and of Baroque painting. Baroque churches were splendidly designed as *theatrum sacrum*, and theatrical illusion was consciously made use of in order to involve the senses *ad majorem Dei gloriam*². The heavens opening and revealing

¹ Latin, literally "As is painting so is poetry".

² The Jesuit motto (*To the Greater Glory of God*).

God surrounded by his hierarchies of angels in all their glory was portrayed as a theatrical pageant comparable to (and exceeding) that of the most splendid court-masques, giving observers a sensual foretaste of the delights to come in the world beyond. Baroque paintings, too, are full of theatre motifs and heavy drapery, with curtains allowing glimpses of what seemingly was not meant to be seen. This, of course, had the contrary effect: disclosing rather than concealing, arousing curiosity and guiding the eye directly to what was only half-heartedly hidden. Christ in the manger or Christ on the cross no longer carries a napkin or loincloth hiding his shame, but rather a theatre curtain revealing it and conveying Christ's erotic potency and soteriologic fertility to the astounded spectator.

Not only in literary comparisons but also in the context of the two conflicting world pictures and two conflicting religions - even the most remote elements were connected in *contentio* or composition (now called antithesis) or *synoeciosis* or opposition (now called paradox). We find heaven and hell, life and death, fire and water almost automatically linked, just as Baroque literature reflected the increasing awareness of a world out of joint on all levels. In their massive accumulation and complex clusters, antithesis and paradox became distinctive characteristics of Baroque rhetoric. Thus, in his two earliest verse letters referring to his participation in the Islands Expedition (1597), John Donne opposed the descriptions of two contrary experiences in *extremis*³, a sea storm and sea calm. Both not only threatened the sailors' lives, the second even more than the first, but confronted them with two versions of pristine, pre-Creationist, Godless chaos. In "The Storm":

*...Darkness, lights elder brother, his birth-right
Claims o'er this world, and to heaven hath chas'd light.
All things are one, and that none can be,
Since all formes, uniforme deformity
Doth cover, so that wee, except God say
Another Fiat, shall have no more day... [7, 125].*

And in "The Calm":

*...Fate grudges us all, and doth subtly lay
A scourge, 'gainst which we all forget to pray.
He that at sea prays for more wind, as well
Under the poles may beg cold, heat in hell.
What are we then ? How little more, alas,
Is man now, than, before he was, he was ?
Nothing for us, we are for nothing fit ;
Chance, or ourselves, still disproportion it.
We have no power, no will, no sense ; I lie,
I should not then thus feel this misery [7, 127].*

All aim is lost in disorientation; all coherence (of the fleet) is gone. All order, distinctions, and laws of causality are annihilated in a hell of shrieking noises or baking heat. The speaker can no longer distinguish directions and seasons, day and light, sleep and death, health and disease. And every thing and act planned for the sake of survival either fails or turns to its very contrary. The accumulated paradoxes underline the obliteration of all created relationship between cause and effect, as of all rational order. Another of Donne's eschatological poems either composing or opposing extremes is "The First

Anniversary" (1611). Here the old world, shaken by a severe fever with hot and cold flushes, doubts whether the end of this crisis signifies the world's survival or its death, only to learn that its inevitable decay due to sin is the (certainly very Utopian) precondition of its rebirth into a virtuous and prelapsarian state.

Situational as well as rhetorical paradoxes can be found in all epochs of literature, and have been aptly classified in three types: the serious and unresolvable paradox, the comical and satirical paradox, and the playful or semi-jocular paradox. The distinctively Baroque paradox belonged to the first type. Like the conventional serious paradox, it opposed extreme opposites in seeming logicity; but it aimed at eccentric surprise. In John Donne's "Holy Sonnets", each speaker tries to overcome the broken state of the world and the church in a private illogical communion between two lovers, himself and his desired God. The speaker will never be free unless God chains him, and will never be chaste unless God rapes him. God has to overthrow him in order that he may firmly stand [1].

In Richard Crashaw's "Hymn to Saint Teresa", penetration is the precondition of virginity as well as ignorance the precondition of knowledge, bankruptcy the precondition of strength, martyrdom and death the precondition of life, and fall and sin the precondition of resurrection and salvation. In their theological and philosophical unresolvability, such serious paradoxes, homiletically conventional or sensationally shocking, were radically different from the traditional comical and satirical type of paradox on the one hand, and from the traditional playful or semi-jocular type of paradox on the other hand. And they also differed from the paradox that modern literary theory postulates for all poetry or even prose. The distinctive feature of Baroque paradoxes is their shocking choice of joined opposites as well as the sheer quantity of obsessive paradox cumulation, which sets them apart from the serious paradoxes that survived in the Augustan age, with its self-imposed obligation to a return to harmony and to the restrictive rule of decorum. The typically Baroque use of paradoxes must be understood as the literary expression of an age that did not only have to face new contradictory theologues, philosophies, and views of history [1]. The age had, above all, been taken by surprise in having to face a totally new, non-geocentric world picture.

As shown above, Baroque literature's characteristic feature of replacing logical lines of argumentation by paradoxes, syllogisms, barocones⁴ and other kinds of witty and spurious argumentation reflects the feeling of an original community and continuity increasingly torn apart. George Herbert's broken altar (fragmented in violation of biblical law) symbolizes the broken church, and is wittily associated with the psalmist's broken heart as well as the speaker's broken poem. The speaker's poetic sacrifice, like all sacrifice, aims at an "at-one-ment" with God, though (paradoxically) to the exclusion of both the church and the community. Donne's "First Anniversary", his above-mentioned poetic anatomy of the dead old world,

⁴ This medieval Latin word for a form of syllogism as the possible etymon for "Baroque" was originally suggested by Jean-Jacques Rousseau in his "Dictionnaire de musique" (1768).

³ Latin, in extremity, in dire straits.

provides another type of such unexpected disruptions of the train of thoughts. It teems with sudden changes of argument and truncated thoughts, marked by aposiopesis or interruptions of the type of "But no!" and underlined by numerous antitheses and unresolvable paradoxes. Another splendid instance is Donne's poem "A Nocturnal upon St Lucy's Day", with its wittily paradoxical and surprising treatment of alchemy. The speaker, *tout seul*⁵ by the death of his beloved lady and in his isolation from "all others", feels more than ordinarily depressed on St Lucy's day, being the shortest, darkest, and most sapless day of the year. All others stand in expectation of the next spring, which will renew their erotic vitality. The speaker, however, feels his own death multiplied into utter nothingness. Alchemy, the ultimate goal of which was the transformation of lower into higher matter, is replaced by a "new alchemy", transforming nothingness into a higher form of nothingness. Then this utter bodilessness will exalt him far above the mere fleshly and goatlike regeneration of "all others" and effect his regeneration into an infinitely higher love.

Thus, nothingness distilled to its "quintessence" and "elixir" becomes a higher life, the nadir turns zenith. A dense erotic imagery (alchemy and alembics, the tropic of Capricorn, sap and balm, lust, goat, bed) is inseparably interwoven with an equally dense religious number symbolism (3, 5, 7, 9, 12) and imagery (sun, vigil, eve). Such a definitely non-prudish sensuality as appears in these paradoxes refers to still another source of the logically broken disposition of the classical literary rhetorical discourse: the *trompe l'oeil*⁶ argumentation of the Jesuits, i.e. the deliberate satisfaction of the senses, condemned by Calvin, by deceiving the senses (as well as in the above-mentioned *trompe l'oeil* perspective of Baroque church ceiling paintings) *ad majorem Dei gloriam* following Ignatius of Loyola and the Council of Trent (1545-1563).

In his "Ars Poetica", Horace had recommended the golden mean between elliptical brevity and long-winded detail; and the early Neoclassicists of the School of Ben Johnson followed this conventional rule of "Breve esse laboro Obscurus fio". The Baroque poets of the School of Donne, however, revolted by making the very contrary, "masculine" elliptical brevity for the purpose of stylistic obscurity, their poetic ideal. In classical literary rhetorical discourse, obscurity had ever been a stylistic device of the *ornatus*. Thus, even in its own time, the term "strong lines" was used for English Baroque poetry, vehemently opposed by the early Neoclassical School of Ben Johnson [6]. In the transition from the Renaissance to the Baroque age models changed: they shifted from Demosthenes' dense precision of thought to Isocrates' dazzling external form, from Cicero's balanced stylistic clarity to the epigrammatic and elliptical taciturnity of Tacitus and Seneca. This also explains the popularity that Tacitus's contemporary Martial and his "Epigrammata" enjoyed with the Metaphysicals, who delighted in writing terse epigrams both in English and Latin: Donne's "Epigrams", Herbert's "Passio Discerpta", Crashaw's "Epigrammata Sacra", Marvell's "Inscribenda". Thus, the stylistic ideal of the

Golden Latinity of Horace and Cicero was replaced by the later stylistic ideal of the Silver Latinity of Tacitus and Martial. Art historians, and, in their wake, literary historians consequently attempted to explain the Baroque as a returning phenomenon of decadence following classical peaks [10]. This was done, for example, by the art historian Jacob Burckhardt in 1855 and in 1860, until in "Renaissance und Barock" (1880) his pupil Heinrich Wölfflin suggested accepting Baroque decadence as an art form of its own. Decades later, this was still the case with Ernst Robert Curtius: in "Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter" (1948) he opposed classicism and mannerism as *virtus* and *vitium*.

The plain, partly colloquial, and often consciously deformed poetic style is a particularly striking feature of the English Protestant Baroque. John Donne, George Herbert, Henry Vaughan, Andrew Marvell, and Thomas Traherne demonstratively rejected the poetic diction and high stylization of Renaissance poetry from Petrarch to Shakespeare, as well as the *ornatus malus* of stylistic Mannerism (Euphuism, Gongorism, Marinism). Thus, the plain style of English Baroque poems stood in antithetical tension to their highly complicated and intellectual content. George Herbert expressed this most controversially - and even paradoxically - in his two "Jordan" poems, with an artificial pun on the "plains of Jordan":

*Who says that fictions only and false hair
Become a verse? Is there in truth no beauty?
Is all good structure in a winding stair?
May no lines pass, except they do their duty
Not to a true, but painted chair?*

<...>

*Shepherds are honest people; let them sing;
Riddle who list, for me, and pull for prime;
I envy no mans nightingale or spring
Nor let them punish me with lose of rime,
Who plainly say, My God, My King [8, 197].*

It should, however, be noted that Herbert's "Jordan" poems are self-deconstructive in their apparent contradiction between their argument in favor of pristine, original, 'natural' plainness (analogous to the Protestant recourse to "primitive" Christianity) on the one hand, and their 'artificial' though non-mannerist rhetoric on the other hand (analogous to the Roman Catholic insistence on post-primitive tradition and ornament). This expresses the Anglican Church's and the Metaphysical poet's tension between their Protestant and their Roman Catholic heritages, also reflected in the palace architecture of the period, where plain Neoclassical façades concealed ornate Baroque interiors, – the more private the rooms the more ornate their decorations.

The Metaphysical poets created a new trend in history of English literature. These poems have been created in such a way that one must have enough knowledge to get the actual meaning. The Metaphysical poets made use of everyday speech, intellectual analysis, and unique imagery. The creators of the Metaphysical poetry, John Donne along with his followers, are successful not only in that period but also in the modern age. The Metaphysical poetry takes an important place in the history of English literature for its unique versatility and it is popular among thousand of peoples till now.

⁵ Latin, alone, all by oneself.

⁶ French, a painting or decoration giving a convincing illusion of reality.

REFERENCES

1. Colie R. Paradoxia Epidemica : The Renaissance Tradition of Paradox / R. Colie. – Princeton : Princeton University Press, 1966. – 521 p.
2. Eliot T.S. The Metaphysical Poets / T.S. Eliot // Selected Essays. – 3rd ed. – L. : Faber and Faber, 1951. – P. 281–291.
3. Johnson S. Life of Cowley / S. Johnson // The Works of Samuel Johnson, LL. D.: Together with his Life, and Notes on his Lives of the Poets / [ed. by John Hawkins]. – Vol. 2. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – P. 5–70.
4. Metaphysical Lyrics and Poems of the Seventeenth Century: Donne to Butler / [sel., ed., with an essay by H. J. C. Grierson]. – L. : Oxford University Press, 1959 (reprint of the 1921 ed.). – 244 p.
5. Metaphysical Poetry / [ed. with an introd. and notes by C. Burrow]. – L.: Penguin, 2006. – 336 p.
6. The Cambridge Companion to English Poetry. Donne to Marvell / [ed. by T. N. Corns]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993.
7. The Collected Poems of John Donne / [ed. by R. Booth]. – Ware : Wordsworth Editions Ltd, 2002. – 369 p.
8. The English Poems of George Herbert / [ed. by H. Wilcox]. – NY : Cambridge University Press, 2007. – 740 p.
9. Smith A. J. Metaphysical Wit / A. J. Smith. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992.
10. Strich F. Die Übertragung des Barockbegriffs von der bildenden Kunst auf die Dichtung / F. Strich // Der literarische Barockbegriff. – Darmstadt : Wiss. Buchges, 1975. – S. 307–328.
11. Wellek R. The Concept of Baroque in Literary Scholarship / R. Wellek // Concepts of Criticism. – New Haven : Yale University Press, 1963. – P. 69–127.

Безруков А.В. Метафизическая поэзия как особое направление барочного искусства

Аннотация. Возникшая на почве общественной реакции, поэзия метафизической школы порывает с реалистическими и гуманистическими традициями ренессансной лирики, приобретает спиритуалистический характер, становится выразительницей поэтики барокко. Эта эволюция особенно заметна в творчестве зачинателя и виднейшего представителя "школы" Джона Донна. Религиозная тематика, мистические настроения характерны и для других поэтов "школы" – Джорджа Герберта, автора сборника стихов "Храм" (1633); Ричарда Крэшо, автора сборника "Шаги к храму" (1646); Генри Вога-на. Для поэтов метафизической школы характерна крайне усложненная форма; они изобретали изоощренные образные концепции (кончетто), изысканные метафоры, трудно расшифровываемые символы и аллегории. Влияние поэтики метафизической школы сказалось на первых произведениях поэта-роялиста А. Каули и республиканца А. Марвелла, творчество которого в целом знаменует становление английского классицизма. Интерес к метафизической поэзии возродился в Англии в XX в. среди модернистов (Т.С. Элиот и др.).

Ключевые слова: метафизики, поэзия, кончетто, барокко, слово, образ, религия, смерть, любовь

Hudz N.O.

Visual and Linguistic Profiles of Environmental Blogs

Hudz Nina, post-graduate student

Zhytomyr State Ivan Franko University, Zhytomyr, Ukraine

Abstract. The article describes visual and linguistic peculiarities of environmental blogs. Our analysis illustrates that segmentation of blogs covering environmental issues is based on a system of hyperlink. On the morphological level environmental blogs make extensive usage of plural forms of nouns, degrees of comparison, Past Simple and Future Simple tenses and imperative mood. Lexical stylistic peculiarities of environmental blogs are characterized by employment of neologisms, colloquialisms and idiomatic expressions. Enumeration, parenthesis and repetition are expressive means most frequently met on syntactic level. Being comparatively poor in stylistic devices on syntactic level, environmental blogs are extremely rich in figures of speech, namely metaphors, epithets and metonymies.

Keywords: *environmental blogs, genres, stylistic analysis, environmental awareness, human-nature relationship*

Introduction. Due to significant scientific and technological advances over centuries, the environment has been treated as a passive object and its resources have been ruthlessly exploited. False beliefs based on the assumption that humankind has a superior status over the rest of Earth's inhabitants have sharpened the contradictions between human activity and natural processes thus posing serious threats to the existence of human civilization. For these reasons various attempts on local, governmental and international levels are being made to remedy the situation. The environmental movement, which has sprung up in response to global environmental challenges, channels a lot of efforts into spreading information on the most urgent environmental issues aiming to change the human-nature relationship paradigm. With the emergence and ever-increasing popularity of the Internet a dramatic increase in environmental awareness has been observed throughout the world. This can be explained by the fact that recent years have seen a virtual explosion of people's engagement in Internet communication which covers all spheres of human life, environmental issues included. Among the variety of other Internet genres, blogs on environmental issues have become an effective means of drawing Internet users' attention to the problems of safe environment, endangered species, clean energy, resource depletion, sustainability and a host of other global environmental challenges.

Literature Review. Blogs or web logs were created in 1997 by Jorn Barger. Initially they were designed as lists of websites that the blogger found to be of interest and wished to share with others [1, p. 18]. Oxford Advanced Learner's Dictionary defines blog as "a website where a person writes regularly about recent events or topics that interest them, usually with photos and links to other websites that they find interesting [4, p. 150]. There are many different kinds of weblogs ranging from personal online journals to sites that track news on specific topics. With increasing use of audio and video technology there appeared new sub-genres such as photoblogs [3, p. 31].

Looking more specifically at blog classifications S. Herring, L. Scheidt, E. Bonus, and E. Wright sum up the previous research findings. Thus, R. Blood's classifies blogs into three types: 1) *filters*, which include links to other sites or blogs of interest the content of which is external to the blogger; 2) *personal journals*, the content of which is internal to the blogger's thoughts and internal workings; 3) *notebooks*, which may contain either external or internal content and are distinguished by longer,

focused essays. S. Krishnamurthy proposes a classification of blogs into four basic types according to two dimensions: personal vs. topical, and individual vs. community. S. Herring and her colleagues classify blogs into personal journals, filters, k-logs (knowledge), mixed purpose or other [2, p. 2-4]. S. Nowson distinguishes three types of blogs: news, commentary and journal [3, p. 31-35]. The last classification is of a particular interest to this study, because environmental blogs are commentaries by nature, i.e. they always express the author's opinion and his attitude to the information posted.

The legitimacy of the claim that blogs are an independent genre is premised on the assumption that recurrent electronic practices can meaningfully be characterized as genres [2, p. 2]. In traditional rhetoric genre is understood as relatively stable communication acts [5]. With the advent of the Internet many off-line genres carry over into the web-genres. Consequently, a question arises whether Internet genres and more specifically, blogs are copies of their off-line counterparts or a unique phenomenon created by new communication environment.

In this respect O. Goroshko and O. Zemlyakova argue that modern linguists are faced with three major challenges: 1) complexity and multidimensional character of Internet genres; 2) likelihood that Internet genres will become obsolete given the speed of technological change and highly dynamic nature of the Internet, which will make any attempt at classification quickly outdated; 3) Internet genre studies are still in their infancy [6, p. 235].

Therefore it is not surprising that linguists apply different criteria to Internet genre classification. Our analysis of the existing approaches to this problem suggests that blogs can be accounted for as a separate Internet genre based on the following criteria: 1) principle of interaction – one-to-many; 2) communication function – presentation; 3) structure and composition – discourse formative i.e. blog entries follow communication rules strictly restricted by certain technical parameters; 4) origin – hybrid that shares the features of traditional diaries and utilizes the opportunities Internet offers.

Objective. The objective of this paper is to study visual and linguistic peculiarities of environmental blogs as one of the genres of environmental Internet discourse.

Material and Methods. The present study is based on the analysis of a random sample of 100 environmental blog entries posted in blog sections on official web-pages of international non-governmental organizations (Green-

peace International and Fauna & Flora International), Environmental News Network website and the environmental blogs treehugger.com and grist.org.

To study the linguistic peculiarities of environmental blogs we employed lingvostylistic analysis and elements of quantitative analysis at all levels of the language system.

Results and discussion. Given that blog entries as other Internet texts are mainly perceived visually, their graphic representation is of a paramount importance. Our study shows that the graphic segmentation of blogs covering environmental issues is based on a system of hyperlinks. In many cases, a blog is a structural part of a website and is represented by a logbook i.e daily chronicle, divided by category (agriculture, climate change, forests, nuclear, oceans, toxics, etc.) and usually contains photos and video clips or photo reports. In addition, an environmental blog may have a permanent author or be anonymous. The navigation through a blog entry is accomplished by clicking either on its title or on the icon *Continue reading*. Environmental blogs are extremely interactive as the user can leave a comment or a complaint (*reply, Flag Abuse*), press "like" button or share its content in social networks (*share this*).

Another important factor in visual design noted in the analyzed environmental blogs is their colour palette. It attracts the attention of potential recipients and plays a key role in information processing. In addition, colour serves symbolic, constructive and decorative purposes, creates appropriate psychological mood, and facilitates formation of a desired effect. Close inspection of the environmental blogs studied shows that green, blue, yellow, red and orange colours dominate, which is not surprising since these colours symbolize nature, hope, joy, peace etc. In our opinion, they reflect the activities aimed at preservation of safe environment and help environmental blogs stand out well against the Internet information abyss.

The study of the linguistic peculiarities in the given environmental blogs on morphological level is based on the analysis of the usage of notional and structural parts of speech, namely nouns, adjectives, verbs, pronouns and adverbs. A quantitative study of noun usage in environmental blogs has shown that both countable and uncountable nouns are used in plural forms (40%) which aim at showing the scale of environmental problems: *flood waters; oceans; seas; superstorms; emissions* etc. There is one observation to be made here. Blog authors very often resort to enumeration of plural nouns: *winds and currents; governments, companies and investors; scientists, academics, analysts, insurers, lawyers, regulators, and activists; droughts, floods and heavy rains* etc. This can be explained by bloggers' attempts to attract Internet users' attention to natural as well as man-made catastrophes and their dreadful consequences. Besides, environmental blogs are characterized by extensive usage of possessive case. Whereas the structure N of N is dominant (91%), N's structure (9%) is carried over into the portrayal of natural processes and phenomena thus personifying and endowing them with features intrinsic to a person: *Earth's resources, nature's game, Earth's biosphere, nature's forces, the world's bees* etc.

Pronoun frequency usage analysis gives us grounds to say that in environmental blogs personal pronouns "I" and "we" are most frequently met (21, 8% and 16, 4% respectively) which is explained by the fact that most bloggers share their own experience and impressions concerning their participation in environmental movement: *I've been there when the bulldozers have rolled in, and I've seen the destruction first hand. But I cannot stop these machines by myself. As a Greenpeace forest campaigner here in Indonesia, I can tell you we need voices from all around the world.* Personal pronoun "we" serves as a means of laying the responsibility for all the environmental challenges on everyone. Similarly, personal pronoun "you" (12%) induces Internet users to communication and action: to support certain environmental undertakings, donate money, sign a petition etc.: *Wherever you are, you can help Sini and the team and be part of this action by joining the movement, by sharing the photos, or by tweeting your support; If you have thoughts or comments on this action, we'd love to hear. What would you do to protect the Arctic?* Personal pronoun "they" (7, 3%) sets off contrast between natural world and humankind unveiling crimes against nature.

Special place in the studied environmental blogs is occupied by possessive pronouns "our" (4,3%) and "their" (7,4%) which are used as a reminder that only cooperation on all levels can ensure environmental protection: *However, despite the huge significance of our oceans, more than 99% of the high seas are still unprotected due to a lack of political will and necessary rules and regulations.*

A considerable part in environmental blogs under analysis is characterized by the employment of comparative (54, 6%) and superlative (37, 7%) degrees of comparison of adjectives. Notably, 3, 7% of comparisons are formed with the help of the structures like: comparative and comparative, ordinal numeral + superlative, as...as, n-times much as, the comparative, the comparative: *the second highest rise, the 10th warmest year, 20 times more potent that CO₂* etc. Degrees of comparison play an important part in portrayal of consequences of nature exploitation and at the same time provide ways to tackle environmental problems: *easier on environment, greener household, stricter, more common environment norms* etc.

Adjectives in positive degree are used mainly to unmask the activities that put environment and our future in jeopardy: *hazardous, illegal, criminal, dangerous, catastrophic* etc. Adjectives with positive connotation, on the contrary, describe the beauty of the nature and its vulnerability: *magnificent, amazing, beautiful, fragile, tiny, delicate* etc.

Another peculiarity of environmental blogs is the extensive use of adverbs of manner (66,4%) which in combination with adjectives in positive degree significantly contributes to environmental awareness formation: *extremely hazardous, criminally unsafe, irreparably injured* etc.

The study of tense usage peculiarities in environmental blogs has shown that Past Simple (483) and Future Simple (300) are dominant in this genre. In our opinion this can be explained by the fact that blog authors describe their past experiences as environmental activists and warn humanity about the possible consequences of modern lifestyle: *plans to extract and burn more and more carbon*

will continue to do irreparable damage to life on our planet.

Touching upon the category of voice, it should be noted that in most cases bloggers resort to active voice which gives them a chance to speak freely about the event or a piece of news even if they are not pleasant. Passive voice, on the contrary, generalizes the information and gives it a scientific touch: *A mind-boggling sum of about \$800 for each person on the planet is invested into fossil fuel companies through the global capital markets alone.* Of a particular interest to this study is the usage of imperative mood. Our observations show that bloggers employ imperatives to encourage Internet users to join the discussion of environmental challenges and become environmental campaign participants. It should be noted that in many cases imperatives sound more like a plea or a request rather than imperatives due to the usage of the word "please": *For even more ideas on creating a greener household, please click here.*

On a close inspection of lexical peculiarities of environmental blogs under the study, we observed the usage of neologisms, colloquialisms and idiomatic expressions.

Neologisms related to environment in environmental blogs fall into lexical and phraseological. The findings of the study show that affixation plays an important part in the appearance of lexical neologisms. Among most productive affixes are prefixes eco-, bio-, non-, anti-, re-, dis-, over- (*recycling, eco-business bioenergy, deforestation, overconsumption, non-polluting, anti-fracking,*) and suffixes -ism, -ation, -able (*decomposable, environmentalism, conservation*). Composition is another productive means of word formation in environmental blogs: *green-light, greenwash, ecowatch* etc. Certain groups of words are abbreviated, namely: names of environmental organizations (*WWF, DEP, EEB*), environmental laws and programmes (*CAP, REDD+*), certification standards (*ASF, CSA*), chemicals (*PVC, BPA*), power plants (*NPP, EPR*), chemical processes in the atmosphere (*GHG*) and environmental monitoring systems (*ForestGEO*).

New phraseological units appear in response to urgent environmental challenges and touch upon such spheres as: alternative energy sources (*green alternative energy, renewable energy, fuel consumption*), environmental pollution (*air pollution, water pollution, nuclear waste, radioactive waste*), species extinction (*endangered species, threatened species, imperiled species, rare species, iconic species, globally endangered species*), climate change (*global warming, climate change, climate chaos, global heating*), biological and nuclear weapons (*biological weapons, nuclear weapons age*), GE foodstuff production (*anti-GE, GE investments, GE ingredients, GE shopper's guide*), environmental awareness formation (*ecology-conscious age, green life, environmental responsibility*) and sustainable living (*sustainable world, sustainable agriculture, global sustainable consumption, sustainable economy, sustainability index*).

Colloquialisms make environmental blog posts more expressive and at the same time shorten the distance between the blogger and his audience: *The prospect of an oil and gas export boom is a dubious prize the New Zealand government is embracing, eager to beef up its export earnings at the expense of the global climate.*

The analysis of idiomatic expressions gives us sufficient ground to state that they can be used both without any changes and with changes in their structure: *a bitter pill to swallow; Labels on cosmetics and body care products are a tough code to crack instead of a tough nut to crack;... beautiful fashion that doesn't cost the earth instead of cost a fortune etc.*

A detailed study of environmental blog stylistic peculiarities on syntactic level shows that enumeration (*Meanwhile, we have dammed some 30,000 rivers, drained aquifers, dried lakes, polluted our water tables, and heated our atmosphere*) (46,2%), parenthesis (26,3%) (*Palm oil, an ingredient found in almost half of supermarket products, is the largest driver of deforestation in Indonesia*) and repetition (10,9%) (*In the United States, more than half of the greenhouse gas comes from transportation and more than half of that is from personal vehicles*) are most frequently met among expressive means. As for stylistic devices, surprisingly, bloggers do not often resort to them on syntactic level. Sporadically such stylistic devices as parceling, anaphora and epiphora can be used: *Shortly before we were taken to shore, Mannes and I spoke to our Consul, Martin Groenstege. A friendly man who gave us hope.*

At the same time environmental blogs are rich in semasiological expressive means and stylistic devices, namely metaphors (46,5%), epithets (24%) and metonymies (9,5%).

Close inspection of metaphors has shown that they depict human-nature relationship via several domains: military operations (*Right now we're losing the battle against climate change...*), gambling (*Shell has already burnt \$5 billion of shareholders' money on their Arctic gamble*), sport (*Oil company cheerleaders proclaiming huge supplies of oil are dead wrong*), health care (*slow the rise of the ocean and heal the planet*), cooking (*I am there to add a pinch of public participation*) and driving (*We're not just speeding down the highway toward a cliff, we are accelerating, as we see by looking at the annual greenhouse gas increases...*). Epithets in environmental blogs unveil the scale of environmental problems and describe nature's beauty: *But in recent times, amphibians have suddenly found themselves in very dangerous and uncertain waters; The first strike was the shocking failure of governments to protect fragile marine areas in Antarctica.* Metonymy serves as a means of attracting attention to certain spheres of human life that produce negative impact on environment: *While this year's 'runway' was sprinkled with Armanis and Diors, Twilight star Kellan Lutz and former Bond girl Olga Kurylenko made fashion statements of a different kind - turning the red carpet green with unique, sustainable designs created by Red Carpet Green Dress.*

Conclusion. As the above discussion shows, environmental blogs are an integral part of environmental awareness formation process. By employment of expressive means and stylistic devices on all levels of the language system, blog authors inform the world of environmental challenges, unmask environmental crimes and reshape the way humanity treats nature and its resources. Our analysis illustrates that, on morphological level, environmental blogs make extensive usage of plural forms of nouns, degrees of comparison, Past Simple and Future Simple

tenses and imperative mood. Lexical stylistic peculiarities of environmental blogs are characterized by utilization of neologisms, colloquialisms and idiomatic expressions. Enumeration, parenthesis and repetition are expressive means most frequently met on syntactic level. Being comparatively poor in stylistic devices on syntactic level, environmental blogs are extremely rich in figures of

speech, namely metaphors, epithets and metonymies. This richness and diversity of expressive means and stylistic devices in environmental blogs, along with their global reach, contribute greatly to the understanding of and finding solutions to global environmental problems humanity faces in the XXI century.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Baron N.S. Language of the Internet // Retrieved from <http://www.american.edu/cas/lfs/faculty-docs/upload/N-Baron-Language-Internet.pdf>
2. Herring, S. C., Scheidt, L. A., Bonus, S., and Wright, E. Weblogs as a bridging genre // *Information, Technology & People*. – 2005. – N 18(2). – P. 142-171.
3. Nowson, S. The Language of Weblogs: A study of genre and individual differences // *Doctoral Thesis*. University of Edinburgh. – 2006. – 261p.
4. Oxford Advanced Learner's Dictionary // Edited by J. Turnbulb – Oxford: OUP, 2010. – 1796 p.
5. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров // [Э-ресурс]. – Режим доступа: http://philologos.narod.ru/bakhtin/bakh_genre.htm
6. Горошко Е.И., Землякова Е.А. Виртуальное жанроведение: становление теоретической парадигмы // *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2011. – Том 24(63). – №1. – Часть 1. – С. 225 – 237.
Goroshko Ye.I., Zemlyakova Ye.A. Virtual'noye zhanrovedeniye: stanovleniye teoreticheskoy paradigmy [Virtual Genre Studies: Theoretical Paradigm Formation] // Uchenyye zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Seriya: Filologiya. Sotsial'nyye kommunikatsii. – 2011. – Tom 24(63). – №1. – Chast' 1. – S. 225 – 237.

Гудзь Н.А. Графические и лингвистические особенности блогов экологической тематики

Аннотация. В статье описаны графические и лингвистические особенности блогов экологической тематики. Наш анализ показывает, что графическая сегментация блогов, охватывающих экологические проблемы, базируется на системе гиперссылок. На морфологическом уровне в блогах экологической тематики широко используются множественное число существительных, степени сравнения прилагательных, временные формы Past Simple и Future Simple и повелительное наклонение. Лексические стилистические особенности блогов экологической тематики характеризуются использованием неологизмов, разговорной лексики и идиоматических выражений. Перечисление, вставные предложения и повтор – наиболее часто встречающиеся выразительные средства на синтаксическом уровне. Блоги экологической тематики чрезвычайно богаты фигурами речи, а именно метафорами, эпитетами и метонимией.

Ключевые слова: экологические блоги, жанры, стилистический анализ, экологическое сознание, система отношений "человек-природа"

Kapak J.
**Besonderheiten der Aktualisierung von geschlechtsspezifischen Phraseologismen
im modernen deutschen Diskurs**

*Julia M. Kapak, Assistent des Lehrstuhls für Deutsche Philologie
Nationale Vasyl-Stefanyk-Vorkarpaten-Universität, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Annotation. Der Artikel befasst sich mit der Gender-Komponente der Semantik von Idiomen im gegenwärtigen Deutsch. Hierbei werden die Gender-markierten Einheiten nachgewiesen, die Besonderheiten der Aktualisierung von diesen Idiomen im heutigen deutschsprachigen Diskurs festgestellt, das Aufbewahren oder Abschaffen der Usus-Restriktionen der erforschten Einheiten verfolgt, aktuelle und archaische Stereotype, sowie die Tendenzen zur Relativierung des androzentrischen Charakters des deutschen phraseologischen Thesaurus festgestellt.

Schlüsselwörter: *Gender-Markierung, Gender-/Usus-Restriktionen, maskuliner / femininer Referent, Konnotation, Stereotyp*

Linguistische Forschung von heute ist stark durch den Anthropozentrismus geprägt, d.h. alle sprachlichen Erscheinungen werden im engen Zusammenhang mit dem Menschen betrachtet. Von großer Bedeutung ist heutzutage auch der kulturelle Faktor, der zur Entwicklung der linguokulturellen Forschungen in der Sprachwissenschaft beigetragen hat, deren Grund die Trinität „Mensch-Sprache-Kultur“ bildet.

Im Zuge der sozialen Umwandlungen der letzten Jahrzehnte erhöhte sich in der heutigen Gesellschaft die Aufmerksamkeit der ausländischen, und später auch der einheimischen Linguisten zur Erforschung von Genderproblematik. Diese bezieht sich vor allem nicht auf die biologischen, sondern auf die soziopsychologischen Charakteristiken des Menschen, die durch soziale und linguistische Faktoren bedingt sind. Gender ist in dem Sinne eine Gesamtheit von sozialen und kulturellen Normen, die den Menschen in Bezug auf ihre Geschlechtsangehörigkeit von der Gesellschaft zugeschrieben werden.

Die höchste Aufmerksamkeit richtet die Gender-Forschung auf kulturelle, soziale und sprachliche Faktoren, die sowohl die Einstellung der Gesellschaft zu den Frauen und Männern, als auch das Benehmen der Individuen in Bezug auf ihre Geschlechtsangehörigkeit und stereotype Vorstellungen über feminine und maskuline Eigenschaften bestimmen – all das, was die Problematik des Geschlechts aus dem Bereich der Biologie auf den Bereich des sozialen Lebens und der Kultur übermittelt [1].

Phraseologismen sind sprachliche Zeichen, aber nicht der primären Nomination, d.h. der direkten Bezeichnung der Objekte, sondern der sekundären, umgedeuteten Nomination. Sie besitzen einen hohen Grad der kommunikativen Bedeutung und gelten dabei als eine wichtige Quelle der Gender-Information, der femininen und maskulinen Gestalten, die in der Sprache festgehalten werden.

Bei der Erforschung des Gender-Aspekts vom phraseologischen Thesaurus des heutigen Deutsch richten wir uns an die soziale Natur des Begriffs Gender. Phraseologismen als Zeichen der sekundären Nomination, die die Wirklichkeit durch ihre metaphorische Umdeutung widerspiegeln, sind offensichtlich von dem kollektiven Bewusstsein der sprachlichen Gemeinschaft abhängig. Soziokulturelle Veränderungen, die durch die Verbreitung feministischer Bewegung in der Gesellschaft und in der Sprache bedingt sind, verursachen die allgemeine Tendenz zur *Relativierung des androzentrischen Charakters der Phraseologie der deutschen Sprache*.

Eine der Hauptfragen der Genderlinguistik sind die sprachlichen Mittel zum Aufbau von Gender, bzw. Prä-

skriptionen und Stereotype, die die Phraseologischen Einheiten beinhalten, ihre Gender-Aufteilung, und vor allem der reale Gebrauch oder Archaisierung von diesen Stereotypen im heutigen Deutsch.

Das Vorherrschen des männlichen Referenten als allgemeinmenschlich in der Phraseologie einer Sprache, wie auch des Deutschen, ist dadurch bedingt, dass das Maskulinum im System der Genuskorrelation unmarkiert ist. Dabei steht der Mann als Prototyp des Menschen. Im Bereich der Geschlechtsspezifischen Phraseologie wird der männliche Referent vorwiegend durch Lexeme mit dem semantischen Geschlechtsmerkmal genannt (explizite Nomination wie *Bursche, Junge, Kerl*), statt dessen wird die Frau meistens implizit, durch metaphorische Gestalten genannt (*blondes Gift, dumme Gans*).

Besonders markant ist diese Erscheinung auf dem Gebiet der komparativen Phraseologie zu betrachten, indem für den Mann Zoonyme und Titel als Etalon-Gestalten gelten, wobei für die Frau – Phitonyme und Artefakten in erster Linie zu nennen sind. Hiermit wird die Hypothese von K.-M.Köpcke und D. Zubin bestätigt: das Genus wird in spezifischen Kontexten als bedeutungstragende Kategorie ausgenutzt und das Deutsche nutzt im Kontext der Klassifikation der belebten Welt das Femininum dafür aus, um Distanz zum Menschen auf einem anthropozentrischen Kontinuum auszudrücken [3, S. 483-484].

Eine wichtige Frage der Geschlechtsspezifischen Phraseologie und des Gebrauchs der sprachlichen bzw. phraseologischen Einheiten in Bezug auf eine bestimmte Person sind die sogenannten Gender-Restriktionen und vor allem der Grund ihrer Entstehung [2, S. 115-141; 4].

Unsere Forschungen auf dem Gebiet der Gender-Phraseologie haben den Einfluss der grammatischen Kategorie Genus auf die Zuweisung des Idioms an einen Referenten bestätigt. Nominative Bildungen sind dabei eher stabil, denn das innere Bild des Idioms ist an den Referenten aufgrund des grammatischen Geschlechts des Substantivs angeknüpft, indem der Stammsubstantiv des männlichen Geschlechts and den maskulinen Referenten referiert, und der des weiblichen Geschlechts – an den femininen Referenten.

Offensichtlich bezieht sich der Phraseologismus *alter Bursche / ein alter Fuchs* auf männliche Personen (der Bursche – männliche Person, der Fuchs – Tier männlichen Geschlechts), dasselbe auch *halbes Hemd* – das Hemd als männliches Kleidungsstück. Stattdessen sind die Nominationen wie *fesche Katze / alte Jungfer* höchstwahrscheinlich auf die Frau bezogen (Katze – Tier weiblichen Geschlechts, Jungfer – weibliche Person). Ein

krasses Beispiel des Einflusses der grammatischen Kategorie Genus auf den sprachlichen Ausdruck ist die Nomination *toller Hecht*, die laut der Korpus-Forschung sich fast ausschließlich auf männliche Personen bezieht, obwohl im Deutschen – der Hecht, im Ukrainischen aber *щыка* (sie – Femininum).

Prädikative Bildungen sind dagegen labil, denn ihre Referenz ist nicht durch innere Form bedingt, sondern durch aktuelle Bedeutung des Idioms, die sich unter dem Einfluss des kollektiven Bewusstseins, d.h. der öffentlichen Meinung umstrukturieren lässt (Ausnahmen sind Idiome zur Bezeichnung biologischer Besonderheiten).

Aufgrund unserer Forschung lässt sich eine gewisse Korrelation zwischen der positiven, negativen und neutralen Konnotation der geschlechtsspezifischen Phraseologismen und der Abschaffung ihrer Gender-Restriktionen feststellen. Z.B. positiv markierte ursprünglich maskuline Idiome, die jetzt in Bezug auf eine Frau gebraucht werden, bewahren oder auch verstärken ihre positive Bedeutung: *eine ehrliche / gute Haut, ein toller Hecht, ein richtiger / guter Kerl*. Z.B.:

Auch die deutschen Kollegen finden inzwischen Gefallen an den Gitarrenkünsten der 23-Jährigen: „Sie spielt nicht nur wie ein richtiger Kerl, sondern sogar wie ein verdammt alter Blues-Haudegen. (Mannheimer Morgen, 02.10.2009)

Andererseits, bewahren die ursprünglich femininen negativen Charakteristiken, die in Bezug auf den Mann gebraucht werden, ihre negative Bedeutung, oft mit dem Zeichen der Ironie: *ein hässliches Entlein, Unschuld vom Lande*. Als Ausnahme gelten positiv markierte Idiome mit der Mutter-Gestalt: *Mutter der Kompanie, in anderen Umständen sein, bei jemandem Mutterstelle vertreten, auch eine Berliner Pflanze*.

Allgemein gültig ist die Aussage, dass die Zuschreibung der männlichen Eigenschaften den Frauen positiv betrachtet wird, und – vice versa – die Zuschreibung der weiblichen Eigenschaften den Männern – fast ausschließlich negativ. Besonders krass ist das in der komparativen Phraseologie zu sehen, wo eine starke Frau – *stark wie ein Bär* ist, stattdessen ist ein schwacher Mann – *zärtlich wie eine Mimose*.

Im Laufe der Forschung stoßen wir immer wieder auf die Lakunen in der phraseologischen Lexikographie. Eine wichtige Stelle nimmt dabei die unvollständige oder sogar falsche Markierung in der Lexikographie. Das ist vor allem die Markierung mehrerer Phraseologismen als veraltet, obwohl sie im Korpus zum Gebrauch kommen: *die Frau des Hauses/ Frau im Hause, die angetraute Frau/Ehefrau, der angetraute Ehemann/Mann; gefallen es Mädchen, in anderen Umständen sein, flotte, duftige Biene*. Z.B.:

Dabei lernte er 1922 bei Sagebiel auch seine Frau Anni kennen. "Das war 'ne flotte Biene", sagt er und lächelt... (Hamburger Morgenpost, 26.04.2005)

Es gibt aber auch eine Reihe von Idiomen (46 Phr. – 11,4 %), die in der Lexikographie zu finden sind, aber im erforschten Korpus kaum vorkommen: *eine zarte Knospe, ein flotter Dampfer, eine tolle Motte, ein langes Laster, ein abgebrochener Riese, so ein dicker Pfropfen!* und andere.

Markante Unübereinstimmungen bestehen in der Markierung der Gender-Restriktionen vom erforschten The-

saurus. Es gibt Phraseologismen, die als ausschließlich feminin oder maskulin bezeichnet werden, aber der aktuelle Gebrauch im Korpus schafft diese Beschränkungen teilweise oder auch absolut ab (92 Phr. – 25,8 %).

Das Abschaffen der Restriktionen wurde von der Demokratisierung des Diskurses beträchtlich angetrieben. D.h. die Frau taucht als handelnde Person auf, und zwar in den Bereichen des sozialen Lebens, wo ihr früher nur die Rolle des Objekts zugeschrieben wurde: Ehe, Flirten, Geschlechtsverkehr. Das zeugt vor allem davon, dass die Aktivität der Frauen immer mehr zunimmt, und nicht nur im sozialen Leben, sondern auch in der Beziehung zwischen den Geschlechtern. So stellt uns der Korpus eine neue Frau vor, die jetzt handelt, *um jemandes Hand bittet, sich einen zum Mann nimmt* und ihn *unter die Haube bringt, sich um jemandes Gunst bemüht* und dann *sein Herz bricht*. (*j-n unter die Haube bringen, unter die Haube kommen, unter der Haube sein, um jmds. Hand anhalten, in festen Händen sein* u.a.). Femininer Referent ist auch in folgenden Phraseologismen zu finden, wie z.B. *jemandem Unschuld rauben/ jemandem an die Wäsche gehen*.

Z.B.: *Isabelle würde morgen einen russischen Geiger zum Mann nehmen, der ein attraktiver Typ war und bekannt dazu (Rhein-Zeitung, 20.12.2010, S. 21).*

US-Popsternchen und Schauspielerin Mandy Moore (24) hat sich verlobt. Sie will ihren Sängerkollegen Ryan Adams (34) zum Altar führen, bestätigte Moores Agentin der Online-Ausgabe des „People“-Magazins. (Mannheimer Morgen, 13.02.2009).

Eine wichtige Tendenz in der Entwicklung des heutigen phraseologischen Thesaurus des Deutschen ist das Auftreten von Neologismen. Der gezielte Einfluss der feministischen Sprachkritik hat zum Aufbau eines großen Systems von phraseologischen Neologismen beigetragen. Es entstand eine Reihe von usualisierten, aber nicht kodifizierten Phraseologismen zur Bezeichnung des weiblichen Referenten: *eine Frau der Tat, Frau genug sein, Herrin der Lage, Frau des Tages, ihre Frau stehen/ ihre Frau stellen, selbst ist die Frau, eine Meisterin ihres Fachs, jmdn. an die Frau bringen* u.a. Z.B.

Staatssekretär Georg Wacker... würdigte die Vorsitzende des Vereins...: „Sie sind eine Frau der Tat, eine Frau, die hält, was sie verspricht, die tut, was sie sagt. Kurzum: eine Frau, die glaubwürdig ist.“ (Mannheimer Morgen, 21.02.2011)

Ein EDV-Kurs führte sie nach Koblenz, wo sie Industriekauffrau wurde. Nun steht die temperamentvolle alleinerziehende Mutter als Buchhalterin ihren Mann, pardon, "ihre Frau" - Sprache soll gerecht sein (Rhein-Zeitung, 22.10.1997).

Die Entstehung und der Gebrauch dieser Einheiten wurden von uns aufgrund der Intuition durch den Korpus geprüft. Es ist zwar noch zu früh, von der allgemeinen Äquivalenz zu sprechen, aber selbst die Anwesenheit solcher Neologismen bestätigt die Tendenz zu beträchtlichen sozialen Veränderungen.

Die Sprachforscher beweisen, dass die Feminisierung von Berufsbezeichnungen mit der zunehmenden Zahl der Frauen in dem entsprechenden Beruf übereinstimmt. Das bestätigt die Notwendigkeit der Kodifizierung von idiomatischen Neubildungen, was die Gleichstellung der Frauen in der Gesellschaft fördern sollte. Noch einige

Beispiele der Neologismen: *eine gemachte Frau sein, eine Meisterin ihres Faches, ehrliche Maklerin, die Bürgerin in Uniform* und andere.

Die Ergebnisse der Forschung sind eine reiche Quelle der Gender-Information und können zur Erweiterung der

gegenwärtigen Lexikographie reichlich beitragen. Als weitere Perspektive gilt die Erforschung der Geschlechtsspezifischen Phraseologie im gesprochenen Deutsch durch Umfragen von Muttersprachlern.

LITERATURVERZEICHNIS (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бондаренко О.С. Концепти „чоловік” і „жінка” в українській та англійській мовних картинах світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / О. С. Бондаренко. – Донецьк, 2005. – 19 с.
Bondarenko O.S. Koncepty „cholovik” i „zhinka” v ukrayinskiy ta angliskiy movnyh kartynah svitu: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk: spets. 10.02.17 “Porivnyalono-istorychne i tipologichne movoznavstvo” / O.S. Bondarenko. – Donetsk, 2005. – 19 S.
2. Dobrovolskij D. Zur Theorie der Phraseologie. Kognitive und kulturelle Aspekte / Dmitrij Dobrovolskij, Elisabeth Piirainen. – Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2009. – 211 S.
3. Köpcke K.-M. Prinzipien für die Genuszuweisung im Deutschen / Klaus-Michael Köpcke, David Zubin // Deutsch typologisch. Jahrbuch des Instituts für Deutsche Sprache [Ewald Lang, Gisela Zifonun (Hrsg.)]. – Berlin, 1996. – S. 473-491.
4. Piirainen E. Der hat aber Haare auf den Zähnen! Geschlechtsspezifisch in der deutschen Phraseologie / E. Piirainen // Sprache-Erotik-Sexualität [Rudolf Hoberg (Hrsg.)]. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2001. – S. 283-307.
5. Duden Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik / Herausgegeben von der Dudenredaktion. – 2., neu bearb. und aktualisierte Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverl., 2007. – 960 S.
6. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Neubearbeitung, hg. von Prof. Dr. D. Götz u.a. – Berlin und München, 2008 – 1308 S.
7. Mannheimer IDS-Korpus. – [Online] Available at: <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2>

Kapak J. Special Characteristics of Actualization of Gender Specific Idioms in the Modern German Discourse

Abstract. The article focuses on the research of the gender component of semantics of idioms in the modern German language. It reveals the identified gender marked idioms and presents the research of the specifics of actualization of these units in the modern discourse. The article deals with the observation of preservation and removal of pragmatic restrictions of the units under study; it reflects the detection of actual and archaic stereotypes and the tendency to the relativization of the androcentric character of the German idiomatic thesaurus.

Keywords: *gender markedness, gender / pragmatic restrictions, male/female referent, connotation, stereotype*

Кapak Ю.Н. Особенности актуализации гендерно специфических фразеологизмов в современном немецком дискурсе

Аннотация. Статья посвящена исследованию гендерного компонента семантики фразеологических единиц современного немецкого языка. Здесь представлены избранные гендерно маркированные единицы, проведено исследование особенностей актуализации этих единиц в современном дискурсе, прослежено сбережение или снятие прагматических рестрикций изучаемых единиц, обнаружены актуальные и архаические стереотипы, а также тенденции к релятивизации андроцентрического характера немецкого фразеологического тезауруса.

Ключевые слова: *гендерная маркированность, гендерные / прагматические рестрикции, маскулинный / фемининный референт, коннотация, стереотип*

Navrotska I.M.

Distinguishing polysemy from homonymy of the English nouns by means of semantic analysis

*Navrotska Iryna Mykolayivna, post-graduate student
Institute of Foreign Philology, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine*

Abstract. The article proposes to take a view of a possible way of distinguishing such semantic phenomena as polysemy and homonymy by means of profound semantic analysis of some nouns. These nouns were chosen from four lexicographic sources using several criteria, among which the etymological one is the most important at this level of research. The methods are based on the classification of inner semantic categories of the lexical meaning of the noun which consists in portioning all meanings of the noun into regular polysemes, lexico-semantic variants, syncretes, heterosemes and homonyms.

Keywords: *polysemy, homonymy, syncretism, heterosemy, lexico-semantic variation, lexico-semantic unit*

The distinction between polysemy and various related phenomena remains a debating point among linguists. In fact, its lexicographical aspect is a matter of the utmost importance because with every single dictionary the criteria delimiting polysemy and homonymy dramatically differ. Therefore, a holistic approach must be implemented to find linguistic means of this distinction.

From the very outset our investigation was focused on finding the evidence of homonymy in dictionary definitions with subsequent verification of the obtained results in the corpus. Namely, four English dictionaries (two monolingual and two bilingual) were chosen in this respect. The research has yielded 353 nouns that possess serious discrepancies in definitions, specifically, those in which polysemy should be treated as homonymy or vice versa. Meanwhile, this article represents only one of the inherent aspects of the procedure of homonymy extraction within the category of English noun, the method and some preliminary results.

The concepts of polysemy and homonymy are basically related to the dynamic transition of meaning. Homonymy itself is usually a result of synchronic transition and is a climax of meaning variation. Most linguists define polysemy as the case where the word has two or more conceptually related meanings or variants of the same, core meaning [7, p. 552; 11, p. 101; 13, p.61]. The meanings of a polysemous word may be historically, psychologically or metaphorically related [8, p. 228]. At the same time, L. Kudryevatykh argues that in the structure of polysemous meanings there should be the semantic shift of implication (that is metonymy) or/and simulation (metaphor). Thus, we have taken L. Kudryevatykh's mode of classification of meanings in the semantic structure of words and adjusted it to nouns [15]. This classification presupposes such categories which should be clear-cut and have sufficient distinctive features: pure polysemy, lexico-semantic variation, semantic syncretism, heterosemy and homonymy.

Lexico-semantic variation is characterized by Jackendoff as "inexact and unspecifically defined" meaning with "blurred set" of associative features in the structure of the word [3, p. 116]. As a matter of fact, under this notion we understand the meanings which are synonyms or near-synonyms to the basic meaning, but they are not supposed to be in any hierarchy. Though, it is important to mention that lexico-semantic variation is also immanent to figurative, metaphorical meanings.

Semantic syncretism according to L. Kudryevatykh is observed when several meanings are realized simultaneously through the same morphological form. To put it

differently, it is the way of representation of various scientific terms which acquired additional, specific shades of meaning in the sphere of functioning. Moreover, this semantic category comprises non-terminological examples of metonymy, so there must be the shift of implication mentioned above. Meanwhile, *heterosemy* is as a result of the so-called "semantic bleaching", when additional connotations can be recognized exclusively by certain social groups and therefore only intuitively explained by the rest of people. The pragmatic features (or components) restored in such a way are faded but renewed under certain contextual conditions or with some encyclopedic enquiries.

J. Hurford and B. Heasley claim that homonymy involves ambiguity: "A case of homonymy is one of the ambiguous word, those different senses are far apart from each other and not obviously related to each other in any way"[2, p.123]. Though, we claim that ambiguity should be taken for a term comprising not only polysemy and homonymy but heterosemy as well.

According to J. Jastrzembski, etymology plays a crucial role in the process of meaning distinction because words with multiple meanings associated with a single derivation are accessed faster than those with multiple derivations [5]. In behavioral studies there are two contrasted viewpoints concerning the mode of representation of polysemy and homonymy in the mental lexicon [6; 1]. The experiments supporting the opposite view have shown that polysemous words embedded in phrasal contexts and homonymous words function the same but comprehension depends on the consistency of the context. E. Kleposniotou suggests that processing polysemous words tend to be facilitated due to no meaning competition typical of homonymous ones. However, it is possibly to infer that there may be a transitional, buffer zone in the mental lexicon which can also facilitate or stumble the process of understanding, that is heterosemy. In course of our investigation we have found out that some meanings within the category of heterosemy remain more "polysemous" and one or more of their derivatives can develop into the category of homonymy. Thus, the described above "meaning competition" can exist not only in homonymy.

We have previously chosen a set of criteria distinguishing polysemy, its types and transitional types from homonymy: the etymological criterion, the criterion of relatedness of word formation ranges and the semantic criterion. There is hardly any universal criterion and the analysis has proved this hypothesis. The etymological explanations why certain meanings should be related and placed

into one dictionary entry are not always tangible and in some cases they are even scarce. We have established that, for instance the nouns *palm*₁, Ukr. “долоня” (MWD: “the somewhat concave part of the human hand between the bases of the fingers and the wrist or the corresponding part of the forefoot of a lower mammal”) and *palm*₂, Ukr. “пальма” (MWD: any of a family (*Palmae* syn. *Areceaceae*) of mostly tropical or subtropical monocotyledonous trees, shrubs, or vines with usu. a simple stem and a terminal crown of large pinnate or fan-shaped leaves) have common etymology but most dictionaries, including MWD regard them as homonyms whereas analogous cases of *pastor* 1) Ukr. “духовний наступ”, MWD: a spiritual overseer and 2) Ukr. “орн. рожевий унак” (Zagnitko), “pink starling” are represented as polysemes, not homonyms as they should be.

The etymological criterion was used to compare LSUs within the semantic structures of the nouns under the following conditions:

1) in cases when the etymological commentary says that historical data necessary for the explanation of the meaning or meanings is not enough or if they are too controversial, see, for example *barnacle*, *catling*, *dough-boy*, *dampier*, *faggot*, *fuzz*. At the same time the absence of these data when “origin unknown” implies searching for another criterion, for example, the semantic one; 2) if at an early stage of development the noun associatively approximated to another noun (not related anyhow) and consequently gained unusual connotations due to false etymology and these connotations got assigned. Take nouns *faker* і *fakir*, *curst* і *crust*, for example; 3) if the derivative meaning has different spellings (a simple noun has a compound counterpart with another entry in the dictionary): *adjutant* and *adjutant-bird* or *adjutant-stork*, *chanter* and *horse-chanter*, *lash* and *eyelash* etc; 4) if there is a huge time gap between the nominative non-derivative (basic) and derivative meanings, that is to say one cannot exclude sudden appearance of the new derivative meaning. To illustrate, figurative derivatives in *cat*, *beaver*, *buff*, *fairy* are somewhat artificially motivated. The senses obtained this way are mostly derogative or humiliating; 5) if transitional links between the nominative non-derivative and derivative meanings have been lost and/or when the origin of one or another is not clear, for instance, *kudos* in the meaning of “money, capital”.

The analysis of lexicographical data was carried out in the way as follows. First, 353 nouns were selected from Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE) [12], Merriam Webster’s Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English (MWD) [9], Big Modern English-Ukrainian Ukrainian-English Dictionary by A. Zagnitko (Zagnitko) [17] and New Big English-Russian Dictionary by Y. Apresyan (Apresyan) [14]. Next, the semantic structures of these nouns were characterized by certain qualitative and quantitative parameters. Namely, we grouped their meanings generally into LSUs, lexico-semantic units (not variants like in traditional classifications) and distinguished different semantic types within them: pure polysemes, lexico-semantic variants, syncretes, heterosemes and homonyms. We understand LSU as a structural element of the system of lexical meaning of hyper-lexeme, which can either synonymize the basic meaning, or specify it, or be in relation of ambiguity. The

quantitative parameters included the division of nouns in concordance with the polysemous zones, when the noun refers to 1-3, 4-5, 6-10, 11⁷ zones respectively, depending on the number of LSUs in its semantic structure. It should be noted that the actual number of meanings and that one which is formally stated in the dictionaries are different, so we had to mention both of them to compare the boundaries of lexico-semantic variation of noun meanings. The results have shown how LSUs refer to each category of lexico-semantic transformation: pure polysemy (including metaphor), lexico-semantic variance (no metaphor or metonymy), syncretism (including metonymy), heterosemy (possible “bleached” metaphor or metonymy) and homonymy (of any nature).

As far as heterosemy is concerned, it was revealed in the system of lexical meanings of the noun in the following cases:

1) when ambiguity occurred between potentially heterosemous LSU and another LSU or LSUs which share the same sphere of usage. If so, the remotest one among them should be homonymous; 2) when the motivation of the LSU is conventional, in other words, it can be only understood by the members of a close social group talking on the criminal, military or other jargon; 3) if the LSU is assaulting or pejorative, when its negativity is strikingly conspicuous among other LSUs; 4) if semantic components in the structure of LSE are mutually exclusive; 5) if this LSU appeared much more later than the nominative-non-derivative one; 6) if LSU belongs to a territorial or dialectal variant of English; 7) if understanding the etymological data presupposes special linguistic, ethnological and cultural, professional or literary competence.

To explicate, how our method works, let’s take a noun and analyze its structure. The noun *duck* is semantically represented in the dictionaries having the formal number of meanings ranging from 6 to 10 and the factual number LSUs from 6 to 27. So it belongs to the zone of the so-called “productive” or “condensed” polysemy in linguistics [16]. The basic, nominative non-productive meaning is: (MWD) 1 any of various swimming birds (family *Anatidae*, the duck family) in which the neck and legs are short, the feet typically webbed, the bill often broad and flat, and the sexes usu. different from each other in plumage. Its closely related LSUs are 1b: the flesh of any of these birds used as food which refers to the category of syncretism due to the metonymic shift (living being → its flesh) and LSU 2 a female duck also belongs to syncretes, because there is specification of meaning regarding sex of this living-being. A diminutive LSU, which is chiefly British: 3 *darling* is a metaphorical one and is an example of regular polysemy. As a term of endearment, it was attested, according to Online Etymology Dictionary (OED) [10], from 1580s. We have found three heterosemic LSUs: 1) *in sport*, a player who didn’t score a goal (Ukr. спорт. гравець, який не набрав жодного очка). LDCE has also: a score of zero by a batsman in a game of cricket, which can be taken for the metonymic LSU developed from the former. OED also states that “the figurative sense of “throwing something away recklessly” is c.1600”. So the heterosemic LSE a score of zero by a batsman in a game of cricket may have developed from it, but we cannot say it for sure because there is not enough etymological information. 2) a squanderer (someone who

spends money freely or foolishly) (Zaghnitko): Ukr. *розтратник*, its derivative *a bankrupt* can be a lexically variated synonym or a syncret. However, we referred it to the former category. 3). (Zaghnitko): Ukr. *військ. розм. вантажівка-амфібія*, *an amphibious military truck used during World War II*. Meanwhile, *LSU Slang a person, especially one thought of as peculiar* is the only one to be treated as homonymous because it's the most abstract of all.

To conclude, it should be noted that the method described above facilitates the challenging process of draw-

ing the border line between internal semantic categories of the English noun, such as polysemy, homonymy and transitional ones, which in its turn is rather time consuming. In fact, it is almost impossible to predict to what extent this or that meaning may be productive when talking about significant core transformations. So finding final decisions concerning delimiting homonymy and polysemy is on the way, most likely with the help of distributional data in various English corpora.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Frazier, L., & Rayner, K. Taking on semantic commitments: Processing multiple meanings vs. multiple senses. *Journal of Memory and Language*. – 1990. No. 29. – P.181-200.
2. Hurford, J.R. and B. Heasley. *Semantics: A Coursebook*. Cambridge: Cambridge University Press. – 1983.
3. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. - Ldn., 1983. – 283 p.
4. Jackson, H. *Words and their Meaning*. London/New York : Longman. – 1988.
5. Jastrzemski, J.E. Multiple meanings, number of related meanings, frequency of occurrence, and the lexicon. *Cognitive Psychology*. – 1981. – No. 13. – P. 278–305.
6. Klepousniotou, E. The processing of lexical ambiguity: Homonymy and polysemy in the mental lexicon. *Brain and Language*. – 2002. – No. 81, P. 205–233.
7. Lyons, J. *Semantics 2*. Cambridge: Cambridge University Press. – 1977.
8. Leech, G. N. *Semantics*. Harmondsworth: Penguin Books. – 1974.
9. Merriam Webster's Collegiate Dictionary. in *Encyclopaedia Britannica Ready Reference*, 2008, system requirements : Pentium-III ; 512 Mb RAM ; Windows 2000 SP4 / XP / Vista. (eng) Eleventh Edition, 2006.
10. Online Etymology Dictionary, <http://www.etymonline.com/index.php>.
11. Palmer, F. R. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. – 1981.
12. Summers, D. direct. *Dictionary of Contemporary English*: Pearson Education, 2005. – 1950 p.
13. Zgusta, L. *Manual of Lexicography*. The Hague / Paris: Mouton. – 1971.
14. Apresyan, Y. *Novyy Bol'shoy Anglo-Russkiy Slovar'* [New Big English-Russian Dictionary], <http://www.classes.ru/dictionary-english-russian-Apresyan-term-19185.html>.
15. Kudryevatykh, L. *Semanticheskiy tip slova kak yazylovaya universal'ya i osobennosti obucheniya semanticheskim tipam slov* [Semantic type of word as a language universal and peculiarities of teaching semantic types of words], www.kyu.edu/93/95pfper/v8/95-161.pdf.
16. Olshansky I. G., Skyba V. P. *Leksicheskaya polysemya v sisteme yazyka i tekste (na material nemeckogo yazyka)*. – Kishenev: Shtiinca, 1987. –128 c.
17. Zaghnitko, A. *Velykyy Suchasnyy Anglo-Ukrayinskyi Ukrayinsko-Angliyskiy Slovyk* [Big modern English-Ukrainian Ukrainian-English Dictionary. – Donetsk: BAO. – 2008.

Навроцкая И.Н.

Разграничение полисемии и омонимии английских имен существительных посредством семантического анализа

Аннотация. В статье предоставляется на рассмотрение один из возможных способов разграничения таких семантических явлений, как полисемия и омонимия посредством глубокого анализа системы лексического значения некоторых имен существительных. Эти существительные были отобраны в результате сплошной выборки из четырех лексикографических источников с использованием нескольких критериев, главным с которых на данном этапе исследования выступает этимологический. В основе методики лежит классификация внутренних семантических категорий лексического значения имени существительного, которая состоит в распределении всех значений, которые называются лексико-семантическими единицами, на регулярные полисемии, лексико-семантические варианты, синкреты, гетеросемии и омонимии.

Ключевые слова: полисемия, омонимия, синкретизм, гетеросемия, лексико-семантическая вариантность, лексико-семантическая единица

Navrotska I.M.

Distinguishing polysemy from homonymy of the English nouns by means of semantic analysis

Abstract. The article proposes to take a view of a possible way of distinguishing such semantic phenomena as polysemy and homonymy by means of profound analysis lexical meaning of some nouns. These nouns were cropped after random selection out of four lexicographic sources using several criteria among which the etymological one is the most important at this level of research. The methods are based on the classification of inner semantic categories of the lexical meaning of the noun which consists in portioning all meanings, called lexico-semantic variants into regular polysemes, lexico-semantic variants, syncretes, heterosemes and homonyms.

Keywords: polysemy, homonymy, syncretism, heterosemy, lexico-semantic variation, lexico-semantic unit

Nykytchenko K.P.

Traditional and cognitive approaches to occasional word-formationNykytchenko Kateryna Petrivna, postgraduate student
Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article deals with scientific research on the occasional word-formation in the light of cognitive paradigm. The difference between classical (taxonomic) and cognitive word-formation is analyzed and the interpretation of cognitive word formation of our own is proposed. It is revealed that the semantics of occasionalisms in the traditional sense is opposed to quantum of knowledge in cognitive linguistics.

Keywords: occasional word-formation, cognitive semantics, quantum of knowledge, conceptual integration theory

Problem definition. The notion of word, as fuzzy as it is, appears as the central concept for understanding and investigating language [11, p. 1]. New words, created due to traditional word-building processes, are the result of development and progress of the language, which in its “present state can never recapture all the immensity of human experience, the immensity of the world” [4, p. 126].

The problem of word formation remains actual in modern linguistics [6, p. 153], among which occasional word formation which has its own set of ways and means of creating nominations holds an important place.

Under the term “occasional word-formation” we understand the process (or the result) of creation of new words via counterproductive or unproductive rules, as well as productive models, for a certain case. As a result, non-standard words, the formation of which is affected by violation of certain traditional word-formation laws, are produced.

With the appearance of cognitive paradigm of linguistic studies, which considers functioning of language to be a kind of cognitive activity and explores cognitive mechanisms and structures of the human mind through the language phenomenon and aims to “acquire knowledge about knowledge” [5, p. 41], the issue of occasional word-formation acquires modern vision through this cognitive prism, interpretation and understanding. This causes the relevance of our study.

Recent researches and publications. A significant number of scientists paid attention to various aspects of the problem of occasional word-formation. The derivational aspects were at the center of scientific interest of O.A. Zemska, R. Yu. Namytkova, I.S. Uluhanov. The problem researches in the light of lexicology are reflected in the works of O.I. Oleksandrova, M.A. Bakina, O.H. Lykov. Important contribution to the problem was made by the following scholars: R.O. Budarov, L.P. Krysin (sociolinguistic aspect), O.A. Habynska, A.S. Kubryakova (onomasiological), L. Liptaková, Y. Nesterov, I.A. Neflyasheva, J. Grzegą (communicative aspect) and others. With the appearance of cognitive semantics researchers (V.D. Bialik, I.V. Evseeva, O.S. Kubryakova, O. Tupahina, M.M. Polyuzhyn, O.V. Rebriy) took up in their papers the problems of cognitive occasional word formation. However, semantic and cognitive potential of occasionalisms of modern English has not received proper attention and this fact has caused the choice of the topic of the article.

The purpose of this article is in systematic grounding of scientific achievements regarding the nature of cognitive ways of occasional word formation in modern cognitive semantics. To achieve this goal it is necessary to perform the following tasks: to differentiate traditional

and cognitive principles of occasional word formation and to reveal the nature of cognitive approach to occasional word formation.

Main body. Cognitive approach to language encompasses a wide variety of theoretical proposals with a common denominator: the idea that language is an integral part of cognition and therefore it should be understood in the context of conceptualization and mental processing [16, p. 9].

Today cognitive linguistics is constantly shifting focus from systems aspects on the “human factor in language” [3, p. 3], that is on how a person perceives and interprets phenomena of the world. Within the framework of cognitive linguistics, which explores the cognition and related to it processes and structures, the cognition itself serves as a knowledge going beyond the limits of the observed, displaying the world not “as it is”, but the world “projected” in our consciousness [14, p. 62]. The results of cognition and understanding of objects and subjects of reality are reproduced by different language means and means of word formation as well.

The subject of cognitive linguistics is a human cognition, so a person acts like the generator of the meanings of words, he chooses his own way of interpreting reality and his own way of presenting the results of cognition, that is manifested in the ways of occasional word-formation, which is a means of access to the mental processes that occur in the human brain.

Therefore, cognitive semantics (after R. Shepard) can be defined as a science of general principles which control mental processes [18, p. 45], as a science that studies the ways of cognition of the world and the role of language in their application [7, p. 109].

But before finding out the essence of cognitive approach to the word-formation it is natural to start with how word-formation is interpreted in the framework of classical (taxonomic) paradigm of linguistic knowledge.

Traditionally, word-formation is interpreted as an individual author’s process of creating new words with new lexical meaning. From the standpoint of this approach the studies on word formation (based mainly on the morphemic and derivational analysis) concern largely semantic and structural descriptions of derived words, singling out derivational types and models, refining the classification of the ways of word-formation.

Word-formation from the cognitive point of view should be considered in connection with the problems of “studying and modeling the structure of human knowledge on which the choice of a nominative structure of derivative words takes place” [8, p. 670]. The research of cognitive features of word-formation makes it possible

to solve the problems, the solution of which was previously impossible. They are the following: to investigate the interaction of mind, language and reality in the nominative act; to reveal cognitive mechanisms that underlie the designation of different fragments of the surrounding world and to describe language means and methods that are used for this purpose.

The fact that words are merely abstract labels for categorizing objects, qualities, and actions of the world has two immediate consequences. On the one hand, abstract conceptual reference to the perceived world creates associative space for cognitive processes such as simulation, projection, and concept manipulation (e.g. recombining, blending, adjunction, and focal highlighting), which, on the surface of language, can inspire the formation of words and expressions. On the other hand, the symbolic quality of language creates a conceptual distance between an utterance and what it stands for [11, p. 1].

The importance of a cognitive perspective on processes of word formation has been implied in Plag's discussion on the role of the mental lexicon in the word storage and productivity [15, p. 47-51].

Most outspokenly, Schmid calls for a cognitive turn in word formation research and outlines the central concerns of a cognitively inspired view:

“Im Zentrum des Interesses stehen die Fragen nach dem kognitiven Prozess der Konzeptbildung, den kognitiven Funktionen von Wortbildung und Wortbildungsmustern sowie die Mechanismen der Profilierung von Konzepten in komplexen Lexemen” [17, p. 103].

[The questions of central concern are those targeted at the cognitive process of concept formation, at cognitive functions of word formation and patterns of word formation, and at mechanisms of conceptual profiling in complex lexemes].

These recent voices stressing the importance of investigating word formation in the light of cognitive processes can be interpreted from two general perspectives. First of all, they indicate that a structural approach to the architecture of words and a cognitive view are not incompatible. On the contrary, both perspectives try to work out regularities in language. What sets them apart is the basic vision of how language is encapsulated in mind and the ensuring choice of terminology in the description of the processes [11, p. 5].

The purpose of cognitive processes of word formation can be characterized as “connection of our previous experience with the new one” [1, p. 45] or as “the way of categorizing reality and practical human activity” [2, p. 228], or as cognitive outcomes of understanding the world which are reflected in derivational terms. Mainly on the basis of previous experience and knowledge of the world the process of categorization happens, where affixes, according to M.M. Poliuzhyn, serve as “categorizers”. In word formation affixes or derivational formants are those special cognitive rods that provide including the words to a certain class and their correct interpretation [7, p. 151] and then the derivational act itself is an act of categorization.

From the mentioned above it can be concluded that the semantics of linguistic units (in the light of traditional understanding of word-formation) is opposed to the

“quantum of knowledge” (in the terminology of O.S. Kubiakova and V.D. Bialyk) (in cognitive word-building).

Different approaches to the study of word formation have an impact on the interpretation of the derived word as the central unit of word building system. Based on the traditional theory of word formation under the derivative one understands a word formed from another word or phrase that is characterized by semantic output from a primary one and by double reference.

The central in cognitive approach is the idea that the derived word is “the unit of storage, extracting, obtaining and systematization of new knowledge” [5, p. 56]. In the context of cognitive approach to the ways of occasional word-formation the meaning of the derived occasional word is not always possible to deduce from the primary one. Transparency of the internal form of occasionalisms in most cases does not lead directly to its understanding, and therefore, we can state that the use of the traditional approach to word formation is not sufficiently effective and requires a search for new solutions of the problem.

Furthermore, in the light of cognitive linguistics should be also understood such property of the derived word as a double reference, i.e. “human ability to characterize new knowledge through already known, combine ready and worked out structures of knowledge in order to express new, use the knowledge of word-formation models as ready forms of representation knowledge of the world” [5, p. 407].

In this way, cognitive linguistics concedes closely to the self-organizing nature of humans and their language whereas generativist-structuralist perspectives represent external boundaries as given in the institutionalized order of human interaction [11, p. 5].

In order to explain the cognitive mechanism of derivational processes one can refer to the conceptual integration theory (blending or theory of mental spaces). The theory of conceptual integration networks, more commonly known as blending theory, posits a number of optimality principles for understanding how content from multiple conceptual spaces can be selectively projected and integrated into a new conceptual space, called the blend space. “In a nutshell, conceptual blending theory builds on the notion of mental spaces which form a conceptual integration network. The structure of the network consists of input spaces which feed associable meaning components into a blended space” [11, p. 8].

Portmanteau blend words (that is occasional words) which demonstrate the tight lexical integration of two distinct word-forms into a unified lexical whole that suggests an equally tight integration of ideas at the conceptual level [11, p. 1] have been studied within the context of conceptual integration networks as championed by Fauconnier and Turner (1998), where such words belong to the category of formal blends.

So, the essence of conceptual integration is mixing two input mental spaces, resulting in a space-blend that combines elements partially borrowed from input spaces and has its own emergent structure [12; 13]. It is the theory, according to M.M. Cetina, that is the basis for interpretation the ways of occasional word formation as cognitive processes in which the integrating mechanism with the mandatory components (“space-recipient”, “donor-space”, “blend”, “generic space”) works [10]. The proponents of

the approach are also N.I. Korobkina who illustrates cognitive potential of compressive occasionalisms on mental level and O.G. Batalov who studies occasional word formation by constructing models of integration of mental spaces and interaction with the context.

For instance, the cognitive structure of the word “McJobs” consists of two input spaces “McDonalds” and “jobs” and has the meaning “categories of jobs involving unskilled, low-paid work and a lack of career prospects” [9, p. 183].

Thus, the specificity of cognitive word-formation is that:

- 1) it is not parts of the word but fragments of knowledge are transformed;
- 2) word-formation itself is characterized by hybridity that is a combination of previously unconnected traditional ways (cognitive procedures) of word-formation in a certain cognitive mechanism.

Among cognitive mechanisms we (following G. Lakoff and M. Turner) distinguish: extension, elaboration, combination, questioning.

Cognitive procedures (after G. Lakoff and M. Turner), often applied in cognitive occasional word formation, are: procedures for compression, combination, crossing, colliding, opposition, rejection, extension, substitution, blending and generalization.

Let us consider combination as one of the ways of occasional word formation in the light of cognitive semantics:

Francis, her partner in evil, was like an egg on legs: all his weight was piled on his stomach, but his pins were Kate Moss-skinny (M. Keyes).

Cognitive procedure of combination that underlies the creation of occasional words “Kate Moss-skinny”, demonstrates the fusion of two words: the proper name “Kate Moss” and the adjective “skinny” into one quantum of knowledge. The word “skinny” along with the usual information that is transmitted by the seme “skinny, thin” in combination with the proper name (Kate Moss – a famous British supermodel and actress) further develops new incremented knowledge “as skinny as Kate Moss”. Due to the impact of cognitive mechanism of combination atypical structure of occasional word appears in the inclusion of the proper name to the compound word.

Conclusions. Thus, the traditional word formation deals with the study of structure and semantics of derivative words while in the framework of cognitive word formation main attention is paid to the representation of knowledge as a result of cognitive activity. Cognitive approach to the study of ways of occasional word formation allows to show individual interpretation of the world (as a result of human cognitive activity) which is reflected in the semantics of occasional derived words and derivational formants.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Баталов О.Г. Когнитивно-функциональный аспект окказионального словообразования в художественном тексте : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / Олег Геннадьевич Баталов. – Нижний Новгород, 2004. – 242 с.
Batalov O.G. Kognitivno-funktsionalnyy aspekt okkazionalnogo slovoobrazovaniya v khudozhestvennom tekste [Cognitive and functional aspect of occasional word formation in a literary text] : dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.04 / Oleg Gennadiyevich Batalov. – Nizhniy Novgorod, 2004. – 242 s.
2. Бялик В.Д. Лексичний квантор як об'єкт дослідження в когнітивному словотворі / Василь Дмитрович Бялик // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. – 2012. – № 22. – С. 28 – 33.
Vyalik V.D. Leksychnyy kvantor yak ob'ekt doslidzhennya v kohnitivnomu slovotvori [Lexical quantor as an object of research in cognitive word-building] / Vasyl Dmytrovych Byalyk // Naukovyy visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. L. Ukrayinky. – 2012. – № 22. – S. 28 – 33.
3. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка). – М. : ИЯ РАН, 1992. – 216 с.
Zhabotinskaya S.A. Kognitivnyye i nominativnyye aspekty klassa chislitelnykh (na materiale sovremennogo angliyskogo yazyka) [Cognitive and nominative aspects of numerals (based on the modern English language)]. – M. : IYA RAN, 1992. – 216 s.
4. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Юрий Алексеевич Жлуктенко. – К. : Изд-во при КГУ, 1974. – 176 с.
Zhlyuktenko Yu.A. Lingvisticheskiye aspekty dvyazychiya [The linguistic aspects of bilingualism] / Yuriy Alekseyevich Zhlyuktenko. – K. : Izd-vo pri KGU, 1974. – 176 s.
5. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
Kubryakova Ye.S. Yazyk i znaniye: Na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyka v poznanii mira [Language and Knowledge: On the way of learning the language: Parts of speech from cognitive point of view. The role of language in cognition of the world] / Ros. akademiya nauk. In-t yazykoznavniya. – M. : Yazyki slavyanskoy kultury, 2004. – 560 s. – (Yazyk. Semiotika. Kultura).
6. Левицький А.Е., Шелудько А.В. Функціонування композит української та англійської мов: зставний аспект / А.Е. Левицький, А.В. Шелудько. – Studia Linguistica. – Випуск 3, 2009. – С. 153-161.
Levytskyy A.E., Sheludko A.V. Funktsionuvannya kompozyt ukrayinskoyi ta anhliyskoyi mov: zstavnyy aspekt [Functioning of composites in Ukrainian and English languages : contrastive aspect] / A.E.Levytskyy, A.V. Sheludko. – Studia Linguistica. – Vypusk 3, 2009. – S. 153-161.
7. Полужин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / Михайло Михайлович Полужин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с.
Polyuzhyn M.M. Funktsionalnyy i kohnitivnyy aspekty anhliyskoho slovotvorenniya [Functional and cognitive aspects of English word formation] / Mykhaylo Mykhaylovych Polyuzhyn. – Uzhhorod : Zakarpattya, 1999. – 240 s.
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 716 с.
Selivanova O.O. Linhvistychna entsyklopediya [Linguistic Encyclopedia] / Olena Oleksandrivna Selivanova. – Poltava : Dovkillya-K, 2011. – 716 s.
9. Скребцова Т.Г. Когнитивная лингвистика : Курс лекций. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2011. – 256 с.
Skrebtsova T.G. Kognitivnaya lingvistika : Kurs lektsiy [Cognitive Linguistics : Lecture Course]. – SPb.: Filologicheskyy fakul'tet SPbGU, 2011. – 256 s.
10. Четина М.М. Когнитивный анализ актов окказиональной номинации (на материале прозы Дж. Фаулза) // Известия Санкт Петербургского университета экономики и финансов. – № 6. 2010. – С. 162-165.
Chetina M.M. Kognitivnyy analiz aktov okkazionalnoy nominatsii (na materiale prozy Dzh. Faulza) [Cognitive analysis of acts of occasional nomination (based on the prose of John

Fowles)] // *Izvestiya Sankt Peterburgskogo universiteta ekonomiki i finansov.* – № 6. 2010. – S. 162-165.

11. Cognitive perspectives on word formation / edited by Alexander Onysko, Sascha Michel (Trends in linguistics. Studies and monographs ; 221). – 2010.

12. Fauconnier G., Turner M. Principles of conceptual integration // *Discourse and cognition: bridging the gap.* – Stanford, Calif. : CSLI Publications, 1998. – Pp.269-284.

13. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. – New York : Basic Books, 2002.

14. Jackendoff R. Sense and reference in a psychologically based semantics // *Talking minds.* – Cambridge (Mass.), 1984. – P. 49-72.

15. Plag I. Word-Formation in English / Ingo Plag. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003.

16. Potapenko S.I. Introducing Cognitive Linguistics : manual for students / S.I. Potapenko. – Nizhyn : Nizhyn University Publishing House, 2013. – 136 p.

17. Schmid H. Englische Morphologie und Wortbildung: Eine Einführung / Hans-Jörg Schmid. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005.

18. Shepard R.N. George Miller's data and the development of methods for representing cognitive structures / R.N. Shepard // *The making of cognitive science : Essays in honor of George Miller.* – Cambridge (Mass), 1988. – P. 45–70.

Никитченко Е.П. Традиционный и когнитивный подходы к окказиональному словообразованию

Аннотация. Статья посвящена научным изысканиям по окказиональному словообразованию в рамках когнитивной парадигмы. Проанализированы различия традиционного словообразования от когнитивного и предложено собственную трактовку когнитивного словообразования. Обнаружено, что семантика окказиональных единиц в традиционном понимании противопоставляется кванту знания в когнитивной лингвистике.

Ключевые слова: окказиональное словообразование, когнитивная семантика, квант знания, теория концептуальной интеграции

Prihodko A.A.
The Role of Antinomies in Language

*Prihodko Alexandra Alexeevna, teacher of English
 Zaporozhye National University, Zaporozhye, Ukraine*

Abstract. This article is dedicated to the research of the role of antinomies in the modern language. The main cases of antinomies and oppositions were observed in the article. Antinomies play a very important role in the process of development of the language and without them language wouldn't be as colorful as today.

Keywords: *antimony, opposition, language*

In the process of development and creation of language and language system the main role belongs to the person, as he is the source of all changes and inventions in this difficult system. As the person has not only one point of view or only one direction of what to do he acts in many different ways.

This function of the person finds its logical reflection in the inner questions of language and in the studying of the questions of antinomies, as one of the fundamental questions in linguistics, which show the double structure of the language.

This question was raised long ago, and now not only philosophers but also linguists are interested in this question.

The opposition of antinomies are wide spread in the language and have the stable character. The frequent usage of antinomies in language confirms its stable character. One of the main problems in the study of antinomies is to understand the notion of "opposition". It shows the essential differences in objects and events of objective world.

They exist in the world, which is reflected by our consciousness as the diversity and can be represented by such words as antonyms. In the development of any language antonymic relations play the biggest role. They exist in our brain and notion about the world in pairs and one word leads to the usage of the other word [3].

The study of such antinomies as "good – evil", "war – peace", "own – alien", "life – death" and others has a very important impact on the modern linguistics.

Antinomies in language are the opposition of language units, facts, principles and relations. The first scientist, who admitted that was Heraclitian (objective and ontological) and sophistic (subjective and relative) visions of language are not only contrary to each other, but also complementary.

But this idea was too innovative and strange for that time, the rational paradigm of that time cannot accept the Principle of identity ($A=A$) cannot accept dialogical antinomistic interpretation of the object [3].

The scientist, who developed Plato's ideas was Wilhelm von Humboldt. He admitted the double nature of language. Everything in language is alive. The language is created by the man in everyday life, in speech acts and helps in the process of communication.

Communication is the only real state in which language exists. Language and real life can't exist separately. From the other hand, the language has the fundamental character.

Vocabulary and grammar are given to an individual as something ready-made and unchangeable. We can use a language but we do not create it. Languages belong to

nations, not to individuals. Language has its own life independent of an individual, its user, has its own power which is exercised upon us.

This idea have had a great impact upon modern linguistics, but, still, there are some mainstreams, that remain monological.

W. Humboldt argues that the two visions of language regarding it as either independent of a human soul or depending on it, in reality coincide and express the special character of the essence of language. Language cannot exist and cannot be presented without soul and independent of it in its certain parts, and in some other parts utterly belonging to it.

There are some scientists (Грызбер Л., Novikov L.A., Nikitin M.V.), who distinguish next types of oppositions: contrary, complementary and vectorial [2].

1. The contrary opposition is the opposition, which shows quite symmetrical units of a multitude of units (and there is one more unit, which exists between them): young – not old, aged, in years – old; cold – cool, fresh, chilly – hot. This type of antinomies is the most frequent. It is in the basis of the antinomy of words. With some doubts we can say, that the main antinomies, like left – right, up – down, here – there also can be referred to this group, as they suppose some starting point.

2. The complementary opposition (or complementarity) is the opposition which is strict, without any middle unit between the opposed units: life – dead, true – false, possible – impossible.

3. Vectorial opposition is the opposition, which shows the actions, which are multidirectional: to go up – to go down, to come in – to come out.

As, all, what man does is connected with his mental concepts, his relations with the objective world are greatly affected by language. And mental development of people is possible only with the help of language. Language as a whole is given to everybody, which means that every man aims at, regulated, stimulated and restricted by a certain force, exercising the verbal activity in accordance with his external or internal needs, and in such a way that could be understood by others [1, c. 35].

In modern linguistics, there exist some well-known antinomies such as "synchronic - diachronic", "statics – dynamics", "pragmatics – syntagmatics", "inner and outer relations of the language", "language – speech", "the plan of content – the plan of inner structure" and others.

All these antinomies deals with the language from different points of view:

– from the historical development to the present days status, it is possible to study the certain level of language (some period of its development) or study the

whole language as a system, all elements of which are interrelated;

- due to one of its main factors – the change of the language, its development is the main factor as it shows the dynamic character of language;
- due to associative and linear character of the language;
- and of course the difference between the language as the system, which is developing constantly and the speech as its practical realization, its usage in the process of communication;
- the thing, which is distinguished (the outer form) and the lexical meaning of the language sign and interrelated and presuppose each other, but still they are obeyed to the general law of asymmetry in language, which deals with the fact, that parts of the whole are rarely equal. This is characterized as the dualism of the language sign.

Today, when modern society likes thrillers, detective stories, horrors and other literature and films of such kind, the antinomy of concepts “LIFE” – “DEATH” plays a very important role. These concepts were presented in our history from the very beginning.

Now, the understanding of them is a little bit different. “LIFE” is something, which we understand and can describe with the help of our experience, stories of different people and so on. But “DEATH” is something, about which we know nothing.

We can't describe it at the same level as “LIFE”. As we know, from the ancient times people were trying to explain everything, that they couldn't understand. The same thing we can see today, while looking at the concept “DEATH” and its representation in the novels about vampires.

Here, the understanding of “DEATH” is almost the same, as “LIFE”, but with its negative and positive features. Both concepts “LIFE” and “DEATH” are characterized with the help of one another.

So, antinomies play very important role in the developing of language. Due to their existence the language can change. The exact quantity of antinomies in language is impossible to find, but all of them make the language flexible and alive, the help the language to move and develop.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Гумбольдт В. фон Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – 452 с.
Gumboldt V. fon. Yazuk I filosofiya kulturu. – M.: Progress, 1985. – 452 s.
2. Грузберг Л. Антиномия – антинимия: взаимодействие или взаимоисключение? // Электронный ресурс: http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mpub_9_160.
3. Yermeyev Y. Language. Antinomy. Dialogue // [http://cogprints.soton.ac.uk/language/philosophy of language](http://cogprints.soton.ac.uk/language/philosophy_of_language), Southampton, 2001 // antinomy.narod.ru, 2001.

Приходько А.А. Роль антиномий в языке.

Аннотация. Статья посвящена изучению роли антиномий в современном языке. В статье рассмотрены основные случаи антиномий и противоположностей в языке. Антиномии играют огромную роль в развитии языка, без них язык не был бы таким, каким мы используем его сейчас.

Ключевые слова: антиномии, противоположности, язык

Prihodko A.I.

On the Merge of Cross and Interdisciplinary Study: Cognitive and Ecological Linguistics

*Prihodko Alexandra Alexeevna, teacher of English
Zaporozh'ye National University, Zaporozh'ye, Ukraine*

Abstract. This article is dedicated to the research of the role of antinomies in the modern language. The main cases of antinomies and oppositions were observed in the article. Antinomies play a very important role in the process of development of the language and without them language wouldn't be as colorful as today.

Keywords: *antinomy, opposition, language*

Within the cognitive approach category of knowledge is considered the key one. It combines knowledge of the world and language system. This focus of linguistic research makes problems of solving linguistic semantics in terms of categorization and conceptualization of cognitive processes of surrounding reality particularly urgent.

In spite of the significance of the concept "Ecology", its important social role, it is not quite a study in linguistics. This determines the topicality of this article.

An eco-centric model of consciousness is based on the assertion that Man shouldn't be esteemed as a core element of universe but a part of natural environment, eco-centric consciousness is associated correspondingly with the issues of diversity and harmony of Man's coexistence in natural environment rather than of intellectual domination and global convenience.

The basis of the conceptual content of the linguistic ecology as a scientific field constitute the basic value orientations related to ethical standards, concepts of morality, spirituality. The subjects of linguistic ecology are the culture of thinking and speech behavior, formation of linguistic taste, protection and improvement of the literary language, identification of ways and methods of its enrichment, the purity of speech habitat.

The popularity of the eco-centric line and its implantation into some branches of modern linguistics may be explained undoubtedly by the global ecological changes in the 20* cen. thought to be caused mainly by human activity.

Axiological aspect of natural environment preservation has contradicted the anthropocentric outlook, as a result the principles of ecological ethics are thought to be much more important for the issue of human survival than anthropocentric ideals of value. Many sociologists and linguistics are worried on the issue of cultural diversity and preservation, stating that under the pressures of global economics' demands lots of minor languages and cultures are at the level of extinction. Moreover, by them, it menaces literacy levels of modern generations in civilized world as it may lead to the death of the writer and reader.

Ecolinguistics as a scientific field that combines ecology and linguistics studies the interaction between language, human being as a language personality and his environment, which is the influence of the environment through the person and society on language, on the one hand and the influence of language on the moral and spiritual level of society, on the other.

Ecolinguistics examines the influence of language on the life-sustaining relationships of humans with each other, with other organisms and with the natural environment. Research ranges from the impact of advertising discourse in encouraging ecologically damaging con-

sumption to the power of nature poetry to encourage respect for the natural world.

Language is regarded as an integral component of the chain relationship between man, society and nature. Functioning and development of the language appears as an ecosystem, and the world – as a linguistic concept. In recent years appeared many investigations devoted to the consideration of cognitive and linguistic aspects of phenomena of surrounding world, the essence of conceptualization and categorization as basic cognitive processes.

Thus, Ecolinguistics considers the language in interaction. Ecolinguistics represents an act of interaction between individual languages or acts of interactions that occur between people and nations through language. For Ecolinguistics object is the natural environment for natural languages. Development of ecolinguistics as a new scientific field of linguistics allows us to consider the problem of interaction of language and society, drawing knowledge from various scientific disciplines: psychology, sociology, philosophy. Ecolinguistics tends to purify the environment purely linguistic means. Helping to realize the mechanisms of exacerbation of conflicts and disputes, ecolinguistics trying to promote the peaceful coexistence of people in different social groups in society. Ecological linguistics studies the processes of replacement or survival between the competing languages in a certain space, whether the consciousness of the individual or any society.

The fundamental principles of cognitive field of the first generation were questioned and main principles of cognitive science of the second generation (as it is conventionally called by G. Lakoff and M. Johnson) [2] were worked out. Cognition is seen by scholars as the activities of the human body, carried out in the course of interaction with the environment in order to adapt to the environment for survival and reproduction.

The term „cognitive style" is employed in this context as a relatively stable mechanism of mental apprehension and thought verbalization in a form of a text. In other words, it means the modus of information presentation that reflects peculiar ways of allocating information in the text, the phenomenon is associated with an intentional choice of cognitive operations in text structuring mechanism. Cognitive styles represent people's ability to implement activities targeted at text construction, in particular, to build it in accordance with the commonly accepted genres model (text types), or norms for the narration, description, argumentation presentations.

It is very important to note that this thesis and other postulates formulated by G. Lakoff and M. Johnson were reflected in biocognitive theory developed by Chilean neurobiologists H. Maturana and F. Varela. Researches

proposed an interesting conception of living systems, based on the principle of living systems are studying systems, and life is a process of cognition. In other words, an attempt was made to find an explanation for the phenomenon of knowledge as an effective action, which enables a living organism to continue its existence in certain environment. In addition, scientists emphasize that the center of any knowledge is observer.

Observer is defined as a living system with a circular organization (for such system U. Maturana uses the term "autopoietic") [3]. All aspects of the living system are imposed on this fundamental circularity and maintained it, ensuring its continuity in successive interactions in the continually changing environment. The living system exists as long as it retains the ability to self-reproduction and adaptation. Thus, reproduction and adaptation are the basic conditions for a single organism's life and for the whole species.

Subjects surrounding the individual are an integral part of his niche, so interactions with them serve his adaptation within niches. These interactions tend to have the orientation character. One organism can modify the behavior of another one, first, when they are connected with each other in such a way that the previous behavior of one determines the subsequent behavior of another, such as courtship or in a fight, (such behavior is the basis of friendship and enmity).

Secondly, one organism can orient the behavior of another organism on part of his fieldwork, which is different from the part that includes this interaction. This happens only if the interaction spheres of organisms coincide. The second type of orienting interaction is the basis for any language behavior [Maturana 1995].

The states of activity of the nervous system, resulting from the interaction with an object is qualified as elementary representations [1]. Representations of all possible interactions with a particular object or with similar objects as well as interactions with different objects (but at the same time and in similar situations) are combined into complex representations.

This complex representation is considered as a structural unit of the experience / memory, or concept. In other words, ecological concept is a set of representations of interactions with the object or objects (non-linguistic and linguistic), characterized by the causal dependency and promotes effective adaptation of the organism to its environment.

Ecology of communication seems to be a promising paradigm of linguistics, a vital part of the theory of speech that studies the ways personal communicative intentions are enforced during communication without weakening the opponent's communicative position or humiliating him by inappropriate speech acts. The detection of the mechanisms of text influence on the addressee, methods of verbal representation (relevant or not) of the referential situation image in textual forms seem to be prospective both in theoretical and practical values.

The findings by this approach will allow to balance several issues of human environment instability and extend the facilities of ecosystem by integration of special notions, methods and ways of linguistic analysis and giving them status of universal instruments for humanitarian tasks implementation. Application of them into vari-

ous spheres of modern communication will help to set principles of well-balanced information policy, reduce tension in interpersonal and cross-cultural communication, lessen conflicts and improve relations in the global community of the future.

During all his life a person cognizes surrounding reality, gains new knowledge about the world, organizes this information in a certain way and correlates it with the already known facts. Thus, the processes of conceptualization and categorization are of particular importance for systematization and updating the obtained knowledge, for its successful application in different situations.

Specific character of conceptualization is to understand the information received the construction of mental objects and events leading to the formation of certain beliefs about the world (concepts), while the categorization is a psychological act, that organizes, systematizes and sorts representations of interactions in the person's mind, which reduces the infinite variety of the individual to visible number of units. Together they represent a complex mental process, aiming at the effective incorporation of a human being into the surrounding environment.

Each person has a unique experience of adaptation to the environment; hence, the set of representations and concepts of causal relations is also to some extent unique. In this connection, it is lawful to talk about the individual level in the structure of the concept. However, a man lives in a certain society, which is a part of his niche. The existence of an individual directly depends on the interactions with other individuals, as they orientate him on his effective behavior in a specific situation.

In this regard, it is possible to speak about social and national levels of concept. Despite the great variety of niches, some entities are common to all, such as macro-niche "Earth." Concepts-universals are the result of interactions with such entities.

Cognitive patterns that exist in the person's mind, are diverse according the channels of incoming information, or, in terms of the biological approach, they are formed because of different kinds of interactions with elements of the niche. Therefore, we can distinguish the concepts of sensory perception of the world and concepts of mediate knowledge.

The main feature of the human's mind is an ability to react not only to direct stimulation, but also to the sound stimulus – a word. Due to the language, a person perceives and feels the world differently than an animal – he studies it in the process of communication. From the point of view of the biological conception of language, its main function is to broaden the cognitive domain or the area of human's interacts.

Meaning – is the causal links connecting the representations of interaction with the linguistic and non-linguistic objects in the mind of the individual. Linguistic behavior of people forms part of the environment, being the existential domain. Relation of mutual causality between the individual and the environment requires causal connections between the state of his nervous system (consciousness) and language as a social adaptive behavior. Therefore, analysis of the meaning of language units helps to identify relatively authentic structure of concept.

According to the unified biocultural theory of meaning, an inherent characteristic of living systems is the ability to

create meaning. Meaning – is the relationship between organism and environment, defined by the value that some aspects of the environment have for this very organism. Such meaning can be defined as an ecological one, in the sense that it is not entirely subjective or objective, but is determined by the interaction between the organism and the environment.

From the standpoint of biocognitive approach, conceptual picture of the world can be defined as the totality of concepts or complex representations present in the mind of the individual reflecting collective experience of the direct and indirect (in the process of upbringing and education) interaction with the environment. This conceptual system itself is the object of interaction.

Linguistic ecology dynamically reflects natural changes of linguistic conceptualization of the world, the relationships between social, cultural and linguistic processes. In this regard, it should be noted that this field has vividly marked interdisciplinary character, integrating diverse knowledge of humanitarian nature.

In linguistic ecology functions a number of interdisciplinary phenomena and their respective terms, which are in a state of constant interaction and intersect with different linguistic fields of terms. Thus, linguistic ecology relates to the field of complex and multifaceted phenomena of culturological and humanitarian character.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Кравченко А.В. Знак, значение, знание: очерк когнитивной философии языка. – Иркутск: Иркутская областная типография № 1, 2001. – 261 с.
Kravchenko A.V. Znak, znachenie, znanie: ocherk kognitivnoy filosofii yazuka. – Irkutsk: Irkutskaya oblastnaya tipografiya № 1, 2001. – 261 s.
2. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. – London: University of Chicago Press, 2003. – 276 p.
3. Maturana H., Varela F. The Tree of Human Understanding. – Boston, 1987. – 224 p.

Приходько А.И. Объединение кросс и междисциплинарного изучения: когнитивная и экологическая лингвистика

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению вопроса о развитии экологической лингвистики в качестве нового объекта исследования в современном языкознании. Она изучает особенности исследовательских подходов языка как инструмента гармоничного образа жизни людей, а также одного из важных средств социального контакта в международных исследованиях.

Ключевые слова: *эколингвистика, биоллингвистика, язык экология, экологическая лингвистика*

Shumylo M.Y.

Etymological and semantic changes of the English medical terms

Shumylo Myroslava Yuriivna, Senior Lecturer

Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv, Ukraine

Abstract. The article highlights the semantic changes of the English vocabulary, in particular, medical terminology and causes by which these modifications occur. Any language is constantly changing under the influence of borrowings, dialects, due to cultural, historical and social development. Thus, lexemes change their meaning in different ways: specialization, generalization, pejoration or amelioration. The meaning of words can be completely modified throughout the history. Semantic changes can be also based on metaphor and metonymy. Word meanings may become more positive or negative, broader or narrower, and may be caused by factors within or outside languages.

Keywords: *amelioration, generalization, lexeme, pejoration, semantic changes, specialization*

Introduction. Constitutive parts of each language are continuously modifying, since the world is constantly changing due to historical and cultural progress and appearance of new notions and phenomena. Languages inevitably undergo changes in the meaning of lexemes and increase in vocabulary along with the advancement of humanity. Thus, semantics deals with the investigation of the modifications of meaning, the change in the concepts of the word but not phonetic form of the word. Etymology is the study of the origin of words and the way in which their meanings have changed throughout history. As the researcher proves "it investigates the origins of individual lexemes, the affinities they have had to each other, and how they have changed in meaning and in form to reach their present state" [7; p. 138]. The word "etymology" is derived from the Greek word "etymon", meaning "the true sense of a word" [12]. The meanings of many words have changed over time, and older senses of a word may become uncommon or even disappear completely from everyday use. Since English first appeared from its base language of Anglo-Saxon, the meanings of words and terminology have undergone changes. These changes include a broadening of meaning, a narrowing of meaning or a complete shift in meaning altogether. Another semantic change in English would be a change in connotations, referred to as either elevation or deterioration.

Literature review. Semantic changes and etymology have been the object of research of many scholars. Bloomfield and Campbell defined semantic change as a change in the concepts that were associated with a term and the innovations changing the meaning of words [2; 4]. David Stehling studied Latin influences on the English language and semantic changes. New words are steadily pouring in from other languages, they are formed out of existing words, they may simply be newly invented or they change their actual meaning. These processes are very common in language change [13]. The scientist thoroughly investigated and described the phenomenon of language change, evoked by a change in the world or in the linguistic concept. Willem B. Hollmann investigated semantic changes in the English language both on lexical and grammatical level, pointing out traditional types of shift in the meaning of words. The scientist suggests that the traditional classifications cannot be applied to all changes. We agree with the statement that "the classifications are not mutually exclusive: sometimes we can apply two or even more labels to a single change, depending on which aspect of the change we choose to use as the basis of our classification" [8, p. 527]. In M. Carpenter's opin-

ion a *semantic change* occurs when one of the peripheral meanings becomes the prototypical meaning of the word [5], which is an interesting and perspective area of investigation. We share the opinion of linguists Crystal, Stehling, Carpenter that the phenomenon of metaphors and metonymy may also result in semantic changes and may completely replace the original meaning [5; 7; 13].

Throughout the history, the English language, including medical terminology, was steadily changing. In medicine new diseases, symptoms, medications appeared necessitating the development or adaptation of the appropriate terms. The **aim** of the article is to investigate and track the semantic changes in medical terminology and influence of Latin, Arabic and French languages on the development and establishment of English medical terms.

Materials and methods. Analysis of the semantic changes in the English language on the basis of literature review and demonstration of the changes in meaning of medical terms relying on an etymological dictionary of modern English by Ernest Weekley M.A.

Results and discussion. Lexical and semantic changes are the most obvious changes of a language. Semantic change can be due to linguistic causes, historical or social causes. According to Lehmann, there are three different causes of semantic changes: modifications in meaning can be caused by a change in the context in which certain lexemes are used, a result of "change in the object referred to or in the speaker's view of such an object" [10, p. 260]. Finally, semantic change may be due to the influence of other languages or dialects. Thus, borrowing, in Lehmann's opinion, affects the lexicon of the language and is the process of semantic change with the greatest influence. Linguists distinguish several types of semantic changes. David Crystal, Campbell and Crowley as well as other scientists point out the most important ones:

Extension or generalization is the process by which the meaning of a word becomes broader or more inclusive than its earlier meaning and a lexeme widens its meaning. It is also known as generalization or broadening. Broadening occurs when over time the meaning of a word has grown to be applicable in contexts that it previously wasn't, and to mean things it previously didn't – it's meaning has simply expanded, for example: *to bifurcate* – was derived from Latin *furca, fork* [1, p.150], now is used in the meaning to branch, resembling fork; *canine* from Latin *caninus, of the dog* [1, p. 243], now refers also to human tooth, resembling a dog's one; *hysteria* (modern formation from hysteric) – womb, mother, in same sense [1, p. 743], at first was related only to women, now also to

men. The origin of the term hysteria is commonly attributed to Hippocrates. The Hippocratic corpus refers to a variety of illness symptoms, such as suffocation and Heracles' disease, that were supposedly caused by the movement of a woman's uterus to various locations within her body as it became light and dry due to a lack of bodily fluids. One passage recommends pregnancy to cure such symptoms, ostensibly because intercourse will "moisten" the womb and facilitate blood circulation within the body. The "wandering womb" theory persisted in European medicine for centuries [King]; *testicle* from Latin *testiculus* meaning *witness* (to virility) [1, p. 1491]; *testimony* from evidence of witness, testis, *testimonial*, bearing witness to status of the bearer. The NED does not record sense of subscribed gift, etc. till 19 century, but quotation below has a suggestion of it. Item, the XV day of Jamiary [1, p. 1543], to a woman of Lycetershire that whent wyth a testyoniall for burnyng of hyr howsse [Wollaton MSS.] [1491]; *virgin* – in early use chiefly of the Holy Virgin, and in ME also used (as was maid) of males. Hence unsullied, untouched, as in virgin forest (gold, soil) [1, p. 1599]; *waist* from Latin *waxen* to grow, originally of a man's, rather than woman's waist, and regarded as the region of greatest circumference. The waist of a ship (v.i.) is still its widest part [1, p. 1608]; *apothecary* meant store-house. Originally keeper of a shop for what we should now call "colonial produce". Then especially druggist. The London Apothecaries' Company was not separated from the Grocers' till 1617 [1, p. 60]; *female* (woman) meant female of animals, literally little woman [1, p. 556]; *doctor* meant teacher, from Latin *docere* "to teach", and in that meaning it survives as an occasional title for professors. The medical sense, now the norm, was acquired gradually from the association with higher education that was characteristic of physicians.

Narrowing (specialization) – a lexeme gains a specialized meaning. Narrowing refers to the opposite of broadening, and is defined as a reduction in the contexts in which a word can appear. In other words, the meaning of the word has gotten more specific, examples are: *abdomen* is derived from Latin *abdere* to hide away [1, p. 4]; *acne* meant a small particle, e.g. froth, chaff, down on fruit [1, p. 11]; *amaurosis* meaning *disease of eye* meant *dark* in the past [1, p. 38]; *animal* meaning *beast* meant having breath of life, anima [1, p. 51]; *autopsy* meant seeing for oneself [1, p. 92]; *clitoris* is derived from to sheathe [1, p. 314]; *coccyx* (bone ending spine) – from cuckoo, because supposed to resemble cuckoo's bill [1, p. 321]; *delirium* – from *to run off the rails*, was introduced as medical term by Dr. Sutton (1813): Latin *delirare*: to go out of the right way, to make a balke in earing (i.e. ploughing); not to go straight [1, p. 428]; *embolism* – (stoppage of artery); formerly also, day intercalated in calendar, to throw in [1, p. 505]; *euthanasia* (gentle and easy death) meant death [1, p. 529]; *jejune* from fasting, transferred to unsatisfying nourishment or pabulum [1, p. 781]; *mandible* (lower jaw) from *mandere*, to chew [1, p. 888]; *to masticate* from *masticare*, to chew mastic [1, p. 904], *nausea* – sea-sickness [1, p. 975], *pylorus* (lower orifice of stomach) meant gate-keeper, watcher [1, p. 1177], *stomach* originally – throat, gullet. In Latin also figurative for pride, indignation, inclination, etc. as in

archaic stomachful, spirited, etc., Bibl. proud stomach [1, p. 1421]; *thalamus* meant inner chamber [1, p. 1492]; *uvula* from *uva*, *bunch of grapes* [1, p. 1576]; *ambulance* from Latin *ambulare*, to travel. Introduced into E. during Crimean War (1854-5) [1, p. 39]. The connection between *amble* and *ambulance* is an accident of war: *ambulance* comes from a longer phrase, *hospital ambulans*, a 'movable hospital', one which could be present on the battlefield to tend to the wounded. It was merely shortened to the second part of the phrase, giving us *ambulance*; *diet* (rations) meant system of life [1, p. 446]; *syringe* was applied to various tubular objects [1, p. 1462]; *alcohol* meant the fine metallic powder used to darken the eyelids. Later applied to fine chemical powders and then to subtle essences and quintessences. Current sense occurs first in alchool of wine [1, p. 28].

Amelioration (elevation) – a lexeme develops a positive sense of approval. Elevation refers to a change in the connotations of a word, occurring in one of two ways. A word that loses its negative connotations is an example of elevation, but elevation can also occur when, rather than losing bad connotations, a word gains positive ones, for example: *carotid* meant to stupefy, because compression of the artery has this effect (Galen) [1, p. 255], *dizzy* meant foolish [1, p. 461], *stimulus* – goad, originally medical stimulate, to spur on, stimulant, excitant, with alcoholic sense from 19 cent [1, p. 1419], *orgasm* meant "an extreme fit, or expression of anger" [1, p. 1014].

Pejoration (deterioration) – a lexeme gets a negative sense of disapproval. Deterioration occurs when a word gains association with a negative stimulus, then holds negative connotations. Deterioration is shown clearly in the word *accident*. Once simply meaning "a chance event" the word now has associations with misfortune and injury, so we assume that when someone has "had an accident" it was not a positive experience. Other examples are: *cancer* meant *crab* [1, p. 242]; *to choke* was associated with cheek (throat, throttle) [1, p. 297]; *to constipate* – to press together [1, p. 352]; *diarrhoea* – meant to flow through [444]; *lupus* (skin disease) derived from wolf [1, p. 870]; *poison* meant drink. Modern sense arises from that of magic potion, philtre, etc. [1, p. 1116]; *polypus* meant octopus, cuttlefish; for application (14 century) to growth in nose (canker), lupus [1, p. 1120], *diaper* from Byzantine white. Used in OF. of a precious flowered fabric. The sense development has been influenced by jasper, with which it is confused [1, p. 443].

Sometimes a series of semantic shifts occurs over an extended period of time, resulting in a meaning that is completely unrelated to the original sense of a word. A shift in meaning differs completely from broadening and narrowing in that the word now retains none of its original definition and has come to mean something else entirely, for example *anus* meant finger-ring [1, p. 56]; *artery* was used in the sense of windpipe [1, p. 75]; *asylum* – inviolable, right of seizure [1, p. 85]; *benign* – generous [1, p. 141]; *capillary* – From Latin *capillaris*, from *capillus*, hair, cogn. with *caput*, head. Capillary attraction dates from Laplace [1, p. 247]; *malignant* from Latin *malignus*. Current sense of to malign is for ME. to malign against. Application of Malignant to royalists (1641-60) is from earlier theological sense as in church malignant, i.e. of Anti-Christ. *Odivi ecclesiam malignantium* [A V. of evil

doers] [Vulg. PS. XXV. 5] [1, p. 884]; *nyctalopia* – Late L., used by Galen for blind by night. Misunderstood as seeing best by night [1, p. 998]; *pancreas* – sweetbread. G., lit. all flesh, [1, p. 1033]; *quinsy* OF. *quinancie* (12 century), MedL. literally *dog-throttling, to strangle* [1, p. 1187].

From a slightly different perspective, semantic change also occurs when a centralized meaning is eliminated from the prototype structure. The application of Prototype Theory has increased the understanding of semantic change by highlighting the types of external concepts that are regularly linked together in the brain, and thus helped to explain why similar changes are found across languages [5], for example, the word *heart* not only means the organ, but is also used with the verbs to render *to learn, to remember* in the English languages, as well as in some other languages.

Other principles based on which semantic changes can be classified are metaphor and metonymy. Metaphor is a type of semantic change that involves one kind of thing in relation to another kind of thing that is somehow similar to the previous thing [4]. In metaphorical changes of meaning, language speakers perceive certain sort of similarity between one connotation and another connotation. The association within the notion of metaphor can be referred to as analogy. Analogy can be defined as the perception of similarity between certain concrete process and object and certain abstract process or concept. The underlying meaning of a word is related to another meaning in such a way that by analogy there can be a transfer or extension of meaning from one to another. For instance, if someone is the *head* of a department, the relation of the head to the body in its literal sense is used in an extended or figurative sense, where there is an analogi-

cal correlation, seen as an equation: *head* is to body as *head* (leader) is to *department*. The same concern the verb *to see*, which denotes not only natural physical ability, but can also be used in the sense *to understand* as well as the verb *to hear* can also mean *to obey, to understand*, the word *body* can also denote *a person*.

Metonymy, like metaphor, involves some sort of connection between concepts, but in this case there is no similarity between them, but they are closely linked in some other way, for example, because one is part of, or contains, the other [8, p. 529]. Metonymy is an association of a certain type, usually random association in time or space. Metonymy can be extended to cover changes resulting from other associations such as part and whole – *to give a hand*, meaning *to help*; *head – mind and mental abilities*, also means *part of the body, life (it cost him his head)*, something resembling *the head of the body (of cabbage, of nail)*, *culmination, the top or the beginning of a page or letter, front or prominent part*.

Conclusion. Language is a living organism which is exposed to constant changes. The meaning of linguistic items may develop in either direction. Meanings may become more positive or negative, broader or narrower, and may be caused by factors within or outside languages. Having analyzed medical terms in English, it is possible to state that narrowing or specialization is more common than widening, and accordingly pejoration is more usual than amelioration. Thus, words more often develop a negative meaning than a positive one. Meanings of words can change completely throughout history due to cultural, social, and historical factors. The perspectives of further research may be investigation of incidence and use of medical terms in mass media, connotations of their meanings in certain contexts.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. An etymological dictionary of modern English by Ernest Weekley M.A. – London: John Murray, Albemarle Street W., 1921. – 1660 p.
2. Bloomfield L. Language. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1933.
3. Borkowska Paulina, Kleparski Grzegorz A. It befalls words to fall down: Pejoration as a type of semantic change // Studia Anglica Resoviensia 4, ZESZYTY 47. – 2007. – P. 34-50.
4. Campbell L. Historical linguistics: An introduction. London: Edinburgh University Press, 1998.
5. Carpenter Marisa J. Semantic Change and Cognition: How the Present Illuminates the Past and the Future // Selected Proceedings of the 15th Hispanic Linguistics Symposium, ed. Chad Howe et al., Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. – 2013. – P. 1-16. www.lingref.com, document #2871
6. Crowley T. An introduction to historical linguistics. Oxford: Oxford University Press, 1997.
7. Crystal David. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 1995. – 489 p.
8. Holland B. Willem. Semantic change // Jonathan Culpeper, Francis Katamba, Paul Kerswill, and Tony McEnery (eds.). English language: description, variation and context, 301-313. Basingstoke: Palgrave, 2009a. – p. 525-527.
9. King Helen. Once upon a text. Hysteria from Hippocrates // Gilman, Sander; King; Porter, Helen; Rousseau, G.S.; Showalter, Elaine. Hysteria beyond Freud. University of California Press, 1993. – p. 3-90.
10. Lehmann P. Winfred Historical Linguistics: An Introduction, 3rd ed. London: Routledge. xviii, 1992. – 288 p.
11. Nevalainen Terttu. Early Modern English Lexis and Semantics // Roger Lass edition. The Cambridge History of the English Language 1476-1776. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – Vol. 3. – P. 332 – 458.
12. Skeat Walter W. The Concise Dictionary of English Etymology. Reprinted Edition. Diane, 2000.
13. Stehling David. Semantic change in the early modern English period: Latin influences on the English language. Hamburg: Anchor Academic publishing, 2013. – 66 p.

Шумило М.Ю. Этимологические и семантические изменения английских медицинских терминов

Аннотация. В статье рассматриваются семантические изменения английского вокабуляра, особенно медицинской терминологии, а также причины, по которым эти модификации имеют место. Любой язык постоянно изменяется под воздействием заимствований, диалектов, а также культурного, исторического и социального развития. Таким образом, лексемы могут менять свое значение разными способами: специализация, обобщение, ухудшение, улучшение. Значения слов могут измениться полностью в ходе истории. Семантические изменения также могут базироваться на метафоре и метонимии. Значения слов могут меняться как в позитивном, так и в негативном направлении, расширять или суживать значения, а также могут быть вызваны факторами в пределах языка или извне.

Ключевые слова: лексема, обобщение, семантические изменения, специализация, улучшение, ухудшение

Галій Л.Г.

Семантико-генетична характеристика присвійних займенників
в сучасній англійській та українській мовах

Галій Людмила Георгіївна, викладач

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

Анотація. Дана стаття присвячена дослідженню семантики та етимології присвійних займенників в англійській та українській мовах з метою виявлення факторів, що могли вплинути на їх частиномовний статус та сполучувальний потенціал.

Ключові слова: етимологічний аналіз, сполучувальність, частиномовний потенціал, присвійні займенники

Вступ. Зважаючи на те, що всі зміни в мові та сам процес еволюції нерозривно пов'язані з самою мовною системою та нею ж обумовлені, вивчення історії розвитку та природи певних мовних одиниць, явищ та законів є таким же важливим як вивчення їх реалізації та функцій в синхронії [1, с. XX]. Оскільки з розпадом однієї мови на декілька, ці мови продовжують зберігати риси, що свідчать про їх спільне походження, для дослідження еволюції сполучувальних властивостей займенника, необхідно залучити етимологічну складову аналізу, щоб виявити початковий частиномовний та морфологічний потенціал самого займенника та можливості його сполучення обумовлені історичним розвитком [1, с. 16].

Короткий огляд публікацій з даної тематики. Присвійним займенникам у сучасному мовознавстві приділено не надто багато уваги. Вони вивчалися здебільшого в синтаксичному (Нехайчик Ф.Ф., Огаренко Т.А., Синько Л.О.), функціональному (Шадріна Ю.Ю.), семантичному (Ніколаєва Н.М.), генетичному (Семенова К.О.) аспектах.

Метою даної статті є семантико-етимологічний аналіз присвійних займенників в англійській та українській мовах.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних завдань: 1) дослідження етимології одиниць в аспекті їх частиномовної приналежності; 2) зіставлення етимології одиниць у двох мовах; 3) аналіз семантичного навантаження зіставляваних одиниць.

Матеріалом дослідження стали статті етимологічних англомовних та україномовних словників присвячені займенникам присвійного розряду, аналіз яких потребував таких методів аналізу, як порівняльно-історичного, тезаурусного (за Ю.Н. Карауловим) та методики компонентного аналізу як складової частини структурного методу.

Викладення результатів дослідження. В англійській мові існує дві форми присвійних займенників: абсолютний присвійний займенник та займенник прикметникового походження (прикметниковий займенник). Перша характеризується широким семантичним навантаженням, оскільки частково виконує функцію іменника. Друга форма за своїми синтаксичними та семантичними характеристиками більше подібна до прикметника, аніж до займенника, саме тому в науковій літературі використовуються терміни займенниковий прикметник або займенник прикметникового походження, залежно від того яку частиномовну складову кожний дослідник визначає домінують. Оскільки ці дві форми згодом були об'єднані в один розряд, то і генетична основа досліджується для двох форм. Водночас в українській мові один і той же

займенник має від 8 до 15 форм, оскільки присвійні займенники в українській мові змінюються за родом, числом та відмінками, при цьому деякі форми непрямих відмінків займенників чоловічого та середнього роду збігаються, напр. ч. р. *мій* – *мого* – *моєму* – *моїм*, с. р. *моє* – *мого* – *моєму* – *моїм*, інколи навіть форма множини повторює форму однини, напр. *мої* – *моїх* – *моїм* – *моїми*.

Отже, етимологічний аналіз присвійного займенника першої особи однини в англійській та українській мовах показав, що англійський абсолютний присвійний займенник *mine* утворився шляхом злиття особових займенників *me* та *thine* [17, с. 139], таким чином у староанглійській мові з'явився займенник *min* у значенні "мій, моя, моє" [10, с. 1020; 13, с. 932], на початку середньоанглійського етапу розвитку мови у зв'язку із втратою прикінцевого *-n* з однієї одиниці утворилося дві: *mi* та *mine* [10, с. 983, 1020; 11, с. 342; 14, с. 386; 18, с. 1932]. *Mi* вживалося перед словами, що починалися з приголосної, і функціонувало як прикметник, *mine* – перед словами, що починалися з голосної [13, с. 969]. Існує припущення, що *min*, а згодом *mi* та *me* вживалися для іменників в однині, в той час як *mine* – для іменників у множині [11, с. 328]. З 14 ст. *mi* трансформується в *my* і поступово починає вживатися з усіма іменниками незалежно від початкової літери [16, с. 344]. З 18ст. займенник *my* також вживається як частина вигуку [16, с. 344]. Інша версія походження займенника *mine*, запропонована дослідником Джоном Айто, визначає його першоосновою праїндоевропейський займенник *me*, який дав подальшу форму особовому займеннику першої особи однини у непрямих відмінках, далі одиниця перейшла в прадавню германську мову (*minaz*), з якої в староанглійську мову дійшла форма *mine* [16, с. 334], при цьому *my* вважається скороченою формою займенника *mine* [16, с. 328]. Праїндоевропейське походження займенника *mine* визначене дослідником, докт. Ернестом Клейном від основи *mei-no-s* і співзвучного із латинським *meus*, що позначає "мій, моя, моє" [10, с. 983]. Водночас походження відповідної української одиниці є встановленим, і серед науковців не виникають дилеми з цього питання: першоосновою послугували праїндоевропейські форми *mo-jo/me-jo*, пов'язані з формою *me*, від якої походять форми непрямих відмінків особових займенників 1 особи однини в англійській, українській і багатьох інших мовах індоевропейської мовної сім'ї (російська, німецька, французька). Звідси у праслов'янську мову приходять займенник *toje*, що в старослов'янській мові приймає форму *мон*, а в давньоруській – *мои* [2, с. 474].

Абсолютним присвійним займенником першої особи множини в англійській мові є *ours*, в той час як *our* є прикметниковим займенником. В староанглійській мові у вжитку була форма *ure/use*, в середньоанглійській мові – *oure* [10, с. 1103; 11, с. 363; 12, с. 455; 13, с. 1019; 14, с. 409; 17, с. 153]. В цей же період (середньоанглійський етап розвитку мови) від форми множини *ures* сформувалася форма *ours*, що визначена дослідниками як займенник з подвійною присвійністю [10, с. 1103; 13, с. 1019]. За іншими даними цей займенник може походити від латинського особового займенника *nos* [18, с. 3641] або доісторичної форми *ons* [16, с. 362], хоча детальний аналіз та еволюція словоформи авторами не розглянуті детально. Тим часом етимологія українського займенника виходить на цю ж латинську форму *nos* як на першооснову, від якої у праслов'янській мові з'явився присвійні займенники *nasъ, nasjъ, nosjo*, потім у старослов'янській мові виник займенник *нашь*, який у давньоруській мові трансформувалася у *наш* [2, с. 54].

Займенники другої особи однини в англійській та українській мовах представлені *thy* та *твій* відповідно. Англійський займенник *thy*, за даними одних досліджень, походить від давньогерманського **þīnaz*, в староанглійській мові мав форми *þīn, thy, thine, thin*, (що позначали родовий відмінок займенника *thu* [10, с. 1607; 13, с. 1497; 18, с. 3449]), в середньоанглійській мові – *thi, thy* через втрату прикінцевого *-n*, характерну для тогочасного мовного процесу [10, с. 1614; 17, с. 209]; відмінювався за прикметниковою групою [14, с. 637]. Існує припущення, що форма *thin/thine* вживалася перед іменниками на голосну, тоді як *thi/ty* перед іменниками з початковою приголосною [11, с. 552]. За даними досліджень докт. Ернеста Клейна, висхідною одиницею для розвитку староанглійського займенника *þīn* послугувала не давньогерманська, а праїндоевропейська форма *t(w)ei-no-s* (форма непрямого відмінка займенника *tu* "thou"), яка є співзвучною з латинським *tuus* [10, с. 1607]. Етимологічний аналіз українського займенника *твій* показав, що основою розвитку цієї одиниці стало праїндоевропейське **tū*, споріднене з давньоіндійським *tvaḥ* "твій". У праслов'янську мову ця одиниця прийшла у формі *tvoјъ, tvoja, tvoje*, перетворившись у старослов'янській на *твои, твои, твоѣ*, а в давньоруській на *твои, твои, твоѣ* [2, т. 5, с. 532].

В англійській мові присвійним займенником другої особи як однини, так і множини може виступати *your/yours*. Початково присвійний займенник *your* вживався для 2 особи множини, але поступово він витіснив родовий відмінок займенника *thy*, який вважався занадто фаміліярним і майже вийшов з вжитку вже на початку розвитку середньоанглійської мови [14, с. 725]. Воно походить від староанглійського *ye*, родовим відмінком якого виступало *eower* 'of you', яке в середині середньоанглійського періоду розвитку мови перетворилося на *eowr*, а вже пізніше на *your*, що набуло певних ознак прикметника [10, с. 1764; 11, с. 621; 13, с. 1657; 18, с. 3846]. У 16-17 ст. вживався зі значенням підкреслення [13, с. 1657]. Інша етимологія цієї одиниці запропонована Джоном Аїто, який вказує на те, що присвійний займенник *your* утворився в

староанглійській мові шляхом додавання до особового займенника *you* закінчення родового відмінка *-er* [16, с. 553]. Абсолютний присвійний займенник *yours* сформувався в середньоанглійській мові шляхом додавання закінчення *-s* [10, с. 1764; 11, с. 621; 18, с. 3846]. Українським відповідником є присвійний займенник *ваш*. Він існував ще у праїндоевропейській мові як присвійний займенник *vosio* "ваш" (похідний від особового займенника *vos* "ви"), у праслов'янській мові воно трансформувалося в *vasъ/vasjъ* [15, т. 1, с. 329], у старослов'янській – в *вашь*, у давньоруській – в *вашь* [2, т. 1, с. 341], прийнявши форму у старій українській літературно-писемній мові *ваш* [15, т. 1, с. 329].

Присвійні займенники 3 особи однини як в англійській мові, так і в українській мовах, не змінюються за відмінками, родами та числом. Англійський займенник *his* (збігається за формою з особовим займенником 3 особи однини чол. р. у непрямому відмінку) має однакову форму для абсолютної та прикметникової одиниць через свої морфемні особливості (основа закінчується на *-s*). Цей займенник утворився в староанглійській період розвитку мови як форма родового відмінка займенника *he* шляхом присєднання закінчення *-s* [10, с. 733; 18, с. 1396]. На початку староанглійського періоду розвитку він почав витіснити традиційний присвійний прикметник *sin* (споріднений із німецьким присвійним займенником *sein*) [16, с. 271]. До періоду середньоанглійської мови включно іноді вживався як присвійний займенник середнього роду [13, с. 715]. Український займенник третьої особи однини чол. р. його походить від праслов'янського *jego*, що перейшло у старослов'янську мову як *ѣго*, перенесеного без змін у давньоруську, а потім і в староукраїнську мову (*его*) [2, т. 2, с. 326; 3, т. 2, с. 162]. Ця форма і досі збереглася у деяких діалектах української мови [3, т. 2, с. 162]. З початком формування української літературної мови відбулися певні зміни у формі слова, пов'язані з процесами в середині самої мови, і займенник набув форми *його*.

Присвійний займенник 3 особи однини жін. р. представлений в обох мовах: *her/hers* в англійській мові та *її* в українській (так само як і займенник чоловічого роду не відмінюється [14, с. 262]). Староанглійський займенник *heo* "she" мав форму родового відмінка *hire/hyre/hiere*, з якої в середньоанглійській мові утворилися форми *hire, here, hir*, а згодом і *her*, що за формою збігалася із прикметником *her* [10, с. 721; 11, с. 238; 13, с. 706; 16, с. 268; 18, с. 1397]. Ще одна версія походження цього займенника вказує на те, що середньоанглійська форма *hire* походить від злиття двох основ: прагерманського займенника *hi* "цей" та традиційного староанглійського закінчення прикметників для позначення жін. р. роду *-re* [14, с. 262]. Абсолютний присвійний займенник *hers* сформувався у 14 ст. шляхом додавання закінчення родового відмінка *-s* до присвійного займенника *her*, таким чином знову отримуємо подвійну присвійність [10, с. 725; 16, с. 268; 18, с. 1397]. Український займенник *її* має те ж походження що й займенник *його* – від праїндоевропейської основи *je*, родовий відмінок *jeje*, що у праслов'янській мові трансформувалася у *ѣѣ, ѣѣ*, у старо-

слов'янській – *eu, ee*, а в старій українській літературно-писемній мові – *eu* [2, т. 2, с. 326; 15, т. 2, с. 568].

Присвійний займенник середнього роду *its* в англійській мові та український відповідник *його* (збігається за формою із присвійним займенником 3 особи однини чол. роду) є найменш поширеними, однак як складова частина розряду присвійних займенників має свої генетичні, семантичні та функціональні особливості. Англійський займенник *its* сформувався в ранній сучасній англійській мові шляхом додавання присвійного закінчення *'s* до особового займенника третьої особи однини сер. роду *it* [18, с. 1612]. До 1600 рр. (а можливо, навіть до кінця 17 ст. [16, с. 292]) замість цієї форми у середньому роді вживалося *his* [11, с. 269; 13, с. 773; 14, с. 303]. Етимологія присвійного займенника *його* середнього роду є недослідженою, а форма водночас повністю збігається із присвійним займенником чоловічого роду, тому висловлюємо припущення, що за відсутністю окремої форми присвійного займенника на позначення володіння середнім родом у цій функції почав вживатися займенник чоловічого роду, оскільки така прогалина не може лишатися незаповненою.

Присвійний займенник третьої особи множини представлений в обох мовах. В англійській мові це прикметниковий займенник *their* та абсолютний займенник *theirs*. Прийшовши у середньоанглійську мову, присвійний займенник *thair* був запозичений від давньоскандинавського *peira* [17, с. 209] або ж *theirra*, що імовірно є формою родового відмінка множини давньоскандинавського вказівного займенника *that* [10, с. 1601; 18, с. 3432] вказівного прикметника *sa* [11, с. 551; 16, с. 503], означеного артикля [10, с. 1601; 14, с. 635]. Абсолютний присвійний займенник був утворений шляхом додавання закінчення родового відмінка *-s* до займенника *their* [16, с. 503; 18, с. 3432]. В староанглійській мові у цій функції вживався займенник *hira* (присвійний жіночого роду) [13, с. 1495]. В українській мові існують два присвійні займенники 3 особи множини: *їх* (незмінювана форма) та *їхній* (змінюється за відмінками, числом, родом). Незмінювана форма *їх* є більш ранньою, в той час як *їхній* є прикметниковою формою займенника утвореною в старій українській літературно-писемній мові і з-поміж усіх слов'янських мов не має відповідника, що вказує на те, що таке поєднання форми займенника та прикметника є суто українським новотвором [3, т. 2, с. 161]. Сама ж форма *їх* походить від праїндоевропейського *jixъ*, що в давньоруській мові змінилося на *їхъ/ѣхъ/ихо*, а в старій українській літературно-писемній мові отримало варіанти *ихъ, ихъ* [15, т. 2, с. 573].

Висновки. Генетичні особливості займенників присвійного розряду є досить неоднорідними, оскільки у кожній з досліджуваних мов цей розряд був утворений здебільшого з одиниць різного походження. Так, з-поміж усіх одиниць, спільне походження виявлено у займенників першої особи множини (з латини) та другої особи однини (від праїндоевропейської основи). Близькоспорідненими можна вважати займенники першої особи однини, оскільки вони походять від праїндоевропейських займенників, водночас, варто зазначити, що в англійську мову ця одиниця прийшла від особового займенника, в той час як в українську – від присвійного, таким чином, українська мовла мала одиницю з вираженими присвійними властивостями та потенціалом присвійного займенника, в той час як в англійській мові всі ці особливості займенник набув еволюціонуючи з особового в присвійний, що, очевидно, не могло не вплинути на його характеристики. Присвійний займенник другої особи множини в українській мові є успадкованим з праїндоевропейської мови, в той час як подібна одиниця з'явилася в англійській мові лише у староанглійський період розвитку мови, хоча й ознаками присвійності, що свідчить не лише про різне походження цих одиниць а й про відмінність у хронологічному розвитку. Такий ж ситуація склалася з присвійними займенниками третьої особи однини чоловічого, жіночого та середнього роду. Відповідна форма множини увійшла в англійську мову з давньоскандинавської, частково зберігши свій вказівний та присвійний семний потенціал. В українській мові ця одиниця не стала винятком і була запозичена з праїндоевропейської мови. Таким чином, початкові характеристики одиниць англійської мови містять особливості запозичені з праїндоевропейської, латинської, давньогерманської, староанглійської та давньоскандинавської мов, із сполучувальним потенціалом особових, присвійних та вказівних займенників, тоді як генетичний та сполучувальний потенціал української мови є практично моногенним, за винятком присвійних займенників множини, що походять з латинської мови. Однак, враховуючи той факт, що у двох споріднених досліджуваних мовах етимологію цієї одиниці вдалося прослідкувати до спільної основи у латинській мові, яка належить до праїндоевропейської мовної сім'ї, та зважаючи на відсутність зафіксованих писемно джерел дослідження праїндоевропейської мови, а відтак, і можливий ступінь похибки у реконструкції форм за їх відсутності, вважаємо можливим припустити спільне походження присвійного займенника першої особи множини в обох мовах з праїндоевропейської мови-прамови.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Дурново Н.Н. Избранные работы по истории русского языка / Николай Николаевич Дурново. – М. : Яз. рус. культуры, 2000. – 780 с.
Durnovo N.N. Izbrannyye raboty po istorii russkogo yazyka [Selected works on the history of Russian language]. – M. : Yazyki russkoy kultury, 2000. – 780 p.
2. Етимологічний словник української мови : в 7 томах / [гол. ред. О.С. Мельничук]. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 1 – 1982, 631 с., Т. 2 – 1985, 570 с., Т. 3 – 1989, 552 с., Т. 4 – 2003, 656 с., Т. 5 – 2006, 704 с., Т. 6 – 2012, 568 с.

1. *Etimologichniy slovník ukrajinskoyi movi [An etymological dictionary of Ukrainian language]. – K. – Naukova dumka, 1982. – V. 1 – 1982, 631 p., V. 2 – 1985, 570 p., V. 3 – 1989, 522 p., V. 4 – 2003, 656 p., V. 5 – 2006, 704 p., V. 6 – 2012, 568 p.*
3. Етимологічно-семантичний словник української мови / [уклад. д-р І. Огієнко]. – Вінніпег : Т-во Волинь, 1979. – Т. 1 – 1979, 365 с., Т. 2 – 1982, 399 с., Т. 3 – 1988, 415 с., Т. 4 – 1995, 557 с.
Etimologichno-semantichniy slovník ukrajinskoyi movi [An etymological-semantic dictionary of Ukrainian language]. –

- Winnipeg : *Tovaristvo Volin*, 1979. – V. 1 – 1979, 365 p., V. 2 – 1982, 399 p., V. 3 – 1988, 415 p. V. 4 – 1995, 577 p.
4. Нехайчик Ф.Ф. Порядок слов в атрибутивных словосочетаниях с притяжательными местоимениями в современном русском литературном языке : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук / Федор Федорович Нехайчик. – Х., 1967. – 21 с.
- Nehaychik F.F. Poryadok slov v attributivnykh slovosochetaniyakh s prityazhatelnymi mestoimeniyami v sovremennom russkom literaturnom yazyke [Word order in attributive phrases with personal pronouns in modern Russian language]. – Harkov, 1967. – 21 p.*
5. Николаева Н.Н. Гендерный аспект местоименной референции: дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Наталья Николаевна Николаева. – Иркутск, 2008. – 214 с.
- Nikolaeva N.N. Gendernyy aspekt mestoimennoy referentsii [Gender aspect of pronominal reference]. – Irkutsk, 2008. – 214 p.*
6. Огаренко Т.А. Позиційна структура речень із займенниковими компонентами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Тетяна Анатоліївна Огаренко. – Кіровоград, 2004. – 20 с.
- Ogarenko T.A. Pozitsiynna struktura rechen Iz zaymennikovimi komponentami [Positional structure of sentences with pronominal component]. – Kirovograd, 2004. – 20 p.*
7. Семенова Е.А. История развития личных и притяжательных местоимений в балкано-романских языках : дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.05 “Романские языки” / Екатерина Алексеевна Семенова. – М., 2004. – 175 с.
- Semenova E. A. Istoriya razvitiya lichnykh i prityazhatelnykh mestoimeniy v balkano-romanskih yazykakh [The history of development of personal and possessive pronouns in the Eastern-Roman languages]. – M., 2004. – 175 p.*
8. Синько Л.А. Местоимение в синтаксической системе: основные функции / Любовь Александровна Синько // Известия российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. – 2008. – №71. – С. 81–88
- Sinko L.A. Mestoimenie v sintaksicheskoy sisteme [Pronoun in syntactic system] // Izvestiya rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta imeni A.I. Gertsena. – 2008. - №71. – P. 81-88*
9. Шадрин Ю.Ю. Функционирование местоименных прилагательных в русскоязычном и англоязычном дискурсах: автореферат дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Шадрин Юнона Юрьевна. – Екатеринбург, 2010. – 23 с.
- Shadrina Yu.Yu. Funktsionirovaniye mestoimennykh prilagatelnykh v russkoyazychnom i angloyazychnom diskursah [Functioning of pronominal adjectives in English and Russian language discourses]. – Ekaterinburg, 2010. – 23 p.*
10. A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language / [ed. Dr. E. Klein]. – Amsterdam : Elsevier Publishing Company, 1966. – 1776 p.
11. A Concise Etymological Dictionary of the English Dictionary [ed. W.W. Skeat]. – Oxford : At The Clarendon Press. – [Online] <https://archive.org/details/conciseetymology00skea>
12. A Dictionary of English Etymology ed. H. Wedgwood]. – London : Trubner and Co, 1872. – [Online]: <http://www.archive.org/details/dictionaryofengl00wedgrich>
13. An Etymological Dictionary of Modern English / [ed. Ernest Weekly]. – London : John Murray, Albemarle street, 1921. – 1660 p.
14. An Etymological Dictionary of the English Language / [ed. W.W. Skeat]. – Oxford : At The Clarendon Press. – [Online] : <https://archive.org/details/etymologicaldict00skeauoft>
15. An etymological dictionary of the Ukrainian language / [ed. J. B. Rudnyč'kyj]. – Winnipeg : Trident Press, 1962. – V. 1 – 1962. – 968 p., V. 2 – 1982. – 1128 p.
16. Ayto J. Word Origins / John Ayto. – London : A & C Black, 2005. – 563 p.
17. English Etymology [ed. F. Kludge, F. Lutz]. – [Online] : <https://archive.org/details/englishetymology00klug>
18. Origins. A Short Etymological Dictionary of Modern English / [ed. Eric Partridge]. – Routledge, 1966. – 4218 p.

Galić L.G. Semantic and genetic characteristics of personal pronouns in modern English and Ukrainian

Abstract This article is dedicated to the semantics and etymology studies of personal pronouns in English and Ukrainian languages in order to define the factors that could influence their status as a part of speech and combinatory potential.

Keywords: *etymological analysis, combinative power, part-of-speech potential, possessive pronouns*

Галий Л.Г. Семантико-генетическая характеристика личных местоимений в современном английском и украинском языках

Аннотация Данная статья посвящена изучению семантики и этимологии притяжательных местоимений в английском и украинском языках для определения факторов, которые могли повлиять на их статус как части речи и потенциал сочетаемости.

Ключевые слова: *этимологический анализ, сочетаемость, потенциал части речи, притяжательные местоимения*

Грибнік Ю.І.

Афіксація як один із найпродуктивніших морфологічних способів формування термінів геодезії та кадастру

Грибнік Юлія Ізидорівна, викладач кафедри англійської мови
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню афіксації, як одного із найпродуктивніших способів морфологічного словотвору в сучасній англійській фаховій мові геодезії та кадастру. Особливу увагу звернено на групи префіксів та суфіксів, частотність використання яких є найвищою, а також структурні моделі термінологічних одиниць, утворені за їх допомогою.

Ключові слова: морфологічний словотвір, деривація, афікс, префікс, суфікс, структурні моделі термінологічних одиниць

Проблеми, пов'язані із формуванням та вивченням термінологій різних галузей наукового та суспільного життя були ключовими у працях відомих вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, зокрема: О.С. Ахманової, Д.В. Василенка, С.В. Голика, І.С. Квитка, М.М. Полюжина, Л.Ф. Омельченка, В.М. Шевчука, А.В. Супранської, Ф. Меєра, Л. Соудека та інших.

Більшість способів поповнення лексичного складу фахових термінологій, геодезичної в тому числі, відбувається за рахунок словотвірної деривації, одним із найважливіших та найбільш продуктивних методів якої у досліджуваній термінології є морфологічний спосіб, який в основному базується на процесах афіксації, тобто творенні лексичних одиниць за допомогою додавання до їх основи префіксальних та суфіксальних морфем. Саме тому **актуальність запропонованого дослідження** зумовлена недостатнім описом морфологічних процесів творення англійських термінів фахової мови геодезії та кадастру, а також необхідністю систематизувати лексичні одиниці беручи до уваги афіксальні способи їх утворення та особливості внутрішньої будови.

Мета статті – дослідити структурні моделі термінів та термінологічних словосполучень, утворених за допомогою найбільш продуктивних префіксів та суфіксів.

Об'єкт дослідження – однослівні терміни, терміни-композиції та термінологічні словосполучення сфери геодезії та кадастру, **предмет вивчення** – їхня структурна класифікація.

Завдання полягають у поділі термінологічного фонду досліджуваної сфери на певні групи та моделі, утворені префіксальними, суфіксальним чи префіксально-суфіксальним способом.

Методом суцільної вибірки з фахових словників та фахових джерел відібрано та проаналізовано близько 2000 термінів сфери геодезії та кадастру.

Згідно із словником О.С. Ахманової, **афіксація** або прогресивна деривація є морфологічним процесом, який полягає в приєднанні афіксів до кореня чи основи слова. Афіксація належить до морфологічних способів творення слів і включає: префіксальний, суфіксальний, постфіксальний та змішані способи [3].

Більшість лінгвістів схиляються до думки, що **афікс** – це морфема, яка в своєму розвитку набула абстрактного значення, що є притаманним цілому класу слів, і яка приєднуючись до основи змінює її значення [1, с. 56]. Згідно із Енциклопедією мови та лінгвістики це морфема, яка межує з коренем, але не є ним і виступає перш за все складовою частиною сло-

ва, а не фрази чи речення [8, с. 83]. Традиційно афікси поділяються на префікси, які передують формі, до якої приєднуються, суфікси, які слідуєть їй та інфікси, які знаходяться в її складі [9, с. 9].

Для аналізу формальної структури суфіксальних дериватів необхідною умовою є виявлення твірної основи і дериваційного суфікса як елементарних одиниць системи словотвору. **Деривація**, тобто процес творення слів за допомогою афіксів, згідно із моделями, притаманними певній мові, базується на продуктивності слова включає три головні способи [3, с. 129].

1. Нульова деривація – стосується простих слів, корінь яких співпадає із формою слова, а часто і з кореневою морфемою, її також розглядають як різновид транспозиції, при якій відбувається перехід слова з однієї частини мови в іншу, при цьому форма слова однієї частини мови використовується без всяких матеріальних змін в якості представника іншої частини мови. Наприклад: average (noun) – середня величина → to average (verb) – виводити середнє арифметичне значення (2%).

2. Деривація першого ступеня – включає похідні слова, побудовані на основі простих коренів за допомогою одного дериваційного афіксу (сюди належить префіксація та суфіксація). Наприклад: to locate – визначити місцезнаходження → location – місце, ділянка (87%).

3. Деривація другого ступеня – похідні слова, утворені на основі двох послідовних стадій формування (префіксально-суфіксальний спосіб): operable – діючий, що перебуває в дії → GPS interoperability – взаємодія з GPS (11%).

Суфіксація – це один із способів творення слів за допомогою суфіксів, який зазвичай змінює лексичне значення основи і таким чином слова, які виникли в більшості випадків переходять в іншу частину мови. Суфікс, таким чином – це дериваційна морфема, яка розміщена після кореня і яка формує новий дериват іншого класу слів. На відміну від префікса він приєднується не до цілого утворювального слова, а до твірної основи і тісно пов'язаний із закінченням слова [5, с. 472]. Деякі суфікси служать для того, щоб утворене слово переходило в іншу семантичну групу, а не частину мови. Наприклад level – рівень, нівелір (іменник, позначає геодезичний прилад) leveler геодезист-польовик (також іменник, але позначає особу, яка виконує комплекс геодезичних робіт, що забезпечують відповідність геометричних параметрів, координат і висотних позначок будівель і споруд під час їх розміщення та зведення.)

Для більш комплексного аналізу особливостей афіксації у термінології геодезії та кадастру слід розглянути основні групи суфіксів, які є найбільш продуктивними для даної фахової мови:

I. Відповідно до лексико-граматичного характеру основи, до якої додаються суфікси, вони можуть бути:

1. **Дієслівними** (які додаються до основи дієслова): **-er** (to adjust упорядковувати, *adjuster* – юстувальний прилад); **-ing** (to cut – різати, вирізати, *cutting* – гравірування). У більшості випадків таким чином утворюються іменники і найбільш продуктивними є наступні моделі: **V+er=N**, **V+ing=PI** (де N – Noun (іменник), V – Verb (дієслово), PI – Participle I – дієприкметник).

2. **Іменниковими** (які додаються до основи іменника): **-al** (*azimuth* – азимут, *azimuthal* азимутальний, азимутний); **-ed** (*shade* – тінь, відтінок, *shaded-relief map* – карта з рельєфом, показаним відмиванням); **-ic** (*climate* – клімат, *climatic* – кліматичний); **-ing** (*chain* – ланцюжок, *chaining* – вимірювання мірною стрічкою); **-less** (*dimension* – розмір, *dimensionless* – безрозмірний). Використання вищезгаданих термінотворчих суфіксів в основному призводить до виникнення прикметників та дієприкметників і базується на таких моделях: **N+al=Adj**, **N+ed=PII**, **N+ic=Adj**, **N+ing=PI**, **N+less=Adj**. (де Adj. – Adjective (прикметник), PII – Participle II (дієприкметник)).

3. **Прикметниковими** (які додаються до основи прикметника): **-ly** (*circular* – круглий, круговий, *left-hand-circularly polarized antenna* – антена з лівою круговою поляризацією); **-ness** (*bright* – яскравий, *brightness* – яскравість); **-ty** (*available* – доступний, *availability* – доступ; придатність). Дані суфікси є в основному характерними при утворенні іменників та прислівників, які включають наступні моделі: **Adj.+ly=Adv.**, **Adj.+ness=N**, **Adj.+ty=N** (де Adv. – Adverb (прислівник)).

II. Відповідно до частини мови, до якої належить утворений термін, суфікси можуть утворювати:

1) **іменники**: **-age** (to cover – покривати, *coverage* – забезпечення, забезпеченість або район, забезпечений картами); **-ance** (to allow – допускати, *allowance* – допуск, допустиме відхилення (від норми стандарту)); **-ence** (to correspond – відповідати, *correspondence* – відповідність; суміщення, збір); **-er** (to find – знаходити, *range-finder* – віддалемір); **-ment** (to arrange – упорядковувати, розміщувати, *arrangement* – розміщення); **-ness** (*bleak* – голий (про місцевість), *bleakness* – оголеність місцевості); **-or** (to decline – відхиляти, нахилити, *declinator* нахиломір; орієнтир-бусоль); **-sion** (to compress – стискувати, *compression* of the Earth – стиснення, сплюсненість Землі, еліптичність Землі); **-tion** (to aberrate – відхиляти, *aberration* – аберрація, відхилення); **-ty** (*available* – доступний, *availability* – доступ, придатність). Сюди належать такі моделі: **V+age=N**, **V+ance=N**, **V+ence=N**, **V+er=N**, **V+ment=N**, **Adj+ness=N**, **V+or=N**, **V+sion=N**, **V+tion=N**, **Adj+ty=N**.

2) **прикметники**: **-able** (*commensurate* – однорідний, *commensurable* – пропорційний); **-al** (*a centrifuge* – центрифуга, *centrifugal* – відцентровий); **-ar** (*a line* – лінія, *linear combination* – лінійна комбінація); **-ed** (*a contour* – контур, *contoured* – зображений горизонта-

лями; контурний); **-ic** (*a cycle* – цикл, *cyclic variation* – циклічне коливання); **-ive** (to predict – передбачати, *predictive model* – прогнозована модель); **-less** (*dimension* – розмір, *dimensionless* – безрозмірний); **-ous** (to continue – продовжувати, *continuous* – обширний (про місцевість), суцільний), які базуються на таких моделях: **V+able=Adj**, **N+al=Adj**, **N+ar=Adj**, **N+ed=Adj**, **N+ic=Adj**, **V+ive=Adj**, **N+less=Adj**, **V+ous=Adj**.

3) **дієслова чи дієприкметники**: **-ed** (*chart* – карта, схема, *charted* – нанесений на карту); **-ing** (*aim* – мета, *aiming* – візування), утворені на основі таких моделей: **N+ed=PII**, **N+ing=PI**.

Суфікси **-ing** та **-tion** є найбільш продуктивними, адже вони змінюють граматичні категорії термінів, а саме: граматичну категорію дієслова на герундій, акцентуючи на процес дії: *to shade hills* – *hill-shading method* – метод зображення рельєфу відмиванням, *to indicate azimuth* – *azimuth indication* – визначення азимута; чи стрижень термінологічної одиниці, вираженої дієсловом на іменник: *to reduce* – *reduction*, *to protect* – *protection*, *to elevate* – *elevation*, *to project* – *projection*.

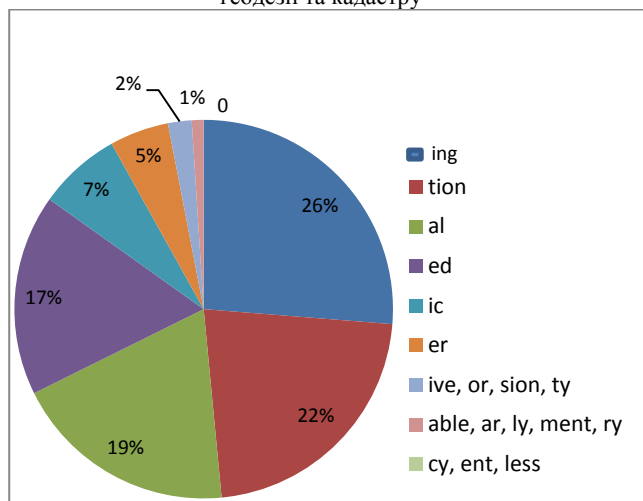
III. Семантично суфікси поділяються на: моно семантичні: **-less**, **-ness**, **-ous** та інші, а також полісемантичні: **-tion**, **-ing**, **-ed**, **-or**, **-er** та інші.

IV. Відповідно до загального денотативного значення суфікси можуть включати групи, які позначають:

- приналежність до когось чи чогось: **-al** (*cadastral* – кадастровий, *coastal* – прибережний, *terrestrial* – земний, суходільний);
- характерні риси предметів чи явищ: **-ed/-ar** (*angular=angled* – кутовий, *stellar* – зоряний, *outlined* – обведений);
- особу, яка виконує дію: **-er / -or** (*computer* – топограф-обчислювач, *coordinator* – координатор);
- геодезичні прилади чи інструменти: **-er/-or** (*tester* – контрольньо-вимірювальний прилад, *perambulator* – крокомір, *refractor* – лінзовий телескоп);
- властивість чи ознаку предмета або явища: **-ic** (*spheric* – сферичний); **-cy** (*adequacy* – співмірність); **-ty** (*orthogonality* – прямокутність); **-ive** (*progressive acceleration* – наростаюче пришвидшення);
- відсутність ознак: **-less/-ness** (*errorless observation* – безпомилкове (точне) спостереження, *measurableness* – відсутність можливості виміряти);
- дію або результат дії: **-ment** (*alignment* – орієнтування);
- процес, дію чи стан, на який вказує основа: **-tion** (*projection* – побудова сітки); **-ing** (*scaling* – побудова масштабу); **-sion** (*digression* – елонгація, віддаленість);
- абстрактні ознаки, властивості, якості, стани: **-ty** (*conformality* – конформність, *observability* – можливість спостереження);

Отже, найбільшою продуктивністю в термінології геодезії та кадастру користуються суфікси: **-ing**, **-tion**, **-al**, **-ed**, **-ic**, **-er**, **-ive**, **-or**, **-sion**, **-ty**, та ін., до менш частотних належать: **-able** (*commensurable* – пропорційний); **-ar** (*angular* – кутовий); **-ly** (*vary inversely* – змінювати обернено пропорційно); **-ment** (*assessment* оцінка (статистична); **-cy** (*discrepancy* – розходження; неузгодженість; нев'язка); **-less** (*scaleless* – без масштабний), що можна побачити проаналізувавши наступну діаграму.

Діаграма 1. Продуктивність словотворчих суфіксів у сфері геодезії та кадастру

Наступним елементом афіксальної побудови нових лексичних одиниць виступає **префіксація**, тобто утворення слів за допомогою префіксів. Префікс, відповідно, – це дериваційна морфема, яка передує кореню та модифікує його значення. Згідно зі словником О.С. Ахманової префікс (або перед основа чи префіксальна морфема) – це докоренева, афіксальна морфема, яка виділяється в складі словоформи та має, переважно, слово утворюючий характер [3].

I. Відповідно до лексико-граматичного характеру основи, до якої додаються префікси, вони можуть бути:

1. Дієслівними (які додаються до основи дієслова): **de-** (to limit – обмежувати, *delimit* – розмежовувати, ставити межові знаки); **out-** (to fit – підходити, бути придатним, *outfit* – устаткування); **over-** (to lap – перекривати, *overlap* – перекриття (аркушів карти); **re-** (to cast – підраховувати, to *recast* – перескладати карту). В основному таким чином утворюються дієслова та іменники і найбільш продуктивними є наступні моделі: **de+V=V**, **out+V=N**, **over+V=V**, **re+V=V**.

2. Іменниковими (які додаються до основи іменника): **bi-** (a section – секція, розділ, error of *bisection* – похибка наведення бісектора); **co-** (geoid – геоїд, *co-geoid* – когеоїд); **inter-** (face – зовнішній вигляд, *interface* – інтерфейс) **mid-** (latitude – широта, *midlatitude* – середня широта, тропосфера); **un-** (a sage – клітка, to *unsage* розаретувати бусоль); **under-** (feature – особливість, характерна риса, *underfeature* – мікрорельєф); **uni-** (a form – форма, *uniform* – однорідний). Дані термінотворчі префікси в основному утворюють іменники, зокрема за такими моделями: **bi+N=N**, **co+N=N**, **inter+N=N**, **mid+N=N**, **un+N=V**, **under+N=N**, **uni+N=Adj**.

3. Прикметниковими (які додаються до основи прикметника): **bi-** (focal – центральний, фокусний, *bifocal* – двофокусний); **in-** (direct – прямий, *indirect effect* – непрямий вплив (ефект)); **non-** (homogeneous – однорідний, *non-homogeneous differential equation* – неоднорідне диференціальне рівняння); **un-** (readable – чіткий, добре написаний, *unreadable* – невизначений). Таким чином утворюються переважно прикметники і продуктивними є такі моделі: **bi+Adj=Adj**, **in+Adj=Adj**, **non+Adj=Adj**, **un+Adj=Adj**.

4. Дієслівними (які додаються до основи дієслова): **ad-** (to measure – виміряти, *admeasure* – відмірювати, установлювати (межу)); **under-** (to estimate – оцінювати, *underestimate* – занижувати), в основному не змінюють частину мови вихідного слова і утворюються за такими моделями: **ad+V=V** чи **under+V=V**.

II. Відповідно до частини мови, яка формується, префікси можуть утворювати:

1) **іменники**: **chrono-** (graph – діаграма, графік *chronograph* – хронограф, масштаб); **inter-** (operability – операбельність, *interoperability* – взаємодія із GPS); **sub-** (frame – система, будова, *subframe* – сегмент (навігаційного повідомлення)); **up-** (date – дата, період, *update* – модернізація). Сюди належать такі моделі: **chrono+N=N**, **inter+N=N**, **sub+N=N**, **up+N=N**.

2) **прикметники**: **in-** (soluble – розв'язний, пояснений, *insoluble* – нерозв'язний); **ir-** (regular – регулярний, *irregular* – нерегулярний); **non-** (uniform – однорідний, однорідний, *nonuniform* – нерівномірний); **un-** (variate – випадкова величина, *unvariate data* – одновимірні дані); **uni-** (axial – осьовий, *uniaxial* – одновісний), які утворюються на основі таких моделей: **in/ir+Adj=Adj**, **non+Adj=Adj**, **un+N=Adj**, **uni+Adj=Adj**.

3) **дієслова**: **de-** (to code – зашифрувати, *decode* – розшифрувати); **en-** (to grave – вирізьблювати, витісувати, to *engrave* гравірувати), утворення яких базуються на таких моделях: **de/en+V=V**.

III. Семантично префікси поділяються на:

– Моно семантичні: **co-**, **non-**, **un-**, **under-** та інші (наприклад префікс **under-** вказує на розташування під чимось, внизу: *underground center* – нижній центр геодезичного знака).

– Полісемантичні: **dis-**, **up-**, **super-** та інші (так префікс **dis** може означати: - не: *dislevelment* – не горизонтальність (відхилення від горизонтального положення); - відсутність дій чи станів: *disagreement* – розходження, неспівпадання; - переміщення, усунення: *displacement* – зміщення).

IV. Відповідно до загального денотативного значення префікси поділяються на кілька груп:

1) ті, які мають дещо негативне значення і вказують на недосконалість чи відсутність ознаки: **a-** (*afield* – у полі; на місцевості); **in-** (*inaccuracy* – неточність, похибка); **ir-** (*irregular variations* – нерегулярні зміни); **non-** (*non-zero* – відмінний від нуля, *nonisochronous* – нерівномірний); **un-** (*unstraight* – непрямолінійний); **pseudo-** (*pseudo-range* – псевдо відстань).

2) ті, які виражають протилежні поняття чи зворотню дію, а також позбавлення або звільнення від того, що позначене мотивуючою основою та в багатьох випадках є синонімічними, сюди належать такі префікси: **ante/anti-** (*antemeridian* – частина небесного меридіана, розміщена нище від горизонту, *anticlockwise motion* – рух проти годинникової стрілки); **de-** (to *decentralize* – децентралізувати); **dis-** (to *disconnect* – роз'єднувати);

3) префікси часу та порядку: **fore-** (*foreground* – передній план); **pre-** (*preanalysis* – попередній аналіз); **post-** (*postprocessing* – постеріорне (остаточне) опрацювання);

4) префікси повторювання дії: **re-** (*recompute* – перерахувати, *re-count* – перерахувати, *re-edit* – повторно корегувати);

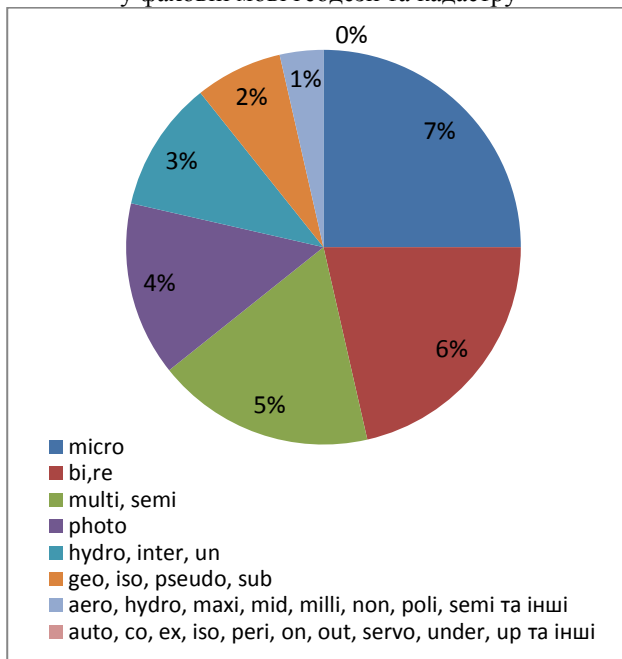
5) префікси місця: **inter-** (*inter-continental* – міжконтинентальний), **sub-** (*subinversion* – підінверсійний), **super-** (*superscript* – верхній індекс);

6) префікси недостатності або неповноти дії: **under-** (*underrating* – недооцінка, заниження)

7) ті, які вказують на спільність ознак чи їх доповнення: **co-** (*colatitude* – доповнення широти до 90 градусів, *cogeoid* – когеоїд);

8) Префікси, які означають середину чогось: **mid-** (*midsummer* – середина літа, *midtroposphere* середня тропосфера).

Діаграма 2. Продуктивність словотворчих префіксів у фаховій мові геодезії та кадастру

Особливе місце у межах досліджуваної терміносистеми відіграють міжнародні елементи (суфікси та префікси), які додаються до слів з метою утворення нових термінологічних одиниць. Сюди в основному належать афікси грецького та латинського походження. Найбільш продуктивними є наступні: **-graph-**: *stereograph* – стереограф; **hydro-**: *hydrochart* – гідрографічна карта; **micro-** та **milli-**: *microwave* – мікрохвиля, *millibar* – мілібар; **multi-**: *multipoint* – багато точковий; **photo-**: *photoidentification* – дешифрування аерознімків; **radio-**: *radiorefraction* – радіо рефракція; **semi-**: *semisphere* – півкуля; **stereo-**: *stereoacuity* – гострота стереоскопічного сприйняття, тощо.

Наведемо приклади інших префіксів: **ex-** (*exmeridian altitude* – поза меридіанна висота); **iso-** (*isocenter triangulation* – триангуляція з точки нульових спотворень); **peri-** (*longitude of pericentre* – довжина перицентру); **up-** (*uplink* – супутниковий канал зв'язку); **servo-** (*servosystem* – сервосистема) та багато інших, які також мають місце у досліджуваній термінології.

Продуктивність префіксів геодезичної термінології дещо нижча ніж суфіксів (найбільш живі займають лише 7%, 6%, 5%, 4%, 3% та 2%), це пов'язано з тим, що їх видів є значно більше і процентна співвіднесеність частотності використання префіксів, варіює не так сильно (продуктивність використання більшості префіксів відповідає 1% і менше ніж 1%), як це відбувається із суфіксами, що можна продемонструвати у діаграмі 2.

Вагомої уваги потребує **суфіксально-префіксальний спосіб** побудови нових термінологічних одиниць, при якому похідне слово утворюється за допомогою одночасного приєднання суфікса і префікса до твірної основи. Суфіксальна частина таких слів утворює словотворчу роль і, головне, виступає засобом оформлення слова разом із закінченням, показником належності його до якоїсь частини мови. Префіксальна частина цих слів виражає тільки словотвірне значення. Наприклад: **a-/ic** (*aperiodic* аперіодичний, нерегулярний); **de-/tion**: (*delimitation* – закріплення опорних точок; розмежування); **de-/ate** (*delineate* викреслювати, креслити); **dis-/ment** (*dislevelment* – відхилення від горизонтального положення).

Так як суфіксально-префіксальний спосіб доволі широко використовується для творення іменників, прикметників, дієслів та прислівників, термінології, що аналізується, перспективою подальшого дослідження виступає всестороннє та більш глибоке вивчення саме даного способу формування термінів геодезії та кадастру.

Отже внаслідок безперервних змін та інноваційних процесів, що відбувалися у сфері геодезії та кадастру, мало місце виникнення нових лексичних одиниць, пов'язане із афіксальним способом їх творення. Одна з основних причин його продуктивності полягає у тому, що в морфологічній структурі слова-терміна, утвореного шляхом афіксації, органічно закладені основи структурної систематизації, які мають першочергове значення для термінології. Структурний аналіз терміносистеми геодезії та кадастру дає можливість зробити наступні висновки:

– афіксальні похідні лексичні одиниці займають важливе місце в досліджуваній терміносистемі;

– проведений аналіз свідчать про те, що значна кількість продуктивних суфіксів та префіксів, як запозичених, так і питомих, які використовуються при побудові нових термінів, спричинена значним розвитком термінології геодезії та кадастру, прагненням позначити та описати нові явища та процеси, які відбуваються у межах фахової мови, що вивчається, а також бажанням структурно-мовної системності та цілісності;

– Такі префікси та суфікси, як: **micro-**, **bi-**, **re-**, **multi-**, **semi-**, **photo-**, **inter-**, **hydro-**, **un-**, **-ing**, **-tion**, **-al**, **-ed**, **-ic**, **-er** зберігають та постійно розширюють свої потенційні можливості продукувати нові слова і залишаються найбільш використовуваними.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Василенко Д.В. Військова лексика англійської мови XX початку XXI століття: монографія / Д.В. Василенко. – Горлівка: Вид-во ГДШМ, 2009. – 220 с.
Vasilenko D.V. Viiys'kova leksika angliys'koi movi XX pochatku XXI stolittya: monografiya / D.V. Vasilenko. – Gorlivka: Vid-vo GDISHM, 2009 – 220 s.
2. Суперанская А.В. Общая терминология: Терминологическая деятельность. Изд. 3-е. / А.В. Суперанская. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 288 с.
Superanskaya A.V. Obshchaya terminologiya: Terminologicheskaya deyatel'nost'. Izd. 3-ye. / A.V. Superanskaya. – M.: Izd-vo LKI, 2008 – 288 s.
3. Ахманова О.С. Словник лінгвістичних термінів [Текст] / О.С. Ахманова. – М.: Книжковий дім “Ліброком”, 2010. – 5-е вид. – 576 с.
Akhmanova O.S. Slovník lingvistichnikh terminiv [Tekst] / O.S. Akhmanova. – 5-ye vid. – M.: Knizhkoviy dim “Librokom”, 2010. – 576 s.
4. Заблоцкий Ф.Д. Англійсько-український геодезичний словник [за ред. Б.Є. Рицара] / Ф.Д. Заблоцкий, О.Ф. Заблоцька. – Львів : Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2010. – 360 с.
Zablots'kiy F.D. Angliys'ko-ukraïns'kiy geodezichniy slovník. Za red. B.E. Ritsara / F.D. Zablots'kiy, O.F. Zablots'ka. – L'viv: Vid-vo Natsional'nogo universitetu “L'vivs'ka politekhnika”, 2010. – 360 s.
5. Матвеева Т.В. Полный словарь лингвистических терминов / Т.В. Матвеева. – Ростов н/Д: Феникс, 2010. – 562 с.
Matveyeva T.V. Polnyy slovar' lingvisticheskikh terminov / T.V. Matveyeva. – Rostov n/D: Feniks, 2010. – 562 s.
6. Adebileje A.O. A comparative description of affixation processes in English and Yoruba for ESL pedagogy. Theory and practice in language studies / A.O. Adebileje. – Academy publisher manufactured in Finland. – Vol.3, No 10 October 2013. – P. 1756 – 1763.
7. Meyer Ch.F. Introducing English linguistics / Meyer Ch.F. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 259 p.
8. Encyclopedia of Language and Linguistics [2nd edition] (Elsevier. Nov. 2005). – [Online] Available at: <http://www.sciencedirect.com>.
9. The Concise Oxford Dictionary of Linguistics [3rd edition] /ed. P.H. Matthews. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 245 p.

Grybinyk Y.I. Affixation as one of the most productive morphological methods in geodetic and cadastral terms formation

Abstract. The article is devoted to the analysis of affixation as one of the most productive methods in the process of morphological word building in modern English language of geodesy and cadastre. Special attention is paid to groups of affixes and structural patterns of terminological units, built on their basis.

Keywords: morphological word formation, derivation, affix, prefix, suffix, structural patterns of terminological units

Грыбинык Ю.И. Аффикация как один из наиболее продуктивных морфологических способов формирования терминов геодезии и кадастра

Аннотация. Статья посвящена исследованию аффикации как одного с наиболее продуктивных способов морфологического словообразования в современном английском языке геодезии та кадастра. Особенное внимание обращается на группы аффиксов а также структурные модели терминологических единиц, сформированных на их основании.

Ключевые слова: морфологическое словообразование, деривация, аффикс, префикс, суффикс, структурные модели терминологических единиц

Гурская Д.В.

Языковая реализация прагматического потенциала дихотомии "добро – зло" в Библии

Гурская Дария Владимировна, аспирант

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка, г. Каменец-Подольский, Украина

Аннотация. Исследование раскрывает природу дихотомии "добро – зло", ее языковую реализацию в Библии, используя библейские сентенции в качестве фактического материала.

Ключевые слова: языковая картина мира, добро, зло, оппозиция, сентенция, дихотомия

Наше современное общество, в особенности младшее поколение, все более и более требует таких качеств, как доброта, человечность, чуткость, терпение, смирение, ответственность, порядочность. Поэтому первоочередным заданием является необходимость утверждать духовные, моральные ценности, способствующие возрождению человека. Обозначенная проблема касается духовных ценностей морали, общих и для Святого Письма, и для всего человечества.

Издавна люди изучали текст Священного Писания, воспринимая его как руководство к жизни, как свод правил. Причиной тому является особенность его текстовых характеристик – это гипертекст, который создавался на протяжении веков, уникальный культурный и художественный памятник. Сложность изучения Библии связана не только с древностью этого текста. Многочисленные споры ведутся по поводу его иносказательности. Очевидно, что в этом тексте есть много символического, текст ведет читателя не прямой дорогой, а будто бы вокруг основного смысла, который открывается для понимания не сразу.

Наше исследование основывается на изучении природы употребления дихотомии "добро – зло" как одной из ключевых проявлений сущности человека, выраженной в Библии. В таком ракурсе дихотомия "добро – зло" не изучалась. Следовательно, тему нашего исследования считаем **актуальной**.

Отечественные и зарубежные философы, психологи, культурологи, лингвисты, искусствоведы активно на протяжении десятилетий работают в области морально-этических категорий человеческого бытия, стремясь осмыслить их, узнать их природу, а значит, глубже проникнуть в содержание сентенций, непосредственно отмеченных духовным содержанием, каким является семантический объём оппозиции *добро – зло*. Ведь духовная деятельность человека, ее контакты с миром трансформируются как результаты познания этого мира, становятся активным средством формирования глобального его образа, фиксированного сознанием человека и названного терминами "картина мира", "языковая картина мира".

Отдельные фрагменты национальной языковой картины мира сегодня изучаются с учетом специфики этнического сознания носителей языка, влияния обычаев, социокультурных и фоновых знаний, традиций, обрядов, верований, мифологии и так далее.

Этика руководствуется несколькими концептуальными положениями происхождения морали. В-первых выделяют религиозную концепцию, в пределах которой акцентируется на том, что мораль была дана Богом и имеет определенный характер: ведь добро всегда есть добром, а зло всегда есть злом. Исконность этого постулата должна обеспечиваться

не проверкой умом человека, а его верой в Бога. Во-вторых, натуралистическую концепцию, которая утверждает, что мораль свойственна человеку благодаря ее природе. В-третьих, культурологическую концепцию, которая акцентирует внимание на значительности для морали культурных ценностей и норм. В-четвертых, социологическую концепцию, которая иначе объясняет и подчеркивает значительность для морали жизненных норм общества.

Анализ фактического материала – лексических единиц – свидетельствует о глубокой смысловой и аллегорической нагрузке большого количества лексем Святого Писания. Можем с уверенностью утверждать, что тексты даже высокохудожественных произведений не могут иметь того значения для развития знаний, мышления, обогащения души и укрепления духа, формирования языковой личности человека и сотворения общечеловеческой и ее личной картины мира, как текст Библии.

Исследования речевых средств Писания в сопоставлении с их смыслом дает четкое представление о том глубоком содержании, которое выражается словами, о контрастности изображаемого. Реципиент видит черный, хмурый мир греха и предлагаемый для него светлый и радостный мир спасения [5, с. 17].

Существует мнение, что по церковным канонам, "с точки зрения того, кто их рассматривает или познает опытом, отдельные вещи субъективно могут быть хорошими или плохими" [5, с. 238]. Потому, как выражение морального идеала, как дерево познания оппозиции *добро – зло*, первое из которых есть дар Божий, а второе проникло в мир греха человека, познается через своеобразный образный язык Святого Письма.

Понятия *добро* и *зло* неоднозначны. Не все то, что человек считает добром, есть добро, как и не все, что он находит злым, есть зло. Добро – это все благое, хорошее, положительное, зло – нехорошее, плохое, худое. Для Бога добро – это, во-первых, то, что Он создал: *И увидел Бог все, что Он создал, и вот хорошо весьма* [2, с. 10]; во-вторых, все доброе, что исходит от Него: *Всякое даяние доброе и всякий дар совершенный нисходит свыше, от Отца светов, у которого нет изменения и ни тени перемены* [2, с. 1196]; и, в-третьих, Бог единственный, кто по-настоящему благ: *И вот некто, подойдя, сказал Ему: Учитель благий! Что мне сделать доброго, чтобы иметь жизнь вечную? Он же сказал ему: что ты называешь Меня блажим? Никто не благ, как только один Бог* [2, с. 1062]. Для человека же добром является благосостояние, благополучие, счастье, хорошая работа, друзья, добрые дела, мир, спокойствие, исполнение желаний, здоровье, образование, власть, слава, привязанность между людьми, долголетие. По мнению

Бога, добром для человека есть приближение к Нему: *А мне благо приближаться к Богу! На Господа Бога я возложил упование мое, чтобы возвещать все дела Твои* [2, с. 553]. Приближение к Богу является добром, ведь воля Его в том, чтобы человек искал Бога. В этом и заключается смысл человеческой жизни. Приближение к Богу – это отказ от греха, то есть, от зла. Пророк Михей говорит о том, что есть добро, так: *О человек! сказано тебе, что – добро, и что требует от тебя Господь: (1) действовать справедливо, (2) любить дела милосердия и (3) смиренномудренно ходить перед Богом твоим* [2, с. 821]. Итак, видим определенную разницу между понятиями о добре Богом и человеком. Библия диктует нам главную заповедь – делать добро, творить благое, а зло оставлять. Лексема зло отображает свое значение в слове грех. Главный источник зла (греха) – Дьявол: *Кто делает грех, тот от Дьявола, потому что сначала Дьявол согрешил* [2, с. 1136]. Вторым источником зла является человек: *Порождения ехидны! как вы можете говорить доброе, будучи злы? Ибо от избытка сердца говорят уста. Добрый человек из доброго сокровища выносит доброе, а злой человек из злого сокровища выносит злое* [2, с. 1053]; Третьим источником зла является грех, то есть, зло во всех его проявлениях: *Ибо мы знаем, что закон духовен, а я плотян, продан греху. Ибо не понимаю, что делаю: потому что не то делаю, что хочу, а что ненавижу, то делаю. Если же делаю то, чего не хочу, то соглашусь с законом, что он добр, а потому уже не я делаю то, но живущий во мне грех. Ибо знаю, что не живет во мне, то есть в плоти моей, доброе; потому что желание добра есть во мне, но чтобы сделать оное, того не нахожу. Доброго, которого хочу, не делаю, а злое, которого не хочу, делаю. Если же делаю то, чего не хочу, уже не я делаю, но живущий во мне грех* [2, с. 1219]. Наш мир в Библии назван злым, то есть лукавым: *Благодать вам и мир от Бога Отца и Господа нашего Иисуса Христа, Который отдал Самого Себя за грехи наши, чтобы избавить нас от настоящего лукавого века, по воле Бога и Отца нашего; Ему слава во веки веков. Аминь.* [2, с. 1249]. Книга книг словами Иисуса предупреждает нас о том, что погубить душу – это зло: *Тогда сказал им Иисус: спрошу я вас: что должно делать в субботу? добро, или зло? спасти душу, или погубить? Они молчали* [2, с. 1105]. Согласно с этими словами, спасение души является добром, а погибель души – злом.

Антонимическая оппозиция *добро – зло* выражает обобщенные понятия, в которых раскрывается специфика морали, определяется моральный идеал как в религиозной, так и в светской этике. Согласно с христианским вероучением, источником добра есть Бог, и он сам есть добро. "Философский энциклопедический словарь" толкует, что "добро и зло, нормативно-оценочные категории морального сознания, в предельно обобщенной форме обозначающие, с одной стороны, должное и нравственно-положительное благо, а с другой – нравственно-отрицательное и предосудительное в поступках и мотивах людей, в явлениях социальной действительности" [8, с. 171]. Видим, что в философии эти понятия не разделяются, находятся в

оппозиции, а в лексической системе языка вступают в антонимические семантические отношения.

В Библии *добро* и *зло* объясняются как общее понятие всего позитивного и негативного, как познание мира вообще, то есть, наполненные позитивной и негативной семантикой, эмоционально окрашенные еще до функционирования в контексте: *Вот Адам стал как один из Нас, зная добро и зло* [2, с. 11]; *Чтобы ты не делал нам злого, как мы не коснулись до тебя, а делали тебе доброе и отпустили тебя с миром*; [2, с. 32].

Семантику лексемы *добро*, как моральную ценность, выражает лексема *милость*, но это лишь семантический синоним: *Вот, раб твой обрел благоволение пред очами Твоими, и велика милость твоя, которую Ты сделал со мною, что спас жизнь мою*; [2, с. 24]. Семантическая неравнозначность лексем прослеживается в толковании их значений в словарях.

В Словаре русского языка под ред. С.И. Ожегова "*добро*" обозначает: "Добро¹, -а, ср. 1. Все положительное, хорошее, полезное. 2. Имущество, вещи, (разг.). 3. О ком-чем-н. плохом, негодном (разг. пренебр.). Добро², частица (прост.) Употр. как утверждение в знач. ладно, хорошо. Добро³, союз условий с частицей "бы" или "б" (разг.). Пускай бы еще, допустим, что". "Зло" означает: 1. Нечто дурное, вредное. 2. Беда, несчастье, неприятность. 3. Досада, злость [4, с. 137, 189].

Толковый словарь живого великорусского языка В. Даля толкует значения лексем *добро* и *зло* так: "Добро ср. вещественно, все доброе ср. имущество или достаток, стяжание, добришко, особ. подвижность. || В духовн. знач. благо, что честно и полезно, все, чего требует от нас долг человека, гражданина, семьянина; противоположно худу и злу. || Название буквы Д. || Нар. хорошо, ладно. || Ладно, кстати, впору. Зло ср. худое, лихое, худо, лихо; противополож. добро. духовное начало двояко: умственное и нравственное; первое относится к добру, (благу) и к худу, ко злу. В отвлеченном виде, зло олицетворяется с духом тьмы." [7, сс. 443, 683]

Кроме обобщенного, абстрагированного словарного значения, зафиксированного в предложениях: *Для чего вы заплатили злом за добро?* [2, с. 53]. *Кто стремится к добру, тот ищет благоволения; а кто ищет зла, к тому оно и приходит.* [2, с. 590], "*добро*" контекстуально расширяет свой семантический объем, функционируя в Библии с семантикой – обозначения вещи или подарка, которые принадлежат отдельному владельцу, кроме того лексема *добро* может именоваться как *благо, имение/имущество*: *И взяли Лота, племянника Аврамова, жившего в Содоме, имущество его, и ушли* [2, с. 19]; *Ибо он поступит, как человек, который, отправляясь в чужую страну, призвал рабов своих и поручил им имение свое* [2, с. 1069].

Теория исповедования человеком *добра* как жизненного выбора проявляется в сотворении добрых дел. По христианскому учению, вера без дела мертва, и самой только верою нельзя достичь вечной жизни. Поэтому именная лексема – существительное *добро* – функционирует в контексте в паре с лексемой-глаголом *творить*, воплощая значение "делать добро": *Чтобы ты не делал нам зла, как и мы не коснулись до тебя, а делали тебе одно доброе и отпустили тебя с*

миром [2, с. 32]; *И изыдут творившие добро в воскресение жизни, а делавшие зло – в воскресение осуждения* [2, с. 1140].

Исследование средств языка, выражающих библейские понятия *добро – зло* дает возможность выделить индикаторы – имена прилагательные, которые репрезентируют значение позитивного и присутствие их, как структурного компонента, в фразеологизмах с аналогичным значением. Например: *Всякое дерево, не приносящее доброго плода, срубают и бросают в огонь* [2, с. 1042]; *А упавшие на добрую землю, это те, которые, услышав слово, хранят его в добром и чистом сердце и приносят плод в терпении* [2, с. 1109].

Атрибутивная лексема *добрый* в анализированных текстах выражает семантику набожной, праведной жизни: *Учителю благий! Что сделать мне доброго, чтобы иметь жизнь вечную?* [2, с. 1062].

Основной лексический способ обозначения зла в Святом Писании – имя существительное *зло*, которое сохраняет свое словарное значение и обозначает недоброе, плохое (противоположное добру), а также граничит с семантикой, выражаемой понятиями *грех, злоба, вражда, беда, несчастье, буйство, погизель*: *Отврати пламенный гнев Твой и отмени погубление народа твоего* [2, с. 92]; *На погизель Он вывел их, чтобы их в горах и истребить их с лица земли* [2, с. 92]; *И отменил Господь зло, о котором сказал, что наведет его на народ Свой* [2, с. 93]; *Ты знаешь этот народ, что он буйный* [2, с. 93]; *Не молю, чтобы Ты взял их из мира, но чтобы сохранил их от зла* [2, с. 1156].

В исследуемых библейских текстах прослеживается идея постоянной борьбы *добра* со *злом* и подчеркивается, что человеку необходимо средствами языка сделать выбор между ними, уметь их распределять. Такое семантическое содержание обычно обеспечивается соединением лексических антонимов *добро* (благо) и *зло* (в пределах одного контекста) в функции противопоставления, напр.: *Благотворите ненавидящим вас и молитесь за обижающих вас и гонящих вас* [2, с. 1045]; *Добрый человек из доброго сокровища выносит доброе, а злой человек из злого сокровища выносит злое* [2, с. 1053]; *И изыдут творившие добро в воскресение жизни, а делавшие зло – в воскресение осуждения* [2, с. 1140].

Лексема *зло*, обозначающая поступки людей, как и антонимичная *добро*, вероятно, в анализируемых контекстах не выражают семантики конкретного действия, поэтому и засвидетельствованные ими понятия могут служить моральными наставлениями, станут ценными для кого-либо, независимо от гендерных или других признаков. Интересным речевым средством, подчеркивающим эмоционально-экспрессивную на-грузку контекста, считаем соединение глаголов *делать, творить + зло*: *Правитель сказал: какое зло сделал Он?* [2, с. 1073]. Лексема *зло* в библейском тексте значит еще как *мерзость*: *Вот шесть, что ненавидит Господь, даже семь, что мерзость души Его: глаза гордые, язык лживый и руки, проливающие кровь невинную, сердце, кующее злые замыслы, ноги, быстро бегущие к злодейству, лжесвидетель, наговаривающий ложь и сеющий раздор между братьями* [2, с. 586].

Научно-теоретические начала лингвистических и философских исследований, анализ фактического

материала – языкового фона текстов книги для каждого – Библии, убеждает, что обращение к фрагменту концептуальной модели мира, отображаемой семантико-прагматический аспект отношения носителей языка к основоположным понятиям бытия человека: понятий о добре и зле, дает возможность интегрированию совокупности моральных требований, аккумуляции целостного образа того, какими есть требования моральности к человеку вообще. В Библии видим конкретные моральные установки, правила, в которых четко определяется грань между добром и злом, оговорено, как поступать по добру и как не поддаваться злу: *Возлюбленный! не подражай злу, но добру. Кто делает добро, тот от Бога; а делающий зло не видел Бога* [2, с. 1212]; *...желаю, чтобы вы были мудры на добро и просты на зло* [2, с. 1226]; *Любовь да будет непритворна; отвращайтесь от зла, прилепляйтесь к добру* [2, с. 1223]; *Любящие Господа, ненавидьте зло!* [2, с. 563]; *Итак, кто понимает делать добро и не делает, тому грех* [2, с. 1198].

Номинанты дихотомии *добро – зло* прежде всего выступают идентификаторами реальных, засвидетельствованных толкованием словарей и связанных с первым уровнем воспроизведения картины мира. Этот семантический ряд расширяется лексемами с номинативно-ценностной функцией (*добрый – злой*) и фразеологизмами.

Языковые средства, функционирующие в библейских текстах со значением понятий *добро – зло*, приводят к выводу, что существенными для этноса есть такие значения, которые необходимо считать моральной ценностью, – отношение с благосклонностью (желание добра), отсутствие злобы, выявление добра в контактах с другими людьми, прощение зла. Бог призывает всех отвернуться от зла и научиться делать добро: *Кто за добро воздает злом, от дома того не отойдет зло* [2, с. 595]; *Горе тем, которые зло называют добром, и добро – злом, тьму почитают светом, и свет – тьмою, горькое почитают сладким, и сладкое – горьким!* [2, с. 621]; *Ищите добра, а не зла, чтобы вам остаться в живых, – и тогда Господь Бог Саваоф будет с вами, как вы говорите* [2, с. 812].

Из вышесказанного делаем вывод, что семантическая дихотомия *добро – зло* познается через своеобразный образный язык Святого Письма, истолковываются как общее понятие познания мира, наполнена позитивной и негативной семантикой и обозначается лексемами *добрый/злой*, а также сближается с семантикой лексем *добрый, добро, благий, благо; грех, злость, беда, несчастье* и др. Доминанты *добро/зло* выступают идентификаторами реальных, отображаемых в толковых словарях и связанных с первым уровнем воспроизведения языковой картины мира. Этот семантический ряд расширяется лексемами с номинативно-оценочной функцией.

Можем утверждать, что, изучая язык Библии, усовершенствуемся не только духовно, но и приобщаемся к богатству языковой картины мира. Библейские лексемы и устойчивые изречения активно функционируют как в речи заурядного человека, так и в произведениях писателей, композиторов, художников, следовательно, Слово Библии всегда будет требовать пристального внимания и изучения.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Библейские мысли об устройстве духовного мира // <http://www.intellectspb.ru/v2/3.html>.
Bibleyskiye mysli ob ustroystve dukhovnogo mira [Biblical ideas about the structure of the spiritual world] // http://www.intellectspb.ru/v2/3.html.
2. Библия. Книги Священного писания Ветхого и Нового Завета. – Российское библейское общество. – 2000. – 1337 с.
Bibliya. Knigi Svyashchennogo pisaniya Vetkhogo i Novogo Zaveta [Bible. Copies of the scriptures of the Old and New Testament]. - Rossiyskoye bibleyskoye obshchestvo. - 2000. - 1337 s.
3. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія, 2-е вид., випр. і доп. / І.О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
Golubovs'ka I.O. Yemichni osoblivosti movnikh kartin svitu [Ethnic language features pictures of the world] : monografiya, 2-ye vid., vipr. i dop. / I. O. Golubovs'ka. – K. : Logos, 2004. – 284 s.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. чл.-корр. АНН СССР Н.Ю. Шведовой. – 19-е изд., испр., – М. : Рус. яз., 1987. – 750 с.
Ozhegov S.I. Slovar' russkogo yazyka [Russian dictionary]/ pod red. chl.-korr. ANN SSSR N.Yu. Shvedovoy. – 19-ye izd., ispr., – M. : Rus. yaz., 1987. – 750 s.
5. Словник біблійного богослов'я / пер. з франц. – Львів : Вид-во ЛНУ, 1996. – 449.
Slovník bibliynogo bogoslov'ya [Dictionary of Biblical Theology]/ per. z frants. – L'viv : Vid-vo LN, 1996.. – 449.
6. Ткачук В. Досліджуймо Святе Писання / Віра Ткачук // Все для вчителя. – 2000. – №4. – С. 17.
Tkachuk V. Doslidzhuymo Svyate Pisannya [Explore Scripture] / Vira Tkachuk // Vse dlya vchitelya. – 2000. – №4. – S.17.
7. Толковый словарь живого великорусского языка. // сост. В. Даль. – М. : Госуд. изд. иностр. и нац. словарей, 1955. – 699 с.
Tolkovyy slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka [Explanatory Dictionary of the Russian Language] // sost. V. Dal'. – M. : Gosud. izd. inostr. i nats. slovarey, 1955. – 699 s.
8. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Dictionary of Philosophy] / gl. redaktsiya : L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseyev, S.M. Kovalev, V.G. Panov. – M. : Sov. Entsiklopediya, 1983. – 840 s.

Gurskaya D.V. Linguistic realization of pragmatic potential "good – evil" dichotomy in the Bible

Abstract. The research exposes the nature of "good – evil" dichotomy, its language realization in the Bible using biblical sentences as actual material.

Keywords: language picture of the world, good, evil, opposition, sentence, dichotomy

Словська Ю.В.
Табу в науковому дискурсі

*Словська Юлія Володимирівна, аспірант кафедри української мови
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг, Україна*

Анотація. У статті розглядається поняття табу в призмі наукового дискурсу. Зважаючи на специфічні характеристики феномена табу, зроблено спробу виокремити на матеріалі українського наукового дискурсу прямі й непрямі заборони, визначено ступінь категоричності й особливості актуалізації зазначених табу.

Ключові слова: табу, дискурс, комунікація, науковий дискурс, табу в науковому дискурсі

Вступ. Феномен табу є предметом дослідження багатьох галузей наукового знання. Його специфіку вивчають у культурологічному, соціологічному, психологічному й інших аспектах. Тлумачення цього поняття зустрічаємо в наукових працях таких учених як З. Фрейд, Дж. Фрезер, Е. Тейлор, Ф. Бацевич, Л. Фроляк, Н. Мечковська, І. Стернін, А. Кацев, В. Кашкін, Р. Газізов, Я. Попова та інші. Зважаючи на специфічний різноплановий характер табу, розглянемо його в площині процесу наукової комунікації, на основі аналізу українського наукового дискурсу.

Метою цієї розвідки є формулювання поняття наукового дискурсу, окреслення його дискурсивних ознак і лінгвістичних маркерів. Зважаючи на структурні компоненти дискурсу (учасники, хронотоп, цілі, матеріал, жанри, дискурсивні формули, прецедентні тексти), у фокусі цієї розвідки є також фіксація основних заборон і табу, характерних для української наукової комунікації.

Матеріалами дослідження виступають нормативні документи, положення, постанови, інструкції Вищої Атестаційної Комісії, а також принципи й правила оформлення наукових творів, які діють на території України. **Основними методами** дослідження є загальнонаукові та спеціально-наукові методи, зокрема лінгвопрагматичний метод і метод дискурс-аналізу.

Короткий огляд з теми. Аналіз наукових студій вітчизняних і зарубіжних вчених (З. Фрейд, Дж. Фрезер, Е. Тейлор, Ф. Бацевич, Л. Фроляк, Н. Мечковська, І. Стернін, А. Кацев, В. Кашкін, Р. Газізов, Я. Попова та ін.) дає змогу визначити поняття *табу* як жорстку заборону або ситуативне обмеження на вживання в мовленні певних мовних одиниць (звуків, букв, лексем, словосполучень тощо), несегментних фонетичних одиниць – тону, висоти голосу, тембру, інтонації тощо), тем, а також уникання спілкування з окремими особами, зумовленого різними екстралінгвістичними чинниками, зокрема релігійно-магічними, суспільно-політичними, культурними, морально-етичними тощо. Табу частіш за все сприймаються як категоричні заборони, порушення яких неприпустиме, адже приводить до небажаних, а подекуди катастрофічних наслідків. Специфічні ознаки й характеристики наукового дискурсу істотно трансформують розуміння поняття табу в науковій комунікації.

Важливо зазначити, що в науковому дискурсі нарядчи можна констатувати явні приклади табу, принаймі нами зафіксовано лише пряму заборону на копіювання та привласнення собі результатів чужого дослідження (плагіат). Порушення цієї заборони тягне за собою кримінальну відповідальність згідно зі статтями Кримінального Кодексу України (ст. 176), Коде-

ксу України про адміністративні правопорушення (ст. 512), Цивільного кодексу України (ст. 433–456). Усі інші табу наукового дискурсу як правило мають імпліцитний характер. Найявність непрямих заборон фіксуємо через порушення приписів, правил і норм, які регламентують наукове мовлення, й частіше за все виражаються у формі рекомендацій (наприклад, такими словами, як *слід, рекомендовано*), зокрема викладених у посібниках і підручниках із культури наукового й ділового мовлення. Слушно звернути увагу й на офіційні документи, які обумовлюють відповідні вимоги до створення наукового тексту. Відтак, в Україні такими нормативними документами є чинні положення, постанови, інструкції Вищої Атестаційної Комісії, а також накази, положення та постанови Кабінету Міністрів і Міністерства освіти і науки України [7; 8]. Розглянемо деякі табу, властиві науковому дискурсу, з урахуванням дискурсивних особливостей цього типу інституціональної взаємодії мовців.

Результати та їх обговорення. І. Корольов визначає науковий дискурс як єдність системи онтологізованого знання (наукова картина світу), наукової комунікації (способи наукової взаємодії) і системи наукових текстів (способи вербалізації наукового знання відповідно до правил наукової комунікації) [4, с. 298]. Услід за В. Карасиком підкреслимо, що важливими компонентами будь-якого типу дискурсу, зокрема наукового, є його учасники, цілі, хронотоп, стратегії і тактики, а також тексти як проміжні ланки актуалізації дискурсивних практик [3, с. 313–322].

Оскільки науковий дискурс охоплює усне й писемне наукове спілкування, виділяємо дві групи табу в науковому дискурсі: 1) перестороги усної наукової комунікації (усне мовлення науковців у різних комунікативних ситуаціях – на лекціях, семінарах, конференціях, дискусіях, обговореннях і захистах дисертацій тощо); 2) заборони, пов'язані з організацією наукових текстів (статті, рецензії, відгуки та ін.).

В усній науковій комунікації важливими чинниками, що суттєво впливають на її перебіг, є учасники наукового дискурсу, а також умови самої комунікативної ситуації. Учасники наукового дискурсу – це вчені, дослідники, що формують певні наукові спільноти. Першочерговою особливістю наукового дискурсу стає відсутність чіткого розмежування статусно-рольових відносин між мовцями, яка виступає базисною характеристикою будь-якого інституціонального дискурсу. Принципова відмінність наукового дискурсу від інших типів інституціонального дискурсу полягає в статусній рівності її учасників, що передбачає вільну взаємодію мовців, і відповідно, відсутність будь-яких суворих вікових, гендерних та інших об-

меженень і заборон, на відміну від розмовного чи релігійного дискурсів.

Комунікативні ситуації наукового дискурсу мають передусім офіційний статус (мовлення науковців у дискусіях, конференціях, симпозіумах, відкритих обговореннях і захистах дисертацій тощо), тому існує низка правил й обмежень у спілкуванні вчених за різних типів комунікативної ситуації. Загальний корпус українських етикетних виразів і формул у науковому дискурсі характеризується порівняно невеликою кількістю клішованих фраз, які слугують обрамленням змісту наукової комунікації. Так, С. Богдан зазначає, що вибір мовних засобів в усному мовленні майже повністю підпорядковується вимогам структурно-семантичної організації конкретного виду і жанру публічного виступу. Дослідниця вказує на відмінність етикетних формул звертання на науковому симпозіумі, академічній лекції чи захисті дисертації. Їхній вибір детермінований специфікою комунікативної ситуації, а також типом адресата. Найвищий ступінь ритуальності й консервативності мають вирази, що вживаються протягом процедури публічного захисту дисертацій (наприклад, звертання до голови і членів спеціалізованої ради, вирази подяки опонентам тощо) [1, с. 433].

Важливим елементом усного наукового мовлення є використання певних тактик і стратегій. Значущою в цьому сенсі стає етика ведення полеміки. Визначальним для наукового дискурсу вважаємо не тільки формулювання й обґрунтування наукових положень, а й уміння дотримуватися коректної і доказової дискусії. Ми пристаємо на позицію Т. Можарової та С. Дорошенка, які слушно наголошують на тактовному аспекті наукового мовлення, українського зокрема. Категорично заборонені в усному науковому спілкуванні різкі судження в разі неприйняття чужих тверджень, оскільки така тактика ставить під сумнів доцільність і правильність думок самого опонента [6, с. 171–172].

Серед інших особливостей наукового дискурсу дослідники визначають вживання займенників в усному й писемному мовленні. Так, переважна більшість вітчизняних і російських науковців (Т. Можарова, Ю. Сурмін, О. Семенов, І. Кочан, І. Кострова, С. Богдан, С. Шестакова та ін.) сходяться на тому, що задля вираження власних думок слід використовувати займенник «ми» або іменник «автор». Т. Можарова наголошує, що, звертаючись до аудиторії, слід уживати займенник «ми», дотримуючись давно закріпленої в науковій сфері традиції використання прийому множинної скромності або авторського «ми» [6, с. 170]. Прикладами множинного автора слугують численні конструкції на зразок *ми вважаємо, на нашу думку, ми підтримуємо позиції...*, *ми дотримуємося класифікації* тощо.

Поділяючи цю думку, наводимо додаткові міркування О. Кострової, яка пов'язує вживання авторського «ми» з колективістським типом мислення, притаманним представникам країн пострадянського простору. На відміну від англосаксонських культур з індивідуалістичним типом мислення, де вживання в науковому тексті займенника «я» для вираження думок автора вважається цілком прийнятним, у жодному разі нехарактерне для слов'янської лінгвокультури

[5]. В українському науковому дискурсі переважання дискурсивних формул із позначенням множинного автора підпорядковане традиціям наукової комунікації й не має експліцитного вираження, але вживання займенника «я» неявно табується.

Підсумовуючи групу табу, характерних для українського усного наукового мовлення, виділяємо категоричні заборони, зумовлені типом адресата і специфікою комунікативної ситуації, які втілюються в етикетних формулах звертання й подяки, особливостях уживання займенників і тактиках ведення наукової полеміки. Як наслідок, використання невідповідних комунікативній ситуації кліше, займенникових форм і зразків комунікативної поведінки спричиняє щонайменше непорозуміння серед мовців або навіть викликає негативні емоційні реакції з боку адресатів по відношенню до адресанта, що зрештою призводить до зниження рівня успішності комунікації та комунікативних невдач.

Друга група табу в науковому дискурсі охоплює сукупність заборон, які регламентують процес створення наукових текстів, їхнє змістове, структурне, лексико-граматичне наповнення й технічне оформлення.

Підґрунтям заборон у процесі написання наукового тексту є система загальних вимог, актуалізована у принципах архітекτονіки наукових текстів, зафіксована у розвідках українського дослідника Ю. Сурміна. Ключовими, на нашу думку, є приписи, що вимагають наявності в наукових текстах таких елементів як проблемність, цілеспрямованість, доцільність, чітка структурна організація, композиційна цілісність, логічність і послідовність викладу матеріалу, змістова насиченість і професійна значущість поданої інформації, новизна теоретичних положень, а також однозначність інтерпретації понять [10, с. 8–12]. Отже, наявність різноманітних недоліків у логіко-композиційній структурі наукових текстів, багатозначність у витлумаченні термінів і понять, хаотичний виклад теоретичних положень, відсутність нової і науково значущої інформації, неповне розкриття завдань і проблемних аспектів дослідження, а також невизначеність кола адресатів, для яких цей текст може бути цікавим, стають непрямими табу. Відповідно бачимо, що їх порушення істотно знижує рівень довершеності наукового тексту і ставить під сумнів викладені в ньому результати дослідження.

Окрім приписів структурної та змістової організації наукових текстів, існують заборони, пов'язані з їхнім лінгвістичним оформленням. Ю. Сурмін зазначає, що науковий текст загалом створюється мовою тієї науки, яку він відображає, і цілком природно, якщо він не сприйматиметься пересічним мовцем-непрофесіоналом, наприклад, через значну кількість наукової термінології. Водночас неприйнятним, а, отже, й табуваним вважається надмірне захоплення дослідників уживанням іноземних термінів. Через запозичення термінів іншомовного походження збіднюється й знецінюється корпус власне української лексики.

На підтримку цього твердження наводимо додаткові міркування Т. Можарової та П. Селігея. Так, за словами П. Селігея, надмірне вживання іншомовних термінів призводить до появи так званого «наукового

жаргону». Відповідно, учений рекомендує дотримуватися оптимального співвідношення між спеціально-науковою, загальномовною та загальнонауковою лексикою. Для позначення досліджуваних об'єктів і фактів слід уживати терміни, а от зв'язки між ними (логічні, структурні, історичні, функціональні, причинно-наслідкові) доцільно виражати за допомогою загальномовної та загальнонаукової лексики [9, с.174]. Т. Можарова слушно додає, що вживання іноземної термінології (навіть якщо поняття мають українські відповідники) частіш за все відбувається без чіткої мотивації і загальновизнаного розуміння, результатом чого стає ускладнення в розумінні суті наукового тексту [6, с.169–170]. Неприпустими вважаються повтори, багатослівність, неточні звороти, зайві слова, які лише розпорошують головну ідею тексту.

Серед інших типових табу, заборонених у наукових текстах, вважаємо услід за В. Дейнекою та Ю. Федосєєвою, порушення мовної норми, які актуалізуються в помилках слововживання, обтяжуванні наукового тексту невиправданими й беззмстовними фразами, бездумному калькуванні іншомовних сталих конструкцій замість добору національних зворотів, порушення орфоепії, орфографії, граматики, словотвору, синтаксису, пунктуації та стилістики [2].

Важливого значення в наукових текстах набуває також їхнє технічне оформлення. Наукові праці, хоча й різняться за жанровою специфікою, проте мають відповідати низці видавничих вимог і стандартів (кегель, шрифт, розмір і формат сторінки тощо) [10, с.11–15].

Ступінь категоричності текстових заборон, на наш погляд, є достатньо високим, однак ця група табу не має прямої фіксації. Зазначені перестороги неявно

виражаються у правилах, вимогах і рекомендаціях, викладених у відповідних посібниках і настановах. Результатом порушення імпліцитних табу, властивих науковим текстам, стає або потреба додаткового доопрацювання наукових продуктів або взагалі їхнє несприйняття науковою спільнотою до розгляду.

Висновки. Отже, науковий дискурс являє собою складну єдність наукових знань, наукової комунікації й сукупності наукових текстів, у яких учені вербалізують результати різногалузевих наукових досліджень. Науковому дискурсу властиве переважання непрямих заборон із достатньо високим ступенем категоричності. Наявність табу в науковому дискурсі виявляється через порушення правил і норм, зафіксованих у посібниках і чинних нормативних документах ВАК. Проаналізований матеріал дозволяє виокремити дві основні групи табу, які побутують у сучасному українському науковому дискурсі, а саме перестороги в усному науковому мовленні й заборони, характерні для процесу створення наукових текстів. Перша група охоплює табу, пов'язані з типом адресата і специфікою комунікативної ситуації, й утілені в етикетних формулах звертання й подяки, особливостях уживання займенників і тактиках ведення наукової полеміки. Друга група включає табу, які стосуються порушення вимог структурно-композиційної побудови наукових текстів, відхилення від правил лексико-граматичного наповнення й технічного оформлення текстів. Недодержання виділених табу суттєво ускладнює або нівелює наукову комунікацію, спричиняє негативні емоційні реакції комунікантів і може призвести до несприйняття результатів дослідження науковим співтовариством.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Богдан С.К. Мовний етикет українців : традиції і сучасність / Світлана Калениківна Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.
2. Дейнека В.М. До питання культури наукової мови [Електронний ресурс] / В.М. Дейнека, Ю.С. Федосєєва / Филологические науки. Теоретические и методологические проблемы исследования языка. – Режим доступа до журн. : http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Philologia/64855.doc.htm
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Language circle: personality, concepts, discourse] / V. I. Karasyk. – Volgograd: Peremena, 2002. – 477 s.
5. Корольов І.Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія / І.Р. Корольов // Studia Linguistica. – Вип. 6. – 2012. – С. 285–303.
6. Корольов І.Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія [discourse concept in modern linguistics: definition, structure, typology] / I.R. Korol'ov // Studia Linguistica. – Вип. 6. – 2012. – С. 285–303.
7. Кострова О.А. Дискурсивные табу в межкультурной научной коммуникации / О.А. Кострова // [Электронный ресурс] / – Самара, 2004. – Режим доступа к журн. : <http://olgakostrova.narod.ru/articles/2006/tabu.pdf.-24.01.12>.
8. Кострова О.А. Дискурсивные табу в межкультурной научной коммуникации [Discursive taboos in intercultural scientific communication] / O.A. Kostrova // / – Samara, 2004. – [Online] Available at: <http://olgakostrova.narod.ru/articles/2006/tabu.pdf.-24.01.12>.
9. Можарова Т.Н. Культура наукового мовлення / Т.Н. Можарова // Вісник КДУ ім. М. Остроградського. – 2010. – Вип. 5 (64). Ч. 1. – С. 169–173.
10. Можарова Т.Н. Культура наукового мовлення [Scientific communication culture] / T.N. Mozharova // Visnyk KDU im. M. Ostrohrads'koho. – 2010. – Вип. 5 (64). Ч. 1. – С. 169–173.
11. Нові вимоги щодо оформлення списку літератури / Бюлетень ВАК України. – № 5. – 2009.
12. Нові вимоги щодо оформлення списку літератури [New requirements for literature list formation] / Byuleten' VAK Ukrainy. – № 5. – 2009.
13. Основні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертацій / Бюлетень ВАК України / – № 3. – 2008. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : <http://old.niss.gov.ua/Aspirant/vymog2.htm>
14. Основні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертацій [Basic theses and dissertation abstracts requirements] / Byulleten' VAK Ukrainy / – № 3. – 2008. / [Online] Available at: <http://old.niss.gov.ua/Aspirant/vymog2.htm>

9. Селігей П.О. Науковий стиль української мови: ресурси оновлення / П.О. Селігей // Мовознавство. – № 2–3. – 2006. – С. 174–186.

Selihey P. O. Naukovyy styl' ukrayins'koyi movy: resursy onovlennya [Ukrainian scientific style: resources and update] / P. O. Selihey // Movoznavstvo. – № 2–3. – 2006. – S. 174–186.

10. Сурмін Ю.П. Наукові тексти : специфіка, підготовка та презентація : [навч.-мето.посіб.] / Ю.П. Сурмін. – К. : НАДУ, 2008. – 184 с.

Surmin Yu.P. Naukovi teksty: spetsyfika, pidhotovka ta prezentatsiya: [navch.-meto.posib.] [Scientific texts: specificity, preparation and presentation] / Yu.P. Surmin. – K. : NADU, 2008. – 184 s.

Yelovska Yu. Taboos in scientific discourse

Abstract. The article deals with the notion of taboo in the prism of scientific discourse. Scientific discourse is understood as the unity of scientific communication and scientific texts which reflect updated scientific knowledge. The concept of taboo is interpreted as a strict ban or situational limitation of certain linguistic speech units (sounds, letters, words, phrases, etc.) and phonetic units (tone, pitch of voice, tone, intonation, etc.), topics and avoiding some communicants caused by different extralinguistic factors, including religious and magical, social, political, cultural, moral, ethical reasons. Taboo is mostly often perceived as categorical prohibition, violation of which is invalid because of unwanted and disastrous consequences. Taking into account specific characteristics of the taboo phenomenon this paper attempts to distinguish direct and indirect prohibitions on the material of Ukrainian scientific discourse and to determine probable consequences of their violation. In addition, it determines the categorical degree and actualization features of these taboos. Important role in prohibition fixing belongs to scientific discourse specific components such as participants, discourse-space conditions and communicative situations, texts as the productive discourse outcome. There are two groups in the Ukrainian scientific discourse. The first group covers implicite categorical warnings in oral scientific speech. These are taboos associated with the addressee type and specific communicative situation, existing in etiquette formulas, pronoun usage and tactics of scientific disputes. The second group includes prohibitions which arise in the process of scientific text creating. These taboos preserve from violating structural and compositional construction of scientific texts, lexical and grammatical content deviation and technical text formatting faults. Taboo violation causes negative emotional communicants reaction and evokes the research results rejection among the scientific community.

Keywords: *taboo, discourse, scientific discourse, communication, bans in scientific discourse*

Еловская Ю.В. Табу в научном дискурсе

Аннотация. В статье рассматривается понятие табу в призме научного дискурса. Под научным дискурсом понимаем единство научной коммуникации и совокупности научных текстов, в которых актуализированы научные знания. Понятие табу трактуется как жесткий запрет или ситуативное ограничение на употребление в речи определенных языковых единиц (звуков, букв, лексем, словосочетаний и т.д.), несегментных фонетических единиц (тон, высота голоса, тембра, интонация и т.д.), тем, а также отказ от общения с определенными лицами, обусловленное различными экстралингвистическими факторами, в частности религиозно-магическими, общественно-политическими, культурными, морально-этическими и т. п. Табу чаще всего воспринимается как категорический запрет, нарушение которого недопустимо, поскольку приводит к нежелательным, а иногда и катастрофическим последствиям. Учитывая специфику феномена табу, материале украинского научного дискурса сделана попытка выделить прямые и косвенные запреты, а также вероятные последствия их нарушения. Кроме того, в статье определяет степень категоричности и особенности актуализации указанных табу. Важную роль при фиксации запретов научного дискурса играют его специфические дискурсивные составляющие (участники дискурса, хронотоп и условия коммуникативной ситуации, а также тексты как продуктивные результаты дискурсивных практик). Соответственно в украинском научном дискурсе выделены косвенные категорические предостережения в устной научной речи и запреты, свойственные процессу создания научных текстов. К первой группе относим табу, связанные с типом адресата и спецификой коммуникативной ситуации, которые воплощены в этикетных формулах обращения и благодарности, особенностях употребления местоимений и тактиках ведения научной полемики. Вторая группа охватывает табу, которые касаются нарушения требований структурно-композиционного построения научных текстов, отклонения от правил лексико-грамматического наполнения и технического оформления текстов.

Ключевые слова: *табу, дискурс, коммуникация, научный дискурс, табу в научном дискурсе*

Лехніцька С.І.
Морфолого-синтаксична характеристика терміоеlementів
у латиномовних назвах лікарських засобів

Лехніцька Світлана Іванівна, старший викладач
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Анотація. Представлені теоретичні основи вивчення поняття «терміоеlement», визначені види терміоеlementів, мови, які зазвичай, використовуються для створення терміоеlementів, що входять до складу назв лікарських засобів. Проаналізовані з морфолого-синтаксичної точки зору терміоеlementи, що є характерними для найменувань лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків.

Ключові слова: *терміоеlement, назви лікарських засобів, змістові і службові терміоеlementи, анальгетики і антипіретики*

Вивчення мовних засобів, за допомогою яких створюються новітні назви лікарських засобів для профілактики і лікування захворювань людини, дозволяє встановити деякі тенденції і закономірності домінування в сучасних професійних мовах. До словотвірних засобів термінів та номенклатурних найменувань належить формант, що отримав назву терміоеlement. Назви лікарських препаратів, зазвичай, утворюються із грецьких або латинських терміоеlementів. «Міжнародні терміни європейського ареалу, в основному, являють собою запозичення з латини та греки, а також новоутворення, побудовані в пізніші часи з латинських та грецьких еквівалентів» [5] В даній роботі ми спробуємо з'ясувати, що таке терміоеlement, які види терміоеlementів існують, і які саме терміоеlementи характерні для найменувань лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків.

Поняття «терміоеlement» ввів російський дослідник Д.С. Лотте, який як «терміоеlementи» визначив слова, «які мають самостійне значення і входять до складу простого чи складного терміна»[8]. Цієї ж точки зору притримується дослідниця Канделаки Т.Л. в своїй статті «Об одном типе словаря международных терминологических элементов» [6] Пізніше його визначили як мінімальну одиницю, яка має термінологічне значення”[10].

Однак про термінологічне значення терміоеlementа ми можемо говорити лише в складі цілого терміна. Терміоеlement, на відміну від цілого терміна, не виражає поняття, але лише вказує на певне термінологічне поле [9]. На думку Т.Л. Канделаки, терміоеlementи – це „ значущі частини термінів, зумовлені ознаками поняття, яке виражає термін ”[6].

Російський науковець В.М. Лейчик запропонував власне визначення терміоеlementа спираючись на поняття «термін» і «терміоеlement». Термін, як пропонує В.М. Лейчик, має одиницю плану змісту - поняття, якому в плані вираження відповідає терміоеlement, або «найменша одиниця плану вираження терміна отримала назву терміоеlement» [7]. Відповідно до цього визначення, робимо висновок, що, оскільки в плані вираження термін може розкладатися на низку терміоеlementів, тоді і в плані змісту він має розкладатися на низку понять [9].

Подібне визначення терміоеlementа базується на змістовому аналізі терміна та його компонентів, але існує і інший підхід, орієнтований на аналіз лінійної структури терміна, внаслідок чого терміоеlementи визначаються екстенціональним чином

як цілком формальні компоненти терміна. Наприклад, дослідник В.П. Даниленко вважає терміоеlementом будь-який структурний компонент терміна – від морфеми до цілого слова чи умовного знака [3]. Керуючись даним визначенням ми можемо виділити як терміоеlementи, що входять до складу фармацевтичних термінів, такі елементи: –**alg-** (від гр. algos - *біль*) у складі таких назв, як **Analginum** і **Viperalginum**; кожне зі слів у структурі термінів-словосполучень **тверді лікарські форми, рідкі лікарські форми**; нарешті літери **A** і **C** в найменуваннях **Vitaminum A** і **Vitaminum C**.

Також на думку українського науковця Р.С. Беляєва терміоеlementом слід вважати «словосполучення, морфемний комплекс, морфему, символ, які структурно виленовуються в термінах даної термінології, маючи сталу форму; регулярно використовуються для позначення одного чи декількох близьких понять чи ознак понять відповідної науки» [2]

Таким чином, в роботах різних авторів терміоеlementи визначаються як: 1) терміоеlementи, що виділяються за допомогою морфологічного членування терміна-слова; 2) терміоеlementи, що виділяються внаслідок синтаксичного членування терміна-словосполучення; 3) терміоеlementи, що виділяються за допомогою зображувально-графічного членування, при якому в складі терміна наявні символи, які мають лише графічне зображення [9].

Значна кількість фармацевтичних термінів традиційно створюється на базі греко-латинських терміоеlementів. До термінів, які утворені з греко-латинських терміоеlementів, традиційне членування на корінь, префікс, суфікс не може бути застосованим. Вони складаються з терміоеlementів змістових і службових [9].

Змістові терміоеlementи переважно відбираються зі складу слів латинської і давньогрецької мов, але поряд із цим в останні десятиліття простежується тенденція добору терміоеlementів зі складу сучасних європейських мов, наприклад, англійської, французької, німецької, іспанської, російської і української. Ця тенденція пояснюється виникненням торгових найменувань того самого препарату на територіях різних країн. Відібрані терміоеlementи зазнають фонетичної адаптації, вихідна морфологічна структура ж сприймається повністю, без будь-якого морфологічного членування. Змістові терміоеlementи походять від різних частин мови, але тра-

нсформуючись у терміноелемент, втрачають граматичні ознаки відповідних частин мови, перетворюючись в елементи штучних утворень. Проаналізувавши найменування лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків, можна виділити наступні групи змістових терміноелементів за частинами мови:

– від іменників утворено 45 терміноелементів, наприклад: терміноелемент **Morph-**, що входить до складу найменування **Morphinum**, походить від імені давньогрецького бога сну, Морфея; у складі найменування **Nubainum** формант **Nub-** походить від назви народності **Nuba**, що проживали у Нубійських горах на території Судану; найменування **Kranit** містить формант **Kran-**, що походить від гр. **κράνιον** – *череп*; у назвах **Aldolor**, **Dolorex**, **Algodol**, **Dolal** міститься терміноелемент **dol-**, який був утворений від лат. **dolor** – *біль*; **Parodyne** (де **-odyne** походить від гр. **οδυνη** – *біль*); **Analgesium** (де **algesium** походить від гр. **άλγος** – *біль, больове відчуття*); **Antioipiaz** (де **opi-** походить від гр. **Opium** – *опій*); найменування **Anbol** містить формант **bol-**, що є аббревіатурою від укр. *боліти*; **Nopain** (де **pain-** від англ. **pain** – *біль*); **Bolinet** (від рос. «*боли нет*»); **Docmorfinum** (де **doc-** походить від англ. **doctor** – *лікар*); **Norspan** (де **span-** від англ. **span** – *проміжок, протяжність*); **Alvegesic** (де **Alv-** від лат. **alvus** – *кишківник, живіт*); **Biodol** (де **Bio-** від гр. **βίος** – *життя*) **Dolocap** (**cap-** від лат. **capsula** – *капсула*); **Dolpaz** (лат. **dolor** – *біль* і нім. **paz-** *пас*); **Ecodolor** (**eco** від гр. **οίκος** – *середовище*), **Etigesic** (**Eti-** від гр. **αίτια** – *причина*); **Osmadol** (**Osm-** нез'ясоване за походженням, можливо від гр. **οσμή** – *запах*); у назвах **Poltram**, **Polocard** формант **Pol-** утворений від назви фірми-виробника **Polpharma** (**Poland**); **Dolofur** (лат. **fur** – від лат. **furfur** – *шкірка* і вказує на *протимікробний ефект*); **Aminadol** (де **Amin-** лат. **Ammoniacum, i** – *аміак*); **Calpol** (де **cal-** від лат. **calor** – *жар*), **Alginox** (лат. **nox** – *ніч*), **ASA-Tabs** (де **Tabs** від латинської назви лікарської форми **tabuleta** – *таблетка*); **Biogesic**, **Bio Grip-T** (**Bio-** від гр. **βίος** – *життя* і **gesic** від англ. **analgesic** – *знеболюючий*); **Influbene N** (**Influ-** походить від лат. **influenza** – *застуда*), **Normotemp** (від лат. **norma** – *правило, норма* і лат. **temperatura** – *потрібна міра*), **Cortadol** (**Cort-** від лат. **cortex** – *кора*), **Algikey** (**key-** від англ. **key** – *ключ*); **Dolgenal** (**gen-** від гр. **γένος** – *походження*); **Lixidol** (**Lix-** від лат. **lixius** – *основа* (**xim.**)), **Mavidol** (**Mav-** походить від англ. імені **Mavis** (**mavis**), що в свою чергу походить від старофранцузького **mauvis** – *дрозд*), **Ocudol** (**Ocu** від лат. **oculus** – *око*), **Ophthaker**, **Oftalgesic** (**Ophth-/Oft-** від гр. **οφθαλμός** – *око*), **Topadol** (**Top-** від гр. **τόπος** – *місце*); **Asprovit** (**vit-** від лат. **vita** – *життя*); **Thrombogard** (**gard** від англ. **guard** – *захисник*), **Acetisal** (від **Acidum acetylsalicylicum**); **Algo-Bebe** (ісп. **Bebe** – *дитина*), **Amisprin** (від **Acidum spiricum**), **Angiprin** (від гр. **αγγείον** – *судина*), **Anopyrin** (від гр. **πύρ** – *жар*); **Asatab** (**Asa-** від **Acidum acetylsalicylicum**), **Ascard**, **Aspicard**, **Cardio**, **Cardioaspirin** **Acard** (**Card-** від гр. **καρδία** – *серце*) **Aspirin** від **Acidum spiricum**; **Cardioton** (гр. **καρδία** – *серце* і гр. **τόνος** – *сила, напруження*), **Cardiphar** (**phar-** від гр. **φάρμακον** – *ліки*), **Alfacor**, **Aspicor**, **Cor-Aspi** (**Aspi** від **Acidum spiricum** і **cor-** від лат. **cor** –

серце); **Thrombo ASS**, **Thrombostad** (**Thromb-** від гр. **θρόμβος** – *ком, тромб*), **Dipyron**, **Antipyrinum** (**pyr-** від гр. **πύρ** – *жар*); **Metalgina** (**Met-** від гр. **μετέωρα** – *небесні явища*); **Dolviran** (лат. **dolor** – *біль*, **vir-** від лат. **virus** – *вірус, отрута*);

– від прикметників було утворено 24 терміноелементи: терміноелемент **Nov-** у найменуванні **Novandol** походить від лат. **novus** – *новий*; у найменуванні **Ketolong** формант **long-** походить від англ. **long** – *довгий, довготривалий*), **Oradol** (**Ora-** від лат. **oralis** – *оральний*), **Dolotec** (**tec-** від лат. **tectus** – *прихований*); **Claradol** (**Clar-** від лат. **clarus** – *прояснюючий*), **Algocit** (**cit-** від лат. **citus** – *швидкий*), **Magnidol** (**Magn-** від лат. **magnus** – *великий*) **Minalgin** (**Min-** від лат. **minimus** – *найменший*), **Neoanalgina** (**Neo-** від гр. **νέος** – *новий*); **Optalgin** (**Opt-** від лат. **optimus** – *найкращий*); **Dolmal** (**mal** лат. **dolor** – *біль* і **malus** – *поганий*);

– від прислівників було утворено 3 терміноелементи, наприклад: у назві **Farpain** терміноелемент **Far-** походить від англ. **far** – *далеко*; у найменуваннях **Maxidol**, **Ketomax** формант **max-** походить від лат. **maximum** – *надзвичайно сильно*), терміноелемент **bene-** походить від лат. **bene** – *добре* у назві **Influbene N**;

– від дієслів було утворено 12 терміноелементів, наприклад: терміноелемент **fin-** від лат. **finire** – *закінчувати* у найменуванні **Algiafin**; **Remo-** від англ. **to remove** – *знімати* у назві **Remopain**; формант **ten-** від гр. **τείνω** – *напружувати* у назві **Dolten**; **stop-** від англ. **to stop** – *зупиняти* у назві **Dolostop**); **Rapid-** у назві **Rapidolum** походить від англ. **Rapid** – *швидкий*, **dam-** у назві **Adamon** походить від гр. **δαμάζω** – *приборкувати*, терміноелемент **san-** у назві **Acesan**, утворений від лат. **sanare** – *бути здоровим*;

– від числівників було утворено 2 терміноелементи, наприклад: у найменуванні **Hexalgin** терміноелемент **Hex-** був утворений від гр. **ἕξ** – *шість*); формант **Mono-** у назві **Monoalgic** походить від гр. **μόνος** – *один, єдиний*;

– від займенника був утворений 1 терміноелемент, а саме: **Pan-** у назві **Panadolum** від гр. **πάν** – *увесь*).

Запозичені лексеми трансформуються у терміноелемент, при цьому вони втрачають граматичні ознаки відповідних частин мови, перетворюючись в елементи штучних утворень [9].

Службові терміноелементи, які були запозичені з класичних мов, набувають термінологічного значення, втрачаючи попереднє структурне значення, яке їм було притаманне в класичних мовах. У штучних новостворених термінах вони отримують іншу інтерпретацію в сполученні з елементами інших мов. Так, у фармацевтичній терміносистемі словотворчі суфікси набувають нового значення: Службові терміноелементи при запозиченні з класичних мов можуть змінювати своє значення. Серед службових терміноелементів можемо виділити наступні: суфікс **-in-**, що вказує на властивість або приналежність, а також може вказувати на речовини, що були видобуті з рослин; суфікса **ol-**, що походить від **alcohol**; суфікса **yl-**, що вказує на кислотні і вуглеводневі радикали; суфікса **-ic**, що вказує на властивість або приналежність; суфікса **-at**, що вказує на наявність ознаки або на

аніон солі; суфікс **-an-**, що вказує на приналежність; суфікс **-al-**, що вказує на властивість. Серед префіксів можна виділити найбільш вживані, наприклад, латинського походження: **par-** вказує на відхилення від норми; **anti-** - проти; **con** – разом; **pro** – для, при; а також грецького походження, наприклад, **Di(a)** вказує на розділення, заперечення; **an-** вказує на відсутність чогось; **Syn-** вказує на розповсюдження на щось; **avá** – рух вгору; а також наявні префікси англійського походження, наприклад: **non/ no-** із значенням «відсутність». Також для утворення терміноелементів використовуються і прийменники, наприклад, англ. **off** – набув значення «припинення».

Поряд із вербальними в сучасній термінології використовуються символічні засоби – цифри, позначки, графічні символи математичної, фізичної, хімічної та інших термінологій (Trama 24, Promalgen-N, Chosalgan-S, Ibutard 300, Arviprox 200, Oleovitamin D₃, Naloxone HCl, Baralgin M, Alka-Zeltzer plus).

Для термінотворення властиве частотне вживання власних назв як твірної основи (Morphinum, Poltram,

Nubainum, Thebainum, Digitoxinum, Barbamylum, Acidum nicotinicum).

Таким чином, проаналізувавши назви лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків, можемо зробити такі висновки: 1) терміноелемент - це словосполучення, слово, морфемний комплекс, морфема, символ, який має самостійне значення і входить до складу простого чи складного терміна; 2) значна кількість фармацевтичних термінів традиційно створюється на базі греко-латинських терміноелементів; 3) всі терміноелементи можна розділити на змістові і службові; 4) найпродуктивнішою частиною мови при створенні змістових терміноелементів у групі анальгетиків є іменник (45 терміноелементів), а найменш продуктивними є числівник 1 терміноелемент; 5) незважаючи на те, що в останні роки при створенні нових найменувань все частіше використовується лексичний матеріал сучасних європейських мов, варто зазначити, що за мовною приналежністю переважають терміноелементи латинського походження, а саме 43 терміноелементи з 84, що були відібрані для дослідження.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. – М., 1991. – 686с.;
2. Вейсман А.Д. *Greek-Russian dictionary* - M., 1991. – 686p.;
3. Беляев Р.С. Ономазиологический анализ греко-латинских терминоэлементов (на материале латинской клинической терминологии): Дис. канд. филол. наук. – Киев, 1990. – 238с.
4. Беляев Р.С. *Onomasiologicheskij analiz greko-latinskih terminoelementov (na material latinskoj klinicheskoi terminologii)*: Dis.kand.philol n. –Kiev, 1990. – 238p.
5. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. – М., 1977
6. Даниленко В.П. *Russkaja terminologia: opit lingvisticheskogo opisania*. – М., 1977
7. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. – М., 2000. – 846с.;
8. Дворецкий И.Х. *Latin-Russian dictionary*. – М., 2000. – 846p.;
9. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основы терминотворения. Семантические та социолінгвістичні аспекти. – К., 2000. – 218с.;
10. Д'яков А.С., Кияк А.С., Куделько З.Б. *Osnovi terminotvorenja. Semantichni ta sociolingvistichni aspekti*. – К., 2000. – 218p.;
11. Канделаки Т.Л. Об одном типе словаря международных терминологических элементов // Филологические науки. – М., 1967, №2
12. Канделаки Т.Л. *Ob odnom tipe slovarja mezhdunarodnih terminoelementov // Philological science*. – М., 1967, №2
13. Лейчик В. М. Оптимальная длина и оптимальная структура термина // Вопросы языкознания, 1981, № 2. С. 63–73.
14. Лейчик В.М. *Optimalnaja dlina i optimalnaja strukturatermina // Voprosi jazikoznanija*. - M 1981, № 2. С. 63–73.
15. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. – М., 1961. – 158с.
16. Лотте Д.С. *Osnovi postrojenja nauchno-technicheskoi terminologii. Voprosi teorii i metodiki*. – М., 1961. – 158p.
17. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология. – М., 1989. – 248с.
18. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. *Obschaja terminologia*. – М., 1989. – 248p.
19. Сифорова В.И., Канделаки Т.Л. Методологические аспекты терминологической работы. – М., 1967.
20. Сифорова В.И., Канделаки Т.Л. *Methodologicheskie aspekti terminologicheskoi raboti*. – М., 1967.

Lekhnitska S.I. Morpho-synthetic features of the termelements in the Latin names of drugs

Abstract. Observed the theoretical foundations of the concept "term-element", defines the types of termelements, the languages that are used to create termelements in the names of drugs. Analyzed morpho-syntactic features of termelements in the names for medicines group of analgesics and antipyretics.

Key words: *termelements, names of drugs, "semantic" and "auxiliary" termelements, analgesics and antipyretics*

Лехницька С.І. Морфолого-синтаксическі характеристики терміноелементів в латинських названнях лікарських засобів

Анотація. Представлені теоретичні основи вивчення поняття «терміноелемент», визначені види терміноелементів, мови, які використовуються для створення терміноелементів, які входять в названня лікарських засобів. Проаналізовані з морфолого-синтаксическої точки зору терміноелементи, що характерні для названь лікарських засобів групи анальгетиків і антипіретиків.

Ключові слова: *терміноелемент, названня лікарських засобів, смислові і службові терміноелементи, анальгетики і антипіретики*

Лещенко А.В.

Понятие саспенса в контексте современных научных исследований

Лещенко Анна Вениминовна, кандидат филологических наук, доцент, докторант
Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого, г. Черкассы, Украина

Аннотация. Статья посвящена определению концептуальной сущности саспенса в современных научных исследованиях. Понятие саспенса рассматривается в двух основных ракурсах: психологическом и нарратологическом. Проведенный анализ позволяет определить саспенс как комплексный когнитивно-аффективный феномен, характеризующий степень нарративной напряженности, создаваемой двумя нарративными модусами: стратегической неполноты и стратегического откладывания.

Ключевые слова: саспенс, интерес, нарративная напряженность, стратегическая неполнота, стратегическое откладывание

Категория саспенса относится к разряду лингвистических феноменов, пока еще не получивших должного освещения в работах по теории текста, что объясняется целым рядом причин, главной из которых является комплексный характер анализируемого понятия, описание которого требует привлечения концептуально-методологического инструментария других отраслей знания – психологии, нарратологии, когнитивной поэтики, психолингвистики, литературоведения, рецептивной эстетики и т.д. В самом общем смысле под саспенсом (от лат. *suspendere* – “висеть”, “подвесить”) понимают “состояние или условие ментальной неопределенности или возбуждения, возникающее в ожидании решения или результата, обычно сопровождаемое определенной степенью ожидания (предвкушения) или тревоги” [15, с. 1917]. В собственно лингвистической трактовке саспенсом именуется создание нарративного напряжения с целью “интенсификации интереса читателя к тому, что будет происходить дальше” [4, с. 2]. По образному выражению Мари Роделл, саспенс – это искусство вызвать у читателя своеобразное беспокойство (*caring*) в отношении развития последующих событий [4, с. 4].

Несмотря на почти тридцатилетнюю историю изучения саспенса, четкого и однозначного определения данного понятия не существует до сих пор. Более того, дискуссионным остается вопрос об онтологической сущности самого понятия: часть ученых относит саспенс к явлениям лингвистического порядка [11; 2], другие – настаивают на его сугубо психологической природе [6; 14]. Еще одним важным пунктом в определении статуса анализируемого понятия является проблема идентификации саспенса в текстах различной жанровой принадлежности. В узком понимании саспенс объявляется имманентным признаком произведений с драматическим сюжетом (психологический роман, драма, трагедия) и остросюжетной литературы (детектив, триллер, боевик и т.п.), в широком – обнаруживается во всех видах художественного нарратива, включая поэтический, а также в некоторых других, нехудожественных нарративных типах текстов (рекламные тексты, журнальные и газетные статьи и пр.).

Целью данной статьи является анализ психологических и нарратологических трактовок саспенса, характеризующих те или иные аспекты его индуцирования и восприятия, что способствует формированию целостного представления о концептуальной сущности описываемого явления.

Изучение процессов понимания и обработки текстов (*comprehension and text processing*) началось в

1970-х гг. с серии экспериментов в области психологии (П. Торндайк), психолингвистики и лингвистики текста (Т. ван Дейк, Д. Румельхарт, Р. Шанк и Р. Абельсон, Т. ван Дейк и В. Кинч), теории искусственного интеллекта (Р. Виленски) [7, с. 1]. Внимание ученых было сконцентрировано на различных аспектах текстовой целостности и связности, поэтому в качестве материала исследования использовались максимально простые тексты (чаще всего, искусственно сконструированные), иллюстрирующие теоретические положения предлагаемых концепций. Постепенное расширение сферы исследований за счет включения в нее литературно-художественных текстов обусловило активизацию усилий академического сообщества, направленных на определение и описание основных стимулов читательской деятельности, ключевым из которых является интерес.

В 1980-90-х гг. понятие интереса стало центральным понятием психологии и психолингвистики, а подходы к его изучению определялись соответствующим вектором исследований: психологическим, лингвистическим, когнитивным, рецептивным и пр. При этом феномен интереса интерпретировался авторами по-разному: 1) как обязательное условие, запускающее механизм читательской деятельности (Е. Тан Р. Шанк, В. Кинч, С. Хайди и У. Бэрд); 2) как результат обработки информации (В. Кинч, К. Дийк-стра и др.); 3) как условие поддержания читательского внимания (Р.-А. де Богранд, С. Хайди, У. Бэрд) [7, с. 2].

Попытка объединить в рамках единой концепции все три указанных подхода была предпринята британской исследовательницей Юмико Иватой, определившей интерес как психологический когнитивный процесс, который обеспечивает формирование интенций и реализацию других видов ментальной деятельности, осуществляемых при чтении и понимании литературного текста, и который поддерживается читательской деятельностью и/или самим текстом [7, с. 12]. Подчеркивая существование обязательной связи между интересом и аффективной компонентой нарратива, автор рассматривает интерес в качестве одного из факторов, способствующих пониманию художественного текста и обеспечивающих удовольствие от чтения [7].

В большинстве научных исследований понятие интереса ассоциируется с понятием “саспенс”. Как отмечает Дэвид Лодж [7, с. 19], нарративы должны стимулировать интерес читателя, постоянно формулируя вопросы, адресованные сознанию читателя, и до определенного момента откладывая ответы на них – и

это единственный способ поддержания саспенса. Саспенс как фактор интенсификации читательского интереса анализируется учеными в двух основных ракурсах: психологическом и нарратологическом.

С точки зрения *психологического* подхода саспенс определяется как “эмоциональное состояние” [6, с.93], “эмоциональная реакция на нарратив” [3, с. 74], “эмоция, сопутствующая развитию событий” [там же, с. 78]. Это направление представлено теоретическими работами и эмпирическими данными, связанными с анализом эмоциональных ощущений, испытываемых читателем в состоянии саспенса. В психологической концепции саспенса можно условно выделить три основных блока теорий, в каждом из которых внимание исследователей концентрируется на изучении определенного аффективного компонента, которому приписывается статус доминирующего. Не углубляясь в детальный анализ научных позиций представителей каждого из направлений, дадим лишь краткий обзор используемых подходов.

Так, в первом блоке теорий ключевым компонентом признается “неопределенность” (*uncertainty*) [5; 12; 3; 9]. По мнению ученых, саспенс возникает тогда, когда развязка включает в себя наиболее вероятную, хотя и нежелательную альтернативу, а читатель надеется на маловероятный, но желаемый исход событий [7, с. 28-29]. Как отмечает Ноэль Кэрролл [3, с. 74], основной саспенса являются моменты, ведущие к развязке, в исходе которой читатель не уверен. Пока финал неясен, читатель испытывает саспенс. Как только наступает развязка и она устраивает читателя, саспенс уступает место другим эмоциям – удивлению, облегчению, радости и пр. Ханс Вулфф рассматривает неопределенность как имманентную характеристику развития сюжета: “это просто открытое число возможностей,двигающихся к хорошему или плохому концу, всегда готовое к расширению путем введения новой информации” [13, с.3].

Второй блок концепций связан с понятием “предвкушения (ожидания)” (*anticipation / expectation*), которое испытывает читатель в ожидании исхода событий, касающихся судьбы протагониста. Саспенс здесь выступает в качестве “субкатегории предвкушения” [8, с. 37] или “предвкушаемой стрессовой реакции”, которая берет начало с первого эпизода развития событий и длится до момента презентации опасной развязки [12, с. 111]. При этом, по мнению Х. Вулффа, саспенс не может существовать без состояния предвкушения / ожидания. Как отмечает Ю. Ивата, в процессе чтения, исходя из полученной информации и общих знаний о мире, читатель выстраивает ожидания, которые включают в себя одновременно и негативный финал, и более предпочтительный, счастливый исход для героя, втянутого в конфликт [7, с.30].

В третьем блоке представлены теории, где внимание сосредоточено на анализе аффективной составляющей саспенса – эмоциональной сопричастности (*emotional investment*). Исходя из того, что основным условием создания саспенса является ситуация, которая характеризуется наличием, по крайней мере, двух, часто полярных, альтернатив развития [7, с.27], ученые указывают на возникновение у читателя парной эмоции – страха и надежды (*fear and hope*) [13; 8; 10], что

связано с проявлением эмпатии по отношению к протагонисту [14]. Помимо упомянутых эмоций, объектом изучения являются также эмоциональные состояния беспокойства, тревоги, ужаса и пр.

В русле *нарратологического* подхода Майкл Тулан, опираясь на идеи Д. Лоджа и М. Стернберга, указывает на два условия возникновения саспенса: 1) создание нарративной “вилки” (по Р. Барту) в определенных пунктах развития действия, где несколько (чаще всего, два) варианта продолжения ситуации либо общей развязки легко предсказуемы, поэтому один или два нарративных финала четко предугадываются читателем; 2) в этих пунктах наступление окончательной развязки “затягивается”, причем откладывается даже представление о том, какой из этих вариантов будет реализован в нарративе [11, с. 100]. Несколько иначе подходит к определению сущности саспенса швейцарский ученый Рафаэль Барони. Отталкиваясь в своих рассуждениях от понятия нарративной напряженности, т.е. “способности истории заинтриговать читателя”, автор различает два модуса нарративной напряженности: любопытство и саспенс [2]. В первом случае “эффект любопытства” достигается “стратегической неполнотой” представления нарративной ситуации, что предполагает усиление читательской активности, связанной с реконструкцией опущенных фактов или событий. Во втором – описываемая нарративная ситуация находится в состоянии неустойчивости и требует того или иного разрешения, при этом устранение препятствий или решение проблемы умышленно откладывается. Р. Барони рассматривает эти два модуса как архетипические феноменологические стратегии повествования как такового и распространяет положения своей теории на различные виды нарративов, не ограничиваясь рамками остросюжетной литературы, хотя и признает, что именно в остросюжетных текстах эти две стратегии – неполноты и откладывания – реализуются наиболее отчетливо [2].

Отмечая несомненную обоснованность положений концепции Р. Барони, считаем необходимым обратить внимание на то, что дихотомия “любопытство vs. саспенс” предполагает некое противопоставление одного модуса нарративной напряженности другому, что практически исключает возможность их комбинирования внутри одного текста. Однако, такое утверждение представляется чересчур категоричным, учитывая тот факт, что отдельные тексты могут содержать как элементы “эффекта любопытства”, так и элементы саспенса [1, с. 119], а в некоторых случаях обе стратегии могут реализовываться одновременно, переплетаясь и усиливая друг друга.

В этой связи заслуживает особого внимания мнение известного американского нарратолога Мари-Лор Райан, которая определяет “эффект любопытства” как разновидность саспенса – “*who*” *suspense* [2], тем самым включая модус любопытства в более широкое понятие – саспенс.

Развивая мысль М. Райан, можно предположить, что саспенс является комплексным понятием, характеризующим степень нарративной напряженности, создаваемой двумя модусами повествования: стратегической неполнотой (основанной на неопределенно-

сти, вызывающей у читателя состояние любопытства) и стратегическим откладыванием (связанным с предвкушением / ожиданием, индуцирующим состояние тревоги и беспокойства).

Перспективы исследования мы усматриваем в использовании полученных результатов для дальнейшего анализа когнитивно-аффективной природы саспенса, что, собственно, и является сферой научных интересов автора данной статьи.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Спиридонов Д.В. Рецептивные стратегии детективного повествования: типологический аспект // Вестник Челябинского гос. ун-та. – 2012. – № 20 (274). – С. 118-124.
Spiridonov D.V. Retseptivnyye strategii detektivnogo povestvovaniya: tipologicheskii aspekt [Receptive Strategies of Detective Narrative: Typological Aspect] // Vestnik Chelyabinskogo gos. un-ta. – 2012. – № 20 (274). – S. 118-124.
2. Baroni R. Virtualities of Plot and the Dynamics of Rereading // Narrative Sequence in Contemporary Narratologies / ed. by R. Baroni, F. Revaz. – Columbus: Ohio State University Press. – in press.
3. Carroll N. The Paradox of Suspense // Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses, and empirical explorations / ed. by P. Vorderer, H. J. Wulff, M. Friedrichsen. – New York-London: Routledge, 1996. – P. 71-91.
4. Dove G. Suspense in the Formula Story. – Ohio : Bowling Green State University Popular Press, 1989. – 137 p.
5. Gerrig R.J. Readers as Problem-Solvers in the Experience of Suspense / R.J. Gerrig, A. Bernardo // Poetics. – 1994. – No. 22. – P. 459-472.
6. Gerrig R.J. The Resiliency of Suspense // Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses, and empirical explorations / ed. by P. Vorderer, H.J. Wulff, M. Friedrichsen. – New York-London: Routledge, 1996. – P. 93-105.
7. Iwata Y. Creating Suspense and Surprise in Short Literary Fiction: a Stylistic and Narratological Approach / A thesis submitted to School of Humanities of the University of Birmingham for the degree of Doctor of Philosophy. – Birmingham, 2008. – 287 p. – [Online] Available at: <http://etheses.bham.ac.uk/284/1/Iwata09PhD.pdf>
8. Mikos L. The Experience of Suspense: Between Fear and Pleasure // Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses, and empirical explorations / ed. by P. Vorderer, H. J. Wulff, M. Friedrichsen. – New York-London: Routledge, 1996. – P. 37-49.
9. Prieto-Pablos J. A. The Paradox of Suspense // Poetics. – 1998. – No. 26. – P. 99-113.
10. Sternberg M. Expository Modes and Temporal Ordering in Fiction. – Bloomington: Indiana University Press, 1978. – 352 p.
11. Toolan M. Narrative: A Critical Linguistic Introduction. - 2nd edition. – London : Routledge, 2001. – 282 p.
12. Wied M., de. The Role of Temporal Expectancies in the Production of Film Suspense // Poetics. – 1994. – No. 23. – P. 107-123.
13. Wulff H.J. Suspense and the Influence of Cataphora on Viewer`s Expectations // Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses, and empirical explorations / ed. by P. Vorderer, H.J. Wulff, M. Friedrichsen. – New York-London: Routledge, 1996. – P. 1-17.
14. Zillman D. The Psychology of Suspense in Dramatic Exposition // Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses, and empirical explorations / ed. by P. Vorderer, H.J. Wulff, M. Friedrichsen. – New York-London: Routledge, 1996. – P. 199-231
15. Random House Dictionary of the English Language. Unabridged. 2nd edition. – New York : Random House, 1987..

Leshchenko A.V. The Concept of Suspense in Modern Research

Abstract. The article deals with the definition of suspense in the framework of modern research. The concept of suspense is viewed from two basic perspectives: psychological and narratological. As a result, suspense is considered as a complex cognitive-affective phenomenon which characterizes the degree of narrative tension, the latter is created by the two narrative modes, namely strategic incompleteness and strategic delay.

Keywords: *suspense, interest, narrative tension, strategic incompleteness, strategic delay*

Масель Ю.С.

Системні відношення субстандартних одиниць англійської мови

Масель Юлія Сергіївна, аспірант, викладач кафедри англійської мови ННІ іноземної філології, Житомирський Державний Університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Анотація. Стаття присвячена вивченню системних відношень в межах субстандартного лексико-фразеологічного корпусу англійської мови. В підсистемі субстандарт англійської мови виявлено синонімічні, антонімічні, таксономічні, мережні, фреймові, ланцюгові, циклічні відношення, що свідчать про відносну самостійність даної підсистеми. Головна увага зосереджена на парадигматичних відношеннях між ненормативними одиницями англійської мови.

Ключові слова: синонімічні, антонімічні, таксономічні, мережні, фреймові, ланцюгові, циклічні відношення

Питання системної організації ненормативного словникового складу та окремої нормативної одиниці в усіх її зв'язках та відношеннях є першочерговим завданням сучасної лексикології та фразеології. Під лексико-фразеологічним складом ми розуміємо багатоаспектну ієрархічно структуровану систему з певними закономірностями своєї організації, функціонування і розвитку, яка охоплює стабільні, сталі та неологічні елементи, що асимілюються, виявляючи ознаки постійного руху і оновлення. Отже слід зазначити, що аналіз змістової сторони слова та фразеологізму, компонентів значення, що беруть участь в організації певних відношень між словами у системі мови, функцій слова у мові, і вживання у мовленні є можливим лише у контексті системних відношень, які визначають об'єктивність та наукову обґрунтованість аналізу [7]. Тому **мета** даної статті полягає у встановленні відношень між лексичними та фразеологічними елементами в системі субстандарту сучасної англійської мови.

Системні відношення між мовними одиницями певної групи зазвичай характеризуються реалізацією у парадигматичній (асоціативній (у термінології Фердинанда де Соссюра) площині. Парадигматичні відношення стосуються "вертикальних" системних відношень слів у сідомості мовця, які певним чином асоціюють одиниці у мовній пам'яті так, в результаті чого утворюються угруповання за різними асоціативними ознаками (парадигми, лексико-семантичні групи, семантико-функціональні поля тощо) [13 с. 50]. Слід з акцентувати увагу, що у субстандартній площині фразеологізми вступають в такі ж відношення як і лексичні одиниці, тобто парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні.

Розглянемо більш детально парадигматичні зв'язки. Серед парадигматичних зв'язків субстандартної лексики та фразеології виокремлюють наступні [12 с.75]: **відношення контрастивних множинностей** [12 с.77]. Оскільки такі групи складаються з двох протилежних синонімічних рядів, системні відношення між членами подібних угруповань мають одночасно синонімічний і антонімічний характер. Наприклад, *saphead, bird-brain, berk, dimwit* (дурень, бовдур, курячий мозок, олух, лох) :: *double-domed, smart ass, smart cookie, wise ass/ smart aleck* (інтелектуал, всезнайка, вискочка розумник, тямущий,); *baga, sad sal, sad tomato, minger, dog* (негарна, неприваблива жінка) :: *fox, canary, chick, hot baby, pussy cat* (сексуально приваблива жінка); *living doll, cutesy-pie* (крася, красючка), *buf, hunk, smoothie* (красун, красюк) :: *fright, bat, cow, hog, mule, dog-face* (урод, крокодил).

Власне парадигматичні відношення (від *парадигма* у термінології Ч. Філмора). Парадигматичні відношення пов'язують мовні одиниці на основі протиставної ознаки за формою чи значенням або за обома одночасно, і об'єднують їх у групи, розряди, класи, категорії, що називаються парадигмами. Так, наприклад, відношення (гендерне) між одиницями *male* і *female* є парадигматичним, оскільки вони беруть участь у розрізненні таких субстандартних одиниць як *sissy* (зніжений (розпещений) хлопчик (чоловік) з рисами жіночої поведінки) та *tomboy* (дівча-паливода; дівчинка з хлоп'ячими звичками), *butch* (мужланка, мужчино подібна жінка); *pansy, poof, poofter, queen, shirt-lifter, bugger* (гомосексуаліст, "педик", гомик) та *dyke/ dike* (лесбійка); *gorilla* (здоровань, "горила") та *drift cow* (величезна жінка "бомба", "корова"), *beefcake* (привабливий мускулистий чоловік) та *eyeful* (приваблива жінка).

У межах парадигматичних відношень виокремлюють відношення смислової подібності (**синонімія**); відношення смислового протиставлення (**антонімія**); відношення понятійного включення між поняттям, що підпорядковує, є узгальнюючим, та поняттям, яке йому підпорядковується (**таксономія, гіперо-гіпонімія, ієрархія**), а також **ланцюгові, мережеві та фреймові** відношення.

Синоніми розглядаються як слова однієї частини мови, що мають єдиний семантичний компонент, який вказує на те, що дані лексичні одиниці, що проявляють часткову взаємозамінність у мові та мовленні, повністю або частково збігаються у всьому обсязі їх семантичних структур (два моносемічних слова), або тільки в окремих семантичних варіантах (два полісемічних слова, одне моносемічне слово та одне полісемічне слово) [11].

Структури синонімічних груп пов'язана з визначенням домінанти, доцільно зазначити (опорного слова) синонімічного ряду. За даних обставин вивчення синонімії можливо тільки в тому випадку, якщо досліджувані одиниці групуються навколо домінанти-ідентифікатора, тобто слова, яке виражає ідею в простій і звичайній формі, а також не містить додаткову експресивно-емоційну сему [3 с. 169]. Тому при ідентифікації опорного слова слід спиратися на ознаки найбільш узагальненого лексичного значення і найменшого ступеня етико-стилістичної маркованості [11]. Наприклад, синонімічний ряд субстандартних одиниць з домінантою "*stupid*": *nimrod, clod* (простоділя), *moron* (бовдур), *birdbrain* (курячий мозок), *damp, squib* (лох), *titty* (мудак), *dumbstick* (пентюх), *shithead* (дебіл). Проте, існує й протилежна думка про

те, що досить складно встановити критерії об'єктивного виділення домінанти синонімічної групи, тому можливо проводити аналіз синонімічних об'єднань без ідентифікації опорного слова [4 с. 85].

Фразеологічна синонімія вважається явищем значно складнішим і різноманітнішим, ніж лексична. В сучасній лінгвістиці існує думка [1 с. 95], що фразеологізми-синоніми характеризуються значеннєвою близькістю, різнокомпонентним складом, однаковою синтаксичною роллю в реченні при різній внутрішній формі. Основними характерними ознаками для більшості фразеологічних синонімів є близькість семантики, однорідна синтаксична роль, різниця у відтінках значення або стилю. Наприклад, *daft as a bush* (тулий як корок, "не всі дома"), *thick as two short planks*, *thick as shit* (дуже дурний, "без царя в голові"), *fuck up a storm*, *have a bang with someone* (синонімічна домінанта із загальним значення займатися сексом).

Варто також наголосити на тому, що фразеологізми проходять свій шлях синонімізації, вступаючи у зв'язки з окремими словами і фразеологізмами (одномодельними чи різномодельними). Таким чином, оскільки фразеологізми виступають заміниками певних частин мови, вони входять до складу синонімічних рядів разом з лексичними синонімами [6 с. 56], наприклад, *pissed*, *mashed*, *pickled*, *shitfaced*, *pissed as a cunt*, *tight as a fart*, *tiddly tight* (дуже п'яний, ханига, під мухою, під градусом, під газом, п'яний як ніч, п'яний як чіп, п'яний як хлющ, п'яний у дим, напиться в хлам).

Отже, синонімічний ряд субстандартних одиниць представляє собою відкрити, рухливу, здатну до перерганізації своїх елементів систему, в структурі якої положення кожного елемента визначається ступенем його етико-стилістичної заниженості [11].

Антонімічні відношення лексичних одиниць утворюються на основі протиставлення значень одиниць поля. Доречним є зазначити, що лексичні та фразеологічні антоніми, так само як і лексичні та фразеологічні синоніми, бувають одностильовими та різностильовими [8 с. 154]. Тому в межах корпусу субстандарту, доречно розмежовувати синонімічні та антонімічні групи лексичних та фразеологічних одиниць за шкалою конотації, оскільки всі одиниці досліджуваного корпусу належать до зниженого стилю, наприклад, *OX* (амбал, "бик") – *shrimp* (дуже маленька людина), *home biscuit*, *blood*, *posse*, *homes* (цікава компанійська людина) – *cheese man*, *dingle berry*, *dork*, *buzzkill* (аутсайдер). Розглянуті антонімічні пари належать до одиниць загального сленгу, мають зневажливий конотативний компонент та виражають негативну оцінку адресата.

Такі антонімічні одиниці як *shitty* (з синонімічною домінантою із загальним значенням "поганий") – *fucking* (з синонімічною домінантою із загальним значенням "чудовий") вважаються грубими одиницями, що в словниках маркуються позначкою табу. Прикладами антонімічних пар, що мають різні стильові позначки можуть бути наступні лексичні одиниці, *fat-cat* (з презирливим конотативним компонентом) товстосум) – *broke dick* (з образливою конотацією) (без копійки, біднота), *candy ass* (з грубим коно-

тативним компонентом) (страхопуд, "баба") – *to have balls* (мати сміливість).

Під час виділення антонімічних пар у фразеології спираються, як правило, на лексичну антонімію, у визначенні якої тісно переплітаються філософські, логічні та лінгвістичні категорії [2 с. 25]. Фразеологічні антоніми визначаються як кореферентні фразеологізми, що належать до одного граматичного класу, частково збігаються або повністю не збігаються за лексичним складом, мають загальний семантичний компонент при наявності полярних значень і різняться або збігаються в стилістичному відношенні [8 с. 156]. Варто зазначити, що головними семантичними характеристиками антонімів є протилежність значень у межах одного семантичного поля, що виявляється в тому, що антоніми виражають одне і те ж родове поняття. Прикладами антонімічних фразеологічних пар можуть бути наступні одиниці, *pain in the ass / misery-guts / pickle-puss* (зануда, "кисла пика") – *hell-raising* (a person with lots of friends and acquaintances), *sweet FA/ sod all/ buggar all/ not a sixpence to screech one's ass with* (ні шиша, фіга с маслом, без грошей) – *loaded with the spondulix/ lousy with money/stinking rich* (with lots of money).

Мережні відношення. Групи мовних одиниць побудованих за принципом мережі формуються на основі декількох простих відношень. Наприклад, мережа спорідненості складається за таких відношень як **marital status**: drum and fife (wife), the missus, the old man (husband); **parenthood**: the (old) folks, rent, rentals, fossils (предки), woony, mitty (мати), seed, sprout (дитина); **wallet** (батько, який платить за навчання), **carving-knife** (жінка); **being young (old)**: old fart, old geezer, old fogey (старий хрыч, старикашка, старпер, старий хрыч), *old hag*, *old cat*, *harridan*, *crone* (старая карга), *callow* ("зелений" молода людина, недосвідчена).

Гіперо-гіпонімія та партонімія є різновидами таксономічних відношень. У широкому розумінні під **таксономією** розуміють сукупність принципів та засобів або ж правил класифікації тих чи інших об'єктів. Таксономічні відношення характеризуються приналежністю тієї чи іншої одиниці до певного класу [9 с. 223]. У більш вузькому розумінні таксономією є відношення понятійного включення між поняттям, що підпорядковує, є узгальнюючим, та поняттям, яке йому підпорядковується. Таксономія є ієрархічною логічною організацією певної системи понять, для лексичної системи вона є одним з основних її вимірів, що дозволяє систематизувати різноманітний лексичний матеріал та знання про нього [9 с. 225].

Отже, **гіпо-гіперонімія** є типом відношень підпорядкування одного поняття іншому на базі понятійного включення, видове позначення підпорядковується родовому. Вид може репрезентувати рід, бути його окремим схематичним прикладом [14 с. 31]. Тобто, можна сказати, що при такому типі відношень родове поняття (гіперонім) та видове поняття (гіпонім) перебувають у відношенні контрастної дистрибуції, а согіпоніми – у відношенні додаткової дистрибуції [9 с. 228]. Прикладом гіпо-гіперонімічних відношень в англійській мові можуть бути наступні одиниці під категорію *cabbage/ dough/ lollipop* "бабло"

(гіперонім) можна підвести такі гіпонімічні позначення, *yo-yo* (євро), *clacker/ berry/ lizard* (долар), *quid/ goblin/ nicker* (фунт стерлінгів) тощо.

Зазначимо також, що полісемія всередині субстандарту призводить до включення однієї і тієї ж лексеми до різних лексико-семантичних груп та відповідно гіпо- і гіперонімічних рядів. Зокрема, лексема *bat* у студентському сленгу використовується як для позначення виду тварини, так і злої дівчини чи жінки або *cabbage* "молода дівчина"; "гроші"; "дурень"; *pansy* "слабохарактерний чоловік"; "гомосексуаліст" тощо [5 с. 35].

Партонімічні відношення об'єднують мовні одиниці у групи за принципом *частина–ціле*. Інакше цей тип відношень називають меронімією [15 с. 210]. Типовим прикладом цього типу ієрархічних відношень у лексиці може виступати тематична група найменувань частин тіла, наприклад, ноги (*pins, pegs* (гареги), є частиною тіла людини, ступні (*tootsies*) є частиною ноги; голова (макітра, баняк) *noddle, block, bean* є також частиною тіла, *cakehole, cum guzzler, cumdump* (орало, рот), *hooter* (ніс), *lugs, lugholes* (вуха "локатори") є частиною голови. На перший погляд, ієрархічна структура цих лексичних одиниць виглядає подібною до гіпо-гіперонімічних відношень. Проте суть таких відношень інша. Ціле складається з частин, які не можуть самі по собі бути цілим, виступати його схематичним представленням. Тобто, ступні є елементом ноги, але вони не можуть репрезентувати всю ногу [10 с. 63].

Однак, доречним є зазначити, що на семантичному розвитку партонімії відбивається подібність їх ієрархічної організації до гіпо-гіперонімічних відношень [10 с. 69], так, наприклад, у переносному значенні *dick* може позначати *людину*, тобто відбувається метонімічний перенос за суміжністю з частини: *dick* на ціле, тобто на *людину*.

Фреймові відношення будуються на основі концептуальної схеми поняття, прототипової ситуації. Наприклад, семантичне поле *торгівля наркотиків* можна спрощено відобразити низкою зв'язків: ХТО (*hookup, big man* (дилер)), ЩО РОБИТЬ (продає), ЩО (*cocoo puff* (а cocaine and marijuana cigarette), *angie, white girl* (героїн), *Alice/ acid* (LSD), *bale/ bash* (маріхуана), *barbs* (кокаїн), *binges* (крек), *blue devil/ blue dolls* (депресант) тощо), ЗА ЦЬО (*cabbage* (гроші "капуста"), *dough* (бабки)), КОМУ (*bedbug* (наркоман), *bingers* (наркомани, що вживають крек (crack addicts), *chaser* (наркоман, що періодично вживає крек) тощо (і у зворотному напрямку – від покупця до продавця). Підсумуємо, що наведена фреймова схема є досить умовною та скороченою. Повне та всебічне фреймове угруповання має вкривати увесь фрагмент *торгівля наркотиків* (враховуючи умови, обставини, засоби,

мету тощо (КОЛИ, ЗА ЯКИХ УМОВ, У ЯКІЙ ФОРМІ, ЯКИМИ ЗАСОБАМИ, З ЯКОЮ МЕТОЮ).

Ланцюгові відношення характеризуються ранговими, ієрархічними зв'язками, наприклад, *Joe Blow/ tropic/ doghboy* (рядовий) – *woof-woof / noncom* (сержант) – *loot / luff / jeeter* (лейтенант) – *leafer* (майор) – *chicken* (полковник) – *brass hat* (генерал).

В підсистемі субстандарту англійської мови можна виокремити **циклічні** відношення. Одиниці пов'язані циклічними зв'язками та відображають цикли природного та штучного характеру, Прикладом циклічних зв'язків, що реалізуються в підсистемі ненормативних одиниць, можуть служити одиниці, в яких відображається повний цикл, наприклад, *a.m.* (ранок), *bright* (день), *dim / fight* (вечір), *dim / darkey / darkmans* (ніч).

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що системність, поліфункціональність, варіативність ненормативного корпусу визначаються фундаментальними якостями його елементів, оскільки субстандарт є історично сформованою ієрархічно структурованою та відносно самостійною лексико-фразеологічною підсистемою національної мови, що включає соціально, стилістично і функціонально марковані лексико-фразеологічні одиниці.

Необхідність врахування зв'язків між членами субстандартної системи підчас дослідження семантики ненормативних одиниць визначається залежністю значення будь-якої субстандартної одиниці від її семантико-стильового оточення – одиниць, пов'язаних з ними у межах спільної субстандартної системи і поза її межами, а також обумовлюється характером цих відношень та дистрибуцією понятійного поля між ненормативними одиницями. Дана залежність реалізується у дефініціях ненормативних одиниць, оскільки вказівка на приналежність терміну до певної понятійної та стильової системи є необхідною ознакою наукового характеру словникового визначення.

Аналіз семантики та функціонування субстандартних одиниць та їх нормативних відповідників свідчить про взаємодію та опозицію денотативного (об'єктивного) та конотативного (суб'єктивного), номінативного та експресивного (інтенсивного). Відповідно, увага дослідника фокусується не на тому, про що говорять, а на тому, з якою метою, і, внаслідок цього, як про це щось говорять. Отже, дефініція ненормативної одиниці має містити її координати в системі понять субстандарту, ознаки приналежності до певного класу, вказівку на відмінність від інших понять того ж класу у стильовій та функціональній площинах та параметри, за якими здійснюється це зіставлення. Перспектива подальших досліджень у цьому напрямку вбачається у детальній стильовій та функціональній типології ненормативних одиниць, аналіз когнітивних механізмів їх породження та функціонування.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова // Фразеологія. 2-е вид. – Харків, 1988. – 133 С.
Avksentev L.G. Suchasna ukrajynska mova [Contemporary Ukrainian language] // Frazеologіya. – 2-e vid., pererob. – Harkiv, 1988. – 133 S.
2. Бабич Н.Д. Антонімія у фразеології східнослов'янських мов // Українське мовознавство – Вип. 12., 1984. – 25-32 с.

Babich N.D. Antonimiya u frazeologiyi shidnoslov'yanskih mov [Antonymy in phraseology of eastern Slavic languages] // UkraYinske movoznavstvo – Vip. 12., 1984. – 25-32 s.
3. Балли Ш. Французская стилистика // пер. с фр. К.А. Долинина. – М.: Изд-во иностр. лит., 1961. – 169 С.
Balli Sh. Frantsuzskaya stilistika [French stylistic] // per. s fr. K. A. Dolinina. – M.: Izd-vo inostr. lit., 1961. – 169 s.

4. Бережан, С.Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц // Кишинев : Штиинца, 1973. – 85 - 87 с.
Berezhan S.G. Semanticheskaya ekvivalentnost leksicheskikh edinits [Semantic equivalence of lexical units] // Kishinev: Shtiintsa, 1973. – 85- 87 s.
5. Дорда В.О. Системна організація лексико-семантичних одиниць американського студентського сленгу // Філологічні трактати, 2010. №1, Т.2. - 34-39 с.
Dorda V.O. Sistemna organizatsiya leksiko-semantichnih odinit amerikanskogo studentskogo slengu [Systematic organization of lexico-semantic units of American students' slang] // Filologichni traktati. – 2010. № 1, T.2. - 34-39 s.
6. Зубець Н.О. Парадигматичні відношення мінімальних фразеологізмів // Вісник Запорізького державного університету, 1999.– 55-60 с.
Zubets N.O. Paradigmaticni vidnoshennya minimalnih frazeologizmiv [Paradigmatic relations of minimal phraseological units] // Visnik Zaporizkogo derzhavnogo universitetu, 1999.– 55-60 s.
7. Іщенко Н.Г. Системність у лексиці [Е-ресурс] // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 3 ч. (89), 2010.– 3-6 с. – Режим доступу:
http://www2.kspu.kr.ua/inmov/download/nz_2010_3.pdf
Ischenko N.G. Sistemnist u leksitsi [System in lexicology] // Naukovi zapiski KDFU Im. V. Vinnichenka. – Seriya: Filologichni nauki (movoznavstvo): U 3 ch. (89), 2010. – 3-6 s. – [Online] Available at: http://www2.kspu.kr.ua/inmov/download/nz_2010_3.pdf
8. Кунін А.В. Курс фразеології сучасного англійського мови // Учеб. для ін-тов і фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., Дубна: Изд. центр "Феникс", 2005. – 154-157 с.
Kinin A.V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazika [Course of phraseology of contemporary English] // Ucheb. dlya in-tov i fak. inostr. yaz. – M.: Vyssh. shk., Dubna: Izd. tsentr "Feniks", 2005. – 154-157 s.
9. Левицкий В.В. Семасиология // Винница: Нова Книга. 2006. – 223-226 с.
Levitskiy V.V. Semasiologiya [Semaciology] // Vinnitsa: Nova Knyiga. 2006. – 223-226 s.
10. Материнська О.В. Таксономічні та партонімічні відношення в лексиці // Вісник ДонНУ № 15 (3), 2008. – 62-71 с.
Materinska O.V. Taksonomichni ta partonimichni vidnoshennya v leksitsi [Taxonomic and partonomic relations in lexicology] // Visnik DonNU # 15 (3), 2008. – 62-71 s.
11. Моисеенко А.В. Некоторые лингвоэкологические особенности субстандартной синонимии в английском и русском языках // [Е-ресурс] – Режим доступа: <http://www.lib.csu.ru/vch/091/63.pdf>
Moiseenko A. V. Nekotorye lingvoekologicheskie osobennosti substandartnoy sinonimii v angliyskom i russkom yazykah [Some lingvoecological peculiarities of substandard synonymy in English and Russian languages] // [Online] Available at: <http://www.lib.csu.ru/vch/091/63.pdf>
12. Филлмор Ч. Основные проблемы лексической семантики // Прикладная лингвистика: [сб. ст.]. М., 1983. – 74-79 с.
Fillmor Ch. Osnovnyye problemy leksicheskoy semantiki [main problems of lexical semantics] // Prikladnaya lingvistika: [sb. st.]. M., 1983. –74-79 s.
13. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики // М.: Наука, 1973. – 50-52 с.
Shmelev D.N. Problemy semanticheskogo analiza leksiki [problems of semantic analysis of lexis] // M.: Nauka, 1973. – 50-52 s.
14. Blank A. Einführung in die lexikalische Semantik für Romanisten. –Tübingen:Niemeyer, 2001. – P. 31-36.
Blank A. Einführung in die lexikalische Semantik für Romanisten// Tübingen: Niemeyer, 2001. – P. 31-36
15. Jackson H., Amvela Ze E. Words, Meaning and Vocabulary: an introduction to modern English lexicology. – London, New-York: Cassel, 2000. – P. 209 - 212.
Jackson H., Amvela Ze E. Words, Meaning and Vocabulary: an introduction to modern English lexicology// London, New-York: Cassel, 2000. – P. 209 - 212.

Masel Y.S. Systematic relationships of substandard English units

Abstract. This article is devoted to the study of systematic relationships within the English substandard lexicophrasological corpus. In subsystem of substandard English, synonymic, antonymic, taxonomic, network, frame-based, chain, cyclic relationships are displayed. They indicate the relative autonomy of this subsystem. Main focus is on paradigmatic relations between substandard units of English language.

Keywords: *synonymic, antonymic, taxonomic, network, frame-based, chain, cyclic relationships*

Масель Ю.С. Системные отношения субстандартных единиц английского языка

Аннотация. Статья посвящена изучению системных отношений в рамках субстандартного лексико-фразеологического корпуса английского языка. В подсистеме субстандарт английского языка выявлены синонимические, антонимические, таксономические, сетевые, фреймовые, цепочные, циклические отношения, которые свидетельствуют об относительной самостоятельности данной подсистемы. Главное внимание сосредоточено на парадигматических отношениях между ненормативными единицами английского языка.

Ключевые слова: *синонимические, антонимические, таксономические, сетевые, фреймовые, цепные, циклические отношения*

Мелех Г.Б.

Мотиваційна база німецьких гастрономічних фразеологізмів

Мелех Галина Богданівна, викладач

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мотиваційних основ німецьких гастрономічних фразеологізмів. Базові компоненти фразеологізмів згруповані у певні тематичні блоки і проаналізовані із позицій антропоцентризму. У кожному блоці виявлені позитивні чи негативні конотації.

Ключові слова: тематичний блок, метафора, фразеологічна одиниця, мотиваційна база

Мова кожного народу – багатогранна та різноманітна, і частиною цієї багатогранності є фразеологізми, які органічно пов'язані із історією, традиціями та іншими проявами життя нації. Не зважаючи на сталість змісту фразеологізмів, це відкрита, динамічна система, "скарбниця якої збагачується одиницями, що виникли як первинні утворення, а також за рахунок фразеологічної деривації, тобто новоутворень на основі наявних фразеологізмів" [2, с. 19]. Сучасний стан дослідження лінгвістичної проблематики все частіше розглядають із позицій антропоцентризму. Приготування їжі – рід діяльності, яку людство практикує споконвіку, тому все, що пов'язане із поняттям їжі може стати об'єктом метафоризації.

Дослідження кулінарних фразеологізмів становило науковий інтерес деяких дослідників, зокрема Дормідонтва О.О. досліджувала гастрономічну метафору як засіб концептуалізації світу, Попова Н.М. розглядала кулінарну метафору як спосіб осмислення та сприйняття людських взаємин, Кацунова Н.Н. присвятила своє дослідження лінгвокогнітивному аналізу метафор та ідіом концепту food, Кудріна Н.А. порівнювала гастрономічну метафору у мовній картині світу росіян та французів, та попри все питання мотиваційної бази гастрономічних фразеологізмів вичерпно не досліджене у жодній із цих робіт. У нашому дослідженні ми намагатимемось проаналізувати мотиваційну базу німецьких фразеологізмів із компонентом-гастрономом, що і становить мету наукової розвідки. Головні завдання полягають у виявленні типів функціонального поділу гастрономічних фразеологізмів, встановленні мотиваційної основи фразеологічних одиниць. Матеріалом для аналізу слугувала суцільна вибірка із словника Duden Redewendungen und sprichwortliche Redensarten, із укладеного нами з різних джерел словника німецької кулінарної лексики (Duden Universalwörterbuch, Kempcke, Mackensen, Wahrig) загальним обсягом 965 фразеологічних одиниць. Проте лексикографічна практика часто не кодифікує регіональні та діалектні варіанти, також існує багато авторських зворотів, які ми не залучали для аналізу. Методологічну основу дослідження складає лексикографічний метод, який використаний для вибірки відповідних фразеологічних одиниць, дослідження відібраних одиниць проводилось за допомогою комплексного аналізу та описового методу.

Гастрономічні фразеологізми – це група різноманітних фразеологічних одиниць, об'єднана тим, що їх внутрішня форма відноситься до однієї тематичної групи, яка містить назви продуктів харчування, посуду, кулінарних процесів тощо. В основі фразеологіз-

мів такого типу лежить здебільшого метафоричне перенесення. За основу цього поняття приймаємо визначення Н.Д. Арутюнової: метафора – це троп або механізм мовлення, що полягає у вживанні слова, яке позначає певний клас предметів, явищ тощо для характеристики або номінації об'єкта, який входить в інший клас, або номінації іншого класу об'єктів, який є аналогічним до вихідного класу у певному відношенні [1, с. 296]. Сфера харчування посідає значне місце в етимологічній спадщині народу, саме це і пояснює значну кількість ФО із кулінарними компонентами.

Більшість фразеологічних одиниць є ідіоматичними, тобто їхнє загальне значення не можна пояснити, виходячи із значень окремих компонентів. Функціонально вони поділяються на прислів'я (Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm), сталі фрази, які застосовуються ситуативно і часто містять дійсний елемент (Da brat mir einer einen Storch!), сталі фрази, які є повноцінними реченнями, але синтаксично незв'язані (jemandem wird die Milch sauer). Серед фразеологічних одиниць, які містять гастрономіми, зустрічаються також паралельні форми, що складаються із морфологічно еквівалентних слів, з'єднаних сполучником або прийменником, їхні компоненти чітко впорядковані: weder Fisch noch Fleisch. Компаративні фразеологізми містять порівняння, які слугують для підсилення дієслова або прикметника: jemanden ausquetschen wie eine Zitrone. Комунікативні формули виражають лише емоції, причому денотативна основа майже повністю покривається за рахунок конотативного навантаження: da haben wir den Salat!

Позитивний чи негативний образ продукту харчування формується за рахунок певної концептуальної ознаки, яка є базовою для утворення метафоричного значення. Людина виділяє у продукті певну концептуальну ознаку, опираючись на свій раціональний чи чуттєвий досвід: форма, колір, запах, консистенція, цінність продукту та ін. Сфера переносу гастрономічної метафори має здебільшого антропоцентричний характер, загалом це людина з її зовнішніми та внутрішніми характеристиками, тобто зовнішній вигляд, статус, риси характеру, інтелектуальні здібності.

Метафоричні перенесення виявляють іноді у фраземах приховану мотивацію, яку можна декодувати на основі етимологічного дослідження, наприклад große Rosinen im Kopf haben, große Rosinen im Sack haben, де лексема Rosinen є символом особливого достатку, оскільки у період виникнення цього фразеологізму ізюм (Rosine) вважався дорогим товаром і торговці, маючи багато якісного ізюму, марили (мали в голові) великим достатком. Іншим прикладом заплутаності

значення є ірреальні порівняння, які своєю експресією поляризують значення фразеологічної одиниці: klar wie Kloßbrühe, де Kloßbrühe – не ясний, як у фразеологізмі, а непрозорий відвар із галушок.

У фразеологізмах відображені певні культурні традиції: jemanden ausnehmen wie eine Weihnachtsgans, що пов'язано із особливим способом приготування гуски до Різдва. У цьому полягають особливості лінгвокультурної кодифікації німецьких гастрономічних фразеологізмів, декодування яких можливе лише за умови знання чи дослідження обрядових, табуальних та інших звичаїв певної соціокультурної групи чи етносу. Із цією проблематикою тісно пов'язане питання маркування фразеологізмів, особливо темпоральне, оскільки інколи його основний компонент-гастронім як окрема лексема містить маркування "застарілий", а фразеологізм загалом не має такого маркування: Fleischtopfe Ägyptens. Діатонічно марковані фразеологізми мають, як правило, таке саме маркування, що і основний компонент: in alles seinen Kren reiben, у словнику цей фразеологізм має маркування "österr.", тобто австрійський варіант.

Основні компоненти фразеологічних одиниць ми згрупували у тематичні блоки: хліб, м'ясо, риба, молочні продукти, яйце, солодощі, готові страви, фрукти, овочі, прянощі, напої. Хліб як один із життєдайних продуктів з давніх-давен посідав чільне місце у сфері харчування, що відобразилось у системі фразеології: хліб як символ життя, якщо його немає, це символізує бідність (ein Gesicht machen, als hätten einem die Hühner das Brot weggefressen), але з іншого боку як повсякденний інгредієнт харчування хліб означає щось звичне, буденне (für ein Stück Brot). Крім того хліб сприймають як прототип харчування (Brot und Spiele), як винагороду (die Kunst geht nach Brot), важкі умови праці (ein hartes Brot sein), вживання символіки хліба у біблійному контексті (jemandem Steine statt Brot geben).

М'ясо вважалось завжди привілеєм вищих соціальних верств населення, тому у фразеологічних сполучках воно презентує щось бажане, цінне: den Braten schmecken. Оскільки ковбаси та ковбаски вважаються культурно специфічною гастрономічною "візиткою" німців, відповідно лексема "Wurst" наділена позитивною конотацією у значенні делікатесу (eine Extrawurst gebraten bekommen), щось вирішальне (es geht um die Wurst), щось конкурентоспроможне (sich nicht die Wurst vom Brot ziehen lassen). Проте якщо за основу брати не значення ковбасних виробів для харчування, а їх зовнішній вигляд, тоді ці лексеми отримують негативну конотацію (aussehen wie Presswurst).

Риба через свій специфічний запах, недовготривалість зберігання наділена негативними критеріями оцінювання: der Fisch stinkt vom Kopf. Невипадково лексема Aal живається у ФО, адже це традиційна риба давньої німецької кухні, крім цього денотат, позначуваний цим словом, має особливі властивості, які містять, зазвичай, негативне конотативне навантаження: glatt wie ein Aal.

Молоко як первинний продукт харчування немовлят відображає значення чистоти (Milch der frommen Denkgungsart), крім цього це ознака здоров'я (aussehen wie Milch und Blut) та благополуччя (das Land, wo

Milch und Honig fließt), але позитивні конотації стосуються лише свіжого молока, у кислому вигляді його асоціюють із неприємностями (jemandem wird die Milch sauer). Сметана як найжирніша частина молока вказує на вигоду, перевагу (den Rahm abschöpfen), хорошу якість (allerbeste Sahne). Схоже конотаційне навантаження мають фразеологічні одиниці із компонентом "Butter": alles in Butter, негативним моментом наділена властивість масла легко розтоплюватись: Butter am Kopf haben. М'який сир порівнюють із чимось незначним (einen Quark von etwas verstehen), лексеми пудинг використовують для метафоричного перенесення на основі консистенції (Pudding in den Beinen haben).

Яйце як символ життя у загально філософському значенні символізує у німецькій фраземіці життєдайність (kaum aus dem Ei gekrochen sein), але жовток цінується більше ніж білок (etwas ist nicht das Gelbe vom Ei). Загалом значення фразових одиниць із лексемою яйце градують від незначного (für einen Apfel und ein Ei) до особливого (das ist Sache mit Ei!). Крім цього у фразеологізмах із словом яйце присутні також метафоричні перенесення на основі зовнішніх ознак: wie ein Ei dem anderen gleichen.

Солодощі вважають символом безтурботного життя (Zucker sein), а ще вони наділені ознакою підлабузництва (jemandem Honig ums Maul schmieren). Пирог та інша випічка вважаються особливими стравами, приготованими з певної нагоди, тому вони символізують матеріальну вигоду (etwas vom Kuchen abbekommen), винагороду (mit Zuckerbrot und Peitsche), чарівливість (Pustenkuchen!).

Гастронім "Brei" асоціюється із нерозбірливою масою на основі метафоризації за зовнішнім виглядом: alles ein Brei sein. Схоже конотативне навантаження має гастронім "Grütze": Grütze statt Gehirn im Kopf haben. Суп довгий час залишався у німецькій історії харчування стравою для нижчих суспільних верств населення, що знайшло своє відображення у фраземіці у значенні невибагливості у харчуванні (das macht die Suppe nicht fett) або як ознаку неприємностей (man muss die Suppe allein auslöffeln). Гастронім "Soße" виявляє негативну конотацію (Quatsch mit Soße) або невинуватість (das ist die Soße teurer als der Braten). Загалом розбавлена рідина (суп, соус, бульйон) відображає ознаку поганого смаку чи невміння вести бесіду: langen Senf um etwas machen. Гастронім "Saft" у поєднанні із предикацією "eigen" означає важку життєву ситуацію: jemanden im eigenen Saft schmoren lassen; власне у цьому фразеологізмі задіяний цілий кулінарний процес: термообробка (schmoren) та спосіб дії (im eigenen Saft).

Розміщення лексеми "Kartoffeln" на аксіологічній шкалі неоднорідне: у значенні цінне, бажане (für jemanden die Kartoffeln aus dem Feuer holen), незаслужене (die dümmsten Bauern haben die größten Kartoffeln), небажане (Kartoffeln gehören in den Keller). Редис пов'язаний із табуованою у суспільстві темою смерті: sich die Radieschen von unten ansehen, конотативним навантаженням незначущості наділені також такі овочі як "Linsen" (etwas für ein Linsengericht verkaufen), "Pffifferlinge" (keinen Pffifferling wert sein). Квасоля ніколи не вважалась особливо цінним проду-

ктом харчування, тому виявляю конотацію незначущості (nicht die Bohne), аналогічне значення мають фразеологізми із лексемою горох (Prinzessin auf der Erbse). Деякі круглі овочі асоціюються за зовнішніми ознаками із головою: jemandem eins über die Rübe hauen.

Гіперонім "Frucht" використовують для позначення особи (sauberes Früchtchen), чогось заманливого (verbotene Früchte), результату дії (Früchte tragen), прибутку (jemandem wie eine reife Frucht in den Schoß fallen). В залежності від сугестивних властивостей лексема "Apfel" отримує позитивну чи негативну конотацію: in den sauren Apfel beißen müssen. Виноград здавна вважався елітним та важливим продуктом, тому фразеологізми із цією лексемою мають позитивну конотацію: jemandem sind die Trauben zu sauer. Сливи позначають здебільшого речі низької якості: die ersten Pflaumen sind madig! Горіх через свою тверду верхню оболонку символізує наполегливість та стійкий характер: Muß ist eine harte Nuss. У цитрусових наголошується як здатність до витискання соку (ausgepresst wie eine Zitrone), так і густативні властивості (sauer sein wie eine unreife Zitrone). Фразеологізми зі словом банан мають виключно позитивне значення: Alles Banane!

Серед прянощів найчастіше вживається у фразеологізмах лексема "Pfeffer" для позначення далекої відстані на знак того, що перець привезений у Німеччину здалеку (jemand soll bleiben, wo der Pfeffer wächst), гостроти смаку (Pfeffer im Hintern haben). Гірчиця асоціюється із надмірною цікавістю (seinen Senf dazu geben). Сіль займає особливо важливе місце серед спецій (das Salz in der Suppe), фразеологізми із цим компонентом загалом позитивно конотовані.

Вино пов'язане із християнською традицією, тому воно символізує собою уособлення правди (im Wein liegt Wahrheit), це продукт, який високо цінують (öffentlich Wasser predigen und heimlich Wein trinken). Загалом алкоголь має у німецькій фразеологічній системі позитивний відтінок (Dienst ist Dienst und Schnaps ist Schnaps). Стосовно пива слід врахувати перш за все його якість (etwas wie saures Bier anbieten), процес виробництва (Hopfen und Malz sind verloren). Навіть такий улюблений напій як кава при неправильній подачі викликає негативні асоціації: Das ist doch kalter Kaffee! Чай пов'язують із його медичними властивостями, тому його ототожнюють із такою рисою характеру як терпеливість: abwarten und Tee trinken.

Часто у фразеологічній єдності вживаються два гастроніми, які, здебільшого, поляризуються: mit dem Schinken nach der Wurst werfen. Іноді негативного значення надає фразеологічним одиницям не наявність певної кулінарної лексеми її складі, а її предикація (untreue Tomate, kalter Kaffee, saures Bier).

Підсумовуючи слід зазначити, що кислі, гострі та гіркі продукти чи страви викликають негативні асоціації, на відміну від поживних чи солодких, які виявляють тенденцію до позитивної конотації у німецькій фразеології. Продукти харчування, які були відомі здавна і доступні кожному (хліб, сіль, яйце, суп) ототожнюються із чимось буденним, незначним, а продукти більш витончені (масло, пиріг, сметана) символізують собою матеріальний добробут. Часто основою фразеологізму є метафоричне антропологічне порівняння, особливо це стосується фітонімів. Страви у змішаному вигляді (салат, каша, зельц) лягли в основу фразеологічного значення "плутанина", "бійка".

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Арутюнова Н.Д. Метафора // Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Большая российская энциклопедия., 2002. – с. 296
Arutiunova N.D. *Metafora* // *Lynhvystycheskyi entsyklopedycheskyi slovar /pod red. V.N. Yartsevoi.* – М.: *Bolshaiia rossyiskaia entsyklopedyia.*, 2002. – s. 296
2. Баран Я.А., Зимомря М.І., Білоус О.М., Зимомря І.М. Фразеологія: знакові величини. Навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. - Вінниця: Нова книга, 2008. – 256 с.
Baran Ya.A., Zymomria M.I., Bilous O.M., Zymomria I.M. *Frazeolohiia: znakovi velychyny. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv fakultetiv inozemnykh mov.* - Vinnytsia: Nova knyha, 2008. - 256 s.
3. Кудіна О.Ф., Пророченко О.П. Перлини народної мудрості. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 320 с.

4. Kudina O.F., Prorochenko O.P. *Perlyny narodnoi mudrosti. Posibnyk dlia studentiv ta vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv.* – Vinnytsia: Nova knyha, 2005. – 320 s.
4. Deutsches Wörterbuch. Rechtschreibung, Grammatik, Stil, Wortklärung, Fremdwörterbuch / Von Mackensen. 9 völlig erweiterte und neu bearbeitete Auflage. – München: Südwestauflage, 1977. – 1220 S.
5. Deutsches Wörterbuch / Von Gerhard Wahrig. Neu herausgegeben von Dr. Renate Wahrig-Burfeind. - Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1994. - 1824 S.
6. Duden Deutsches Universalwörterbuch. - Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2001. – 1892 S.
7. Duden Redewendungen und sprichwortliche Redensarten. - Mannheim-Leipzig-Wien-Zurich: Dudenverlag, Band 11. – 2002. –593 S.
8. Wörterbuch: Deutsch als Fremdsprache / Von Günter Kempcke. – Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2000. – 1329 S.

Melekh H.B. Motivational base for the German gastronomic idioms

Abstract. The article is devoted to the study of the motivational foundations of the German gastronomic idioms. The basic components of phraseological units are grouped into certain thematic units and analyzed from the positions of anthropocentrism. In each block revealed a positive or negative connotations.

Keywords: thematic unit, metaphor, phraseology unit, motivational base

Мелех Г.Б. Мотивационная база немецких гастрономических фразеологизмов

Аннотация. Статья посвящена исследованию мотивационных основ немецких гастрономических фразеологизмов. Базовые компоненты фразеологизмов сгруппированы в определенные тематические блоки и проанализированы с позиций антропоцентризма. В каждом блоке выявлены положительные или отрицательные коннотации.

Ключевые слова: тематический блок, метафора, фразеологическая единица, мотивационная база

Михайлова Е.В.

Из истории становления частеречевой классификации: турецкая грамматическая традиция

*Михайлова Елизавета Викторовна, кандидат филологических наук
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина*

Аннотация. В статье рассматривается история становления частеречевой теории в современном языкознании. Анализируются основные грамматические труды отечественного и зарубежного языкознания. Так же описывается турецкая грамматическая традиция определения частей речи.

Ключевые слова: части речи, грамматическая категория, критерии классификации, гомогенная и гетерогенная классификации

Понятие «часть речи» возникло в период античной грамматической традиции, которая рассматривала части речи как способность сознания категоризировать предметы и явления действительности. Части речи не рассматривались как грамматические классы, слова как части высказывания ассоциировались с явлениями действительности, которые они обозначали, так, например, существительное обозначает лицо или предмет, глагол – движение, а прилагательное – признак, качество, свойство предмета. По определению Аристотеля, десять категорий характеризуют сущность как ее акциденции, поэтому о них можно говорить как об общих типах предикатов в суждениях [3, с. 72].

Греческая грамматическая школа ввела лингвистические концепты, которыми пользуется современная грамматическая наука. Особое значение в развитии античной грамматической мысли имеет труд «Грамматика» Дионисия Фракийского (170-90 гг. н.э.). Автор придерживался взгляда, что в языке существует определенный порядок и отдельные языковые формы образуют группы по сходству, он подчеркивает основную черту греческой грамматики – аналогию, под которой понимали определенную симметрию, сходство языковых явлений, считали единственным критерием в исследовании греческого языка [7, с. 15]. Таким образом, выделение классов слов происходило на основе сходств форм слова.

В «Грамматике» Дионисия Фракийского категории слов рассматривались в аспекте их строения и семантики. Терминология Дионисия Фракийского сильно повлияла на создание терминологической системы в древних римлянах и на развитие дальнейшей грамматической терминологии в средневековых грамматиках.

Первые славянские грамматики перенесли классификацию Дионисия Фракийского на славянскую почву и перевели дословно или просто скопировали названия частей речи. Поэтому в дальнейших трудах мы встречаем понятие именных частей речи, в составе которых есть количественные и порядковые числительные, прилагательные, вопросительные и неопределенные местоимения. Такое калькирование обусловило классификационную непоследовательность частей речи, отсутствие четких границ между классами слов.

Становление и развитие латинской грамматической мысли в значительной степени обязано влиянию греческой грамматики. Большую роль в формировании традиционного грамматического учения сыграл римский вариант античной теории под названием «Грамматика» Квинта Реммия Палемона (I в. н.э.), которая

по своему объему была гораздо шире, чем грамматика Дионисия Фракийского. Благодаря Реммию Палемону грамматика выделяется в отдельную самостоятельную науку со своей собственной терминологией.

В истории языкознания определяется три периода в античном учении о частях речи:

1) период дограмматический, когда языковые единицы, которые вошли впоследствии в состав частей речи, были выделены исследователями в неграмматическом контексте;

2) создание грамматической системы элементов предложения на базе логического учения стоиков;

3) введение морфологических критериев и борьба направлений вокруг системы частей речи;

4) канонизация восьмичленной "александрийской" классификации [9, с. 23].

Античное учение о частях речи стало базой для европейской грамматической мысли, что отражено и в первых восточнославянских грамматиках ("Книга философская в Осмы частях слова" (XV в.), грамматика «Адельфотис» (XVI в.), грамматика М. Смотрицкого (XVII в.), и в более поздние времена развития грамматической науки.

Принципы построения морфологии, начиная с «Русской грамматики» М.В. Ломоносова, выводились в тесной связи с разделением слов и их форм на части речи. Части речи рассматриваются в соответствии с общими закономерностями человеческого мышления и к окружающей действительности.

Исследователь выводит общую характеристику частей речи: 1) имя для названий; 2) местоимение для сокращения названий; 3) глагол для названий действия; 4) причастие для сочетания имени и глагола; 5) наречие для короткого изображения обстоятельств; 6) предлог для выражения принадлежности обстоятельств к вещам или действиям; 7) союз для изображения взаимности понятий; 8) восклицание для выражения эмоций [8, с. 10].

Слова по теории М.В. Ломоносова делятся на части речи по своим функциям для выражения мыслей, что касается грамматических признаков, то они не рассматриваются как основа для классификации.

В «Практической русской грамматике» Н.И. Греча (1827 г.) важным элементом классификации слов было выделение частей и частиц речи. Автор отмечает, что слова, образованные от главных корней, называются частями речи, а придаточные корни, которые используются в языке в виде отдельных слов, называются частицами. Однако дальше он характеризует части и частицы языка по их логико-семантическим функциям [8, с. 13].

В «Русской грамматике» А.Х. Востокова (1831 г.) важное место занимают грамматические признаки слова, что обусловило выделение прилагательных как особой части речи, которая отличается от существительного, а семантическим признаком прилагательных было то, что они обозначают признаки предмета [5, с. 53]. Важным вкладом исследователя было сочетание морфологического и семантического подходов к частеречевой классификации.

Учитывая лексическую семантику слов, Ф.И. Буслаев [2, с. 95] разделяет части речи на самостоятельные и служебные. К первым относятся все те слова, которые вызывают в сознании представление о предмете сами или с помощью других самостоятельных слов. Поэтому не все самостоятельные слова равнозначны. К первой категории относятся конкретные существительные, т.е. названия тех предметов, представление о которых базируется на чувственных восприятиях. Ко второй категории относятся признаки предметов: прилагательные и существительные, образованные от прилагательных. К этой же категории относятся слова, обозначающие состояние и действия предметов, глаголы и образованные от них существительные. Слова второй категории отличаются тем, что представления, связанные с этими словами, входят в состав сложного представления как его признаки. Важнейшим элементом в выделении частей речи является утверждение о том, что с целью формирования полного представления об отдельных словах, которые используются в языке, нужно рассматривать их в системе двух координат: а) согласно словарю; б) в соответствии с грамматикой. В первом случае обращается внимание на выражение представлений и понятий в отдельном слове, во втором – на значение и принадлежность к части речи.

А.А. Потебня [6, с. 315] исследовал части речи в проекции на связь языка и мышления в их функционировании и развитии. Поскольку слово – это лишь элемент предложения, он считает, что определить части речи можно только в предложении. А.А. Потебня определяет части речи как грамматические категории, которые существуют только в предложении. Итак, слова не рассматриваются отдельно от предложения, поэтому понятие части речи приравнивается к члену предложения.

В.А. Богородицкий в своих «Очерках по языковедению и русскому языку» (1901 г.) [1, с. 210] определял части речи как морфологические разряды с учетом как значение слова, так и его словоизменения. Важным моментом было сочетание семантики и морфологии, а именно значение определенного слова в конкретном предложении и его конкретного выражения в этом предложении.

В 80-х годах XIX в. Ф.Ф. Фортунатов и его последователи раскритиковали традиционный подход к частям речи и предложили новую схему классификации, основываясь на понятии "форма слова" как внешнем выражении грамматического значения в строении отдельного слова. Ф.Ф. Фортунатов отмечал, что разделение на основу и аффикс придает слову то, что мы называем его формой. Но, частеречевой статус, по его мнению, могут иметь только знаменательные слова [10, с. 43].

Последователь Ф.Ф. Фортунатова В.К. Поржезинский противопоставил полным словам большой класс слов, в котором отсутствует формоизменение. Итак, продолжается идея разделения слов на самостоятельные и служебные, однако в основу этого деления был положен морфологический принцип.

Дальнейшее развитие грамматической теории в российском языкознании отражает две тенденции: первая описывала структурные особенности различных частей речи, вторая базировалась лишь на описании различий форм изменяемых слов. В «Курсе истории русского языка» (1910-1911) акад. А.А. Шахматов определяет понятие "грамматических форм" как вариантов слова, отличающиеся друг от друга своим формальным значением [4, с. 193]. А.А. Шахматов подчеркивает, что реальные значения слов каждого языка настолько разнообразны, насколько разнообразны представления, возникающие при знакомстве с внешним миром, формальные же значение, наоборот, ограничены определенными категориями. Разобшенность грамматических форм слова, которые оно приобретает в предложении, и реальных значений обусловили выделение трех основных частей речи: существительного, прилагательного и глагола.

А.М. Пешковский определяет части речи как главные разряды, на которые делятся все слова. Однако, в отличие от Ф.Ф. Фортунатова, в частеречевой классификации он использует понятие синтаксической и несинтаксической формы.

Для языка, по мнению Л.В. Щербы, важным является смысл, но отсутствие для значения особой регулятивной формы предопределяет и отсутствие грамматической категории. Исследователь отмечает наличие наиболее общих грамматических категорий, в частности, предметности для существительного. Однако общее грамматическое значение части речи может противоречить конкретным значением слов этой части речи.

Турецкая грамматическая традиция берет свое начало с работы Махмуда Кашгарлы "Cevahirü'n-Nahv" (примерно XI в.), которая основывается на арабской языковедческой традиции. Следующей грамматикой, которая следовала арабской грамматической традицией, была грамматика Эбу Найана "Kitabu'l-Idrak li Lisani'l Etrak" (1312 г.), написанная на арабском языке. Первый труд по грамматике османского языка был написан Бергамлы Кадри на османском языке и называлась "Müyessiretü'l-Ulûm" (1530 г.). Автор определял понятие слова как семантической единицы и, в соответствии с семантическими критериями, классифицировал лексику в грамматические классы.

Дальнейшее развитие грамматической традиции проходило по двум направлениям: 1) по арабской традиции (XIX в.) и 2) по французской традиции (XX в.). В грамматике османского языка Ахмета Джевету Паши "Medhal-i Kavaid" (1851 г.), написанной в стиле арабской традиции, выделялось девять частей речи: 1) существительное; 2) прилагательное; 3) местоимение; 4) указательное существительное; 5) инфинитив; 6) глагол; 7) причастие; 8) восклицание; 9) послелог.

Представителями арабской традиции в грамматической теории османского языка также были: Абдул-

лах Рамиз Паша ("Lisan-ı Osmani'nin Kavaidini Havi Emsile-i Türki", 1866 г.), Али Назим ("Lisan-ı Osmani", 1880 г.), Селим Сабит ("Nahv-ı Osmani", 1881 г.), Манастирлы Рефат ("Külliyat-ı Kavaid-i Osmaniye", 1885 г.), Шемседдин Сами ("Nev-Usul Sarf-ı Türki", 1892 г.), Неджиб Асим ("Osmanlı Sarfı", 1894 г.) и др.

Первая грамматика османской языка в стиле французской грамматической традиции, "Mufassal Yeni Sarf-ı Osmani" (1901 г.), была написана Шейхом Васви. В работе выделяются десять частей речи: 1) существительное; 2) прилагательное; 3) местоимение; 4) глагол; 5) инфинитив; 6) причастие; 7) деепричастие; 8) союз; 9) числительное; 10) послелог.

Представителями французской традиции в грамматической теории османского языка были: Хусейн Джахид ("Türkçe Sarf u Nahv", 1908 г.), Ахмед Джевад ("Lisan-ı Osmani", 1912 г.) и др.

В начале XX ст., после провозглашения Турецкой Республики и внедрение языковой реформы (1928 г.), появляются новые практические грамматики современного турецкого языка таких лингвистов, как Т. Бангуоглу, Т.Н. Генджан, М. Эргин и др., а также новые грамматические теории Дж. Дени, К. Грьонбека, Л.С. Манди, которые базируются на этимологическом принципе отождествления именных и глагольных групп слов на ранних этапах развития тюркских языков.

В современной тюркологии представлено два типа частеречевых классификаций: гомогенная и гетерогенная. Гомогенные классификации, основанные на одном определяющем признаке слова, преобладают в научных лингвистических описаниях.

Семантический критерий. Обычно турецкие языковеды используют обобщенную семантику слова как главный критерий частеречевой классификации. С. Синаноглу, руководствуясь семантическим критерием, классифицировал слова на те, которые обозначают предметы, и те, которые не обозначают их. В «Турецкой грамматике» Х. Эдискуна основное внимание уделяется семантике слова и в соответствие со значением выделяют такие части речи: 1) существительное, 2) прилагательное, 3) местоимение, 4) глагол, 5) наречие, 6) послелог, 7) союз, 8) междометие. На следующем этапе автор объединяет выделенные части речи в три большие классы: 1) именные слова, 2) глагол, 3) служебные слова. Т. Бангуоглу выделяет два основных класса турецких слов: имена и глаголы [11, с. 151]. Классификация слов по семантическому критерию представлена Б. Кадри в труде "Müyessiretü'l-Ulûm".

Морфологический критерий. В турецком языкознании понятие морфологической формы определяется морфологическими отношениями, которые возникают в морфемной структуре слова при добавлении к корню словообразовательных и словоизменительных аффиксов. А. Башкан определяет основным критерием – морфологический, ведь, по его мнению, семантика слова – понятие переменное, а морфологическая форма является постоянным конструктом.

Функционально-синтаксический критерий. В современной тюркологии используется функциональный критерий: синтаксическая функция, которую выполняет слово в предложении или словосочетании.

Н.Е. Узун считает этот критерий приоритетным, поскольку, по его мнению, функция есть постоянной: каждая часть речи выполняет характерную для нее роль в предложении. Т.Н. Генджан, согласно функций в предложении, определяет три группы слов: 1) основные слова: существительные и глаголы; 2) сопутствующие слова: указательные местоимения; 3) послелоги. Местоименные существительные, поскольку занимают позицию существительного в предложении, в отдельности не выделяются [12, с. 145].

Позиционно-синтаксический критерий. Поскольку в турецком языке, порядок слов в предложении является постоянным, такие исследователи, как Д. Аксан, С. Озель определяющие частеречевую принадлежность соответствию с позицией, которую занимает слово в структуре предложения, поэтому вместо понятия "прилагательное" используют понятие "предимия", ведь прилагательное всегда находится в препозиции к существительному.

Функционально-позиционный синтаксический критерий. В "Yeni Dil Bilgisi" Н. Коча [13, с. 164] части речи определяются по синтаксическому критерию, но с учетом как функции, так и позиции слова в структуре предложения.

Особенностью гомогенных классификаций турецкого языка по синтаксическому критерию является дифференциация синтаксического критерия на функционально-синтаксический и позиционно-синтаксический, что обусловлено закономерностями синтаксической структуры турецкого предложения.

Гетерогенные классификации базовым критерием определяют семантический, а следующими в иерархии классификационной схемы – функционально-синтаксический критерий и только как вспомогательный, учитывающий изменчивость / несменяемость слов, применяется морфологический критерий.

Общими классами слов по семантическому критерию определяются:

1) знаменательные части речи, то есть слова-названия, которые имеют и «предметное» значение, и категорийное значения;

2) незнаменательные части речи, то есть слова, которые имеют только служебное, грамматическое значение.

По функциональным признакам в пределах знаменательных частей речи выделяются имена и глаголы, а имена делятся на существительные, местоимения, наречия, прилагательные. В рамках служебных частей речи определяются послелог, союз, междометие.

По анализу известных грамматических классификаций слов турецкого языка, определяется грамматическая система, максимально представленная одиннадцатью классами слов: глагол, существительное, прилагательное, местоимение, наречие, числительное, прилагательное, частица, послелог, возглас, союз, предлог, которые обобщаются в классы знаменательных и служебных слов. В пределах знаменательных обобщаются глагольные и именные слова, а среди именных языковеды, которые учитывают морфологические признаки, определяющие переменные и неизменные слова.

Таким образом, в истории языкознания от античности до современности можно определить три методо-

логические подходы к выделению частей речи:

1) логико-семантический, в котором части речи рассматриваются как логико-дедуктивные категории, как логико-понятийные категории, как семасиологические или как когнитивные категории;

2) семантико-грамматический, в котором части речи выделяются по совокупности нескольких (от двух до пяти) классификационных признаков (семантических – общая семантика и / и лексическая, морфологических, словообразовательных и функционально-синтаксических) равноправных или иерархически упорядоченных;

3) грамматический, в котором части речи рассматриваются как морфологические или синтаксические классы слов.

Понимание части речи как общеграмматической категории положено в основу частеречевой классификации слов, поэтому частью речи называется и грамматическая макрокатегория и семантико-грамматический класс слов, который выделяется по общим семантическим, морфологическим и синтаксическим признакам. Такая классификационная схема (гетерогенная классификация) считается традиционной и

лингвистически "полной", поскольку отражает реализацию общеграмматической (категорийной) семантики в грамматической системе языка на морфологическом и синтаксическом уровнях организации.

Гомогенные и гетерогенные классификации пренебрегают важностью морфологических признаков турецкого слова, а именно системностью грамматических значений, выявленных в морфологических парадигмах, которые требуются инвариантно-вариантно существительного слова как единицы языка. В таких классификациях нарушается, с одной стороны, целостность слова как единицы языка, поскольку отдельные грамматические варианты слова (словоформы) зачисляются к разным классам слов, а с другой стороны, нарушается семантическая категоричность, а следовательно целостность, части речи, поскольку к одной части речи попадают словоформы с различными морфологическими признаками и категоричной семантикой. Таким образом, семантико-функциональные классы слов, которые определяются в турецких грамматиках, являются классами функциональных словоформ различных частей речи, а не семантико-грамматическими классами слов – частями речи.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Богородицкий В.А. Общий курс русской грамматики. – М.; Л.: Соцэкгиз, 1935. – 356 с.
Bogoroditsky V.A. General course of Russian grammar. - M. ; L. : Sotsekgiz, 1935. - 356 p.
2. Буслаев Ф. Опыт исторической грамматики русского языка. – М.: Унив. тип., 1858. – 732 с.
Buslayev F. Experience historical grammar of Russian. - M. : Univ. typ., 1858. - 732 p.
3. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. – М.: Прогресс, 1993. – 528 с.
Buhler K. Language Theory. Representative function of language. - M. : Progress, 1993. - 528 p.
4. Виноградов В.В. История лингвистических учений: [учеб. пособие]. – М.: Высшая школа, 2005. – 559 с.
Vinogradov V.V. History of Linguistic Studies [Proc. allowance]. - M. : Higher School, 2005. - 559 p.
5. Востоков А.Х. Русская грамматика Александра Востокова, по начертанию его же сокращенной грамматики полнее изложенная: [Изд.12-е.]. – М.: Книга по Требованию, 2011. – 246 с.
Vostokov A.H. Russian grammar Alexander Vostokova, in shape it is condensed grammar complete presentation: [Izd.12- e.]. - M. : book on demand, 2011. - 246 p.
6. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике: в 4 т. – М.: Учпедгиз, 1958. – Т1/2. – 536 с.; М.: Просвещение, 1968. – Т. 3. – 551 с.; 1985. – Т. 4. – 287 с.
Potebnya A.A. From the notes on Russian grammar: in 4 volumes. - M. : Uchpedgiz, 1958. - T1 / 2. - 536 p. ; M. : Education, 1968. - T. 3. - 551 p. ; 1985. - T. 4 - 287 s.
7. Сафроняк О.В. Понятійно-термінологічна система граматичної теорії Аполлонія Діскола (на матеріалі морфології): автореф. дис.... канд. філол. наук: спец. 10.02.14 "Класична філологія, візантійська і новогрецька філологія". – Львів, 1993. – 23 с.
Safronyak O.V. Ponyatiyno-terminologichna system gramatichnoї teorії Apolloniya Diskola (on materialі morfologii): Author. Dis cand. filol. Sciences: spec. 10.02.14 "Klasychniy filologiya, vizantiyska i novogretska filologiya." - Lviv, 1993. - 23 p.
8. Супрун А.Е. Части речи в русском языке. – М.: Просвещение, 1971. – 132 с.
Suprun A.E. Parts of speech in Russian. - M. : Education, 1971. - 132 p.
9. Тронский И.М. Учение о частях речи у Аристотеля. // Ученые записки Ленинградского университета: Серия филологических наук. – 1941. – Вып. 7. – С. 20 – 36.
Tronsky I.M. The doctrine of the parts of speech in Aristotle. // Scientific notes of the Leningrad University: Series of Philology. - 1941. - Vol. 7. - S. 20 - 36.
10. Фортунатов Ф.Ф. Сравнительное языковедение: общий курс. – М.: Крассанд, 2010. – 184 с.
Fortunatov F.F. Comparative linguistics: general course. - M. : Krasand, 2010. - 184 p.
11. Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. – Ankara: TDK Yay., 2007. – 628 s.
12. Gencan T.N. Dilbilgisi. – İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1971. – 200 s.
13. Koç N. Yeni dil bilgisi. – İstanbul: Yayınevi, 1992. – 630 s.

Mikhaylova E.V. From the history of the formation of the part of speech classification: Turkish grammatical tradition

Abstract. The history of formation parts of speech theory in modern linguistics is viewed in the erticle. The basic grammatical works of Russian and foreign linguistics are analyzed. As well Turkish grammatical tradition of the definition of parts of speech is described.

Keywords: parts of speech, grammatical category, classification criteria, and homogeneous and heterogeneous classifications

Нестелєєв М.А., Москаленко М.М.
Міфологема води у збірці В. Стуса „Палімпсести”

*Нестелєєв Максим Аркадійович, кандидат філологічних наук, доцент
 Москаленко Марина Миколаївна, магістрантка філологічного факультету
 Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна*

Анотація. У статті аналізується міфологічний символ води у збірці українського поета-шістдесятника Василя Стуса „Палімпсести”. Досліджено інваріанти цієї міфологеми та частотність їхнього вживання. Визначено особливості образного й контекстного вживання міфологеми води в поезіях Василя Стуса.

Ключові слова: символ, міфологема, шістдесятники, інваріант, вода

Аналіз функції міфологем у певному тексті дає змогу істотно уточнити та доповнити розуміння певного тексту. Важливим фактором виявляється та об'єктивно змістова роль, що її міфологема може виконувати у творі. З'ясування функції міфологем у ліриці В. Стуса дасть змогу описати його художній світ, спираючись на значимі саме для нього першоелементи буття, відібрані з „загального фонду”. Як давня міфологія була покликана пояснити світ, так і літературна, індивідуально-авторська міфологія у її специфічній єдності елементів і відношень між ними, може допомогти виявити та пояснити своєрідність авторського художнього світу.

Для аналізу було обрано один з первинних архетипів – вода. Він не обмежений рамками конкретного міфологічного сюжету та пов'язаний з універсальними категоріями людського мислення. На думку Х. Керлота, вода – це одна зі складових світу, що позначає „всесвітній збіг потенційних можливостей, що передує всім формам та всьому творенню” [3, с. 116]. В. Войтович у своєму словнику „Українська міфологія” подає таке визначення: „Вода – за народними віруваннями, найвеличніший дар неба Матері-Землі, бо вона оживлює її та робить плодючою” [2, с. 83]. Н. Шапарова у „Короткій енциклопедії слов'янської міфології” значення міфологеми „вода” пояснює так: „Вода – свята, чиста стихія, але разом із тим – місце існування нечистої сили” [5, с. 174].

Для того, щоб з'ясувати, як інтерпретує символ вода В. Стус в один із найплідніших періодів своєї творчості, було досліджено використання цього символу у збірці „Палімпсести” (1977). У цій книжці образ води постає у багатьох своїх інваріантах: сльоза, ріка, криниця, дощ, хвиля, джерело, струмок, озеро, колодязь, сніг, крига тощо. Проте не завжди її однотипні постаті використовуються автором в однаковому контексті, в однаковому смислового оточенні, з однаковою метою.

Як зазначено у словнику „Українська міфологія”, „води, за первісними уявленнями, поділяються на чоловічі і жіночі. Чоловічі – це дощові й снігові, „небесні” води, а жіночі – „земні”, води криниць, колодязів, джерел” [2, с. 457]. Варто розпочати з „жіночих” вод, оскільки ці символи є більш зрозумілими і частіше за все репрезентують не такий широкий спектр значень, як „чоловічі”, а, отже, є простішими для розуміння читачем. Такими „водами” у віршах В. Стуса є струмки, ріки, моря, озера, колодязі, криниці, джерела, хвилі тощо.

Струмок у письменника постає своєрідним символом чогось нового, молодого, того, що провіщає пере-

хід до кращого життя, кращої долі („...шумної / помолоділої по ста струмках небесної води...” [4, с. 404]), а зникнення струмка пророкує занепад, втрату надії („...Вже завтра знов затягнуться струмки, / твоя душа одлегла не відтерпне...” [4, с. 452].

Доволі часто використовуваним символом у збірці „Палімпсести” є символ річки. В українській міфології „річка осмислюється як дорога в інший світ, який знаходиться на іншому березі або на острові серед моря, у яке впадає річка. Вона символізує також течію часу, вічність і забуття. Річка пов'язана з ідеєю долі, смерті, страху перед потаємним, з природним відчуттям холоду і темноти, емоційними переживаннями” [2, с. 457]. У В. Стуса цей символ дещо споріднений із народним уявленням. У вірші „Ти тут. Ти тут. Вся біла, як свіча...” ріка постає як сила, що роз'єднує ліричного героя з коханою, забирає його від неї: „Ти тут. Ти тут. Як у заждалим сні – / хустинку бгаєш пальцями тонкими / і поглядами, рухами палками / примарною ввижаєшся мені. / І враз – ріка! З розлук правікових / наринала, найшла і захопила” [4, с. 363]. Ліричний герой прощається з коханою назавжди, не сподіваючись повернутися колись: „Скажи – синочок мій / нехай віка без мене довікує” [4, с. 364].

Проте не завжди ріка у поета – це символ смерті або розлуки. Вона асоціюється також і з плином життя: роки людського життя в нього „посовгнуті, мов ріки од гирла до джерел” [4, с. 432]. Г. Башляр зазначає: „Двічі в одній річці скупатися неможливо, оскільки людина, вже за суттю своєю, наділена долею вод, що течуть. Отже, вода – стихія воістину минуща” [1, с. 23]. Та, як і ріки, життя все ж приречене на завершення: „...Бо сходяться усі кінці. Всі ріки / доходять гирл” [4, с. 383]; „Ще вруняться горді Славутіві кручі, / ще синіє річки замріяна гладь, / та вже проминув тебе птахом летючим / твій час, твій останній. Попереду – падь...” [4, с. 396]; „Ріка життя уже тече повз мене...” [4, с. 478].

У збірці „Палімпсести” досить поширеним є гідронім Дніпро (Борисфен), що в інших народів завжди асоціювався з Україною, українською землею й українцями. Вживання назви цієї річки у віршах В. Стуса є цілком виправданим і очевидним, оскільки цього поета пам'ятають і поважають за його нестримну волю, дивовижний патріотизм і відданість своєму народові. Таким чином, Стус-патріот не міг не проявитись у постаті Стуса-поета. Зокрема, у вірші „Той бідний вивквіт рідної землі...” [4, с. 441] зазначається: „Той бідний вивквіт рідної землі, / що кроплений дніпровую водою, своєю присягався головою – / що розпізнав рахманний біль землі – / уже його покраяно, потя-

то...”, тобто автор використовує означення „кропленний дніпровою водою” для того, щоб унаочнити образ „рідна земля”, утвердити її біблійну „окропленість”, той християнський „виквіт”, що є у повній мірі „рахманним”, безборонним для покрайня. Дніпро у В. Стуса страждає, плаче й тужить, як і нещасна рідна ненька Україна, втрачаючи своїх щирих і незрадливих дітей: „Хай мною вишумовують вітри, / могили тужать і Дніпро далекий / в низькі басы всіяє хлюпіт свій...” [4, с.461]. Образ Дніпра у В. Стус є спорідненим із тим, як цю річку зображає у своїй творчості Т. Шевченко, який теж бажав щастя й миру на своїй рідній землі і вважав Дніпро центром, ядром, що об’єднує всю Україну. Знаково, що для обох поетів Дніпро є образом оксиморонним, оскільки він розділяє Україну на Лівобережну та Правобережну та водночас похристиянськи об’єднує рідний народ в образі своєї рідної святої води, здатної відживлювати та оновлювати. Таким чином, міфологема води практично в кожному своєму інваріанті є амбівалентною структурою.

Поряд із ріками також зазначається існування моря, у яке вони впадають. Цей символ теж не є однозначним: море – це і простір („...за сині за моря лети по воду...”) [4, с. 370], і якась нестримна страшна невідома сила, яка „колотиться, і ремствує, і скоро – / наперекір всім бідам – зареве” [4, с. 383], і саме земне існування, „людське море”, вище за яке ми хочемо піднятися („Ту келію, котра над морем / (гуде басове жалюзі), / ми, смертній віддані жазі, / очима нетерпляче борем” [4, с. 383]).

Такі символи, як криниця, джерело, часто вживаються В. Стусом поруч, оскільки у їхньому значенні є деяка схожість, спорідненість: за давніми народними уявленнями, ці поняття також виступали своєрідними символами-синонімами. „Щасливим є той, кого розбудила свіжа пісня джерельця, справжній голос живої природи. Кожен новий день заново вливає в нього динаміку народження. Пісня джерела на зорі – це пісня молодості, мудрість юності” [1, с. 60]. Ці слова французького філософа підтверджуються й творчістю українського поета: „Отак і жив: любив – як пив / од джерела, купався в щасті, / та грім громохкий проgrimів / і навалилися напасті” [4, с. 455]. Наші пращури вірили в те, що джерельна вода є чарівною та цілющою, а криницю вважали символом родючості, здоров’я, сили, багатства. У вірші „Усухло серце джерела...” бачимо мотив втрати життєвої сили, енергії, жаги до життя: „Усухло серце джерела. / Криниця тьмяна обміліла / і висхла...” [4, с. 406]. Подібний мотив зустрічаємо і в іншому вірші – „Хоч покоти м’ячем по цій дорозі...”: „Кринице незглибима, доки ще / до тебе воду лити джерелову, / щоб не всихала”, стривожена мати „крові б наточила / зі своїх вен, щоб било джерело”, щоб повернути життєву енергію „охлялій вігчизні” [4, с. 406].

В. Стус також часто звертається до зображення „чоловічих вод”, тобто „небесних”: дощів, гроз, снігів тощо. Ці „води” репрезентовані у більшій кількості, ніж попередні, що дає змогу ясніше виокремити те значення, яке їм надає автор, простежити закономірності їхнього уживання та відзначити змістове наповнення цих символів.

Такі опади, як дощ і гроза, завжди сприймалися як певна некерована, несподівана, стихійна сила, покликана руйнувати, губити все, з чим зустрінеється, але водночас здатна відновити, дати „нове життя”. Давні українці так розуміли і бачили дощ: „Дощ – у народній традиції об’єкт поклоніння і магічних дій. Дощові хмари вважалися небесними колодязями і ріками. Холодна зима закривала священні води льодом: усе на довкіллі завмирало, а земля одягалася у сніжний саван. Навесні могутній бог Перун розбивав ці пута своїм важким молотом і звільняв дощові потоки; омиваючи землю, вони повертали їй родючість, укривали її буйною зеленню і квітами, ніби воскрешаючи для нового життя. Звідси виникло вірування, що дощ, особливо весняний, дарує силу, здоров’я, красу і дітородство (хворим давали пити дощову воду і радили в ній купатися” [2, с. 165]. Отже, з поданого визначення бачимо, що дощ в українській міфології вважався певним символом оновлення, очищення, відродження.

У творах В. Стуса дощ має таке ж символічне значення, як і в українській міфології, та поряд із цим поет надає цьому символу деяких нових рис, не властивих міфологічному світогляду українців. У вже згаданому вірші „Ти тут. Ти тут. Вся біла, як свіча...” є рядки: „...Нехай паде над нами дощ / спогадувань святошинських, пречиста” [4, с. 363], у яких автор показує надію ліричного героя на те, що піде „дощ спогадувань”, і вони, хоч і у спогадах, хоч і ненадовго, та все ж будуть разом із коханою, зможуть відновити в пам’яті все те, що було між ними, знов це пережити. А в іншому вірші – „Посоловів од співу сад...” – дощ постає вже не як надія, сподівання, а як перегляд свого життя, розмірковування над ним: дощ „лив... і всі невтїшні / мої передуми будив...” [4, с.366]. Таким же роздумом над життям дощова пора постає і в іншому тексті – „Був дощ. Була пора смеркань”. Дощ у цьому вірші викликає у ліричного героя роздуми про суть, зміст життя: „Був довгий дощ. І я не спав / ачи очей не міг склепити. / І думав: як то в світі жити?” [4, с. 474]. Герой намагається зрозуміти, навіщо він жив у цьому світі, до чого прагнув, чи, може, він подібний до тих крапель, „котрі падінням і щасливі, / аби в останньому пориві, / у плині самострумувань / ураз зайти за власну грань, / пірнути в смертні переливи” [4, с. 474]. У кінці вірша дощ остаточно набирає своєї очищувальної сили, перетворюється на жахливу істоту, що так „іде, / неначе небо, що над нами, / всіма загримало громами / і ти радний уже руками / вчепитись за повітря...”. Але все ж немає порятунку, „і поніч облягає світ”. Отже, тут дощ є вже не просто якимись опадами, а міфічною постаттю, здатною як відновлювати спогади, так і знищувати їх, що якраз і збігається з усталеним народним уявленням про цю силу. Страшною, руйнівною силою постає дощ у вірші „Сто чорних псів прогавало. Сто псів...”. У цьому творі поет зображує велику бурю, непереможну, та таку, що знищує все на своєму шляху: „І опадали мертві солов’ї / обабіч літака – як змерзлі сльози” [4, с. 488]. У цій поезії автор використовує величезну кількість різних інваріантів символу води (сльози, хвилі, крига, іній, потойбічна вода, роса), властивості яких допомагають максимально точно передати ті відчуття, те смислове наповнення, що й

потрібне авторові. Важливо, що майже всі водні втілення показані автором у цьому вірші у негативному світлі, окрім роси: „Гей на Україні сонце п'є / росу добірну – випиває” [4, с. 492].

У В. Стуса роса є одним з найменш вживаних інваріантів міфологеми води. В одному з віршів він пише про цей образ, порівнюючи його з якоюсь долею (чи точніше – долею), що тяжіє над усією землею: „Туман розвіявся. Зійшла / тяжка роса на стиглі луки” [4, с. 476]. У цьому контекстному інваріанті образ роси є найбільш міфологізованим, що й підтверджують наукові розвідки. Роса як міфологема – це сутність, що існує на межі ночі та світанку, та пов'язана з богом перших промінів сонця – крилатим Еосом. У роки раннього християнства, за свідченням науковців, вона „символізувала дар Святого Духа, благо з небес, що оживлює висхлі душі” [2, с. 74]. Алхіміки називали її водою мудрості, що існує на межі мороку незнання та зародження світлу розуміння [6]. Можливо, у В. Стуса цей інваріант води не настільки поширений через те, що якраз мудрість для нього є недосяжним ідеалом, тією рососою, що швидко зникає на сонці та водночас, за стародавнім українським прислів'ям („доки сонце зійде – роса очі виїсть”), є небезпечною силою, силою розуму, незносною у суспільстві, де розум є радше недоліком, аніж цінністю.

Надзвичайно важливо, що не найширше у творчості В. Стуса вода представлена у такій своїй іпостасі як сніг, іній. На думку В. Войтовича, „сніг, за повір'ям, виникає з дощу або пари, яка виходить з димом і зберігається на небі янголами. Коли скупчуються особливо великі запаси снігу, вони скидають його на землю, прочищаючи собі шлях. За іншими віруваннями, то великий чорт, зібравши багато снігу святкує своє весілля: тому бувають сильні хурделиці” [2, с. 489].

Вода часто символізує рух, потік життя тощо, а сніг – це така собі „знерушена” вода, своєрідний символ припинення руху, зупиненого життєвого потоку. У подібному значенні він часто постає у творах В. Стуса. Зокрема у вірші „Як хочеться – вмерти!” автор описує потойбічний світ як „снігів снігавицю” і бажає вмерти, „розплататись / в снігах безшелесних / десь між кучугурами / доль запропалих...” [4, с. 393]. В інших творах перед читачем постають душі померлих, які „стоять в короні сніговій” [4, с. 402], або самі померлі лежать під горою снігу, нікому невідомі („Навпроти графіка гори...”), або кохана йде назавжди „у морок – сніг – у вереск заметілі” [4, с. 363]. І водночас бачимо тепло, надію на краще тоді, коли сніг тане („О передсмертні шепоти снігів”) або коли він за вікном і не лякає своїм холодом („Мете надворі снігова пороша...”).

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Башляр Г. Вода и грезы. Опыт о воображении материи. – М.: Издательство гуманитарной литературы, 1998. – 268 с.
Bashlyar H. Voda i hrezy. Opyt o voobrazhenii materii [Water and Dreams. The experience of the imagination of matter]. – M.: Izdatelstvo humanitarnoy literatury, 1998. – 268 s.
 2. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
Vojtovych V. Ukrayinska mifolohiya [Ukrainian mythology]. – K.: Lybid, 2002. – 664 s.

Сама ж вода, її потоки, її рухи й певна поведінка суголосна з плином життя, тобто виступає таким собі синонімом до життєвого потоку, самого земного життя, часу, який судилося людині провести на цьому світі: „Пливе земля. І спокій сподіваний – / Як тиша тиші. Як кінець кінця. / Хлющить вода. Так час біжить захланний – / Наближує мене до речення...” [4, с. 366]. У вірші „Невже оце ти й є, бідо...” автор закликає: „Шуми, водо, шалій, водо, / і жebони...”, оскільки все ж „нам щастя вдається” [4, с. 386], тобто поет звертається до води як до життя, переконуючи його так само шаліти й шуміти, незважаючи на біди, що його супроводжують. Поряд із цим завершення життя, близька, невідворотна смерть показана В. Стусом як кінець, край води: „Все вище й вище засягають води / терпкого забуття. Все ближче край” [4, с. 376].

Знаково, що майже завжди, лише за невеликими винятками, у віршах, де життя ототожнюється з водним потоком, помітна деяка приреченість людини у житті, своєрідна напередвизначеність, що тяжіє над нею Богом чи долею: „Червона барка в чорноводді доль / загубиться” [4, с. 376], „І розгубись у вирі струмувань, / згубивши берег свій, віддавшись світу” [4, с. 376], „...пускай на воду зламане весло, / і стань – уже безпам'ятний – собою” [4, с. 476].

Звернення В. Стуса до образів-символів, пов'язаних із водною стихією, як і звернення до цього архетипу давніх слов'ян та інших народів у своїй міфотворчості, можна пояснити з кількох ракурсів. По-перше, причиною цього могли стати її природні властивості: здатність підтримувати життя, забезпечувати вологість землі, очищувати від бруду. По-друге, ставлення до неї як до небезпечної, некерованої стихії, як до певної міфологічної межі між „дим” і „тим” світами. По-третє, постійна потреба контакту з нею, широкий спектр можливостей використання її з ритуально-магічною метою. Проаналізувавши збірку В. Стуса „Палімпсести”, можемо узагальнити, що слово „вода” і близькі до нього за значенням інваріанти цього образу виступають у поетичних текстах автора в різних архетипних значеннях. Поряд із цим наявне і нейтральне (позаархетипне) використання водних символів: „М'яко вистелив іній / український обік, / тільки довшають тіні і коротшає вік” [4, с. 387]. У ліриці В. Стуса є певні контексти, у яких слово „вода” та лексеми на позначення похідних від цієї стихії міфологем проявляють свої архетипні значення. Аналіз цих контекстів дає нам змогу не тільки повніше зрозуміти конкретні поезії, а й виявити в них дещо загальнолюдське, істотне, вічне, що може залишатися всезагальним, але при цьому все ж зберігати риси авторської індивідуальності.

3. Керлот Х. Словарь символов. – М.: REFL-book, 1994. – 603 с.
Kerlot Kh. Slovar symvolov [Dictionary of symbols]. – M.: REFL-book, 1994. – 603 s.
 4. Стус В. Час творчості. *Dichtensezeit*. – К.: Дніпро, 2005. – 704 с.
Stus V. Chas tvorchosti. Dichtensezeit [The Time of Creativity Work. Dichtensezeit]. – K.: Dnipro, 2005. – 704 s.

5. Шапарова Н. Краткая энциклопедия славянской мифологии. – М.: ООО „Издательство АСТ”: ООО „Изд-во Астрель”: ООО „Русские словари”, 2001. – 624 с.
Shaparova N. Kratkaya encyklopediya slavyanskoj mifologii [Brief Encyclopedia of Slavonic Mythology]. – M.: ООО „Izdatelstvo AST”: ООО „Izd-vo Astrel”: ООО „Russkie slovari”, 2001. – 624 s.
6. The book of symbols. Reflections on archetypal images / Kathleen Martin (editor). – Taschen, 2010. – 810 с.

Nestelieiev M.A., Moskalenko M.N. The mythologem of water in V. Stus` s book of poems „Palimpsests”

Abstract. The mythological symbol of water in the Ukrainian poet of sixties V. Stus` s book of poems „Palimpsests” is analyzed in the article. The invariants of this mythologem and the frequency of its use are studied. The features of the image and context using of mythologem of water in the V. Stus` s poetries are determined.

Keywords: *symbol, mythologem, poets of sixties, invariant, water*

Нестелеев М.А., Москаленко М.Н. Мифологема воды в сборнике В. Стуса „Палимпсесты”

Аннотация. В статье анализируется мифологический символ воды в сборнике украинского поэта-шестидесятника Василия Стуса „Палимпсесты”. Исследовано инварианты этой мифологеми и частотность их употребления. Определены особенности образного и контекстного использования мифологеми воды в поэзиях Василия Стуса.

Ключевые слова: *символ, мифологема, шестидесятники, инвариант, вода*

Панова Н.Ю.

**Суицидальные тенденции в повести Р.Л. Стивенсона
“Странная история доктора Джекила и мистера Хайда”**

*Панова Наталья Юрьевна, кандидат психологических наук, доцент
Бердянский государственный педагогический университет, г. Бердянск, Украина*

Аннотация. Повесть Р.Л. Стивенсона “Странная история доктора Джекила и мистера Хайда” является одной из самых знаменитых произведений автора. Это психологическая драма, происходящая в одном и том же человеке. Стивенсон мастерски изображает душевное состояние, внутренний мир героя, который понимает, что отрицательные и позорные стороны его личности овладевают им, влекут в бездну, и справиться с ними он уже не в силах. В повести Р.Л. Стивенсон касается проблемы двойственности человеческой природы. Известный и уважаемый врач Генри Джекил и жестокий Эдвард Хайд – один и тот же человек. Автор превосходно выразил трагизм сложившегося положения. Генри Джекил и его презренный двойник Эдвард Хайд отражали, по мнению А. Лаврова, многоплановость и многоаспектность внутреннего мира Стивенсона, они сочетали самые общие положения, концентрировали в себе социально-психологическую картину происходящего, давали возможность различить видимость и сущность, явное и тайное в отлаженном жизненном укладе. Мистика и психология в повести составляют единое целое. Таинственные события, описанные в произведении, рассказаны с обилием реальных подробностей, которые увеличивают остроту общего впечатления. Фигура двойственного по своей природе доктора Джекила является примером души современного человека. А. Королева соотносит повесть Р.Л. Стивенсона с теорией психоанализа З. Фрейда. По ее мнению, Стивенсон своей повестью опередил Фрейда, в сжатом и наглядном виде он пересказал практически всю его теорию.

Ключевые слова: *душевное состояние, внутренний мир, самоубийство, двойственность, мотив, раздвоенность души*

Актуальность исследования заключается в том, что Роберт Льюис Стивенсон (1850-1894) известный английский писатель шотландского происхождения, родился в Эдинбурге, в семье инженера. При крещении получил имя Роберт Льюис Белфур, в зрелом возрасте сменил фамилию на Стивенсон. Главной заслугой Стивенсона можно считать то, что он возродил в Англии исторический и приключенческий роман.

Повесть Р.Л. Стивенсона “Странная история доктора Джекила и мистера Хайда” является одной из самых знаменитых произведений автора. Это психологическая драма, происходящая в одном и том же человеке. Стивенсон мастерски изображает душевное состояние, внутренний мир героя, который понимает, что отрицательные и позорные стороны его личности овладевают им, влекут в бездну, и справиться с ними он уже не в силах. Действие повести происходит в Лондоне, где некий человек по имени Эдвард Хайд, вызывающий отвращение у всякого, кто встретиться с ним, совершает отвратительные поступки, отличающиеся особой жестокостью и отсутствием всякого смысла. Мистер Хайд некоторым образом связан с уважаемым в обществе доктором Джекилом и, что последний даже составил завещание в пользу Хайда. Тайна, связывающая доктора Джекила и мистера Хайда открывается на протяжении всей повести.

Цель данного исследования – проанализировать суицидальный акт, рассмотреть мысли чувства и переживания героя совершившего самоубийство, а также мотивы, толкнувшие его на такой серьезный шаг.

И так, мистер Хайд отвратительный “гнусный” тип, его наружность трудно поддавалась описанию. Было что-то в ней странное, неприятное, попросту отвратительное. Мистер Энфилд попытался выразить свое впечатление от встречи с ним: “Ни один человек еще не вызывал у меня подобной гадливости, хотя я сам не понимаю, чем она объясняется. Наверное, в нем есть какое-то уродство, такое впечатление создается с первого же взгляда, хотя я не могу определить от чего. У него необычная внешность, но необычность эта какая-то неуловимая” [3, с. 232]. Впечатление ми-

стера Аттерсона о мистере Хайде было также крайне негативным. По мнению нотариуса, Хайд был бледен, приземист, он создавал впечатление “урода”, несмотря на то, что явного уродства в нем не было. Улыбался он крайне неприятно, “держался с нотариусом как-то противостественно робко и в тоже время нагло, а голос у него был сиплый, тихий и прерывистый – все это говорило против него, но и все это, вместе взятое, не могло объяснить, почему мистер Аттерсон почувствовал дотоле ему неизвестное отвращение, гадливость и стра” [3, с. 241].

Как-то раз, встретившись с мистером Керью на улице, Хайд придя в дикую ярость, свалил Керью ударом трости на землю и забил его до смерти. Служанка с ужасом в голосе описывает увиденную из окна картину: “В следующий миг он с обезьяньей злобой принялся топтать свою жертву и осыпать ее градом ударов – служанка слышала, как хрустели кости, видела, как тело подпрыгивало на мостовой, и от ужаса лишилась чувств” [3, с. 249].

После совершения этого ужасного преступления Хайд пропал и был объявлен в розыск. Описать приметы Хайда оказалось не так уж просто. У него не было друзей и родных, он никогда не фотографировался, а те люди, которые видели его в лицо, давали разное описание его внешности, но все они были едины в том, что “у всех, кто его видел, оставалось ощущение какого-то уродства, хотя никто не мог сказать, какого именно” [3, с. 253].

Далее по сюжету повести перестает выходить в свет и Доктор Джекил. Его друзья были встревожены таким таинственным исчезновением. Приход дворецкого Пула подтвердил их опасения, он настаивал на том, что произошло преступление. По словам дворецкого, мистер Джекил закрылся в комнате, не показываясь никому на глаза, был в маске, его голос не был похож на голос хозяина и ростом он был намного меньше. Все это очень насторожило Пула. Однажды, взломав дверь в комнату, где якобы находился хозяин, Пул и друзья Джекила, увидели посреди комнаты скорчившегося человека, он лежал на полу, и его тело

билось в последних конвульсиях. Подойдя ближе, все увидели мистера Хайда. Все присутствующие стали свидетелями того, как мистер Хайд покончил жизнь самоубийством. И так, возникает два вопроса: что стало причиной самоубийства мистера Хайда и где тело мистера Джекила. Разгадку этой тайны Стивенсон прячет в письме доктора Лэньола и в “исчерпывающем объяснении самого доктора Джекила”.

В своем письме доктор Лэньон писал о достаточно странной просьбе доктора Джекила, где тот умолял съездить к нему домой и взять из шкафа ящик со всем его содержимым, отдать все это человеку, который придет и не чему не удивляться. Прочитав это письмо, доктор Лэньон был крайне удивлен, но счел себя обязанным исполнить просьбу. Когда ящик был у доктора Лэньона, за ним пришел человек. Стивенсон описывает внутреннее состояние доктора, а также его ощущение при виде незнакомца: “... меня поразило омерзительное выражение его лица, сочетание большой мышечной активности с видимой слабостью телосложения и – в первую очередь – странное, неприятное ощущение, которое возникало у меня при его приближении. Ощущение это напоминало легкий ступор и сопровождалось заметным замедлением пульса. ... в самой сущности стоявшего передо мной незнакомца чувствовалось что-то ненормальное и уродливое – что-то завораживающее, жуткое и гнусное, – и такое облачение гармонировало с этим впечатлением и усиливало его” [3, с. 288].

Увидев ящик, незнакомец бросился к нему, но неожиданно остановился и прижал руку к сердцу. Стивенсон описывает его внутреннее состояние, его волнение и испуг: “... заскрежетали зубы его сведенных судорогой челюстей, алицо так страшно исказилось...” [3, с. 289]. Попросив мензурку, незнакомец сделал смесь и залпом ее выпил. Вдруг доктор Лэньон заметил, что незнакомец стал меняться и через некоторое время перед ним стоял доктор Генри Джекил. И так, доктор Лэньон был первым, кто узнал, что доктор Генри Джекил и мистер Хайд это один и тот же человек.

Окончательное объяснение всех странных событий дает сам доктор Генри Джекил. Все началось с того, что он имел огромное стремление к удовольствиям, но его социальное положение не позволяло ему вести такой образ жизни. Именно поэтому он скрывал свои развлечения, и двойная жизнь уже давно стала для него нормой. В самом себе абсолютную и изначальную двойственность доктор Джекил обнаружил в сфере нравственности, он стал замечать соперничество двух противоположных натур и перед ним стал вопрос: как их разъединить? Джекил не только распознал в своем теле эманацию и ореол неких сил, составляющих его дух, но и сумел приготовить препарат, с помощью которого эти силы лишились верховной власти, и возникал второй облик, который также принадлежал доктору Джекилу и нес на себе печать только низших элементов его души.

Однажды доктор Джекил изобрел смесь. После ее принятия все ощущения менялись, они становились новыми и необыкновенно сладостными. Доктор чувствовал себя моложе, все его тело пронизывала приятная и счастливая легкость, он ощущал бесшабашную беззаботность. Стивенсон изображает внутрен-

ний мир героя, его сладостные чувства и ощущения: “в его воображении мчался вихрь беспорядочных чувственных образов, узы долга распались и более не стесняли меня, душа обрела неведомую прежде свободу, но далекую от безмятежной невинности. С первых же дыханием этой новой жизни я понял, что стал более порочным, несравненно более порочным – рабом таившегося во мне зла, и в ту минуту эта мысль подкрепила и опьянила меня, как вино” [3, с. 296].

Находясь в новом качестве, доктор Джекил ощутил себя ниже ростом. Сам он объяснил это тем, что зло в его натуре, было менее сильно и менее развито, чем только что отвергнутое им добро. С другой стороны, образ его жизни, большей частью, состоял из труда и благих дел, обрекая в нем зло на бездеятельность. Именно поэтому, по мнению Генри Джекила, Эдвард Хайд был ниже ростом, субтильнее и моложе. И если лицо доктора Джекила дышало добром, то лицо Хайда несло на себе “ясный и размашистый росчерк зла” [3, с. 297]. Кроме того, зло наложило на этот облик отпечаток уродства и гнилости. Как было отмечено ранее, в облике Эдварда Хайда доктор Джекил внушал физическую гадливость всем, кто приближался к нему. Сам Джекил объяснял это тем, что обычные люди представляют собой смесь добра и зла, а Эдвард Хайд был единственным среди всего человечества чистейшим воплощением зла.

В результате, у доктора Джекила появилось не только два облика, но и два характера, один из которых состоял только из зла, а другой оставался прежним и негармоничным Генри Джекилом. Таким образом, как отмечает сам Джекил, перемена во всех отношениях оказалась к худшему. Он уже достиг пожеланного возраста, и раздвоенность его жизни с каждым днем становилась все тягостнее. Так, не устояв перед искушением, он превратился в раба.

Итак, удовольствия, которым предавался доктор Джекил, в своем маскарадном облике, были не очень достойными и вскоре благодаря Эдварду Хайду они превратились в нечто чудовищное. Генри Джекил часто ужасался поступкам мистера Хайда, но “странность положения, неподвластного обычным законам, незаметно убаюкивала совесть” [3, с. 300]. И в конце концов вся вина лежала на Эдварде Хайде.

Однажды проснувшись рано утром, Генри Джекил обратил внимание на свою руку. Как уже не раз было отмечено, рука доктора Джекила по форме и размерам была настоящей рукой врача – крупной, сильной и красивой, а та, что лежала на одеяле была худой, жилистой, землисто-бледной и густо поросшей жесткими волосами. С ужасом Джекил осознал, что это была рука Эдварда Хайда. Стивенсон изображает ужас, внутреннюю катастрофу Джекила, его волнения и переживания: “Я, наверное, почти минуту смотрел на нее в тупом изумлении, но затем меня обьял ужас, внезапный и оглушающий, как грохот литавр, – вскочив с постели, я бросился к зеркалу. При виде того, что в нем отразилось, я почувствовал, что моя кровь разжижается и леденеет” [3, с. 302]. И так, главный герой повести лег спать Генри Джекилом, а проснулся Эдвардом Хайдом. Впервые Джекил задумался над тем, что его настигла кара за двойное существование. Та часть его природы, которую он выделял, была в

последнее время очень деятельной и налилась силой. Джекилу даже начало казаться, что тело Эдварда Джекила стало выше и шире в плечах, что кровь более энергично струилась в его жилах. Джекил даже начал опасаться, что если так будет продолжаться дальше, то равновесие его духовной сущности нарушится бесповоротно и он лишится способности преобразаться по собственному желанию и навсегда останется Эдвардом Хайдом.

В очередной раз, превратившись в Эдварда Хайда, доктор Джекил почувствовал неудержимое и яростное желание творить зло. Мгновенно в нем проснулся и забушевал адский дух. Так был искалечен и зверски убит доктор Керью. Следует отметить, что в нормальной жизни доктор Керью был научным оппонентом доктора Джекила. Стивенсон изображает внутренний мир Джекила (Хайда), во время издевательств над беспомощным телом Керью: “В экстазе злорадства я калечил и уродовал беспомощное тело, упиваясь восторгом при каждом ударе, и только когда мной начало овладевать усталость, я вдруг в самом разгаре моего обезумия ощутил в сердце леденящий ужас” [3, с. 306].

Следует отметить, что доктору Джекилу не надоела его “полезная и чистая жизнь”, наоборот, с каждым днем она приносила ему радость и удовольствие, но душевная двойственность по прежнему тяготила его и оставалась его проклятием, и когда “первая острота раскаяния притупилась, низшая сторона его натуры, ... начала злобно бунтовать и требовать выхода” [3, с. 308]. Одна мысль об Эдварде Хайде приводила доктора Джекила в панический ужас.

Однажды в январский прекрасный день доктор Джекил сидел в Риджет-парке и наслаждался жизнью. Неожиданно по всему телу Джекила пробежала судорога, и он ощутил мучительную дурноту и леденящий озноб. На смену прежнему настроению пришла дерзкая смелость, презрение к опасности и пренебрежение к узам человеческого долга. Генри Джекил посмотрел на себя и понял, что он снова превратился в Эдварда Хайда. И так, эти неожиданные превращения происходили все чаще и чаще, в любой самый неподходящий момент доктор Джекил мог превратиться в мистера Хайда. “Я страшился уже не виселицы, а того, что останусь Хайдом” [3, с. 311]. Хайд обретал силу, по мере того как Джекил угасал. Доктор всем своим существом ненавидел Хайда.

Ненависть Хайда к Джекилу имела иной характер: “Страх перед виселицей постоянно заставлял его совершать временное самоубийство и возвращаться к подчиненному положению компонента, лишаясь статуса личности; но эта необходимость была ему противна, ему было противно уныние, в которое впал Джекил, и его бесило отвращение Джекила к нему” [3, с. 313]. Хайд очень цеплялся за жизнь и боялся, что Джекил может убить его при помощи самоубийства.

Последним ударом для доктора Джекила было то, что зелье не подействовало и Генри Джекил в последний раз мыслил как Генри Джекил и видел в зеркале свое лицо. И так, страх разоблачения, неспособность смириться с происходящим, а также огромная вероятность навсегда остаться Хайдом, не оставили Джекилу другого выхода как совершить самоубийство.

В повести “Странная история доктора Джекила и мистера Хайда” Стивенсон касается проблемы двойственности человеческой природы. Известный и уважаемый врач Генри Джекил и жестокий Эдвард Хайд – один и тот же человек. Автор превосходно выразил трагизм сложившегося положения. А. Лавров отмечает, что Ф. Булгаков в некрологическом очерке о Стивенсоне высказал догадку о вероятном автобиографическом начале, положенном в основу повести. По мнению Ф. Булгакова [1], Стивенсон совмещал в себе романиста, повествователя, поэта и проповедника. К нему самому метафорически можно применить ту раздвоенность души, которую он изобразил в докторе Джекиле. А. Лавров утверждает, что проведенные аналогии между героем повести и самим автором особенно заслуживают внимания потому, что они выявлены на основе внешних, литературных наблюдений еще задолго до того, как стали известны некоторые подробности юношеской биографии Стивенсона, давшие веские основания для подобных параллелей, а также личные признания писателя о том, что Эдвард Хайд вышел из глубины его существа [5].

Уважаемый Генри Джекил и его презренный двойник Эдвард Хайд отражали, по мнению А. Лаврова, многоплановость и многоаспектность внутреннего мира Стивенсона, они сочетали самые общие положения, концентрировали в себе социально-психологическую картину происходящего [5].

В повести “Странная история доктора Джекила и мистера Хайда” мистика и психология составляют единое целое. Таинственные события, описанные в произведении, рассказаны с обилием реальных подробностей, которые увеличивают остроту общего впечатления. Фигура двойственного по своей природе доктора Джекила является примером души современного человека.

З. Венгерова анализируя “Странную историю доктора Джекила и мистера Хайда” отмечает, что “идея рассказа Стивенсона – двойственность как начало жизни, и смерть как результат торжества одного из двух противоположных начал порождают недоверие к положительным принципам жизненной морали и призывает к исканию более глубокой, хотя и более смутной правды души. В этом искании Стивенсон обнаруживает скептицизм и насмешливый ум, чуждый всякой сентиментальности, также как и всякой склонности к проповеди морали” [2, с. 156-157]. По мнению З. Венгеровой, Р.Л. Стивенсон, понимая двойственность человеческой природы, не делает попыток судить людей, он не осуждает и не критикует отрицательные поступки, а в некоторой степени даже старается привлечь внимание, возбудить интерес и симпатии к людям с проблемной нравственностью, а иногда даже с особенной симпатией относится к негодям, “если они одарены привлекательными качествами ума или сердца” [2, с. 156-157].

Темой двойственности человеческой природы Р.Л. Стивенсон бредил с юношеских лет. Он впервые попытался поставить “двойничество” на прочную научную основу. А. Королева в статье “Я и моя тень. Доктор Джекил и мистер Хайд” отмечает, что для современников Стивенсона, верующих христиан, смысл его повести был очевиден. Все неподобающие христиана-

нину мысли и желания считались вражескими и безжалостно изгонялись, дабы не погубить бессмертную душу. Так, мистер Хайд, по мнению А. Королевой, воплощение зла и дьявольских помыслов, и неслучайно он так уродлив. Его маленький рост также не случаен, зла в нем было меньше, чем добра [4].

А. Королева соотносит повесть Р.Л. Стивенсона с теорией психоанализа З. Фрейда. По ее мнению, Стивенсон своей повестью опередил Фрейда, в сжатом и наглядном виде он пересказал практически всю его теорию, с которой не был знаком. З. Фрейд отмечал, что “темная” энергия Ид, будучи сублимированной, может быть двигателем как личного, так и общественного прогресса. По Фрейду, творчество, наука, спорт – все это результат сублимации. Противоречие между Ид и Суперэго, а также невозможность социально одобренной сублимации способствует появлению неврозов и других заболеваний. Так, Стивенсон уловил тенденцию, которую позже подробно изучили психологи. А. Королева полагает, что Стивенсон изобразил аллгорию двойной жизни “добропорядочного человека” викторианской эпохи, моральные нормы которой жестко регулировали как общественную, так и личную жизнь [4].

Иную трактовку имеет “Странная история доктора Джекила и мистера Хайда» по К-Г Юнгу. В соответствии с его теорией, кроме индивидуального бессоз-

нательного, у человека есть и коллективное, заполненное унаследованными архетипами. Один из таких архетипов – “Тень”, сосредоточение “темных” сторон личности, которые, как правило, ею не признаются. Действуя под влиянием “Тени”, человек может совершать не свойственные, для него поступки, а затем отказываться от них, объясняя, что был “не в себе”, как например, в случае с доктором Джекилом и Эдвардом Хайдом. Тень по Юнгу, как и Ид по Фрейду, – это мощный источник жизненных сил и творческого начала. Именно поэтому, психоанализ Юнга направлен на то, чтобы помочь человеку встретиться с собственной “Тенью” и принять ее. Что касается доктора Джекила, то у него это не получилось. Тогда он принял решение уничтожить свою “темную половину” вместе с собой, совершив самоубийство.

Проанализировав повесть, мы рассмотрели внутренний мир героя, его мысли, чувства, переживания, изучили мотивы, толкнувшие его на совершение самоубийства. Тяга к удовлетворению потребностей в развлечении привела героя к ужасным последствиям. Потеряв контроль над сложившейся ситуацией, страх разоблачения и наказания, а также страх навсегда остаться мерзким, гнусным мистером Хайдом не оставили герою иного выхода как покончить жизнь самоубийством.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Булгаков Ф. Литературные заметки. Роберт Стивенсон / Ф. Булгаков // Новое Время. – 1894. – № 6746. – С. 3.
Bulgakov F. Literaturnye zametki. Robert Stivenson / F. Bulgakov // Novoe Vremya. – 1894. – №6746. – S. 3.
2. Венгерова Зинаида. Роберт-Луи Стивенсон / Зинаида Венгерова // Космополис (Cosmopolis). – 1897. – № 23. – Т. VIII. – С. 156-157.
Vengerova Zinaida. Robert-Lui Stivenson / Zinaida Vengerova // Kosmopolis (Cosmopolis). - 1897. - № 23. - T. VIII. - S. 156-157.
3. Стивенсон Р.Л. Странная история доктора Джекила и мистера Хайда : повести и рассказы / Роберт Льюис Стивенсон; пер. с англ. Н. Волжиной, И. Гуровой, Н. Дарузес и др. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус. – 2014. – 320 с.
Stivenson R. L. Strannaya istoriya doktora Dzhekila i mistera Hayda : povesti i rasskazyi / Robert Lyuis Stivenson ; per. s

angl. N. Volzhinoy, I. Gurovoy, N. Daruzes i dr. – SPb. : Azbuka, Azbuka-Attikus. – 2014. – 320s.

4. Королева Александра. Я и моя тень. Доктор Джекил и мистер Хайд // Александра Королева [Э-ресурс].
Koroleva Aleksandra. Ya i moya ten. Doktor Dzhekil i mister Hayd // Aleksandra Koroleva. – [Online]:
<http://www.mirf.ru/Articles/print4463.html>

5. Лавров Александр. Стивенсон по-русски : Доктор Джекил и мистер Хайд на рубеже двух столетий // Александр Лавров [Э-ресурс].
Lavrov Aleksandr. Stivenson po-russki : Doktor Dzhekil i mister Hayd na rubezhe dvuh stoletiy // Aleksandr Lavrov. – [Online]
<http://sites.utoronto.ca/tsq/03/lavrov3.shtml>

Panova N.Y. Suicidal tendencies in the story of R. L. Stevenson “The strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde”

Summary. The story of R. L. Stevenson "The strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde" is one of the most famous works of the author. It is a psychological drama that takes place in one and the same person. Stevenson masterfully depicts state of mind and inner world of the hero, who understood that negative and shameful sides of his personality captured him and involved into abyss, and he wasn't able to cope with them. In the story R. L. Stevenson touches upon the problem of duality of human nature. Famous and respected doctor Henry Jekyll and cruel Edward Hyde is one and the same person. The author expressed the great tragedy of the situation. According to A. Lavrov, Henry Jekyll and his despicable double Edward Hyde reflected diversity and multidimensionality of Stevenson's inner world, they combine the most common situations, concentrated a social and psychological picture of the giving situation, gave opportunity to distinguished apparition and essence, obvious and hidden in moral lifestyle. In the story "The strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde" mysticism and psychology are integrated. Mysterious events described in the work are given with a great number of real details which increase the sharpness of general impression. Figure of dual in his nature Dr. Jekyll is a good example of modern man's soul. A. Koroleva correlates the story of R. L. Stevenson with S. Freud's theory of psychoanalysis. In her opinion, Stevenson by his story ahead S. Freud, in a short and visual way he outlined practically all of his theory, which was quite unfamiliar for him.

Keywords: state of mind, inner world, suicide, duality, motive, duality of the soul

Поліщук (Шадчина) А.С.
Семантичні переходи в назвах тварин *Caniformia* та *Feliformia*
(на матеріалі ностратичних мов)

Поліщук (Шадчина) Анна Сергіївна, кандидат філологічних наук, доцент
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація. Наше дослідження присвячене типології семантичних переходів у назвах диких тварин типу *Caniformia* та *Feliformia* в ностратичних мовах. Мета роботи полягала у визначенні «ностратичного» статусу індоєвропейських зоонімів, частотності семантичного переходу в назвах п'яти номінативних груп – *Canidae*, *Mustelidae*, *Felidae*, *Hyaenidae*, *Viverridae*, а також створення класифікації цих зсувів. У результаті був зроблений висновок про те, що найбільш ймовірними претендентами на ностратичний спадок можна вважати ІЄ корені: *sing^ho- ‘лев, леопард’, *luk-(s/n) ‘дрібний хижак, рись’; *kup- ‘собака, вовк’; *keun-/*koum- ‘куниця’; *mel- ‘куниця, борсук’; *b^he(H)l- ‘куниця’, *stib^hyo- > псл *stib^hyь ‘дикий кіт’. Міграційними термінами в ІЄ мовах, з огляду на недостатнє представництво гілок ностратичних мов або пізні засвідчення, можуть бути *lew-(on-)/*luw-(on-) ‘лев’, *kat(t)- ‘домашня кішка’, *H₂wis-(yo-/elo) ‘ласка, кіт’. Це доводить, що до питомої індоєвропейської лексики належать здебільшого назви тварин сімейств *Mustelidae* і *Canidae*, тоді як назви тварин сімейства *Felidae* можуть бути як успадкованими з ностратичних мов, так і запозиченими. Для афразійських мов більшою мірою характерні трьох- або навіть чотирьохкомпонентні ряди семантичних переходів (*Felidae* – *Viverridae* – *Hyaenidae* – *Canidae*), тоді як для решти ностратичних мов – переважно двокомпонентні (*Canidae* – *Mustelidae* та *Felidae* – *Hyaenidae*). Крім того, в індоєвропейській лексиці спостерігається більша продуктивність еквонімичного зсуву *Mustelidae* – *Felidae* порівняно з рідкісним переходом *Canidae* – *Felidae*, набагато частотнішим в афразійських мовах. Отже, можна зробити припущення, що семантична типологія зберігається лише на рівні євразійської мовної макрородина, а не на рівні ностратичної.

Ключові слова: індоєвропейські мови, ностратичні мови, назви диких тварин, семантична деривація, семантична типологія

Згідно визнаній у зоології думці, хижі ссавці ще в ранньому палеоцені розділилися на дві великі еволюційні лінії – Псовидних (*Caniformia*) і Котов-идних (*Feliformia*). Псовидні представлені такими сімействами, як: Псові (*Canidae*), Куницеви (*Mustelidae*), Ведмедеві (*Ursidae*) та ін. Котовидні складається з таких сімейств, як: Котові (*Felidae*), Гієнові (*Hyaenidae*), Віверові (*Viverridae*) тощо. **Об'єктом** нашого дослідження виступатимуть 11 індоєвропейських коренів на позначення диких тварин підрядів *Caniformia* (*Canidae*, *Mustelidae*) та *Feliformia* (*Felidae*, *Hyaenidae*, *Viverridae*), які демонструють семантичну мобільність та мають «макроностратичні» відповідники. Нагадаємо, якщо з ностратичними у вузькому сенсі прийнято асоціювати: дравідійські – Дравід., картвельські – Картв. та євразійські мови (уральські – Урал., алтайські – Алт., ескімосько-алеутські, чукотсько-камчатські –ЧК, індоєвропейські – ІЄ та, можливо, тіренські) тоді як до ностратичних у широкому сенсі відносяться також і афразійські – АА: семітські, давньоєгипетська, кушитські, чадські, берберські, омотські. **Предмет** нашого дослідження становлять когнітивні моделі семантичного зсуву на різних рівнях генетичної спорідненості індоєвропейських та ностратичних назв хижаків типу *Caniformia* та *Feliformia*. **Мета роботи** полягає у визначенні можливих мотиваційних механізмів утворення зоонімів, продуктивності семантичного переходу у назвах п'яти номінативних груп – *Canidae*, *Mustelidae*, *Felidae*, *Hyaenidae*, *Viverridae*, а також створення класифікації цих переходів. **Актуальність** цієї наукової розвідки зумовлена сучасною спрямованістю історичного мовознавства до системного дослідження типологічних закономірностей не лише на рівні фонетики і граматики, але й семантики [4]. Так, створення класифікації семантичних деривацій і виявлення на основі цієї класифікації можливостей зміни значення важливі як для етимологічних студій, так і для досліджень із синхронної семантики. **Новизна** дослідження полягає в тому, що лексичний клас зоонімів уперше підлягає

аналізові в контексті компаративістичних студій далекоспоріднених мов з когнітивно-семасіологічних позицій, зокрема, відношень еквонімії та гіперонімії.

Серед останніх вагомих робіт з семантичної типології можна назвати роботу Ю.В. Норманської, А.В. Диббо (2010), в якій подано словник тезаурусного типу, де зібрані етимології уральських слів-назв природного оточення, у тому числі зоонімів, на основі яких проаналізовано можливі семантичні зсуви. Наприклад, спроба виявлення споконвічної назви вовка в уральських мовах показує, що в цій якості може розглядатися корінь *šorme, який, на думку авторів, має узагальнююче значення ‘хижак’ [7, 133]. У різних уральських мовах він позначає різні види *Caniformia*: **вовк, лисиця, куниця, горностаї, ласка**. Характерно, що позначення представників двох родин *Canidae* і *Mustelidae* представлені не в близькоспоріднених мовах: *Canidae* – у самодійських і саамській (ненец. O sārmiik ‘хижак, вовк, звір’, rīn- sārta ‘сова’; енец. sāme ‘вовк’, саам. Kld tšjīr m ‘вовк; чорт’), а *Mustelidae* – у пермських і хантійській мовах (комі вв., уд. šer ‘куниця’; удм. G, M, J, MU, U šor ‘куниця’, хант. DN tūrət, DT, KOP, KOš, Kr, Sog, Ts tūrət, Fil čurət, Ni, Š šurət ‘ласка’ (Fil, KOš, Ts, DN, DT, Kr), ‘горностаї’ (DN, DT, Kr, Ni, Ts), ‘куниця’ (Kr, DN, DT, KOš)).

В індоєвропейці спроба змоделювати семасіологічні процеси утворення основ на позначення тварин сімейства *Canidae* здійснювалася, зокрема, П. Шрійвером [15], який розглянув три види коренів:

І. *lup-/*rup- ‘тварина класу *Canidae*’, відмінна від ‘вовка’ (*ǵl̥k^(w)o-). В орбіту цього кореня потрапляє снскр. loraśá- m. ‘різновид шакала’, ‘лисиця’ [13, 138]; іран.: авест. raorī- ‘вид собаки’, urupī-, urupa- ‘ласка, куниця, схожа на собаку тварина’; сарикол. rapc, rapcik, rapcuk, согд. rwps, хорезм. rūbas, согд. rwps- f., шугнан. rūpc(ak), осет. рувас, робас, rūvas, rōbas ‘лисиця’ [17, II, 433-434] || роман.: порт. raposa; galis. raposo; астурлеон. raposa, raposo; ісп. raposa; raposo; каталан. rabosa ‘лисиця’ | лат. lupus ‘вовк’ [15, 431].

II. *ulp^[h]-ek^[h]-ā ‘лисиця’ (Vulpes vulpes): др.-гр. *ἄλωπηξ, ἄλωπος*; н.-гр. *αλεπού, αλουπού*; д.-вірм. *atiēs*, вірм. *agves*, кельт. *lor-erno-: шотл. *llewyn* ‘лисиця’, брет. *louarn* ‘лисиця’, etc. [23, 243]. Такий самий корінь, на думку П.Шрїйвера [15, 431], притаманний також д.-прус. *lare* ‘лисиця’, латв. *lapse*, лтс. *lapsa*; ятв. *larpf*; лит. *lārė* ‘лисиця’, причому в останньому випадку формант -ė міг бути запозиченим з форми *vilkė* ‘вовчиця’. Щоправда згадані балтійські назви лисиці вважаються складними для інтерпретації через евфемістичне перекручення [20, 83] або взагалі походять від іншого кореня.

III. wlp- ‘дика кішка’: лат. *vulpēs* (арх. *volpēs*) f. ‘лисиця’, лит. *vilpišys* ‘дика кішка’, сер.-перс. *girkak* ‘домашня кішка’, причому автор [15, 432] вважає, що значення ‘лисиця’ є вторинним, що виникло внаслідок семантичного зсуву.

За гіпотезою П. Шрїйвера, індоєвропейські представники середньостогової і явної культур повинні були розрізняти лисицю і дику кішку, а серед лисиць – звичайну (*Vulpes vulpes*) і степову (*Vulpes corsac*). Відповідно назви цих тварин мали різні етимони. Зокрема, невелика за розміром, схожа на шакала *степова лисиця* (корсак) позначалася коренем *leup- (цим коренем скористалися індоарії для позначення шакала, коли в процесі міграції рушили на південь), а *звичайна лисиця* – коренем *h₂lop/ ek-. Втім це доволі дотепне припущення не витримує перевірки рядом фактів. По-перше, далеко не всі вчені [24, 482; 11, 96; 22, 42] готові протиставляти вірмено-грецькі форми індоіранським. Зокрема, інд.-іран. *raupāśa-, на їхню думку, навряд чи може бути відокремленою від вірм. *atiēs* та д.-гр. *ἄλωπηξ* < *alōpek-, що не виключає, можливість адаптації кожною з перелічених мов спільного неіндоєвропейського джерела [12, №187347; 16, 288; 22, 42]. По-друге, проблематичною для останнього кореня видається передбачувана автором [15, 432] семантична деривація «*Felidae* → *Canidae*», оскільки немає достатньої кількісної переваги назв тварин сімейства *Felidae*, на яку імпліцитно спирався Шрїйвер, адже до цієї групи повинні були б увійти не згадані ним хет. *ulip(r)ana-* ~ лув. *walip-na/i-/ulip-na/i-* ‘вовк’. Отже, названі три корені: **I. *lup-/*rup-**, **II. *ulp^[h]- ek^[h]-ā** та **III. *wlp-** не можуть розглядатися як такі, що позначали в синхронії в праіндоєвропейській мові відповідно шакала, лисицю та дику кішку. Інша справа, якщо припускати існування на праіндоєвропейському рівні єдиного кореневого інваріанта типу *ǵl̥p- (WP I 317 f) [26] (діал. *h₂lōpe/ēk- / *h₂le/ oupēk- [22, 42]) на позначення хижака середнього або невеликого розміру < **євраз. *wVl̥pV ‘дикий звір з пухнастим хутром’:** Алт. *ǵl̥pe ‘пушний звір’: тюрк. *ǵl̥ ‘рись’: карах. *ıšek*, тур. *ışek*, хакас. *ıs* (tab.), шор. *ıs*, якут. *ıs* ‘рись’, долг. *ıs-kis* ‘соболь’ || монг. *(h)olbo / (h)olbi ‘білка-летяга’: *olbi, olbo* (L 608: olbu), *oliba*, бурят. *olbo* || тунг.-маньчж. *ulgu-kī ‘бурундук’: евенк. *ulgukī*, ульч. *ulz’i*, нанай. *ulgi*, ороч. *uggukā*, уд. *ugz’ixi* (TMC 2,258) || **Дравід. *p̥l̥- ‘тигр’:** півд.-дравід. *p̥l̥-i ‘тигр’: таміл. *puli, pul*, канн. *puli*, тулу *pili* || телугу *p̥l̥- ‘тигр’: телугу діал. (*pedda puli, bebbuli*) || коламі-гадаба *p̥l̥- ‘тигр’: колами *pul* (Haig, Hislop),

найкрі *pul*, найкі *pul(a)* (DED 4307) || гонді-куї: *p̥l̥- ‘тигр’: бетул. *pulli* (pl. *pulk*), мандла (Вільямсон) *puliyāl*, мандла (Файбус) *puliyāl*, марія *pul*, адилаб. *puli* (SR) (DED 4307, CVOTGD 2313) [26]/

Таким чином, вже на прикладі долі індоєвропейської назви лисиці помітні труднощі етимологічного характеру, які навряд чи можна вирішити не посилаючись на ширші типологічні аналогії. Адже на ранніх етапах формування індоєвропейських племінних груп могло взагалі не існувати окремої назви для лисиці, а лише позначення декількох різних хижаків з огляду на основну універсальну тенденцію позначень тварин від загального до конкретного, запропоновану С.Х. Браун [10]. У зазначеному контексті семантичних переходів було зібрано корпус перехресних найменувань тварин у так званих «макроностратичних» мовах – євразійських та афразійських.

І тип: семантичні переходи в межах одного сімейства

Canidae – Canidae

ІЄ *k̥r̥b(n)/*kun- ‘собака’: д.-інд. *śva, śuva*, gen. *śunas*, ac. *śvanam* ‘собака’, авест. *spā*, ac. sg. *spānt*, gen. pl. *sunam*; вірм. *šown*, gen. *šan* ‘собака’; хет. *kuwas*, gen. *kuwanan*, хет.-лув.ієрогл. *suwani-* ‘собака’; д.-гр. *κύων*, gen. *κυνός* ‘собака’; лат. *canis* ‘собака’, *canēs* ‘сука’; д.-ірл. *cú*, gen. *con*, вал. *ci*, pl. *cwn*, брет., корн. *ki* ‘собака’ < *kwō*; гот. *hunds*, д.-ісл. *hundr*, д.-англ. *hund*, д.-в.-нім. *hunt* ‘собака’; лит. *šuo*, gen. *šuns*, лтс. *suns*, прус. *sunis* ‘собака’, *suntana* ‘великий собака’; тох. А, В *ku* ‘собака’. || **АА *kun-/*kuwan-** ‘собака’: берб.-гуанч.: Гран Канарі *cuna* ‘собака’, Тенеріфе *cancha, cuncha* ‘собака, цуценя’ || омот.: (північ) гонга **kunaan*, мао, ганза *kana* || (південь) діме *kene*, галіла *kani* id. || чад.: (захід) ф’ер *kweej* ‘собака’ || (центр) гамергу [Бентон] *kēnee* id. || (схід) ?сороко *kiyo / kuwī*; дангла *kanya*; йегу *kany*, біргіт *kajaj* ‘собака’; ***k(j)l, k(w)l** ‘собака, вовк’: семіт. ***kal-b** ‘собака’, араб., геєз *kalb*, сірійськ. *kalbō*, угарит. *klb*, аккад. *kalbu*, д.-євр. *kalab*, шахрі *kob* (pl. *kelob*), ботахрі *kōp* ‘собака, вовк’ || бербер.: туарег. *akūlen* ‘вовк, шакал’ || **Урал. *kūjnū** ‘вовк’: саам. *gāidne*, удмурт. *ku’jon, kijon. kion*; ‘вовк’, комі *kejin* [5, 361-362 №238; 9, 43].

II тип: семантичні переходи поза межами одного сімейства

‘дикі тварини великого розміру’ Felidae – Ursidae – Bovinae

ІЄ *leu-(on-)/*luu-(on-) ‘лев’: мік. *re-wo-pi* (Instr.pl.), д.-гр. *λέ(σ)ων, λέων, ep. λέίων, οντος ό* ‘лев’, *λέαινα η* ‘левиця’. З д.-гр. адаптовано чимало запозичень: етр. *leu*, лат. *leo, onis* д.-англ. *leo*, д.-ісл. *leó(n)*, нар. лат. **lewo* > кельт.: валл. *llew*, д.-брет. *leu* || д.-в.-нім. *lēwo, lēwo* (*louwo*) || лтш. *laiņa* || псл **lvъ* > пол. *lew*, рос., укр. ‘лев’ || ?**lew-to-* > псл. *ljutī(jī)* > ст.-сл. **лють** ‘лютий, дикий’ > д.-рус. зворот ‘лютий звєрь’ головним чином виступав у значенні ‘хижий звір – рись’, але також асоціювався з ‘сірим вовком’, ‘ведмедем’ та ‘левом’; ‘лютий звєрь’ стосувався суперника основного героя міфу, а, отже, первісно міг позначати міфологічний зооморфний персонаж на зразок лат. *Feronia* – ‘божество, яке втілює дику природу’ [2, 58-60; 1, 510]. Більш-менш надійні і.-є. паралелі до д.-гр.

lewon(t-)* дозволяють припускати що цей корінь існував на праїндоевропейському рівні. Зіставлення з **AA (семітськими) позначеннями лева, типу прасеміт. **labV-* 'лев' > д.-акад. *lab'um*, аккад. *lābu, labbu* m., *lābatu* f., д.-євр. *lābī* m., *l'bbūā* f., араб. *labu'a* f. || н.-египет. *lb* бог Мін (у подоби лева), демот. *lby* 'ведмідь', 'лев', копт. *laboi, labai* 'левиця', 'ведмедича', рідше 'ведмідь' || сх.-кушит. **lib-/lub-* 'лев' > байско *lūban*, сомалі *libaax*, сахо-афар *lubak*, ельмоло *n'ēek*, араб. *néek* < **nīwak* < **libak*, а також як зах.-семіт. **layV* 'лев', д.-євр. *layiš*, юд.-арам. *layēta*, араб. *layt* > д.-гр. *λίς*, іноді *λίς* ó 'лев' [8, 68-69] є основою гіпотези про семітське джерело запозичення цього кореня в індоєвропейських мовах [20 II, 471-472; 17 III, 206], однак аналогій переходу семіт. **b-* (**b'-?*) > і.-є. **w-* в інших семітських запозиченнях немає, на відміну від такого переходу в картвельських мовах [8, 71]. || **Картв.:** **lom-* 'лев' > груз. *lom-i*, сван. *lōm* [1, 510].

Ще однією зовнішньою паралеллю до гр. *λέ(σ)ων*, хет. *wa-lwa-lla*, а також вірм. *aṭewc* 'лев' може виступати єгипт. *rw* 'лев' < прасеміт. **ʔa-rw-(ay-)* 'дика тварина, лев' < **AA** **ʔa-rVw* 'дика тварина, лев': аккад. *arwū, arwiu* 'газель', д.-євр. *'aryē*, араб. *aryō* 'лев' || геєз *'arwē* 'дика тварина', тигре *'arwe* 'змія' || чад. (захід) рон: даффо *rāfan* 'леопард', (центр) **ruwan-* > гава *'urvara*, главда *'arvara*, хідлі *luvari* 'лев', зуму *aruwo* 'леопард', маса: зіме *raw* 'кішка', Фалі Кірія: *rū* [Кг: 182], Фалі Джилву: *luwī* [Кг: 7], Фалі Мучелла: *rū* [Кг: 17] 'зісна', (схід) тумак *əṛəw* 'леопард', мубі *ʔorūwā* 'лев' [25]. В. Блажек [8, 70-71] припускає, що афразійські, зокрема єгипетські, позначення лева є джерелом д.-гр. слова *λέων*. Якщо прийняти в ролі мови-посередника догрецький неіндоєвропейський субстрат, для фонетики якого, судячи з особливостей лін. А і В, характерне нерозрізнення плавних *r i l*.

Може бути також перспективним зіставлення тох. А *lu*, В *luwo* 'тварина' з аккад. *lū* 'лев' < д.-акад. **lū* 'бик, дика тварина' < прасеміт. **IVʔ-* (m.), **IVʔ-at-* (f.) 'вожак великої рогатої худоби': акк. *littu* (*lītu*) 'корова'; араб. *lāʔan* 'дикий бик, буйвіл'; єгипт. (пірам.) *lʔwʔʔ* 'бик' (якщо < **IVwVʔ-*) || чад. (захід): дера *lāā* 'корова', перо *lō* 'тварина, м'ясо' (також **laʔi* 'м'ясо'), (центр): гуде *la* 'корова' || кушит. (центр). **luway* 'корова'; (схід): сахо, афар *lā* 'корова, гората худоба', дуллай **loʔ*, пл. **leʔ* 'корова' (тсамай *lōʔō*, пл. *lēʔē*), (південь): квадза *leʔa-tu-ko* 'бик' < **AA** **lawiʔ* 'крупна рогата худоба', 'тварина, м'ясо' || ? фін.-уг. **luwV* (**luV*) 'кінь' [25]. Можна також зіставити метатетичний **AA** корінь **waʔVI-* 'теля, бик': кушит. (схід): сомалі *weeyl*, гадія *woʔl-a* 'телята' || берб.: ізайян *ta-wala* 'стадо великої рогатої худоби, диких кабанів' [14, 100] та хет. *ca-lca-lla* 'лев'. Аналогічний приклад перенесення значень *Felidae – Bovinae* можна побачити в тому, що семантичне коло спільнослов'янського слова **zobrь* 'зубр' < і.-є. **ǵombos* розширило свої значення (ймовірно, у зв'язку із зникненням зубрів в області розселення західних слов'ян) у

д.-чеськ. *zubr* 'тигр'. Аналогічно і.-є. позначення зубра в одній з іранських мов – осет. *dombaj* дало не лише назву 'зубр', а й сформувало переносні значення: 'лев', 'міцний, сильний' [3, 117-8, 121].

Felidae – Hyenidae – Mustelidae – Canidae – Ursidae

ІЄ **siŋh'o-* 'лев, леопард': вед. *iṁhā-* m. 'лев' / *siṁhī* f. 'левиця', кашмір. *sah, sūh* m. 'тигр, леопард', *sīmiñ* f. 'тигриця, леопард'; вайгали *sī* 'тигр' || вірм. *inʒ, inc*, gen. *-ow* 'леопард' || тох. **sā(n)śāke* 'лев' > А *śiśāk*, В *śecake* || **AA**: (i) **camikʷ/ʰ-* 'лев, леопард': кушит. (центр.) аунгі *ʃaŋiʔ* 'леопард' = *ʃānāy* id., дамот *ʃānaḥ* 'леопард', аунгі *ʃāniḥ* 'лев', кунфаль *sanki* 'леопард' || (схід) камбата *samaaga* 'леопард'; якут *suŋqai*, pl. *suŋqaiṁo* 'лев' || омот.: (північ) мао *ʃanka* 'леопард'; сезе *ʃāŋki* 'леопард' || чад.: (центр) бура *tsiŋi*, нгвахі *tsiŋi* 'лев'; маса *zīmi*, мусгу *senīm* 'лев' = *zenīm* id. || (схід) кванг *sēmki, sémgí* 'лев' = *zēmki* id. || єгипет. *šm.t* 'левоголова богиня', ст.-копт. *saḫm*. (ii) **ʒ(n)g-(um)* 'леопард': ?семіт.: араб. *zimḡil* 'леопард' = 'різновид пантери' || кушит.: (схід) **zagiim-* 'леопард' > тембаро *zagima*, хадія, сідамо *dagiim-čo* || чад.: (захід) гера *juŋgūtā* 'леопард', ?перо *caŋgini* id., карекаре *zīgān*, цагу *zəgən* id. || (центр) чібак *zing'é* = *dziŋəy* 'лев', мафа *jəngwaya* 'леопард' [9, 41-42] || **Алт.:** **zīre* 'вид крупного хижака': монг. **sibor*: халха *šovor* 'барс' || тюрк. **jēbke*: якут. *siegen*, долг. *hiegen*, тува *čekre* 'россомаха' || тунг.-манчж. **sibigē*: евенкі *siwigē* 'вовк', 'ведмідь', евен *hewjō*, *hewje* 'ведмідь', ороч *siwi* 'міфічна собака' (TMC 2, 75) || **Дравід.:** **siv-ay-* 'вид хижака': прото-телугу **civ-* 'зісна': телугу *civāgi* (діал. *civvaŋgi, civvāgi, sivāgi, sivaŋgi*) (DED 2579) || **ЧК** **šiprju-ke* 'полярна лисиця' = 'несець' чук. *riqik(é)*, кор. *jiqik(e)*, палан *tiqik(e)*, алутор *tiqik(a)* || ітел. *sipriq* 'несець': зах.-ітел. *šiprik*, півд.-ітел. *siprik* [26].

'хижаки середнього та невеликого розміру'

Mustelidae – Felidae – Hyenidae

ІЄ **b^he(H)l-* 'куниця' > лат. *fēles, is* f. 'кіт', 'куниця, тхір' || валл. *bele* 'куниця' < **beleg-* || д.-в.-нім. *bilih* 'соня'. Не виключено, що до цього списку належить і рос. *белка*, укр. *білка* (хоча ймовірно семантичною мотивацією кореня **b^he(H)l-* може бути сема 'білий': 'біле, блискуче [хутро]' > 'куниця' > 'кіт'), а також д.-інд. *bharūja-* 'шакал', авест. *bhārūjī* 'якісь небезпечні звірі'. || **Урал.:** **pojd'eke-* 'горностаї, ласка' (UEW 390) || **Алт.:** тунгус.: евенк. *balini* 'соболь' || **AA**: чад. **mbuli* 'зісна': (захід) хауса *ambuli*, сірі *mbəli*, (центр) тера *mapulu*, мусгу *tabəy* [8, 20].

Mustelidae – Felidae – Canidae

– **ІЄ** **mel-* 'куниця, борсук': лат. *mēles* (*maeles*) або *mēlis* (*maelis*), *is*, f., 'куниця, борсук'; слов.: кашуб. *mālc* 'куниця, борсук' || **AA** **m[u]ly-*: єгипет. (Старе Царство) *mʔj* 'лев' (Wb. II, 11) || бербер.: (південь) сх. тауллеммет *mollī*, pl. *mollitān* 'вид леопарда' || кушит.: (схід) афар *molta* 'левиця' || чад.: (захід) карія *mūl* 'леопард'; ангас *mulut* 'леопард' || (центр) нгала *mali* 'зісна' || (схід) сокоро *melaā* 'кіт', нанчере *melī* 'лев', леле *milāng*, Kabalai *mlāp* 'лев' || **Картв.:** **mal-* 'лиси-

ця' || Алт.: пис. монг. *malur* 'дикий кіт' || тунгус.: манчж. *malaxi* 'дикий кіт; степовий заєць'. [8, 16-17; 9, 43].

– ІЄ **H₂wis-(yo/-elo)* 'ласка' > ірл. *fial* 'мхір', ісл. *visla* 'ласка' || герм. **wisulō(n)* > д.-англ. *we(o)sule*, *wesle*, англ. *weasel*, д.-в.-нім. *wisula*, без суфікса герм. **wis(j)ō-* > д.-в.-нім. *wiessa* 'мхір' || ст.-фр. *voisson* 'мхір, ласка' || споріднене з герм. **wisulō(n)* псл **vylasъka*, д.-чесь. *vlasicě*, болг. *власица* 'ласка' || д.-гр. *αἰλουρος*, іон. *αἰέλουρος* ὁ, ἡ 'кіт, кішка' < **a-wiselo-* + *ourá* [20 II, 461-462; 8, 58].

|| АА **[h]awyaš-*: семіт. **[h]awyaš-*: аккад. *awyašu/awāšu* 'ласка'; амхара *aw(ə)t* 'миша' || (центр) мусгу *ausi* 'миша' [9, 42-43].

Felidae – (Viveridae) – Hyenidae – Canidae

– ІЄ **stīb^(h)-yo-* > псл **stībjь* 'дикий кіт' > ст.-сл. *stīblь*, ст.-пол. (1472) *step*, пізніше *zdeb*, *zdbik*, суч. *źbik* [8, 20-21; 9, 42], д.-рус. *стѣбло* з невідомим значенням, яке, проте можна приблизно визначити з контексту: 'τὰς ἐνδρύμους', що означає 'лісові звірі', про це ж свідчить і контекст вживання цього слова: «**Лисниця и стѣбло и медьведи ядоуще**» (τὰς ἐνδρύμους). Сильв. и Ант. вопр. XVI в. 56 (Оп. II.2.153), д.-рус. *стѣблѣ* = *стеблѣ кішка?*: *Мухи многы и стеблеве* (αἰλουροι) *Жит. Андр. Юр. XXXII. 124* [19 III, 581]. Для слов. **stīb^(h)-yo-* немає задовільних паралелей у відповідних і.-є. зоонімах, за винятком близького осет. (ā)*staj* 'рись', якому бракує фонетичного відповідника слов'янському **-b-*. Відтак етимологічною реконструкцією осет. (ā)*staj* вважається **stāyu-* 'злодій': авест. *tāyu-*, д.-інд. *stāyu-* 'злодій', ст.-слов. *taj* 'таємно', *tatь* 'злодій, розбійник' [17 III, 143-144]. Тим не менш це не виключає можливість переосмислення під впливом **stāyu-* іншого джерела для і.-є. назв дикої кішки з огляду на зовнішні паралелі || Дравід.: **civ(v)aiḱi* 'леопард, рись, гієна' || Алт.: тюрк. **jēbke* 'россомаха' || монг. **že ye-ken* > писемн. монг. *žegeken*, бурят. *zēgen*, калм. *zēgən* 'россомаха' || АА:

**ž i' b-* 'вовк, шакал, гієна, лев' > семіт. **dī' b-* > аккад. *zībi*, *zībū* 'шакал, хижак', д.-євр. *zə'eb* 'вовк', араб. пальмір. *d' b*, іуд.-араб. *dēbā*, сір. *dī' bā*, араб. *dī' b* 'вовк, шакал', мехрі *dīya: b*, джіббалі *dīb*, сокотрі *dīb* 'вовк', геез *zə' b*, *zəb* 'гієна', тіграї *zəb' i* id., архар. *žəb* id. || кушит.: (схід) **dzoobba* 'лев' > камбата *zoobba*, хадія *hoobba*, сідамо *dobb-icco*, пл. *dobbe* = *doobba*, тембаро *zobbe-čšo*, алаба *zobe-čšo*, кабенна *zoobbo* id.; пор. також кушит.: (південь), ймовірно, запозичені зі сх.-кушит.: бака *zab* id., галіла *zob(ba)*, хамер *zə bə*, каро *zobo*, діме *zor* (Bender) || єгипет. *z' b*, *zb* 'шакал', *dybu-w* 'вовки, шакали, гієни', пор. *d-b* з ідеограмою 'шакал' у текстах гробниць || чад.: ? (захід) нгізім *jibdā* 'віверра' || (схід) мігама *jābīyā* 'гієна', бідія *jèbèyḡē*. [9, 42]

– ІЄ **kat(t)-* 'домашня кішка': лат. пізн. *cattus/catta* 'кіт, кішка', бл. 350 р. н.е. 'дикі звірі: ласка, куниця тощо' || з VI ст. н.е. гр. *κάττα*, ἡ, *κάττος* ὁ || д.-ірл. *cat(t)* 'кішка', *cattin(e)* 'кошеня', валлійськ., корн., *cath*, бретон., *caz*, фр. *chat/chatte* m./f. || д.-англ. *catte*, д.-в.-нім. *kazza* f. || лит. *katė*, прус. *catto* f., *pausto-catto* 'ди-

ка кішка' || псл **kotij* m./f.: болг. *котка*, діал. *кот*, макед. діал. *kotka/kote*, ст.-пол. *kot* m./f., пол. діал. *kot* 'кішка, заєць', *kosour* m. / *kotka* f., діал. *kozka* m./f., д.-рус. *коть/котька*, рос. *кот/кошка/котёнок*, укр. *кіт/кішка/кошеня*. || Урал.: фін. *kettu* 'лисиця' || Алт.: тунгус. **kitiri* 'вид лисиці' запозичене Єніс. мовами: 'вовк': арін. *ket*, кет. *ket*, імбат. *куyta*, пумп. *kotu* || АА: берб. (схід) **qattus* 'кішка' m. > сіва *yaftos*, джерба *iaftus*, сокна *yaftus*, гхадамес *agəftus*, (північ) нефуса *qaftūs* 'дика кішка', пор. також араб. (Тріполіс) *qāftūs*. Попри те, що перелічені афразійські назви кішки вважаються запозиченням з народної латини, лат. дублети на *c-/g-*, геміновані *-tt* можна було б розглядати й як результат протилежного напрямку запозичення з огляду на північноафриканське походження домашньої кішки, а також з огляду на типові семантичні відповідники в інших гілках афразійської родини мов: кушит.: (схід) **got-* 'гієна' > сідамо *gota*, *goṭa*, хадія, дараса, бурджі *gota*, яaku *kotei*: (південь) **guto* > горова *gutuwi*, мбугу **gútó* 'гієна плямиста' || омот.: волайта *gudare(e)*, бадіту *godare*, омето (центр) *guttio* 'шакал, лисиця' [6, 244-245; 8, 22-26].

Felidae – Hyenidae – Mustelidae – Canidae

– ІЄ **luk-(s/n)* 'рись': д.-гр. *λύξ*, *λυγκός* (-γρός) m./f. 'рись' || лат. *lynx*, *lynxis* || д.-в.-нім. *luhs*, д.-англ. *lox*, д.-шв. *lō*, *varg-lo* шв. *lo(djur)* || д.-ірл. *lug*, *loga* 'рись: винищувач, герой' || лит. *lūšis*, діал. (Žem.) *luṣis*, *luṣi*, лтс. *lūsis*, д.-прус. *luysis*, рос. *рысь*, укр. *рись* || іран.: кховар *ruṣk* 'куниця', їдга *luī*, *lū* 'куниця'; правіrm. **lusan-n* або **lus(e)am* 'рись; гієна; куниця', *liṣemnə* 'куниця', віrm. діал. (Lazax) *lisam* 'рись' ('куниця?'): 'схожа на лисицю тварина з білуватим хвостом'; 'міфічна швидка тварина білого кольору, яка нападає на людей, перегризаючи їм горло', віrm. діал. (Goris) *liṣemnə* 'дика тварина менша за лисицю' [1, 511-512; 22, 317-319]. Можливо, найархаїчніша кельтська форма була законсервована у баск. *luki* 'лисиця'. Аналогічний семантичний зсув спостерігається в корн. *commisc bleit hahchi* – 'схрещення вовка і пса' = лат. *lynx*, ісп. *lobezno* 'вовчяна', 'россомаха' < лат. *lupicinus* 'вовчяна' [8, 132-133].

В.М. Ілліч-Світич виводить ІЄ **luk-(s/n)* з нострат. **LuḱV* 'маленька хижка тварина' > Картв.: **leḱw-* 'молодий звір (лева, вовка), цуценя': груз. *leḱv-*, мег. *laḱv-*, лаз. *laḱ-*, *lač-* || Урал.: **lujV* 'куниця': фін.-уг.: мар. К *ləoj*, М *luj*; манс. *loisa* 'куниця' || самод.: мат. *lei*, *lai* 'лисиця' [на території поширення матурської мови куниця не було], сельк. таз. *loqa* 'лисиця', *nīl loqa* 'песець' пов'язане з Алт. **[j]k'V* (~-k-) 'рись, дикий кіт': тунг.-маньчж. **luKV* 'рись, голубий peseць, дитинча риси': літ.маньч. *luka* 'голубий peseць', ороч. *loke* 'рись', евенк. зах. (непськ.) *luki* 'голубий peseць', менш ймовірно з ненецьк. *pōho* 'песець' || монг. **nogu-yał* 'дитинча риси': монг. (писем.) *noyuṣal* (L 595: *nyuṣal*), халха *nogōl*, бурят. *nogōl*, калм. *noṣālā* 'дитинча риси', *noṣālā* 'зайченя весняного приплоду' || ? Дравід.: **nakka(i)* 'шакал, лисиця' з -a- в першому складі під впливом півд.-дравід. **nari* 'шакал, лисиця':

таміл. *pari* 'шакал, тигр', кан., тулу *pari* 'шакал, лисиця', кад. *pari* 'тигр' || телугу **nar-/*nakk-* 'шакал': *nakka*, колами-гад. **nak-* 'лисиця': *nakka* || **ЧК** **kqđi* 'хижак сімейства *Mustelidae*': чук. **imleqsuke* 'горностай', 'ласка', чук. *imcʔesuk(e)*, *imcʔesuké* 'горностай', *a-ᵛojᵛə-k-emsʔasoká=lᵛəp*, (АБ) *ketcʔasoka = lᵛəp* 'ласка', кор. *imleqsuk(e)* 'горностай' [5, 34-35; 8, 133; 7, 137; 26]

– **ІЄ** **keun-/*koun-* 'куниця': балто-слов. **kaun-*(у)а 'куниця' > лит. *kiūnė, kiūnis, kiaunėna*, лтс. *saūne, saūnis, saūnītis, saūnīne*, прус. *saune* || псл **kuna/*kinja* > ст.-сл. *kuna*, болг. діал. *kinā* 'лисиця', чес., сл., в.-луж. н.-луж., пол. *kuna*, д.-рус. *куна*, укр. *куня* 'дрібна хижа тварина з цінним хутром' (*Mustela martes*) [20 II, 417; 18 III, 141] || **Картв.**: **kwenɣ-* 'куниця' || **Алт.**: тюрк. **kuna/u* 'россомаха' > **Єніс.**: кет. *kuone* 'россомаха', **Урал.**: камасін. *konu* 'ведмідь' || **АА** **kwany-/ *kwayn- / *kyanw-* > сх.-куш.: яку *kinuyori* 'мхір африканський', півд.-куш.: іракв *gauna* 'ціветтова кішка', мбугу *kendé* 'зоріла (хижак сімейства *Mustelidae*)' чад.: (зах.) хауса *kyanwa* 'кішка', болева *šənpa* 'дика кішка', (схід) сомраї *kójna* 'кішка' [8, 55-56].

Семантичні переходи в ностратичних назвах диких тварин були розділені нами на два типи: 1) семантичні зсуви в межах одного сімейства і 2) семантичні зсуви, які виходять поза межі одного сімейства. Якщо семантичні переходи першого типу здавалися природними внаслідок збігу багатьох зовнішніх та поведінкових ознак, то переходи другого типу вимагали спеціального пошуку ідентичних характеристик. Можна припустити існування ряду ознак, які могли бути релевантними для виникнення семантичних переходів: розмір тварини, колір і якість хутра, небезпечність для людини тощо. Помітно, що групи лексем можуть перетинатися: 'дикі тварини великого розміру' (лев, тигр, бик, зубр, ведмідь), 'хижаки великого розміру' (леопард, вовк, ведмідь, россомаха), 'хижаки середнього та невеликого розміру' (шакал, лисиця, куниця, ласка, горностай, зоріла, ціветтова кішка, рись, заяць) 'дикі тварини з цінним хутром' (леопард, лисиця, горностай, песець, соболь), 'особливо небезпечні тварини' (леопард, лев, вовк, ведмідь). Оскільки для кожної мовної родини «місце перетину» (тобто набір мотиваційних ознак) не обов'язково збігається, семасіологічний аналіз ностратичних ЛСГ на позначення хижаків у діячості виявляється доволі складним. Так само проблематичним залишається визначення характеру мотиваційних механізмів утворення ностратичних зоонімів. Відомо, що за результатами досліджень С.Х. Браун [10], на найбільш ранніх етапах формвання прамови з'являються доволі загальні, родові назви для тварин, надалі ці назви дедалі конкретизуються, поступово створюється система, в якій кожен вид і підвид тварин мають особливі назви. Очевидно, виходячи з подібного припущення, В.М. Ілліч-Світич (1971) визначив для нострат. кореня **LuɣV* значення 'маленька хижа тварина', проведено в Картв.: **lekw-* 'молодий звір (лева, вовка), цуценя'. Але вже, наприклад, в ІЄ мовах цей корінь обмежився позначенням *рисі* або *куниці*. Поляризація цих індоєвропейських значень може бути зумовлена

як відношенням гіперонімії ('дрібний хижак' → 'куниця', 'дрібний хижак' → 'рись'), так й еквонімії ('куниця' → 'рись'), причому перший з цих мотиваційних механізмів безперечно є давнішим.

Певною мірою проблематичним є і статус споконвічної ностратичної лексики, попри те, що ЛСГ "Хижаки" або "Дикі тварини" безперечно належать до давніх шарів лексики. Найбільш ймовірними претендентами на ностратичний спадок можна вважати ІЄ корені: **sing^ho-* 'лев', 'тигр, леопард', **luk-(s/n)* 'дрібний хижак, рись'; **kun-* 'собака, вовк'; **keun-/ *koun-* 'куниця'; **mel-* 'куниця, борсук'; **b^he(H)l-* 'куниця', **stib^(h)-yo-* > псл **stǐbjǔ* 'дикий кіт'. Афразійськими запозиченнями або ширше міграційними термінами в індоєвропейських мовах, з огляду на недостатнє представництво гілок ностратичних мов або пізні засвідчення, можуть бути **lew-(on-)* / **luw-(on-)* 'лев', **kat(t)-* 'домашня кішка', **H₂wis-(yo-/-elo)* 'ласка, кіт'. Це доводить, що до питомої індоєвропейської лексики належать здебільшого назви тварин сімейств *Mustelidae* і *Canidae*, тоді як назви тварин сімейства *Felidae* швидше є запозиченими.

Незважаючи на ряд труднощів та невизначеностей у відношенні проаналізованих ностратичних зоонімів, можна зробити ряд висновків:

1. Незалежно від статусу цієї лексики (питоме слово чи міграційний термін) у різних мовних родинах спостерігається різна продуктивність розвитку назв диких тварин групи сімейств *Canidae*, *Mustelidae*, *Felidae*, *Hyaenidae* з огляду на особливості фауни та мовно-культурного семіозису. Проте для всіх гілок т.зв. макроностратичних мов характерні семантичні зсуви в межах підрядів сімейств *Caniformia* та *Feliformia*, як от: *Canidae* → *Mustelidae* та *Felidae* → *Hyaenidae*.

2. Для АА мов більшою мірою характерні трьох- або навіть чотирьохкомпонентні ряди семантичних деривацій (*Canidae* – *Viverridae* – *Felidae* – *Hyaenidae*), тоді як для решти ностратичних мов – переважно двокомпонентні (*Canidae* – *Mustelidae* та *Felidae* – *Hyaenidae*). Крім того, в індоєвропейській лексиці спостерігається більша продуктивність еквонімічного зсуву *Mustelidae* → *Felidae* порівняно з рідкісним переходом *Canidae* → *Felidae*, набагато частотнішим в афразійських мовах. Можна зробити припущення, що семантична типологія зберігається лише на рівні євразійської мовної макрородини, а не на рівні ностратичної.

3. У деяких індоєвропейських мовах нерідко спостерігається гіпонімо-гіперонічний зсув "(дика) кішка" – "дикий звір", що можливо, пов'язано з міграцією та зміною природного оточення, в якому представники родини *Felidae* не відігравали істотної ролі: **kat(t)-* 'домашня кішка' > лат. пізн. *cattus/catta* 'кіт, кішка', але бл. 350 р. н.е. 'дикий звір: ласка, куниця тощо'; **lew-(on-)* / **luw-(on-)* 'лев' > тох. А *lu*, В *luwo* 'тварина'; ? **leu-to-* > псл. *lūtij(jī)* > ст.-сл. *лѹтъь* 'лютий, дикий'; **stib^(h)-yo-* > псл **stǐbjǔ* 'дикий кіт' > ст.-сл. *stǐbǔ* 'дика кішка', 'лісові звірі' (пор. вірм. діал. (Büt'ania/Nikomedia) **gayl-jori* 'різновид хижаків' < *gayl* 'вовк' + *jori/joreak* 'гієна').

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч.Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры (в двух томах). – Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. – 1409 с.
Gamkrelidze T.V., Ivanov Vyach.Vs. Indoevropskiy yazyk i indoevropyetsy. Rekonstruktsiya i istoriko-tipologicheskiy analiz prayazyka i protokul'tury (v dvukh tomakh) [Indo-European and Indo-Europeans. Reconstruction of historical and typological analysis of the proto-language and proto-culture (in two volumes)]. – Tbilisi: Izd-vo Tbilisskogo un-ta, 1984. – 1409 s.
2. Иванов Вяч.Вс., Топоров В.Н. Исследования в области славянских древностей: Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов. – М.: Наука, 1974. – 342с.
Ivanov Vyach. Vs., Toporov V.N. Issledovaniya v oblasti slavyanskikh drevnostey: Leksicheskiye i frazeologicheskiye voprosy rekonstruktsii tekstov [Research in the field of Slavic Antiquities: Lexical and phraseological questions of text reconstruction]. – M.: Nauka, 1974. – 342s.
3. Иванов Вяч.Вс. К балкано-балто-славяно-кавказским параллелям // Избранные труды по семиотике и истории культуры. – Т.5: Мифология и фольклор. Моск. гос. ун-т им. М.В.Ломоносова. Ин-т теории и истории мировой культуры. – М.: Знак, 2009. – 116-131 с.
Ivanov Vyach. Vs. K balkano-balto-slavyano-kavkazskim parallelyam [On the Balkan-Balto-Slavic-Caucasian parallels] // Izbrannyye trudy po semiotike i istorii kul'tury. – T.5: Mifologiya i fol'klor. Mosk. gos. un-t im. M.V.Lomonosova. In-t teorii i istorii mirovoy kul'tury. – M.: Znak, 2009. – 116-131s.
4. Иванов Вяч.Вс. К исследованию отношений между языками // Вопросы языкового родства: Международный научный журнал / РАН Ин-т языкознания; Рос. гос. гумани-тар. ун-т; под ред. В.А. Дыбо. – М.: Изд-во РГГУ, 2009. – № 1. – 1-12 с.
Ivanov Vyach. Vs. K issledovaniyu otnosheniy mezhdu yazykami [On the study of the relations between languages] // Voprosy yazykovogo rodstva: Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal / RAN In-t yazykoznananiya; Ros. gos. gumanitar. un-t; pod red. V.A. Dybo. – M.: Izd-vo RGGU, 2009. – № 1. – 1-12 s.
5. Иллич-Свитыч В.М. Опыт сравнения ностратических языков. Том I. Введение. Сравнительный словарь (b-ḳ) / Под ред. и с вступ. ст. В. Дыбо. – М.: Наука, 1971. – 412 с.
Illich-Svitych V.M. Opyt sravneniya nostraticheskikh yazykov. Tom I. Vvedeniye. Sravnitel'nyy slovar' (b-ḳ) [The experience of comparison of Nostratic languages. Volume I. Introduction. Comparative Dictionary (b-ḳ)] / Pod red. i vstup. st. V.A.Dybo. – M.: Nauka, 1971. – 412s.
6. Долгопольский А.Б. Сравнительно-историческая фонетика кушитских языков. – М.: Наука, 1973. – 398 с.
Dolgopol'skiy A.B. Sravnitel'no-istoricheskaya fonetika kushitskikh yazykov [Comparative-historical phonetics of the Cushitic languages]. – M.: Nauka, 1973. – 398s.
7. Норманская Ю., Дыбо А. Тезаурус: Лексика природного окружения в уральских языках. – М.: Тезаурус, 2010. – 363 с.
Normanskaya Yu., Dybo A.V. Tezaurus: Leksika prirodnogo okruzheniya v ural'skikh yazykakh [Thesaurus: Vocabulary of natural environment in the Uralic languages]. – M.: Tezaurus, 2010. – 363 s.
8. Blažek V. Historická analýza indoevropské zoologické terminologie [Historical analysis of the Indo-European zoological terminology]. Brno: Filosofická fakulta Masarykovy university (the unpublished dissertation, defended in 1993). – 1992. <http://www.phil.muni.cz/jazyk/files/blazek-savci.pdf>
9. Blažek V. Indo-European zoonyms in Afroasiatic perspective // Вопросы языкового родства. – № 9. – 2013. – P. 37–54.
10. Brown C.H. A theory of lexical change: With examples from folk biology, humananatomical partonomy and other domains // Anthropological Linguistics. № 21. – 1979. – P. 257-276.
11. Clackson J. The linguistic relationship between Armenian and Greek. Oxford, Cambridge: Blackwell, 1994. – 272 p.
12. Olsen B. A. The noun in Biblical Armenian: origin and word-formation: with special emphasis on the Indo-European heritage. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. (Trends in linguistics. Studies and monographs 119). 1999.
13. Mallory J.P., Adams D.Q. The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World Oxford University Press Inc., N-Y., 2006. – 731 p.
14. Militarev A. Proto-Afrasian Lexicon Confirming West Asian Homeland: Pastoralism // Journal of Language Relationship • Вопросы языкового родства. – Международный научный журнал / Рос. Акад. наук. Ин-т языкознания; Рос. гос. гуманитар. ун-т; под ред. В. А. Дыбо. – М.: Изд-во РГГУ, 2009. – № 1. – P. 95-106.
15. Schrijver P. The British word for 'fox' and its Indo-European origin // Journal of Indo-European Studies. – №26: 3-4. – 1998. – P. 421-434.
16. de Vaan M. The Indo-Iranian animal suffix *-āčá-. // Indo-Iranian Journal. – Leiden University & Jonathan Silk, 2000. – №43. – P. 279-293.

СЛОВНИКИ (DICTIONARIES)

17. Абаев В.И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. Том I-IV. – Изд-во АН СССР, М.-Л., 1958-1989.
Abayev V.I. Istoriko-etimologicheskiy slovar' osetinskogo yazyka. Tom. I-IV [Historical-etymological dictionary of the Ossetian language. Volume I-IV]. – Izd-vo AN SSSR, M.-L., 1958-1989.
18. ЕСУ = Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. Потебні; Редкол. Мельничук О.С. (гол ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982-2012.
ESU = Etimologichnyi slovník ukraїn's'koї movi: V 7 t. [Etimologichny vocabulary of the Ukrainian Language: In 7 vol.] / AN URSR. In-t movoznavstva im. O. Potebni; Redkol. Mel'nychuk O.S. (gol red.) ta in. – K.: Nauk. dumka, 1982-2012.
19. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I-III. – СПб: Типография императорской Академии наук, 1893.
Sreznevskiy I.I. Materialy dlya slovarya drevnerusskogo yazyka po pis'mennym pamyatnikam [Materials for the dictionary of Old Russian language from the written monuments]. – T. I-III. – SPb: Tipografiya imperatorskoy Akademii nauk, 1893.
20. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Максимилиан Романович Фасмер. – Т. I-III. – М., (1943-1958), 1986-1987.
Fasmer M. Etimologicheskiy slovar' russkogo yazyka [Etymological dictionary of the Russian language]. – T. I-III. – M., (1943-1958), 1986-1987.
21. Frisk H. Griechisches etymologisches Wörterbuch / Hjalmar Frisk. –Bd. I-III. – Heidelberg: Carl Witer-Universitätsverlag, 1960-1970.
22. Martirosyan H.K. Etymological Dictionary of the Armenian Inherited Lexicon. – Leiden, Boston: Brill., 2009.
23. Matasović R. Etymological dictionary of Proto-Celtic. – Leiden, Boston: Brill., 2009.
24. Mayrhofer M. Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen, 3 vols., Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 1992-2001.
25. Militarev A., Stolbova O. Afroasiatic etymology <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\semham\afaset&encoding=utf-eng> (2007) // The Global Lexicostatistical Database / Long-range etymologies <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/main.cgi?root=config&morpho=0>:
26. Starostin S. Nostratic etymology <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\nostr\ostret> (2005) // The Global Lexicostatistical Database / Long-range etymologies <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/main.cgi?root=config&morpho=0>:

Polishchuk (Shadchina) A.S. Semantic transitions in the names of animals *Caniformia* and *Feliformia* (on the material of the Nostratic languages)

Our study focuses on the semantic typology of transitions in the names of wild animals (the types *Caniformia* and *Feliformia*) in the Nostratic languages. The purpose of the work is to determine the "Nostratic" status of IE zoonyms, frequency of semantic transitions among five animal groups - *Canidae*, *Mustelidae*, *Felidae*, *Hyaenidae*, *Viverridae* and to elaborate the classification of these shifts. As a result, it has been concluded that the most likely IE roots of Nostratic origin are: *singho- 'lion', 'tiger, leopard', *luk-(s/n) 'small predator, lynx'; *kun- 'dog, wolf'; *keun-/*koun- 'marten'; *mel- 'marten, badger'; *bhe(H)l- 'marten', *stib(h)-yo- > OSI *stbj 'wild cat. Migration terms in the IE languages, given the under-representation of the branches of Nostratic languages or later fixation, may be *lew-(on-)/*luw-(on-) 'lion', *kat(t)- 'house cat', *H₂wis-(yo-/-elo) 'weasel, cat'. This proves that the ancestral Indo-European vocabulary includes mainly the names of *Mustelidae* and *Canidae* families, whereas the names *Felidae* could be either inherited from Nostratic languages or borrowed. For the Afro-Asiatic languages are more typical three- or four-component series of semantic transitions (*Canidae* - *Viverridae* - *Felidae* - *Hyaenidae*), whereas for the other Nostratic languages - mostly two-component (*Canidae* - *Mustelidae* and *Felidae* - *Hyaenidae*). Furthermore, in the Indo-European lexics greater productivity of the equonimic shift *Mustelidae* - *Felidae* is observed, compared with the rare transition *Canidae* - *Felidae*, more characteristic for the Afro-Asiatic languages. Thus, we might assume that the semantic typology among the names remains at Eurasian linguistic macrofamily, but not at the level of the Nostratic.

Keywords: Indo-European languages, Nostratic languages, the names of wild animals, the semantic derivation, semantic typology

Полищук (Шадчина) А.С. Семантические переходы в названиях животных *Caniformia* и *Feliformia* (на материале ностратических языков)

Наше исследование посвящено типологии семантических переходов в названиях диких животных типа *Caniformia* и *Feliformia* в ностратических языках. Цель работы заключалась в определении «ностратического» статуса индоевропейских зоонимов, частотности семантического перехода в названиях пяти номинативных групп – *Canidae*, *Mustelidae*, *Felidae*, *Hyaenidae*, *Viverridae*, а также создание классификации этих сдвигов. В результате был сделан вывод о том, что наиболее вероятными ИЕ корнями ностратического происхождения можно считать: *singho- 'лев', 'тигр, леопард', *luk-(s/n) 'мелкий хищник, рысь'; *kun- 'собака, волк'; *keun-/*koun- 'куница'; *mel- 'куница, барсук'; *bhe (H)l- 'куница', *stib(h)-yo- > ПСЛ *stbbjъ 'дикий кот'. Миграционными терминами в ИЕ языках, учитывая недостаточное представительство ветвей ностратических языков или поздние засвидетельствования, могут быть, *lew-(on-) / *luw-(on-) 'лев', *kat(t)- – 'домашняя кошка', *H₂wis- (yo -/-elo) 'ласка, кот'. Это доказывает, что к исконной индоевропейской лексике относятся в основном названия животных семейств *Mustelidae* и *Canidae*, тогда как названия животных семейства могут быть как унаследованными с ностратических языков, так и заимствованными. Для афразийских языков в большей степени характерны трех- или даже четырехкомпонентные ряды семантических переходов (*Felidae* – *Viverridae* – *Hyaenidae* – *Canidae*), тогда как для остальных ностратических языков - преимущественно двухкомпонентные (*Canidae* – *Mustelidae* и *Felidae* – *Hyaenidae*). Кроме того, в индоевропейской лексике наблюдается большая продуктивность эквонимичного сдвига *Mustelidae* – *Felidae*, по сравнению с редким переходом *Canidae* - *Felidae*, более характерным для афразийских языков. Можно предположить, что семантическая типология сохраняется на уровне евразийской языковой макросемьи, а не на уровне ностратической.

Ключевые слова: индоевропейские языки, ностратические языки, названия диких животных, семантическая деривация, семантическая типология

Попова Н.М.

Явища полісемії у світлі синхронічно-діахронічного аналізу концептів (на матеріалі іспанської мови)

Попова Наталія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іспанської та італійської філології
Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація. Статтю присвячено вивченню явища полісемії з погляду когнітивної семантики. Застосування синхронічно-діахронічного аналізу до вивчення концептів, відображених у мовній картині світу Іспанії, свідчить про те, що полісемія як семантична категорія із польовою структурою з когнітивного погляду є найбільш ефективним засобом накопичення інформації, що призводить до широкого розгалуження значень лексичних одиниць завдяки існуванню кількох прототипних ядер концепту.

Ключові слова: полісемантичні слова, концепт, прототипне ядро, омоніми, синхронія, діахронія

Теоретичні засади семантики преректоралістів та історичної семантики свідчать про те, що результатом семантичних змін зазвичай є розвиток полісемантичної лексики. Тож, різні значення одного слова є характерним результатом лексичних змін. Окрім того, полісемія як семантична категорія із польовою структурою, що має ядро та периферію, з когнітивного погляду є найбільш ефективним засобом для накопичення інформації.

Таким чином, полісемію можна вважати нормою лексичної системи, тоді як абсолютна моносемія, на думку Дж. Лангаккера [10], М. Гарачана і Дж. Хілферті [5], Х. Сіфунтеса [2], У. Крофта й А. Крузе [3] та інших дослідників, виявляється досить рідкісним явищем.

Метою нашого дослідження є встановлення зв'язку між явищем полісемії та розвитком вторинного прототипного ядра у багатьох іспанських концептів, завдяки чому в мовній картині світу Іспанії відображається своєрідність і самотутність національної концептосфери.

Структурна семантика завжди заперечувала існування полісемії через теоретичну необхідність підтримки полярної однозначності між лексемою і її єдиним значенням – відповідністю, що базувалася на концепції Ф. де Соссюра про мовні знаки [4, с. 131]. Завдяки цій концепції структуралісти чітко відрізняють значення і смисл, де під значенням розуміється семантичне ядро лексеми, а під смислом – випадкові конотативні асоціації прагматичного характеру. Візьmemo за приклад іспанське слово *jirafa* (журафа), що має лише одне значення – африканська трав'яниста тварина з довгою шиєю у різних контекстах. Так, у реченні *Susana es una jirafa* (Сусана – журафа) дана лексема позначає жінку дуже високого зросту.

Таким чином, у першому випадку йдеться про основне лінгвістичне значення (зафіксоване у мовній системі), а у другому випадку – оказіональному використанні лексеми – про одноразове значення енциклопедичного характеру. Ось чому для структуралістів лексема *jirafa* не є полісемантичною, маючи єдине значення, а усі інші потенційні смисли є прагматичним використанням цієї лексеми.

На відміну від такого бачення, лінгвісти-когнітологи завжди надавали полісемії важливого значення. Для них полісемія забезпечує комплексну польову структуру, у якій відмінні значення формують множинні зв'язки. Завдяки цьому, дискретні відмінності між значенням і смислом мовних одиниць заміню-

ються континуумними відношеннями між різними значеннями, організованими згідно з теорією прототипів. Розуміючи полісемію саме таким чином, Дж. Лангаккер стверджує, що вона є градуйованим явищем з різним рівнем лексикалізації та психологічної фіксації [10, с. 56].

Якщо повернутися до прикладу *jirafa*, можна стверджувати, що прототипне значення – *сваець із довгою шиєю* – співіснує зі значенням *людина високого зросту*, яке є значно більше віддаленим від основного прототипу та створеним на основі концептуальної метафори *люди – тварини*. Тож, обидва значення (та багато інших, що можуть виникати) свідчать про польову або атомну структуру лексеми та репрезентованого нею концепту.

Таким чином, двозначність контексту, прагматичні цілі та образно-емоційні засоби, необхідні мовцєві, легко провакують розвиток прототипних значень у мовному дискурсі, які уможливають актуалізацію периферійних характеристик концепту, що з'являються спеціально для досягнення певної мети (як у випадку з *jirafa* (журафа) або *cafetera* (чайник) у значенні *голова* → *Tengo la cafetera que me va a estallar* (мається на увазі *сильний головний біль*): лексема *cafetera* у значенні *голова* використовується завдяки концептуальній метафорі, проте слово *cafetera* не має постійного, закріпленого за ним значення *cabeza* (голова) [2, с. 105].

Виняткову роль у вербалізації концептів, що відбувається дуже швидко в процесі спілкування, відіграють метафора та метонімія. Звичайно ж у мовній системі закріплюються не всі значення, що з'явилися завдяки прагматичному використанню мовних одиниць. Згідно з теорією Д. Герарта про семантичний полігенез, багато вербалізованих прикладів актуалізації периферійних характеристик концептів є одноденками, тобто вони зникають відразу ж після свого створення. Проте, на думку іспанських когнітологів, вони все одно мають значення, хоч і вузьке [3, с. 23].

Тож, рівень закріплення семантичного значення є градуйованим: існують яскраві зміни, які надовго фіксують полісемантичне значення слова, і є менш яскраві зміни, що безслідно зникають, хоча й несуть у собі велику кількість інформації. Наприклад, вільна і коротка (за кількістю складових мовних одиниць) метафора має здатність конденсувати в собі настільки великий об'єм інформації, що здатна замінити собою складну перифразу. Так, топонімічний компонент, наприклад, актуалізує національно-культурну семан-

тику фразеологічних одиниць, додаючи їм певного колориту і будучи невід'ємною частиною фонових знань носії мови [13, с. 65].

Звертаючись до національно-маркованих концептів іспанської концептосфери, варто згадати про різноманітність значень лексем, що вербалізують такі концепти, як *toro*, *caballero*, *dios*, *flamenco*, *castillo* та інші (див. праці Н. Попової 2013, 2014). Синхронічно-діахронічний аналіз розвитку семантики, наприклад, лексеми *caballero* свідчить про появу значень, відмінних від основного – *відважний лицар: галантний чоловік, герой-коханець, ерудит, успішний бізнесмен* тощо [11, с. 193].

Саме завдяки здатності мовних одиниць накопичувати в собі інформацію дослідників завжди цікавила природа омонімії та її зв'язок із полісемією. Як відомо, омоніми – це слова, які незважаючи на різне етимологічне походження мають однакову фонологічну форму. Наприклад, іспанський іменник *pez* може означати *риба* та *смола*. Ці значення властиві різним словам, які в процесі діахронічного розвитку стали омонімами. Так, лексема *pez* зі значенням *риба* походить від латинського слова *piscet*, що в знахідному відмінку мало форму *piscis*. Лексема ж *pez* зі значенням *смола* походить від слова *picet*, яке у знахідному відмінку мало форму *pix* [7, с. 125]. Питання взаємозв'язку полісемії та омонімії стало класичною проблемою семантики. Головний принцип їхньої диференціації спирається на походження значення слова: від спільного етимона у випадку полісемії та від різних етимонів у випадку омонімії.

Вивчення мовних явищ з погляду когнітивної лінгвістики дає можливість поглянути на питання омонімії та полісемії під дещо іншим кутом зору, відмінним від класичного підходу. Якщо полісемія є складною когнітивною структурою сформованою за польовим принципом, до якої входять відмінні значення, зв'язки між якими градуюються відповідно до одного чи кількох прототипних ядер, можна припустити, що за певних умов якість значення може відхилитися від прототипних характеристик настільки, що повністю втратить зв'язок із іншими значеннями. У цьому випадку полісемія наближається до омонімії, оскільки таке лексикалізоване, але надмірно віддалене від прототипу значення може вважатися незалежним словом. Проаналізуємо, наприклад, слово *colonia*, яке в сучасній іспанській мові має два значення: *agua perfumada* (*парфуми*) (що утворилося завдяки метонімічному перенесенню від назви міста *Colonia*, де його винайшли) та *lugar que ha sido colonizado* (*колонізоване місце*). Оскільки занадто важко встановити походження обох значень, більшість іспанців вважають, що ці лексеми є омонімами, тобто, що вони мають різне етимологічне походження. Проте, дослідження з історичної семантики свідчать, що обидва значення пов'язані між собою, оскільки назва міста *Colonia* походить від латинського *Colonia Agrippina* – назви, якою римські колонізатори називали це поселення. Ось чому *colonia* є полісемантичним словом, першим значенням якого є *lugar colonizado* (метонімічне значення), а наступним *agua perfumada*, яке також утворилося завдяки метонімії. Таким чином, полісемія практично перетворилася на омонімію, у крайньому

випадку на рівні синхронії, завдяки надзвичайному віддаленню зв'язків між значеннями, практично, їхній втраті. Тож, значна кількість омонімів, на думку М.Х. Куенки та Дж. Хідферті, – це полісемантичні слова, що втратили початкову мотивацію [4, с. 130].

Не виключено, що пошук родинно-сімейних відносин (згідно з теорією базового рівня) призведе до спорідненості омонімів *toro* (*бик*) і *toro* (*вал* – архітектурний термін; згодом *рубанок*, *шпату*), оскільки обидва походять з латинської мови, а первісне значення останнього *суха палка для запалювання свічок* (1335 р.) народилося із ідеї про об'ємний, масивний, м'ясистий об'єкт, на зразок *потовщення* → *мотузки* → *м'язів*, що має ті ж самі фізичні характеристики, що і бик (величезна купа м'язів).

У лінгвістиці полісемія вважається природним розвитком семантичного значення слова. З погляду когнітивної лінгвістики, ці процеси розвитку семантичного значення слова залежать від психології людини, комунікативної продуктивності та необхідності перетворення повсякденного досвіду в більш абстрактні категорії. Дослідження останніх років вказують на те, що еволюційні процеси, в результаті яких змінюються значення слів, не завжди повністю пояснюються комунікативними параметрами. Існує можливість того, що лінгвістичні зміни провокуються чинниками більш абстрактної природи, зокрема, деякі учені використовують для їхнього пояснення Теорію хаосу, фізику або математику (див. праці Е. Бернадеса, [1], Х. Хаена [9], М. Гріхела та Дж. А. Клепарського [6], Х. Ховарда [8] або Х. Тейхейри [12]).

Згідно з Теорією хаосу – математичною теорією, сформульованою в XX столітті, – поведінку складних систем, що існують у всесвіті, неможливо передбачити. Тоді як згідно із евклідовою математикою та класичною математикою Ньютона, всесвіт функціонує за стабільними, чітко визначеними законами, які дозволяють точно передбачити зміну явищ навколишнього світу. Проте, вивчаються лише ідеальні моделі (наприклад, правильні геометричні фігури або орбіти планет у формі еліпсів), і жодної уваги не приділяється винятковим випадкам. Беручи до уваги відхилення від ідеальних моделей, Б. Мандельброт доводить, що насправді, всесвіт тяжіє до хаотичного та непередбачуваного способу існування, оскільки в більшості випадків існує значна кількість відхилень, які не дають можливості точно передбачити результат перетворень у ході динамічної послідовності подій.

Чуттєвість до найменших змін початкових умов у Теорії хаосу отримала назву "ефекту метелика", у результаті якого найменше відхилення може призвести до неочікуваного результату. Чим складнішою є система, тим більше можливостей виникнення відхилень існує. Функціонування цих систем є математично непередбачуваним. Подекуди поєднання найпростіших складових концепту призводить до появи складних утворень, передбачити формування яких із цих простих елементів неможливо.

До таких складних систем однозначно відноситься і мовна система, яка є потенційно мінливою. Мова людини має безліч планів вираження, часто непов'язаних між собою. Тож, теоретично можна припустити, що в ході розвитку мовної системи також

траплялися непередбачувані явища, що могло призвести до несподіваних результатів. Таким непередбачуваним процесам завдячують, наприклад, лексеми, що у різних мовах мають різні значення. Так, слово *propina*, яке у латинській мові означало *дар* або *подарунок*, в іспанській мові має значення *чайові* (семантична конкретизація), тоді як і португальській мові це *вступний внесок* [6, с. 56]. Тож, від одного слова може виникнути значна кількість слів, семантичні значення яких призводять до появи омонімії або ж залишаються передбачуваними (полісемія). Подібне пояснення може бути корисним і для розуміння так званих "фальшивих друзів перекладача" – слів, що мають подібне звучання у різних мовах, проте їхні значення є зовсім різними: *aspirante* (*абітурієнт*) – *аспірант*, *bachillerato* (*останні два роки навчання в середній школі з метою підготовки до вступу до університету*) – *бакалаврат*, *profesor* (*викладач без наукового ступеня*) – *професор* тощо.

Існують також випадки, коли відмінності в значеннях одного і того ж слова, що використовується в різних мовах, не співпадають в історичному часі. Так, наприклад, у каталонській та середньовічній іспанській мові лексема *acostarse* мала спільне прототипне значення *acercarse* (*наближатися*). Це значення до цього часу є ядерним у каталонській мові. Проте в іспанській мові воно почало зникати з ужитку в XV столітті й остаточно зникло у XVIII столітті, а замість нього прототипним ядром стало значення *tumbarse* (*розміщуватися*) [9, с. 29].

Тож, діахронічна когнітивна семантика допомагає зняти значну кількість протиріч, які властиві семантиці структуралістів. Окрім того, її принципи органічно поєднуються з принципами Складних наук, значною мірою завдяки Теорії прототипів, яку справедливо можна співвіднести із Теорією хаосу. Еволюція лексичних категорій з погляду цієї гіпотези характеризується помітною схожістю із еволюцією складних систем, розробленою в математиці. Так, зміна прототипного ядра у межах полісемії або поділ прототипу на кілька ядер є непередбачуваними результатами, що з'являються через слабку рівновагу системи, у межах якої існують лексичні значення [12, с. 201]. Завдяки існуванню великої кількості чинників, що впливають на лексичне значення (граматичні, прагматичні, соціолінгвістичні, психологічні тощо) зміни концепту в плані діахронії не можна передбачити повністю.

Це положення не суперечить гіпотезі Д. Герарта про те, що семантика прототипів дає можливість пояснити зміни та передбачити певні тенденції розвит-

ку, оскільки вона не передбачає як саме відбуватиметься розвиток окремих лексем.

Загалом, полісемія, будучи далекою від неточності мовної системи, є природним процесом у розвитку лексичного значення слова. Завдяки еволюції моносемантичних слів утворюються нові значення, оскільки мовці використовують їх у нових контекстах відповідно до своїх комунікативних цілей. Деякі із цих значень виявляються настільки актуальними, що закріплюються в мові, що й приводить до перетворення однозначних слів на багатозначні. Саме в цьому і полягає динаміка семантичних змін. Подекуди семантичні значення слова настільки розгалужуються, що стає важко пов'язати якесь із них із рештою, що й призводить до утворення нового слова, яке стає омонімом до слова, від якого розвинулося його семантичне значення.

Оскільки полісемія є складною категорією, за її допомогою можна пояснити випадковість виникнення нових семантичних значень, спираючись на закони Теорії хаосу та Теорії ментальних просторів Дж. Фауконьєра (поєднання чотирьох просторів у процесі метафоризації: вихідного фізичного, кінцевого ментального, спільного та змішаного, у якому в поєднанні із енциклопедичним знанням мовця часто виникає непередбачувана інформація). Ось чому, зважаючи на те, що процеси, які змушують семантичне значення змінюватися, є спільними як для одноденних змін, так і для закріплених у мові, можна стверджувати, що дихотомію Ф. де Соссюра синхронія – діахронія варто замінити на глобальне поняття панкронії (поняття панкронії уже застосовувалося у дослідженнях граматичних форм (див. Cifuentes 1999, 2003), яке здатне значно точніше висвітлювати мовні явища.

Отже, застосування синхронічно-діахронічного підходу до вивчення полісемії та інших мовних явищ з погляду когнітивної лінгвістики здатне значно розширити можливості дослідників та пояснити процеси взаємодії мови і мислення, а також причину своєрідності тих складових національної концептосфери, відповідники яких існують в різних народів світу. Також, вивчення багатозначності слів з погляду панкронії дає можливість стверджувати, що континуум розвитку прототипного ядра концепту відображається в появі нових семантичних відтінків значення в лексем-репрезентантів концепту. Поява ж вторинного прототипного ядра, що зумовлюється кардинальними переломами у свідомості нації, у мовній картині світу відображається появою як нових семантичних значень, так і розвитком полісемії.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Bernárdez E. Catastrophes, Chaos, and Lexical Semantics / E. Bernárdez // *Lexical Semantics, Cognition and Philosophy* / ed. B. Lewandowska-Tomaszczyk. – Lodz: Lodz University Press. – 1995. – P. 11-28.
- Cifuentes Honrubia J.L. La polisemia como prototipo diacrónico [*Polysemy as diachronic prototype*] / J. L. Cifuentes Honrubia // *Anales de Filología Hispanica*. – 1990. – № 5. – P. 99-119.
- Croft W., Cruse A.D. *Linguística cognitiva* / W. Croft, A.D. Cruse. – Madrid: Akal, 2008. – 283 p.
Croft W., Cruse A. D. Linguística cognitiva [Cognitive linguistics] / W. Croft, A.D. Cruse. – Madrid: Akal, 2008. – 283 p.
- Cuenca M. J., Hilferty J. Introducción a la lingüística cognitiva [*Introduction to Cognitive Linguistics*] / María Josep Cuenca, Joseph Hilferty. – Barcelona: Ariel, 2013. – 252 p.: 130-131.
- Garachana Camarero M., Hilferty J. Una representación de la polisemia en diacronía y sincronía [*A polysemy representation in diachrony and synchrony*] / M. Garachana Camarero, Joseph Hilferty // *Anuari de Filologia*. – 1994. – № 17 / F-5. – P. 71-92.
- Grygiel M., Kleparski G.A. Semantic change and chaos theory / M. Grygiel, G.A. Kleparski // *Studia Anglica Resoviensia*. – 2005. – Issue 3. – P. 48-58.

7. Gutiérrez Ordóñez S. Introducción a la semántica funcional [Introduction to Functional Semantics] / S. Gutiérrez Ordóñez. – Madrid : Síntesis, 1992. – 352 p.
8. Howard H. Sparseness and Entropy in Semantic Change: Precedents from Early Vision / H. Howard // Cognitive Linguistics: From Words to Discourse. International Journal of English Studies / eds. J. Valenzuela, A. Rojo, P. Cifuentes. – 2007. – T. 7-1. – P. 17-33.
9. Jaén Fernández J. Semántica histórica y Teoría del Caos [Historical Semantics and Chaos Theory] / Jorge Fernández Jaén // Res Diachronicae. – 2008. – № 6. – P. 21-39.
10. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites / Ronald Langacker. – V. 1. – Redwood : Stanford University Press, 1987. – 540 p.
11. Попова Н.М. Ціннісний складник концепту "кабальєро" в іспанській лінгвокультурі та його розвиток / Наталія Миколаївна Попова // Літературознавчі студії / відп. ред. Григорій Фокович Семенюк. – ВПЦ "Київський університет", 2013. – Випуск 37. – Частина 2. – С. 189-194.
12. Teixeira J.O. Equilíbrio caótico de significado lingüístico [Chaotic balance of linguistic meaning] / J. Teixeira // Diacritica. Ciencias de Linguagem. – 2004. – T. 18-1. – P. 189-207.
13. Хохлова В.А. Национально-культурная семантика топонимической фразеологии в английском и украинском языках // Science and Education a New Dimension. Philology, II (4), Issue: 24, 2014. – P. 63-66. – [E-pecyrc] Khokhlova V.A. Natsionalno-culturnaya semantic toponimicheskoi frazeologii v angliiskom i ukrainskom yazykah [National-cultural semantics of English and Ukrainian toponymic phraseology] // Science and Education a New Dimension. Philology, II (4), Issue: 24, 2014. – P. 63-66. – [Online] www.seanewdim.com

Popova N. The phenomena of polysemy from the point of view of concepts' synchronically-diachronic analysis (on Spanish language materials)

Abstract. This article deals with the phenomenon of polysemy from the point of view of cognitive semantics. Application of the synchronically-diachronic analysis for studying of the concepts reflected in Spain language picture of the world indicates that polysemy as a field structured semantic category from the cognitive point of view is the most effective mean to accumulate information, leading to a wide divergence of lexical units' meanings due to the existence of several concept's prototype cores.

Key words: polysemantic words, concept, prototypal core, homonyms, synchrony, diachrony

Попова Н.Н. Явления полисемии в свете синхронически-диахронического анализа концептов (на материале испанского языка)

Аннотация. Статья посвящена изучению явления полисемии с точки зрения когнитивной семантики. Применение синхронически-диахронического анализа к изучению концептов, отраженных в языковой картине мира Испании, свидетельствует о том, что полисемия как семантическая категория с полевой структурой с когнитивного взгляда является наиболее эффективным средством накопления информации, что приводит к широкому разветвлению значений лексических единиц благодаря существованию нескольких прототипных ядер концепта.

Ключевые слова: полисемантические слова, концепт, прототипное ядро, омонимы, синхрония, диахрония

Смоляна Т.А.

Прецедентність німецькомовної максими як ептоніму у пареміологічному та фразеологічному фондах

Смоляна Тетяна Альбертівна, аспірант

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню німецької максими як ептоніму, крилатому висловленню, котре є експлікатором національно-ціннісних та універсально-ціннісних пріоритетів людини. Розглянуто максиму як прецедентний феномен та встановлено її функціональні характеристики.

Ключові слова: ептонім, крилаті вислови, максима, пареміологія, прецедентне висловлення, прецедентний феномен, фразеологія

Крилаті вислови, сентенції, максими, афоризми та інші відтворювані одиниці, авторство або походження яких певною мірою може бути встановлено або припущено, і які здатні до подальших дериваційних процесів ("ептоніми" за визначенням Л.П. Дядечко) [3], викликають інтерес дослідників, оскільки їх місце у фразеологічному фонді є достатньо дискусійним.

Об'єктом нашого дослідження слугують німецькомовні максими Й. Гете, Г. Ліхтенберга, максими з Нового Заповіту та також максими народного походження - узагальнені, глибокі, лаконічні думки певних авторів (народу), які встановлюють правило поведінки, основний логічний або етичний принцип, котрим людина керується у своїх вчинках.

Предметом дослідження є прецедентні характеристики цих одиниць, визначення максими як ептоніму, належність цих одиниць до пареміологічного/фразеологічного фондів. **Метою** дослідження вважаємо встановлення прецедентного потенціалу у німецькомовних максимах, з'ясування їх функцій.

Німецькомовна максима як різновид афоризму декларує національні та універсальні цінності суспільства, норму поведінки у ньому. Цим доводиться її антропоцентричний характер, що робить комплексний аналіз, встановлення релевантних для неї загальних, культурологічних та індивідуально-авторських ознак, виявлення характеристик максими у німецькій лінгвокультурі **актуальним**.

Крилатими традиційно вважають вирази, які довгий час вживаються не обов'язково рідною мовою, історичний автор або літературне походження яких можна прослідити або довести. Дослідник А.С. Мамонтов пропонує розуміти під крилатими виразами лише прислів'я та приказки, тому що вони в першу чергу є носіями народної мудрості, далекими від політичної кон'юнктури сьогодення і найповніше відбивають особливості культури, що їх породила [6, с. 88]. Такий підхід обмежує обсяг поняття одиницями анонімного походження, в той час як значна частина висловів у "формі, що запам'ятовується, несе пораду або викладення досвіду" має автора, що як факт усвідомлюється носіями мови. Саме для відмежування від нестійких цитат і об'єднання функціонально подібних, але структурно неоднорідних одиниць Л.П. Дядечко запропонувала термін "ептонім" – слово чи вираз, засіб готового вираження думки, що несе на собі "печатку авторства" і здатне до дериваційних процесів [3]. Н.А. Оніщенко, котра досліджує ептоніми у різних напрямках: розглядає структурно-семан-

тичні особливості ептонімів (з ФО-складовою), їх поліапелятивність, окреслює об'єктивовану ними концептосферу, говорить про дискурсивні та жанромовленнєві характеристики цих одиниць, ідентифікує ептоніми як гіперонім [7, с. 72], що включає до своєї сфери крилаті вислови, афоризми, сентенції, максими, тощо – стійкі вирази, об'єднані "печаткою авторства". У нашому дослідженні ми ідентифікуємо німецькомовну максиму як моралістичний афоризм та використовуємо класифікацію, яка базується відповідно до критерію автора: анонімні максими та максими авторські. Якщо автор висловлення нам невідомий, але ми розуміємо, що це належить якійсь великій та значній особистості, максима розглядається як ептонім, котрий вважається периферійною фразеологічною одиницею.

(1) *Weiser werden heißt immer mehr und mehr die Fehler kennen lernen, denen dieses Instrument, womit wir empfinden und urteilen, unterworfen sein kann.*

(2) *Verabscheut das Böse, halte fest am Guten!*

Розглянемо наступні одиниці.

(3) *Friss, Vogel, oder stirb.*

(4) *Gesagt, getan.*

(5) *Sei kein Frosch!*

(6) *Nimm dir die Zeit und nie das Leben.*

Вище згадані висловлення моралістичного плану (прикладі 3, 5 – з іронічним відтінком), автором котрих можна вважати народ, його накопичену віками мудрість. Оскільки ці одиниці загальновідомі та мають високий ступінь вживаності, та вони не висходять до певного джерела чи автора, тож вважаємо їх неавторськими. Ми не погодимося з С.С. Шкварчук [11], котра у своєму дисертаційному дослідженні пише: "...пожвавлений інтерес мовознавців до фразеологізмів, що володіють яскравою національно-культурною специфікою – паремії та ептоніми"[11, с. 6]. Аналізуючи критерії приналежності паремій до фразеологізмів, можна сказати про основні риси паремій як фразеологізмів:

1. предикативність; 2. двоплановість; 3. цілісність; 4. структурна сталість; 5. відтворюваність; 6. ідеома-тичність; 7. релевантність для вивчення з позиції теорії тексту(належність до мікротексту). Але ж незважаючи на досить вагомий ряд ознак, однозначності віднесення паремій до фразеологічного фонду перешкоджає низка текстових ознак, властивих цим одиницям. Так, обов'язковою для них у формі речення є предикація як транспонування фактів мови у факти мовлення, а це не фразеологічна, а текстова категорія,

якщо розуміти текст як « результат мовленнєвотвір-ного процесу, який має завершеність, об'єктивовану у вигляді письмового документу, що має певну спрямованість і прагматичну настанову» [2, с. 18] та інші. Таким чином, неавторські висловлення, а саме, об'єкт нашого наслідження, максими, належать до пареміологічного фонду.

Згідно з твердженнями дослідників (Л.П. Дядечко, Н.А. Оніщенко) перехід крилатих висловлень, афоризмів, максимум тощо у сферу фразеології відбувається лише тоді, коли при їх продукуванні чи реценсії у номінації зникає зв'язок із першоджерелом [3, 8]. Для того щоб цитата перетворилася на епонім, вона має відповідати критеріям, визначеними для кодифікації словниками та збірками: цитата має бути загальновідомою і мати актуальність за змістом; має бути вживаною протягом хоча б короткого часу; має сходити до літературного джерела або особистості – хоча б вірогідно [1, с. 12-13] Найбільш цитованим джерелом для німецькомовної епоніміки є Біблія, авторами максимум є апостоли, котрі у Євангелії та посланнях заповідають правила та норми поведінки християн.

Вчений В.І. Гаврись [1], праці котрого стосувались крилатих висловлень німецької мови, спробував поділити епоніми на підставі втрати авторських асоціацій та набуття ними загальних ознак фразеологізму на сучасні та історичні крилаті висловлення. Він вважає історичні крилаті вислови фразеологізмами, а сучасні відносить до периферії фразеології. Доцільно застосувати цю класифікацію відносно максимум.

(7) *Vergeltet niemand Böses mit Bösem; seid bedacht auf das, was ehrbar ist vor allen Menschen!*

(8) *Denn wenn Gott die natürlichen Zweige nicht geschont hat, wird er auch dich nicht schonen.*

(9) *Keine Angst vor großen Tieren.*

(10) *Wenn ich müde bin, ruhe ich mich aus.*

(11) *Rette dich selbst!*

З прикладів зазначаємо, що 7 та 8 є історичними та апелюють до першоджерела, а саме Біблії, 9-11 – новоутворені максимуми.

Рис.1. Місце максимуми в пареміологічному та фразеологічному фондах

Оскільки до епонімів ми відносимо висловлення загальновідомі та актуальні за змістом, доцільно згадати термін, котрий був введений Ю.М. Карауловим. Вперше ним введений термін "прецедентний текст" означає тексти, (1) значущі для тієї чи іншої особистості у пізнавальному та емоціональному відношенні, (2) які мають надособистий характер (добре відомі широкому оточенню даної особистості, включаючи її попередників та сучасників) та (3) звернення до кот-

рих відновлюється неодноразово у дискурсі даної мовної особистості [4]. З часом визначення "прецедентний текст" було екстрапольоване на прецедентний феномен, котре сьогодні охоплює такі визначення як прецедентне висловлення, прецедентне ім'я, прецедентну ситуація, прецедентний текст.

Іншими словами, за прецедентним феноменом завжди стоїть якийсь уявлення про загальне та обов'язкове для всіх носіїв того чи іншого національно-культурного менталітету [5, с. 170].

Погодимося з В.В. Красних, котра розподіляє прецедентні феномени на вербальні та ті, котрі вербалізуються. До вербальних дослідниця відносить прецедентне ім'я та прецедентний вислів, до тих, що вербалізуються: прецедентну ситуацію та прецедентний текст. Визначимо характеристики німецькомовної максимуми. Розглядаючи корпус біблейських максимум, максимум Гете та Ліхтенберга, переважку більшість становить саме прецедентне висловлення, оскільки максима є аналітичною, мотивованою, найчастіше фразовою (інколи надфразовою) одиницею [9, с. 246].

(12) *Denn die verheiratete Frau ist durchs Gesetz an den Mann gebunden, solange er lebt; wenn aber der Mann gestorben ist, so ist losgemacht von dem Gesetz des Mannes.*

(13) *Sei nicht hochmütig, sondern fürchte dich!*

(14) *Segnet, die euch verfolgen; segnet, und flucht nicht!*

(15) *Werdet nicht Sklaven von Menschen!*

Оскільки переважну більшість нашого дослідження складають саме прецедентні висловлення, дотримуємося принципу зв'язності/незв'язності із текстом – першоджерелом. Дослідники, виходячи з вище зазначеного критерію, поділяють прецедентні висловлення на 2 групи: прецедентні висловлення, які тісно пов'язані із прецедентним текстом та "автономні" прецедентні висловлення, які також можна розподілити на 2 групи: 1) прецедентні висловлення, котрі втратили або втрачають зв'язок з текстом – першоджерелом та перейшли/переходять у розряд автономних; 2) прецедентні висловлення, котрі не мали ніколи такого зв'язку (народні висловлення, де від автором ми розуміємо певну культурну спільноту).

Сприйняття та продукування прецедентних висловлень обох типів відрізняється. на відміну від прецедентних висловлень першої групи, для розуміння функціонального змісту яких необхідна апеляція комунікатив до вихідного процентного тексту, для прецедентних висловлень другої групи реальна ситуація їх вживання співвідноситься з деякою еталонною ситуацією такого типу загалом. Сам прецедентний текст як джерело походження певного "автомного" висловлення важливий лише для знання етимології виразу, а у синхронному сприйнятті він виходить на другий план [5]. Релевантними будуть також ознаки прецедентного тексту та прецедентної ситуації.

(16) *Begreift ihr nicht, dass alles, was in den Mund hineingeht, in den Bauchgeht und in den Abort ausgeworfen wird? Was aber aus dem Mund herausgeht, kommt aus dem Herzen hervor, und das verunreinigt den Menschen.* Приклад ілюструє прецедентну ситуацію, де максима є риторичним питанням, а уся прецедентна ситуація містить навіть 2 максимуми.

(17) *Rächt euch nicht selbst, Geliebte, sondern gebt Raum dem Zorn! Denn es steht geschrieben: «Mein ist die Rache; ich will vergelten, spricht der Herr».* Атрибутами такої прецедентної ситуації можуть бути прецедентне ім'я або висловлення [там само, с. 172]. У даному випадку прецедентне висловлення "Rächt euch nicht selbst, Geliebte, sondern gebt Raum dem Zorn!"

(18) *Denn wahrlich, ich sage euch, wenn ihr Glauben habt wie ein Senfkorn, so werdet ihr zu diesem Berg sagen: Hebe dich weg von hier dorthin! Und er wird sich hinwegheben. Und nichts wird euch unmöglich sein.* Наступний приклад німецькомовної максими є прецедентним текстом, котрий може бути відновленим у процесі комунікації завдяки прецедентному імені та прецедентному висловленню. У нашому прикладі це *Jesus* та "...*hundertfach empfangen und ewiges Leben erben*".

(19) *Jesus aber sprach zu ihnen: Wahrlich, ich sage euch: Ihr, die ihr mir nachgefolgt seid, auch ihr werdet in der Wiedergeburt, wenn der Sohn des Menschen auf seinem Thron der Herr Herrlichkeit sitzen wird, auf zwölf Thronen sitzen und die zwölf Stämme Israels richten. Und jeder, der Häuser oder Brüder oder Schwestern oder Vater oder Mutter oder Kinder oder Äcker um meines Namens willen verlassen hat, wird hundertfach empfangen und ewiges Leben erben.*

(20) *O Tiefe des Reichthums, sowohl der Weisheit als auch der Erkenntnis Gottes! Wie unerforschlich sind seine Gerichte und unaufspürbar seine Wege!* У прикладі 20 – прецедентне ім'я *Gott*.

Найменш частотними у складі німецькомовної максими буде прецедентне ім'я, оскільки це - індивідуальне ім'я, котре пов'язане з відомим текстом або прецедентною ситуацією. Це свого роду складний знак, при вживанні котрого у комунікації здійснюється апеляція не до денотату, а до набору диференціальних ознак цього прецедентного імені. Звичайно, якщо ми у повсякденному спілкуванні вимовляємо прізвиська Й. Гете та Г. Ліхтенберга, у адресата безпомилково виникнуть асоціації щодо великих особистостей, їх досягнень та відомих висловлень, але наявність прецедентного імені у максимах є вельми рідкісною.

Усі прецедентні феномени В.В. Красних розподіляє на *соціумно-прецедентні*, *національно-прецедентні* та *універсально-прецедентні*. Критерієм такої класифікації є "зовнішній масштаб", межі охопленні від соціуму до загальнолюдської спільноти [там само, с. 173].

До *соціумно-прецедентних* феноменів належать ті, які відомі представникам тієї чи іншої соціальної групи (вікової, соціальної, конфесійної).

(21) *Im Gebet haltet an!*

(22) *Haltet fest am Guten!*

(23) *Verabscheucht das Böse!*

(24) *Das eigentliche Studium der Menschheit ist der Mensch.*

(25) *Der Mensch erkennt sich nur im Menschen, nur das Leben lehret jeden, was er sei.* Приклади ілюструють максими соціальної та конфесійних груп.

Національно-прецедентними називають феномени, які відомі будь-якому пересічному представникові тієї

чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти та, відповідно, належать до її когнітивної бази. А отже знання та вміння вибрати прецедентні феномени, найбільш придатні для впливу на реципієнта, а також уміння знайти лінгвостилістичні засоби їх актуалізації слугують показником належності до певної епохи чи культури, а їхнє незнання є передумовою відчуженості, неповної включеності в культуру [там само, с. 175].

Будь-яка культурна група прагне віднайти свою систему ідентифікаційних ознак, які дозволяють відрізнити "своїх" від "чужих", а володіння унікальним для певної групи корпусом прецедентних феноменів якраз і є сигналом ідентифікації індивіда саме з цією групою [там само].

(26) *Er hat seine Bibliothek verwachsen, so wie man eine Weste verwächst. Bibliotheken können überhaupt der Seele zu enge oder zu weit werden.*

(27) *Die Irrtümer des Menschen machen ihn eigentlich lebenswürdig.*

(28) *Die Natur gehört sich selbst an, Wesen dem Wesen; der Mensch gehört ihr, sie dem Menschen.*

Універсально-прецедентні феномени за В.В. Красних мають гіпотетичний характер, вони будуть відомі усім людям.

(29) *Lasst sie! Sie sind blinde Leiter der Blinden. Wenn aber ein Blinder einen Blinden leitet, so werden beide in eine Grube fallen.*

(30) *In Hoffnung freut euch!*

(31) *In Bedrängnis harret aus!*

Оскільки німецькомовна максима є прецедентним феноменом (текстом, висловленням), вона формує концепт, як і кожний текст. Прецедентні тексти є основними одиницями існуючої у свідомості носіїв мови текстової концептосфери [10, с. 52]. Тож будуть релевантними функції прецедентних текстів у дискурсі, а саме: номінативна, персуазивна, людична та парольна.

Наведемо приклади максими у цих функціях:

Номінативна функція. Максима дає змогу мовцю лаконічно передати значний об'єм інформації, заощадити мовні засоби, називає найбільш релевантні моменти дійсності, формує поняття про них.

(32) *Die Liebe sei ungeheuchelt!*

Персуазивна функція. Максима переконує комуніканта, доводить свою правдивість та дійсність, присутній фактор збігу/не збігу відношення адресанта та адресата до певної ситуації.

(33) *Ihr seid um einen Preis gekauft.*

Людична функція. Максима вносить ігровий момент у комунікацію, надаючи їй жартівливий відтінок.

(34) *Die Arbeit macht den Gesellen.*

(35) *Wenn ich irre, kann das jeder bemerken, wenn ich lüge, nicht!*

Парольна функція. Максима слугує індикатором приналежності до «своїх» або «чужих», має місце в усіх видах дискурсу.

(36) *Der Deutsche hat die Freiheit der Gesinnung, und daher merkt er nicht, wenn es ihm an Geschmacks- und Geistesfreiheit fehlt.*

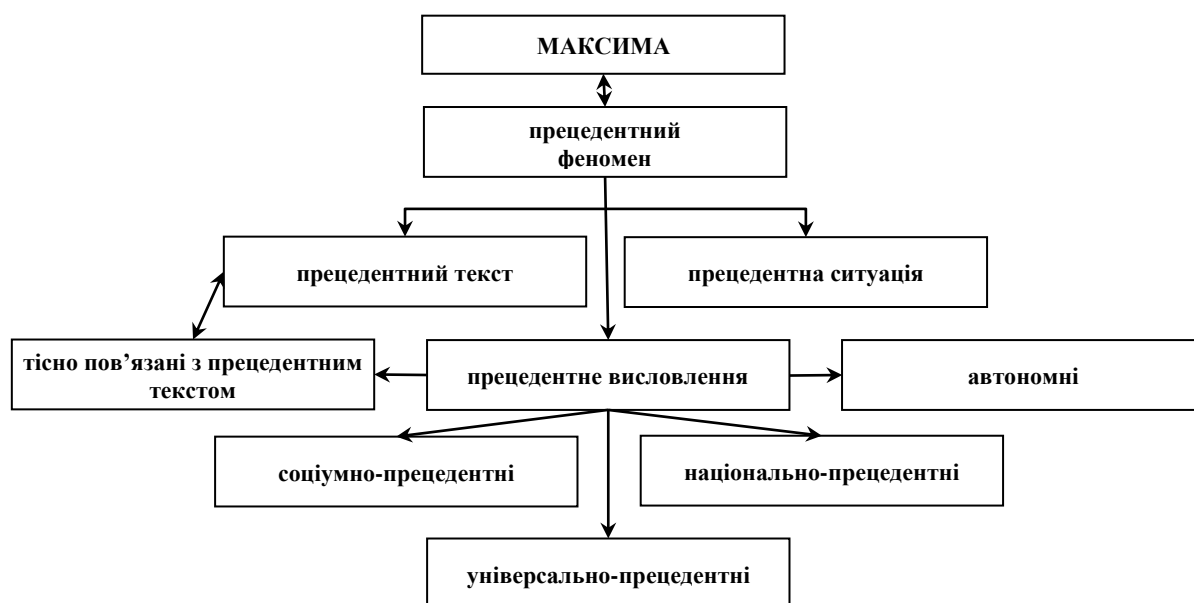

Рис.2. Прецедентні феномени, реалізовані максимією

Німецькомовна максима в залежності від свого генезису може належати як до пареміологічного, так і фразеологічного фондів. Максима, автор котрої відомий, або навіть невідомий, але знаємо, що має печат-

ку авторства, є ептонімом. **Перспективою** нашого подальшого дослідження є вивчення концептосфери максими, концептів прецедентних текстів, а також визначення дискурсивних характеристик максими.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Гаврись В.И. Крылатые выражения и их роль в обогащении фразеологического состава современного немецкого литературного языка : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / В.И. Гаврись. – М., 1971. – 20 с.
Gavris V.I. Krylyatye vyrazheniya i ih rol v obogaschenii frazeologicheskogo sostava sovremennogo nemetskogo literaturnogo yazyka : avtoref. diss. na soiskanie uchen. stepeni kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 „Germanskije yazyki” / V.I. Gavris. – M., 1971. – 20 s.
- Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
Galperin I.R. Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya / I.R. Galperin. – M. : Nauka, 1981. – 139 s.
- Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л.П. Дядечко. – К.: Изд-во Киевского университета, 2002. – 293 с.
Dyadchko L.P. Krylyatye slova kak ob'ekt lingvisticheskogo opisaniya: istoriya i sovremennost' / L.P. Dyadchko. – K.: Izd-vo Kievskogo universiteta, 2002. – 293 s.
- Караулов Ю.Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности / Ю.Н. Караулов // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы : докл. советской делегации на VI конгрессе МАПРЯЛ. – М. : Русский язык, 1986. – С. 105–126.
Karaulov Yu.N. Rol pretседentnyih tekstov v strukture i funktsionirovaniy yazykovoy lichnosti / Yu.N. Karaulov // Nauchnyie traditsii i novyie napravleniya v prepodavanii russkogo yazyka i literatury : dokl. sovet'skoy delegatsii na VI kongresse MAPRYAL. – M. : Russkiy yazyk, 1986. – S. 105-126.
- Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В.В. Красных. – М.:ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375с.
Krasnyih V.V. «Svoy» sredi «chuzhih»: mif ili realnost'? - /V.V. Krasnyih. – M.:ITD GK «Gnozis», 2003. – 375s.
- Мамонтов А.С. Номинативные единицы – афоризмы (пословицы, поговорки) в аспекте сопоставительного лингвострановедения / А.С.Мамонтов // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – №2. – С. 88–98.
Mamontov A.S. Nominativnyie edinit'syi – aforizmyi (poslovitsyi, pogovorki) v aspekte sopostavitelnogo lingvostranovedeniya / A.S. Mamontov // Vestnik MGU. Ser. 19. Lingvistika i mezhkulturnaya kommunikatsiya. – 2002. – #2. – S. 88–98.
- Онiщенко Н.А. Прецедентна особистість як чинник формування ептонімічного фонду (на матеріалі афоризмів Й.В. Гете) / Н.А.Онiщенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 72-78.
OnIschenko N.A. Pretседentna osobist'ist yak chinnik formuvannya eptonimichnogo fondu (na materialii aforizmiv Y.V. Gete) / N.A.Onischenko // Visn. Hark. nats. un-tu Im. V.N. Karazina. – 2009. – # 848. – S. 72-78.
- Онiщенко Н.А. Ептоніми як засіб формування комунікативної компетенції: когнітивно-дискурсивний підхід // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у вузі : кол. монографія / ред. В.Г. Пасинок. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – С. 191-218.
OnIschenko N.A. Eptonimi yak zasib formuvannya komunikativnoi kompetentsii: kognitivno-diskursivniy pidhid // Suchasni fundamentalni teorii ta innovatsiyni praktiki navchannya unozemnouyi movi u vuzi : kol. monograflya / pid red. V.G. Pasinok. – H. : HNU Im. V.N. Karazina, 2013. – S. 191-218.
- Смоляна Т.А. Структурно-функціональні ознаки німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Чернівці : Видавничий дім "РОДОВІД", 2014. – Вип.692-693: Германська філологія. – С. 244-248.
Smolyana T.A. Strukturno-funktsionalni oznaki nImetskomovnoyi maksimi / T.A. Smolyana // Naukoviy visnik ChernIvetskogo universitetu: zbirnik naukovih prats. – ChernIvt'sI : Vidavniichiy dlm "RODOVID", 2014.- Vyp.692-693. Germanska filologiya. – S. 244-248.
- Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе/ Г.Г. Слышкин. – М.: Academia, 2000. – 141с.

Slyishkin G.G. *Lingvokulturnye kntseptyi pretседentnyih tekstov v soznanii i diskurse* / G.G. Slyishkin. – M.: Academia, 2000. – 141 s.

11. Шкварчук С.С. Ептоніми Й.В. Гете: Системно-функціональний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / С. Шкварчук. – Чернівці, 2011. – 289 с.

Shkvarchuk S.S. *Eptonimi Y.V. Gete: Sistemno-funktsionalniy ta lingvokulturologichniy aspekti* : dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / S. Shkvarchuk. – Chernivtsi, 2011. – 289 s.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ (SOURCES OF ILLUSTRATIONS)

Duden. Zitate und Aussprüche /Hrsg. Günther Drosdowski. – Bd. 12. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1993. – 827 S.

Smolyana T.A. Precedent of a German maxim as an eponym in paremiological and phraseological founds

Abstract. The article analyses maxim as an eponym, that is an explicator of national and universal values of people. maxim is explored as precedent phenomenon, its functional features are distinguished.

Keywords: eponym, proverb, maxim, paremiology, precedent statement, precedent phenomenon, phraseology

Смоляная Т.А. Прецедентность немецкоязычной максимы как эпонима в паремиологическом и фразеологическом фондах

Аннотация. Статья посвящена исследованию немецкой максимы как эпонима, крылатого выражения, которое служит экспликатом национально-ценностных и универсально-ценностных приоритетов человека. Рассмотрено максимум как прецедентный феномен и установлены ее функциональные особенности.

Ключевые слова: эпоним, крылатые выражения, максима, паремиология, прецедентное высказывание, прецедентный феномен, фразеология

Судус Ю.В.

Комунікативний стиль у промовах американського дипломата Саманти Пауер

Судус Юлія Василівна, аспірант

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. У статті висвітлено особливості комунікативних стилів в дипломатичному мовленні. Автор характеризує основні комунікативні стилі та підходи до їх вивчення. Виявлено та проілюстровано на прикладах дотримання конкретних вербальних комунікативних стилів у сучасному англомовному дипломатичному дискурсі. Дискурс сучасних промов англомовних дипломатів розглядається як інструмент можливих маніпуляцій суспільною свідомістю. Одним із засобів впливу, на думку автора, які використовуються в дипломатичному мовленні, є вибір вербального комунікативного стилю.

Ключові слова: комунікативний стиль, дипломатичний дискурс, мовленнєвий засіб впливу

Вступ. Дипломатичний дискурс не можна уявити поза мовою, адже вона формує його основу та забезпечує взаємозв'язок суспільства з представниками дипломатії. Мовна реалізація цього зв'язку забезпечується використанням різних лінгвістичних засобів, що дають змогу досягти головної мети дипломатичного дискурсу – переконати, вплинути на адресата та спонукати до дій в інтересах мовця. Одним із таких засобів є комунікативний стиль мовця. Останнім часом у зв'язку з розширенням кола мовознавчих досліджень поняття «стиль спілкування» чи «комунікативний стиль» набуло великої популярності.

Основою дипломатичного мовлення є продумане використання конкретних комунікативних стилів, для забезпечення успішного здійснення персуазивного впливу на адресата. Дослідження використання вербальних комунікативних стилів в англомовному дипломатичному дискурсі є досить актуальним питанням, що потребує детальнішого вивчення, а особливо напередодні військових конфліктів, адже саме вплив текстів промов англомовних дипломатів на їхніх слухачів залишився осторонь наукових досліджень, і створює сприятливий ґрунт для лінгвістичних розвідок.

Короткий огляд публікацій за темою. Темі комунікативних стилів присвячено низку праць, серед яких доробок В. Гудикунста, Г. Садрі, Л.В. Куликової [2; 3; 4]. Питання комунікативної тональності досліджувались В.І. Карасиком [1]. Водночас аналіз останніх досліджень, присвячених комунікативним стилям саме сучасного англомовного дипломатичного дискурсу показав, що ця сфера потребує ще глибокого наукового опрацювання.

Мета статті – з'ясувати роль комунікативних стилів у сучасному англомовному дипломатичному дискурсі, зокрема напередодні військового конфлікту. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- висвітлити особливості комунікативних стилів у дипломатичному дискурсі;
- схарактеризувати провідні комунікативні стилі та критерії їх аналізу;
- виявити та проілюструвати на прикладах дотримання конкретних вербальних комунікативних стилів сучасним англомовним дипломатом.

Матеріали і методи. Для вирішення поставлених конкретних завдань у роботі було використано такі лінгвістичні методи: *метод контекстуального аналізу* – для виявлення мовних та позамовних чинників впливу на специфіку вербальної поведінки англомов-

ного дипломата в промовах; *описовий метод* – для вивчення і опису вербальних комунікативних стилів, що притаманні досліджуванім промовам *метод зіставного аналізу* – для зіставлення й порівняння стилів у промовах. Матеріалом слугували тексти промов дипломата США Саманти Пауер щодо подій у Сирії. Їхній загальний обсяг становить 9942 слова.

Результати і їх обговорення. Дипломатичний дискурс завжди був і залишається сферою впливу на масову свідомість. Сучасні промови дипломатів містять велику кількість різноманітних лінгвальних засобів впливу. Ми припускаємо, що вибір вербального комунікативного стилю промови в дипломатичному дискурсі має неабияке значення для її успішності, і є одним з тих численних засобів впливу на масову свідомість.

Стилю завжди характерний принцип відбору та комбінації наявних мовних засобів, а також їх трансформація. Відмінності стилю визначаються відмінностями цих принципів. Кожному стилю характерні деякими диференціальні ознаки, відмінності від того, з яким його порівнюють [2, с. 153].

Ми розуміємо стиль як мета-повідомлення, яке контекстуалізує те, як люди повинні прийняти й інтерпретувати вербальне повідомлення. Вербальний стиль несе в собі тональний колорит повідомлення, виражаючись через відтінки тональних якостей, способів невербальних каналів та тематичних розробок у перебігу дискурсу. Тональність є базовою ознакою способу спілкування й характеризується ставленням учасників комунікації один до одного, до оточення і до предмета мовлення. В. І. Карасик пропонує такі види комунікативної тональності: інформативна, фактична, статусна, святкова, жартівлива, ідеологічна, фасцинативна, гіпотетична, агресивна, езотерична та маніпулятивна [1].

Слід виокремлювати чотири групи стилістичних способів мовної взаємодії: прямий-непрямий, детальний-точний-лаконічний, особистісний-контекстуальний та інструментальний-афективний [2, с. 100]. Ці стилі властиві всім культурам, але їх використання варіюється залежно від контексту. З погляду однієї культури певний стиль може вважатися такою, що пасує конкретній комунікативній ситуації. Із чотирьох груп стилістичних способів мовної взаємодії саме дослідження «прямого-непрямого» стилів є найбільш обширним і переконливим.

Схарактеризуємо провідні комунікативні стилі, проаналізуємо відмінності між ними та проілюструємо їх вживання на прикладах сучасних промов Сама-

нти Пауер, яка є постійним представником США при Організації Об'єднаних Націй.

На "прямий-непрямий" стилі вказує нам ступінь динаміки того, як мовець розкриває свої наміри через пряму вербальну комунікацію. Прямий стиль стосується повідомлень, які втілюють і викликають справжні наміри мовця згідно його потреб і бажань у процесі дискурсу. Висловлювання в непрямому комунікативному стилі, на відміну від прямого, передають повідомлення, які замаскують і приховують справжні наміри мовця, його потреби і бажання в процесі дискурсу [3, с. 100-105].

Г. Садрі, даючи характеристику комунікативним стилям, зазначає, що прямий комунікативний стиль особливо притаманний американцям, яким властиві точні та прямі висловлювання своїх думок, вчинків та намірів. Прямий комунікативний стиль передбачає вживання відвертих висловлювань, а в непрямому мовець їх уникає [4, с. 139-140].

Проаналізованим промовама Саманти Пауер притаманний прямий стиль. Тексти промов не містять відхилень від теми, які властиві непрямому стилю, добре структуровані. Висловлювання посла стислі, послідовні, інформативні, відображають конкретну думку та цілеспрямованість висловлювань. Наприклад: "*I am here today to explain why the costs of not taking targeted, limited military action are far greater than the risks of going forward in the manner that President Obama has outlined*" [5]. "*And it's very important to note that the regime possesses sarin, and we have no evidence that the opposition possesses sarin*" [6]. "*First, let me describe something within the resolution, which is the obligations that are imposed upon Syria, and again binding legal obligations*" [7]. "*But despite concerted efforts to get the regime to take concrete action on humanitarian issues, the Presidential Statement we issued in October has not been heeded*" [8]. "*Let me just conclude, if I may, with a comment in my national capacity on the session from which I've just come*" [9].

Різні культурні особливості лежать в основі детального та лаконічного комунікативних стилів. Сьогодні відомі три словесні стилістичні варіації даної групи, такі як детальний, точний і лаконічний стилі. Дані стилі поділяють відповідно, до прийнятої кількості мовлення, що цінується в різних культурах. Для детального комунікативного стилю характерне використання багатого, експресивної мови. Точний стиль має містити ні більше, ні менше інформації, ніж це потрі-

бно. Лаконічний комунікативний стиль передбачає використання стриманих висловлювань, пауз і замовчувань в розмові [3, с.105-108]. Дослідники вважають, що американцям найбільш є характерний точний комунікативний стиль. Г. Садрі зазначає, що саме цей стиль наголошує на щирості та співпраці між мовцем і слухачем, а детальний чи лаконічний можуть викликати почуття недовіри до мовця [4, с. 142]. Проаналізовані нами промови підтвердили те, що англомовний посол вдається до використання точного комунікативного стилю під час мовлення. Досліджені нами тексти промов Саманти Пауер не містять зайвих уточнень чи висловлювань, перебільшень, метафор та посилення на релігійні тексти. Дипломат тримається «золотої середини», не перебільшуючи і не применшуючи кількості інформації, яку подає слухачам. До прикладу, наступне речення, що взяте з промови Саманти Пауер, не містить жодного зі згаданого вище: "*Given the regime's past actions, we cannot take the safety of these men for granted and it is essential to press the Syrian regime to release those individuals and to ensure that the UN remains present as an any contact with government authorities in place.*" [8]. Таким чином побудовані усі проаналізовані нами тексти промов.

Особистісному вербальному комунікативному стилю притаманне мовлення, основою якого є особистісна точка зору та неформальність висловлювань, в той час як контекстуальному стилю властиве "рольове", статусно-орієнтоване мовлення. Англійській мові притаманний особистісний комунікативний стиль. Науковець зіставляє англійську мову з японською і робить висновок, що останній властиво статусно-орієнтоване мовлення. Іншими словами, англійська мова прагне до підкреслення особистісних особливостей мовця, неофіційності, а також однаковий розподіл прав серед співрозмовників, в той час як японська підкреслює статус кожного зі співрозмовників та ієрархію відносин [3, с. 109-112]. Проаналізовані промови написані в особистісному комунікативному стилі. Мовець використовує займенник "I", прислівник "there", тощо. Наприклад: "*But I also recognize how ambivalent Americans are about the situation there.*" [5]. "*As I have found over the last weeks, the more countries around the world are confronted with the hard facts of what occurred on August 21, the more they recognize that the steep price of impunity for Assad could extend well beyond Syria.*" [6].

Таблиця 1. Комунікативні стилі в промовах постійного представника США при Організації Об'єднаних Націй, посла США Саманти Пауер

Комунікативний стиль	Промови Саманти Пауер присвячені подіям у Сирії (2013-2014рр.)				
	Sep. 6, 2013	Sep. 16, 2013	Sep. 26, 2013	Feb. 13, 2014	Sep. 4, 2014
Прямий	+	+	+	+	+
Непрямий	-	-	-	-	-
Детальний	-	-	-	-	-
Точний	+	+	+	+	+
Лаконічний	-	-	-	-	-
Особистісний	+	+	+	+	+
Контекстуальний	-	-	-	-	-
Інструментальний	+	+	+	+	+
Афективний	-	-	-	-	-

Інструментальний вербальний стиль – це мовлення, що спрямоване на адресанта, мовця, в той час як афективний стиль – це мовлення, зорієнтоване на адресата, слухача. В інструментальному стилі провідне місце посідає мета, а в афективному – процес. Американці прагнуть переконати своїх слухачів крок за кроком, що і є прикладом інструментального стилю. Натомість, корейці чи японці вдаються до двозначних висловлювань або ж мовчанню, що свідчить про інтуїтивний, тобто афективний комунікативний стиль [3, с.112-115]. Промови Саманти Пауер написані в інструментальному ключі, адже не вимагають від слухача розуміння на інтуїтивному рівні. Мовець чітко називає факти, що є характерним для цього стилю, висловлюючи чітко свою думку, переконуючи аудиторію поступово, з наведенням прикладів та доведень.

Усі стилі, використані в проаналізованих промовах неведено в Таблиці 1.

Отже, досліджуваному дипломатичному мовленню характерні прямий, точний, особистісний та інструментальний комунікативні стилі. Спираючись на проведений аналіз, вважаємо, що одним із чинників забезпечення успішності промов Саманти Пауер є її

комунікативний стиль. Дипломат вибрала характерний для американської нації стиль, що забезпечило максимальне прийняття інформації аудиторією. **Висновки.** Мовна діяльність дипломата передбачає вплив на масову свідомість. Щоб досягнути своєї мети, дипломати намагаються вербально впливати на аудиторію.

Ми розглядаємо тексти сучасних промов англомовних дипломатів як інструмент можливих маніпуляцій суспільної свідомістю. Одним із засобів впливу, які використовуються в дипломатичному мовленні є їх вербальний комунікативний стиль.

На основі проведеного аналізу беремося стверджувати, що досліджуваному дипломатичному мовленню характерні прямий, точний, особистісний та інструментальний комунікативні стилі. Ми вважаємо, що правильно вибраний комунікативний стиль забезпечує успішність сприйняття промови аудиторією. У подальшому вважаємо доцільним глибший аналіз використання комунікативних стилів іншими дипломатами в сучасному англомовному дипломатичному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Карасик В.І. Коммуникативная тональность // Вестник СОГУ –Владикавказ, 2008.–№4.–С.20-29. [Е-ресурс] http://bulletin.nosu.ru/images/stories/stats/2008_04/20-29.pdf Karasik V.I. *Kommunikativnaya tonalnost [Communicative tonality]* // *Vestnik SOGU –Vladikavkaz, 2008.–№4.–P. 20-29. [Online]* http://bulletin.nosu.ru/images/stories/stats/2008_04/20-29.pdf
2. Куликова Л.В. Коммуникативный стиль в межкультурной парадигме: монография / Л.В. Куликова; Краснояр. гос. пед. ун-т. – Красноярск, 2006. – 392 с. *Kulikova L.V. Kommunikativnyy stil v mezhkulturnoy paradigme: monografiya [Communicative style in cross-cultural paradigm: monograph]* / L.V. Kulikova; *Krasnoyar.gos. ped. un-t. – Krasnoyarsk, 2006. – 392 p.*
3. Gudykunst B. William Culture and interpersonal communication / William Gudykunst B., S.Ting-Toomey, E.Chua – Newbury Park, Calif. : Sage Publications, 1988. –278 pp.
4. Houman A. Sadri Intercultural Communication: A New Approach to International Relations and Global Challenges / Sadri A. Houman, M.Flammia –NY: A&C Black, 2011. 317 pp.
5. Remarks by Ambassador Samantha Power, U.S. Permanent Representative to the United Nations, on Syria at the Center for American Progress, Washington D.C. [Online] Available at: <http://usun.state.gov/briefing/statements/213901.htm>
6. Remarks by Ambassador Samantha Power, U.S. Permanent Representative to the United Nations, At a Stakeout on Syria. [Online]: <http://usun.state.gov/briefing/statements/231709.htm>
7. Remarks by Ambassador Samantha Power, U.S. Permanent Representative to the United Nations, at the Security Council Stakeout Following Consultations on Syria. [Online] Available at: <http://usun.state.gov/briefing/statements/214832.htm>
8. Remarks by Ambassador Samantha Power, U.S. Permanent Representative to the United Nations, at a Security Council Stakeout on Syria, February 13, 2014. [Online] Available at: <http://usun.state.gov/briefing/statements/221647.htm>
9. Remarks by Ambassador Samantha Power, U.S. Permanent Representative to the United Nations, at the Security Council Stakeout Following Consultations on Syria. [Online] Available at: <http://usun.state.gov/briefing/statements/231280.htm>
10. Wei Li Applied Linguistics / Wei Li – Wiley-Blackwell, 2013.–328 p.

Sudus Y.V. The communicative style of the US diplomat Samantha Power in public speeches

Abstract. The article focuses on the idea that language activity of a diplomat involves influence on public consciousness, and to achieve the goal diplomats try to influence the audience verbally. The article highlights the features of communication styles in diplomatic speech. The author analyzes basic communication styles and approaches to their study. A special attention is paid to the varieties of verbal communication styles in modern English diplomatic discourse. The author views certain linguistic features of the speeches by the diplomat as a tool of possible manipulation with public opinion. The investigation was carried out on the basis of transcripts of Samantha Power's public speeches concerning the events in Syria in 2013 and 2014. The author has established that such communicative verbal styles as direct, succinct, personal and instrumental are the most common for the studied speeches. According to the author, one of the means of influence which is used in diplomatic speech is their verbal communicative style.

Keywords: *communicative style, diplomatic discourse, verbal means of influence*

Судус Ю.В. Коммуникативный стиль в выступлениях американского дипломата Саманты Пауэр

Аннотация. В статье проанализированы особенности коммуникативных стилей в дипломатической речи. Автор уделяет особое внимание основным коммуникативным стилям и подходам к их изучению. На примерах проиллюстрировано соблюдение конкретных вербальных коммуникативных стилей в современном англоязычном дипломатическом дискурсе. Автор рассматривает тексты современных речей англоязычных дипломатов как инструмент возможных манипуляций общественным сознанием. Одним из средств воздействия дипломата, используемых в дипломатической речи является его вербальный коммуникативный стиль.

Ключевые слова: *коммуникативный стиль, дипломатический дискурс, речевое средство воздействия*

*Хоменко Г.Є.***Стилістичні засоби з символічним компонентом “вода” в медіатекстах початку XXI століття***Хоменко Ганна Євгенівна, здобувач**ДВНЗ “Криворізький національний університет”, м. Кривий Ріг, Україна*

Анотація. У статті йдеться про вербальні символи. Проаналізовано сучасні тексти українського мовного медіапростору, зокрема, досліджено тропи, фігури та прийоми з репродуктивним та трансформаційним символічними значеннями слова-символу “вода”, виділено відтворювально-мнемічну функцію як домінуючу функцію в корпусі експресивних функцій медіатекстових стилістичних засобів із символічною семантикою, з’ясовано її вплив на експліцитну, емоційну, довготривалу пам’ять адресата.

Ключові слова: стилістичні засоби, символ, функція, експресивність, медіатекст

Символ є вираженням сутності пізнавального образу як наслідку узагальнюючої діяльності відображення, як форми позначення оточуючого світу [4, с. 206]. Символ – це довільний знак, що викликає однакову соціальну реакцію, тобто значення символу є загальноприйнятим у спільноті носіїв культури, указує на більш широкий текст, є прецедентним текстом [6, с. 48]. Символізація одвічно виступала універсальною естетичною категорією, унікальним ключем до розуміння духовного світу та засобом його проектування на світ матеріальний [9, с. 156].

Завдяки символічній ретроактивності реципієнт виявляє себе в певній успадкованій культурній традиції, сприйняття тексту оптимізується через упізнання загальнолюдського й культурно значущого, символ як прецедент полегшує процедуру декодування медіаповідомлень, адже актуалізує спільне для комунікантів смислове поле [1, с. 397]. Ми підтримуємо позицію Н. Ткачук, яка зазначає, що символічність припускає безліч значень, обрамлених загальною ідеєю, виходячи з цієї загальної ідеї, кожна людина може відкрити для себе в символі нове значення, тобто символ у своїй потенції володіє нескінченним числом значень, характеризується трансфінітністю [7, с. 324].

Це свідчить про поліфонічне “звучання” слова-символу в різних текстах, про динамічність та відносну нестабільність семантичної сутності символу в рамках одного національного зрізу, про рухливість символічних значень від ядра символу до периферії та навпаки, про нарощування нових смислів, поглиблення загальної семантичної палітри слова-символу. Динамічність та рухливість семантики символу залежить від лінгвістичних (контекст тексту, мовне оточення) та позамовних чинників (політична, економічна, культурна ситуація в суспільстві, моральний “клімат” нації, історична спадщина народу; світогляд, цінності, принципи, культурно-історичний досвід окремого індивіда).

Мета нашої статті – проаналізувати стилістичні засоби з символічним компонентом значення “вода” в сучасних україномовних медіатекстах початку XXI століття, їх відтворювально-мнемічну функцію, особливості семантики цих одиниць. Матеріалом дослідження послуговували україномовні друковані та електронні (інтернет-видання, інформаційні портали тощо) медіатексти за період з 2000 по 2014 роки.

Сучасний медіатекст узагальнює, глобалізує, категоризує, осимволізовує реальність суспільства, продукує та транслює нову, що має сугестивні властивості, впливає на ментальний простір комунікантів інфо-

рмаційного середовища. Фіксуємо в медіатекстах частотність використання тропів, фігур та прийомів із символічним компонентом значення, які мають великий експресивний потенціал. Медіатекстові тропи, фігури та прийоми з символічним компонентом значення мають строкату семантичну будову. Спостерігаємо в семантиці цих засобів експресивізації тексту факультативні трансформаційні символічні значення, які мають здебільшого одиничний прояв у тексті, постійні значення, що реалізуються незалежно від контексту, та частотні трансформаційні значення, що функціонують у великих групах медіатекстів. Залежно від цього розрізняємо репродуктивні символи і трансформаційні. Репродуктивні символи використовуються тоді, коли в певному контексті усіх “традиційних” (закріплених у словниках, в українській культурній традиції) значень символу достатньо задля реалізації комунікативних та прагматичних завдань автора, ці символи відтворюють тільки основні (ядерні) й / чи периферійні символічні значення, трансформаційні символи сприяють нарощенню, прирощенню, вживленню, поглибленню загальної сукупності значень слова-символу.

У корпусі експресивних функцій тропів, фігур, прийомів з символічним компонентом вичленовуємо відтворювально-мнемічну функцію, яка безпосередньо пов’язана з експліцитною (декларативною) пам’яттю людини. Цей вид пам’яті має два типи: семантичний та епізодичний. Символізовані стилістичні засоби активізують обидва типи експліцитної пам’яті адресата, задіюють увагу читача, апелюють до образного мислення, емоційної та довготривалої пам’яті (за умови, коли адресат, сприймаючи повідомлення й аналізуючи зміст символу, звертається до своїх культурно-історичних знань, свого національного “я” в системі загальнонародної етноспільноти, водночас, згадує конкретні ситуації, події, обставини свого життя, пов’язані з ними емоційні переживання, що задіюють процес відтворення (процес пам’яті), несвідомо чи усвідомлено пов’язує, співставляє їх із текстом, що сприймає, і переживає нові емоції, що закріплюються за цим текстом, який здатен перейти від короткочасної пам’яті до довготривалої, оскільки емоційна та образна прив’язка до об’єкта запам’ятовування сприяє кращому фіксуванню в пам’яті інформації через взаємодію “старих” слідів пам’яті й новоутворених).

Розглянемо тропи, фігури, прийоми з символічним компонентом “вода” в сучасних медіатекстах. Воду здавна шанують як святу – у воду не можна пловати; воді поклонялися, річкам, ставкам, озерам тощо при-

носили жертви (у візантійського письменника VI ст. Прокопія читаємо про наших предків: “Шанують вони річку, німф і деякі інші божества, жертвують їм усім і з цих жертв ворожать”), поклоніння спостерігаємо до нашого часу [3, с. 106]. Живим джерелом енергії, яке забезпечує життя на землі, є й дощ, це одне з утілень символу води, без якого не буде врожаю, а значить і благополуччя; цілющі властивості має й ранкова роса, яку в народі називали „божим дощем”, „божою вологою”, що лікує й очищає землю, умиває все живе; вода асоціюється з вологою і циркуляцією крові, життєвими силами як протиставлення сухості і смерті, повертає до життя і дає нове життя [5, с. 1]. Вона постає символом паруння, запліднення, розмноження – у давні часи шлюби бралися при воді; місток через річку – ще й тепер щасливе місце для закоханої пари [3, с. 106].

У сучасних медіатекстах зафіксовано чисельну групу графонів із символічним компонентом “вода”. Відтворювально-мнемічну функцію цього засобу підсилює його “графічність” – факультативні лапки, які реалізують візуально-атенційну функцію. Автор, впливаючи на зорову увагу реципієнта, пунктуаційно “підказує” читачу на те, щоб він перекодував, змінив семантику виразу, переосмислив його, це, у свою чергу, спричинить семантичні трансформації як контексту речення, так і усього медіаповідомлення. Одночасно з активізацією уваги автор прагне залучити експліцитну пам’ять адресата (семантичний й / чи епізодичний типи), звернутися до загальної бази знань та умінь читача, його історично-культурного досвіду, особистісних переживань, спогадів, емоцій, почуттів, пов’язаних із конкретними подіями чи ситуаціями індивіда, які активізують також емоційну пам’ять. Читач повинен докласти зусиль, аби правильно інтерпретувати інформаційний авторський посил повідомлення. Наприклад: *Що глибше сучасна наука проникає в таємниці найзагадковішої речовини на планеті, то більше переконується, що “молодильні яблука”, “жива” і “мертва” вода – не просто витвір людської фантазії... [10]; “Жива” і “мертва” вода. Хороша питна вода має бути обов’язково чистою, звільненою від механічних домішок, хімічних і бактерійних забруднень. Звичайно, це не та вода, що тече з-під крана. І не та, що продається в пластикових пляшках... Із наведених прикладів ми бачимо, що вода, як дзеркало, реагує на будь-які наші емоції і почуття. Негативні енергії створюють потворні форми у воді, а позитивні енергії – створюють прекрасні картини з кристалів [13].* Денотативне значення слова вода – прозора, безбарвна рідина, що становить найпростішу хімічну сполуку гідрогену з киснем [2, с. 197]. В. Жайворонок тлумачить символ “живої” води також як джерельної, особливо цілющої; хто нап’ється правдивої живої води з трьох чи семи криниць, той набуває великої сили, а недужий зцілюється; воду пили, купалися в ній, окроплювалися нею; ... жива (живильна, живуца) / мертва вода / безсила вода – фольклорні образи води, яка додає сили або забирає їх; у казках герої набувають нелюдської сили, коли їх окроплюють живущою або цілющою (зцілющою) водою, а мертві оживають; добути такої води важко, бо її охороняє лютий змії [3, с. 107]. У першому медіавідрізку символ води

реалізується у своєму традиційному значенні як репродуктивний символ, що позначає цілющу, очисну, живильну рідину, яка загоює рани, надає сил людині, робить її непереможною, всесильною, символізує інтуїтивну мудрість (жива вода) й водночас нівечить, знесилює, паралізує людину (мертва вода, позбавлена чудодійних, цілющих властивостей). Уведення в речення одразу двох графонів з символічним компонентом “вода” нашою думкою, що автор прагне надати повідомленню відтінок сакральності шляхом використання антагоністичних символів – символів життя (жива вода) та смерті (мертва), відходу в небуття та воскресіння з мертвих. Значимо, що ці експресивні засоби взаємодоповнюють один одного, органічно експресивізують не лише речення, у якому функціонують, а й увесь медіатекст. Другий приклад маніфестує трансформацію постійного символічного значення “живої води”: ядерне значення води як цілющої, регенеруючої, воскрешальної відходить на семантичну периферію, доміантним значенням стає нове, власне авторське, яке прирощується до семантичної структури слова й переорієнтовує її. Журналіст позиціонує “живу” воду як рідину, *звільнену від механічних домішок, хімічних і бактерійних забруднень, очищену, здатну “приймати” позитивні емоції та почуття людини, що впливають та змінюють її структуру, перетворюватись на воду, яка позитивно впливає на функціонування внутрішніх органів людини, на стан організму загалом.*

Спостерігаємо також активне використання антифразису-символу задля продукування експресивності медіаповідомлення. Цей троп характеризується виключно номенами з символічним трансформованим значенням, адже його суть полягає або в заміні значення, або в запереченні значення. Наприклад: *“Наступного ж дня ця “чиста питна вода” в наших бутлях чомусь зеленіє, а часом і починає “пахнути”, – стверджують одні. “Чи правда, що її видобувають з артезіанських свердловин?” – запитують інші. “Зробіть, будь ласка, її аналіз, щоби знати, що н’ємо”, – наполягають читачі [11]; Мешканці сіл біля Грибовицького сміттєзвалища принесли у приймальню міського голови Львова Андрія Садового “мертву воду” з джерела, що знаходиться поблизу Грибовицького сміттєзвалища. ... На плящі з-під води наклеєна наліпка із написом: “Грибовицька мінеральна вода імені Садового” [11].* У наведених прикладах автор заперечує семантику тропа, повністю змінює її, наповнює новими смислами, чим привертає увагу та зацікавлює читача, апелює до образного мислення, емоційної, експліцитної та довготривалої пам’яті, спонукає замислитися, детальніше проаналізувати зміст інформаційного відрізка задля успішного розуміння, засвоєння інформації. У першому випадку (“чиста питна вода”) має місце власне антифразис, що спричиняє зміну вектора семантики виразу на протилежний: символ позиціонується як брудна, каламутна, небезпечна для здоров’я рідина з неприємним запахом. Традиційне символічне значення – чиста, джерельна, цілюща, оновлююча, життєдайна волога – переміщується на далеку периферію семантики, автор натякає, що нормальна вода повинна мати деякі “магічні”, цілющі та оновлюючі властивості, але ставить

семантичний наголос на основному, новому контекстуальному смислі слова-символу. Другий приклад теж містить власне антифразис “мертва вода”. Журналіст переорієнтовує символічне значення, заміщуючи основний зміст (фольклорний образ води, що забирає людські сили, отрує, паралізує людину) новим, що знаходимо далі по тексту: “Грибовицька мінеральна вода імені Садового”, тобто очищена, збагачена мікроелементами, корисна для здоров’я, питна вода. Аби досягти емоційної рефлексії читача, автор вдається до співставлення мертвої та чистої, корисної, живої води, життя та смерті, оновлення, відродження та занепаду усього живого, прагне сакралізувати зміст повідомлення.

Рясніє сучасний медіатекст й алюзивними одиницями з символічним компонентом значення. У цьому випадку в корпусі експресивних функцій прийому домінує також відтворювально-мнемічна функція. Цей прийом характеризується строкатим семантичним наповненням, тому що слово-символ у складі алюзії ускладнює його зміст, нашаровуючи певний культурно-історичний зріз ментальності на конкретний історичний факт, подію, історичну особу, твір мистецтва тощо. Різні смисли (символічний та власне алюзивний), етнокультурні та історико-культурні вісі прийому перехрещуються, взаємодіють, впливають одна на одну, органічно утворюють семантично глибоку довершену смисловою системою координат, яка продукує експресивність медіатексту. Наприклад: *Губить людей не пиво... НАДРА. Адміністрація пансіонату в селі Привітне, що поблизу Алушти, вирішила за рахунок незаконного видобутку прісних підземних вод забезпечити готельний комплекс живою водою. Та ще й підключили до цієї системи водопостачання розташовані поряд кафе, магазини, пансіонат. Факт незаконного використання води був виявлений співробітниками Алуштинського МВ ГУ СБУ в Криму* [8, с. 16]. У цьому випадку простежуємо алюзію на кінострічку радянського кінематографа “Не может быть!”, зокрема на гумористичну фразу “Губит людей не пиво, губит людей вода!”. Автор деформує структуру фрази та додає власну кінцівку,

тим самим переосмислюючи вислів, “оновлюючи” його. У самій фразі символ води є імпліцитним, стертим, прихованим, не називається, тільки мислиться, домислюється читачем. У подальшому контексті він чіткіше окреслюється, увиразнюється, семантично “оформлюється” завдяки прозорому контексту.

Ми засвідчили також, що активно функціонує в медіапросторі символ каламутної води. Наприклад: *Тече вода каламутна. Держсанепідслужбою області регулярно проводиться моніторинг умісту нітратів у воді громадських криниць та криниць, які використовуються для водопостачання дітей віком до 3-х років. Так, за результатами лабораторних досліджень, проведених Черкаським обласним лабораторним центром МОЗ України, цюгоріч перевищення вмісту нітратів у воді криниць було виявлено у 40% досліджених проб у цілому по області* [12]. Каламутна вода – у народних піснях – символ суму: “Тече вода з-під города та скаламучена. Яка в тої Парасочки хата засмучена!”; “Тече вода каламутна. Чого, дівко, така смутна?”; у суспільному житті – символ хаосу, беззаконня (“У каламутній воді рибка ловиться”); коли сниться каламутна вода – на сльози... [3, с. 108]. У прикладі на денотативне значення каламутної води як забрудненої, непрозорої, з небезпечними домішками рідини нашаровується алюзійне значення, пов’язане зі згадуванням автором української народної пісні “Тече вода каламутна” та символічне репродуктивне, яке постулює образ води як магічної злої сили, що приносить хвороби, сум, смуток, нещастя людині. Зазначені смисли взаємодоповнюють один одного, сприяють утворенню нового, осучасненого фольклорного образу води.

Отже, можемо зробити висновок, що в сучасних медіатекстах функціонує велика кількість символізованих тропів, фігур та прийомів із символічним компонентом “вода”, у корпусі експресивних функцій яких домінують функцією виступає відтворювально-мнемічна функція. Вони характеризуються високою експресивністю, строкатою семантичною будовою, здійснюють вплив на ментальний стан реципієнта.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Бутиріна М. Символ як інструмент прикладних соціально-комунікаційних технологій / М. Бутиріна // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия “Филология. Социальные коммуникации”. – Т. № 24 (63). – 2011. – № 4. – Ч. 1. – С. 396–401.
Butyrina M. Symbol yak instrument prykladnykh sotsial'no-komunikatsiynykh tekhnolohiy [Symbol as a social and communication technology tool] / M. Butyrina // Uchenyye zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Seriya "Filologiya. Sotsial'nyye komunikatsii". – T. № 24 (63). – 2011. – № 4. – CH. 1. – S. 396–401.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Бусел.] – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
Velykyy tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Great Modern Ukrainian Dictionary] / [uklad. i holov. red. V. Busel.] – K. : Irpin' : VTF "Perun", 2005. – 1728 s.
- Жайворонок В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 705 с.
Zhayvoronok V. Znaky ukrayins'koyi etnokul'tury [Ukrainian ethnic culture Signs : [Dictionary]] : [slovyk-dovidnyk] / V. Zhayvoronok. – K. : Dovira, 2006. — 705 s.
- Кушнір І. Символ землі у творенні національної картини світу (на прикладі франкомовної літератури) / І. Кушнір // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – 2012. – Вип. 20, ч. 1. – С. 205–212.
Kushnir I. Symvol zemli u tvorenni natsional'noyi kartyny svitu (na prykladi frankomovnoyi literatury) [Land symbols in the national world view creation (on the background of French literature)] / I. Kushnir // Visnyk L'viv's'koho universytetu. Seriya inozemni movy. – 2012. – Vyp. 20, ch. 1. – S. 205–212.
- Снігірьова Л. Слово-символ як соціокультурна особливість народу (на основі слова вода) / Л. Снігірьова // Режим доступу : http://www.rusnauka.com/NPM/Philologia/10_10_snigir_ova%20l.doc.htm
Snihyr'ova L. Slovo-symvol yak sotsiokul'turna osoblyvist' narodu (na osnovi slova voda) [The word symbol as social and cultural folk feature (the word "water")] / L. Snihyr'ova // Available at:

http://www.rusnauka.com/NPM/Philologia/10_10_snigir_ova%20l..doc.htm

6. Сорока Ю. Символи культури в соціологічному баченні: викладання соціології культури в умовах легітимізації української культури / Ю. Сорока // СОЦІОПРОСТІР: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. – 2011. – №1(2). – С. 47–50.

Soroka YU. Symvoly kul'tury v sotsiologichnomu bachenni: vykladannya sotsiologiyi kul'tury v umovakh lehytimizatsiyi ukrayins'koyi kul'tury [Cultural symbols in the sociological vision: teaching sociology of culture in terms of legitimizing Ukrainian culture] / YU. Soroka // SOCIOPROSTIR: mizhdystyplinarnyy zbirnyk naukovykh prats' z sotsiologiyi ta sotsial'noyi roboty. – 2011. – №1(2). – S. 47–50.

7. Ткачук Н. Семантична характеристика архетипових тваринних слів-символів у текстах українських лікувальних замовлянь / Н. Ткачук // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Вип. 13. – Ч. 3. – С. 324–331.

Tkachuk N. Semantychna kharakterystyka archetypovykh tvarynnykh sliv-symvoliv u tekstakh ukrayins'kykh likuval'nykh zamovlyan' [Semantic description of archetypal animal words and symbols in the texts of Ukrainian medical charms] / N.

Tkachuk // Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi. – 2010. – Vyp. 13. – CH. 3. – S. 324–331.

8. Урядовий кур'єр, газета, № 133(5018), 26.07.13 (м. Київ) *Uryadovyy kur'yer, hazeta, [Governmental Courier newspaper] № 133(5018), 26.07.13 (m. Kyiv)*

9. Хавкіна Л. Сучасний український рекламний міф: монографія / Л. Хавкіна. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2010. – 352 с.

Khavkina L. Suchasnyy ukrayins'kyy reklamnyy mif: monohrafiya [Modern Ukrainian Advertising Myth: monograph] / L. Khavkina. – KH.: Kharkivs'ke istoryko-filolohichne tovarystvo, 2010. – 352 s.

10. health.unian.ua, інформаційне агентство, 04.08.2009 (м. Київ)

health.unian.ua, informatsiyne ahenstvo, 04.08.2009 (m. Kyiv)

11. portal.lviv.ua, інтернет – портал, 19.11.2008; 27.06.13 (м. Львів)

portal.lviv.ua, internet – portal, 19.11.2008; 27.06.13 (m. Lviv)

12. provce.ck.ua, інтернет-видання, 26.09.13 (м. Черкаси)

provce.ck.ua, internet-vydannya, 26.09.13 (m. Cherkasy)

13. www.bershad.ua, інформаційний портал, 22.03.11 (м. Бершадь)

www.bershad.ua, informatsionnyy portal, 22.03.11 (m. Bershad')

Khomenko A.Ye. Stylistic means with a symbolic "water" component in the early twenty-first century media texts

Abstract. The article deals with verbal symbols that form and translate ethnic and national collective experience of certain ethnic group. The symbol is not a static, "frozen" phenomenon, its dynamics is caused by both external (social, cultural and historical changes in the society), and linguistic reasons. Symbol can extend the semantics and imagery of tropes, figures or means, and enriches the word semantic meaning due to additional connotation that can be included in the core of the trope, figure or means semantics. Simultaneously symbols remain on the meaning edge neutralizing the basic trope, figure or means content semantically "overshadowing" it. The article analyzes modern Ukrainian media texts and investigates tropes, figures and means with reproductive and transformative symbolic meanings of the "water" word-symbol. It also highlights reproduced-mnemonic function as dominant one in mediatexts tropes and figures with symbolic semantics. Reproduced-mnemonic function appeals to the person's cultural experience, national consciousness and motivates to intellectual "straining" in successful mediatext information decoding due to collective historical background referring, cultural and ethno-cultural experience and rethinking its reorientation within a specific mediacontext. This investigation has revealed in the semantics of these expressive means text optional transformational symbolic meanings with a single text appearance, constant symbolic meanings implemented despite the context and frequent transformation meanings operating in large groups of media texts. Thereafter two groups of symbols can be distinguished. The reproductive symbols are used in order to realize communicative and pragmatic tasks of the author. The transformation symbols contribute to the growth, increment, implantation and deepening a common set of meanings of the word symbol.

Keywords: trope, figure, symbol, function, expressiveness, mediatext

Хоменко А.Е. Стилистические средства с символическим компонентом "вода" в медиатекстах начала XXI столетия

Аннотация. Статья посвящена вербальным символам. Это вертикальная "сущность", которая структурирует и транслирует этнонациональный коллективный опыт отдельного этноса. В статье проанализированы современные тексты украинского языкового медиапространства, в частности, исследованы тропы, фигуры и приемы с репродуктивным и трансформационным символическими значениями слова-символа "вода", выделена воспроизведенно-мнемическая функция как доминирующая в корпусе экспрессивных функций медиатекстовых тропов, фигур и приемов с символической семантикой, изучено ее влияние на эксплицитную, эмоциональную, долговременную память адресата. Воспроизведенно-мнемическая функция апеллирует к культурному опыту человека, к его национальному сознанию, побуждает интеллектуально «напрячься» для успешного декодирования медиатекстовой информации символа путем обращения к своему коллективному историческому, культурному «Я», этнокультурному опыту и переосмыслению его, переориентации в рамках конкретного медиаконтекста. Зафиксировано в семантике этих средств экспрессивизации текста факультативные трансформационные символичные значения, имеющие в основном единичное проявление в тексте, постоянные символичные значения, которые реализуются независимо от контекста, и частотные трансформационные значения, которые функционируют в больших группах медиатекстов. В зависимости от этого различаем репродуктивные символы и трансформационные. Репродуктивные символы используются тогда, когда в данном контексте всех «традиционных» (закрепленных в словарях и в украинской культурной традиции) значений символа достаточно для реализации коммуникативных и прагматических задач автора, и он воспроизводит только основные (ядерные) и / или периферийные символические значения, трансформационные символы способствуют наращиванию, приращению, вживлению и углублению общей совокупности значений слова-символа.

Ключевые слова: троп, фигура, символ, функция, экспрессивность, медиатекст

Шевчук З.С.

Прецедентні феномени як ознака соціалізації мовної особистості жінки (на матеріалі текстів Ірен Роздобудько)

Шевчук Зореслава Сергіївна, аспірант кафедри української мови
Факультет української філології на журналістики

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація. Стаття присвячена аналізу прецедентних феноменів як смислотвірних орієнтирів, значення яких виражає пряме і опосередковане ставлення до мовної особистості жінки, її соціальної ролі в суспільстві; спектр оцінок (позитивних і негативних) залежно від використаних лінгвальних засобів і їх реалізації у мовному матеріалі.

Ключові слова: антропоцентризм, прецедентні феномени, алюзія, ремінісценція, мовна гра

Вступ. У рамках сучасної парадигми антропоцентричних досліджень актуальним є вивчення мови як інструменту пізнавальної діяльності людини. У ході аналізу мовних явищ ми виходимо перш за все з того, що мовні форми залежать від мисленнєвої активності їхніх носіїв, від соціальних та національних чинників [1, с. 258]. У мові людина зберігає і закріплює результати пізнання навколишньої дійсності, через неї передає здобуті знання. Саме тому увага дослідників сконцентрована на проблемі особистості, її місці в мовній системі.

Короткий огляд публікацій з теми. Поняття мовної особистості не є новим на тлі розвитку сучасної антропоцентричної парадигми. На нього натрапляємо в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених [Г.І. Богин, І.О. Голубовська, І.Н. Горелов, К.Ф. Седов, Ю.Н. Караулов, В.В. Красных, М.В. Ляпон, О.Б. Сиротинина], проте, як зазначають дослідники цього явища, поки що не існує "...єдиного, прийнятного та визнаного усіма трактування цього поняття" [3, с. 47].

Мова засвідчує наявність у свідомості людини різноманітних структур знання про світ, про шляхи й способи його категоризації та концептуалізації. У роботах Н.Д. Арутюнової, Н.Н. Болдирева, В.Г. Дідковської, С.А. Жаботинської, О.С. Кубрякової, В.А. Маслової, З.Д. Попова, А.М. Приходько, І.А. Стерніна, Ю.С. Степанова представлено дослідження онтологічної сутності, лінгвокультурної значущості, системної організації основних одиниць. Студіювання у цьому напрямку виявляє нові проблеми, зокрема питання прецедентності в структурі параметризації мовної особистості.

Мета нашого дослідження – виявлення специфіки впливу прецедентних семантичних та функціональних особливостей прецедентних феноменів на формування соціального параметра мовної особистості жінки у творах Ірен Роздобудько.

Матеріалом роботи обрано тексти творів сучасної жіночої прози (Ірен Роздобудько «ЛСД. Ліцей слухняних дружин», «Одного разу...», «Дванадцять або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя»).

Для досягнення мети у роботі були використані такі **методи дослідження**: метод лінгвістичного спостереження й опису; метод узагальнення і порівняння; метод суцільної вибірки; прийоми лінгвістичного спостереження, класифікації і систематизації.

Результати і їх обговорення. Прецедентні феномени належать до культурно-мовної компетенції – здатності носіїв певної етнічної культури й мови

впізнавати в мовних одиницях і мовленнєвих продуктах культурно значимі настанови й норми, ціннісні орієнтири, культурні коди й можливість їхньої переінтерпретації, а також організувати свою комунікативну поведінку й текстопородження згідно з цими культурними знаннями. [8, с. 5].

Важливою рисою текстів модерної жіночої прози є використання найбільш типових для сучасного сьогодення засобів викладу матеріалу, частотних лексичних одиниць, характерних для нашого часу фразеологізмів і метафоричних найменувань, широке вживання „чужого слова”, особливо при описі буденних реалій життя. Тексти в нашій свідомості існують швидше як гіпертексти, що включають систему асоціативних зв'язків, перехресних посилань.

У текстах Ірен Роздобудько нами виділено такі функції цитації: монтаж з цитат – проєкція на нестабільність життя; гра з цитатами; експресивність; двоплановість чи багатозначність; пародіювання, поетизація тощо.

Вибір мовних засобів авторкою у своїх творах, як правило, пов'язаний з оцінкою жінки, її зовнішнього вигляду, звичок, вподобань та ін., що має за мету вплив на адресата, із системою ціннісної орієнтації, коли на перший план виступають концептуальні, образні й емоційні характеристики. Одним з найбільш яскравих мовних засобів оцінки є вкраплення інтертекстуальних елементів, смислотвірна функція яких розкривається в межах когнітивного підходу: *“Перебуваючи не в кращому гуморі, я зловтішно призначила зустріч «у чорта на куличках» - там, де було моє місце роботи”* [7, с. 168].

Термін “прецедентні феномени” (ПФ) найбільш вживаний у сучасній лінгвістичній літературі. Незважаючи на велику кількість синонімів, саме він використовується в більшості наукових праць. Хоча, терміни “логоепістема”, “ремнісценція”, “алюзія”, “прихована цитація”, для змінених ПФ – “навмисна аномалія” (назви того самого явища, вперше поміченого філософією постмодернізму і підхопленою сучасною лінгвістикою). На нашу думку, вживання терміна “прецедентні феномени” з-поміж інших найменувань є найбільш прийнятним. Його ми розуміємо як ментальне утворення, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальне й використане у когнітивному й комунікативному плані.

За рівнями прецедентності досліджувані структури поділяються на:

1) соціумно-прецедентні, відомі тільки членам певного когнітивного простору: “Всі ми – курсантки передостаннього одинадцятого класу. Одна четверта класу – **«секстет»**. **«Шістка»** тобто...Обов'язки кожної членкині **сексету** – стежити за порядком, виховувати одна одну власним прикладом, бути безжальною до прояву гріхів і намагатися здобути якомога більше добродетності” [6, с. 18-19];

2) національно-прецедентні, як правило, відомі всім носіям мови однієї країни: “Отже, дядько розглядав плоди своєї праці, кондуктор дав мені **“щасливий квиток”** і наказав з'їсти його” [7, с. 14]

3) універсально-прецедентні – умовно відомі всім homo sapiens: “Пам'ятаю однокласника, якого одного разу запросила в гості...Але після цього візиту навіть у нашій елітній школі набула репутації **“білої ворони”** і **“буржуйки”** [5, с. 38].

ПФ – ціннісні орієнтири, які було активізовано у мовленні в статусі еталонів / антиеталонів для зіставлення [4, с. 7]. До ПФ ми відносимо прецедентні імена (ПІ), прецедентні висловлювання (ПВ), прецедентні тексти (ПТ), прецедентні ситуації (ПС). Найчастіше у творах Ірен Роздобудько використовуються прецедентні висловлювання.

ПІ – феномени особливого роду. З одного боку вони є вербальними ідентифікаторами „невербальних” феноменів (реальних людей, вигаданих персонажів творів, географічних об'єктів, історичних подій тощо), у мовній системі – власними іменниками (чи іменниковими словосполученнями). З іншого – ПІ вживаються не для ідентифікації референта, а його характеристики, набуваючи статусу загальних назв. Це уможлиблює вживання ПІ у якості символів. Наприклад: “Ну, так, вони називали мене **«помідором»** за те, що мої щоки завжди були червоними. Друга прозивалка була взагалі ганебною...старшокласниці одразу охрестили мене **“вагітний тарган”**...Отже, **Помідор і Вагітний Тарган** не мав права брати участі в нічних задушевних розмовах, а мусив затуляти вуха подушкою або вдавати глибокий дитячий сон” [7, с. 22]. У наведеному фрагменті ПІ **Помідор і Вагітний Тарган** символізують певні риси зовнішності героїні. Однак, якщо оцінка соматема червонощока дівчина та вестема дівчина в широкій суцільності є нейтральною, то їх репрезентація через ПІ виражає негативну оцінку мовця. Вживаючись метафорично, вони слугують «еталоном» порівняння.

У текстах авторки вживання ПІ служать засобом різносторонньої характеристики жінки (параметр зовнішності, соціального статусу, інтелектуальний параметр тощо). Зокрема, аналіз фактичного матеріалу виявив, що у творах переважають слова, словосполучення, які дають безпосередню оцінку жінці як суб'єктові – виразникові різноманітних соціальних ролей. У таких випадках виокремлюємо особливий модифікований різновид ПІ (у поєднанні із ПВ), який вербалізовано через використання асоціативно маркованих розмовних словосполучень: “На третьому поверсі нашого інформаційного агентства містилося Товариство книголюбів. Ним керувала маленька жіночка, про таких кажуть: **“миша в борошні”** [7, с. 63]; розмовних висловів: “Тоді, в останньому пориві

відчаю, я зізналася про зйомку і навіть про те, що сама є автором сценарію і тепер буду, як **“чоботар без чобіт!”** [7, с. 58]; розмовних слів – демінутивів (із суфіксами -ячк-, -явк-): “Я типова **“середнячка”**. І цим усе сказане” [6, с. 25], “Мені не належало ніякої. Адже надати тумбочку **“маляці”** вважалося зайвою розкішшю” [7, с. 20]; назв героїв казок: “...і тепер буду[...] **Попелюшкою** на чужому бенкеті” [7, с. 58]; мовних кліше (соціально і культурно маркованих): “Власне, я не плачу ось уже кілька років – мабуть, зоп'ять чи навіть десять. Такий собі **робот на автотопілі...**” [5, с. 8], “Все повернулося на круги своя, з тією лише різницею, що я справді стала господинею великого дому – дружиною, **берегинею домашнього вогнища**” [5, с. 42]; “Не дивуйся, це – ти [...] **королева світських раутів, “дівчина з обкладинки”, модна письменниця, телезірка, лауреатка престижних премій, кумир молоді, авторка сорока романів та десяти кінострічок, мандрівниця, фатальна білявка, пожива репортерів, скандалістка, примара, порох, вода, попіл, тлін...**” [5, с. 254]; назв художніх творів: “Коли в дев'ятому класі ми вивчали типажі і психотипи, пані Вчителька назвала Озу **“дамою з камеліями”** [6, с. 23].

Матеріал текстів дав змогу виокремити й такі різновиди ПІ на позначення:

а) власних імен людей: “Сирота...вважає себе **Жанною Д'арк**” [5, с. 102], “Часом я думаю, що на тілі людини є більш сороміцькі місця, ніж ті, які вона звикла ховати під одягом [...]Мабуть, **Ван-Гог** відчув цей сором перший” [5, с. 100]; “Якби в мене був більший хист до точних наук, я б зробила якесь відкриття, наче **Архімед**, який вскочив у ванну з водою і зробив висновок про те, що...” [7, с. 16]; “...пиши так, ніби пишеш для **Фелліні...**” [7, с. 26];

б) назв художніх творів: “Про неї кажуть: **«Горе від розуму»** [7, с. 138];

в) назв фільмів: “Кіно нам показують два рази на місяць...У них, за словами пані Директорки, все те, що нам потрібне для життя. **“Дівчата”, “Волга-Волга”, “Велике життя”, “Цирк”, “Свинарка і пастух”**...” [6, с. 46];

г) назви біблійних понять: “Маючи такого чоловіка, можна якнайкраще виконати всі пункти Статуту і заслужити **Царство Небесне**, подумала я” [6, с. 63]; “Аж нігті впираються в долоню: такий собі магічний знак того, що твоє внутрішнє напруження допоможе потрапити до **царства небесного**, а вожатій – зробити правильний вибір” [7, с. 19];

д) назви громадських закладів: “...одного разу у Львові ми з Оксаною Ватуляк пішли до **“Ням-Ням”** [7, с. 25]; “Вона подумала, що ще один день у компанії мерців не витримає і тому, поблукавши численними вуличками, нарешті знайшла затишне місце – **“Бузковий хутір”**, кав'ярню, в якій Гемінгвей писав **“Фієсту”** [5, с. 259].

Активне вживання ПІ зумовлене прагненням авторки висвітлити культурну, інтелектуальну, духовну, естетичну складову мовної особистості жінки.

ПВ – це самодостатні у змістовному плані синтаксичні одиниці, які розкривають пізнавальний досвід людини, набувають узагальнювального значення, відображають особливості категоризації та концеп-

туалізації дійсності лінгвоспільнотою. Відповідно, за формою цитування розподіляємо їх на:

а) повні: “А найбільше я ненавиджу ось це: **“Незамінних не буває!”** [7, с. 91];

б) неповні: “Шпальта нарешилі зверстана. Пішла, дороженька, до друкарні... Все. Кінець. **Фініта ля...**” [7, с. 42].

За джерелом походження ПВ розподіляємо на:

а) вислови відомих людей: “Справа в тім, що я ходила до театральної студії та певний час міркувала, як у часи Марії Заньковецької: **“Або – на сцену, або – до очерету головою!”** [7, с. 31];

б) крилаті вислови: “Але потрапити на знімальний майданчик, відверто кажучи, я не мріяла й не просилася. Мовляв, **“мавр зробив свою справу – мавр мусить піти”** [7, с. 57];

в) ідіоми: “І вирішуватиме, варті ми піти у **“вільне плавання”** чи претенденту на нашу прихильність ще треба почекати, доки ми не виправимо всі свої помилки, записані сюди” [6, с. 17];

г) фразеологізми: “Проте **«бойове хрещення»** було отримано і я з повним правом підійшла до **“зграйки артистів”** [7, с. 61]; “А я можу прожити **сім п’ятниць на тиждень**” [5, с. 9]. Аргументом для трактування фразеологізмів як прецедентних виступає той факт, що при будь-якій модифікації фразеологічне значення не погашується. В очікуванні слухача актуалізується, насамперед, фразеологічне значення, далі – під впливом контексту – відбувається „переключення” з П на І рівень номінації, тобто фразеологізм „розщеплюється” на окремі значення його структурних елементів, що створює комічний ефект. Проте присутність при цьому у свідомості співрозмовників фразеологічного значення засвідчує прецедентність фразеологізмів.

Інтертекстові елементи беруть участь і у мовній грі. Для цього використовують в основному модифіковані ПВ: “Так я потрапила з **розбитого човна – на бал**. Мені запропонували очолити відділ” [7, с. 45]; “Дорогою я зайшла до ювелірного магазину й на всі гроші купила перстень. Пізніше я заклала його в ломбарді й не викупила. Навмисне не викупила. Адже **«продала цирк» за квиток на літак в один кінець. І це була гідна ціна**” [7, с. 50]; “А поки не вмієш реалізувати – тихо стукай пальчиками по клавіатурі чи шкрябай ручкою по аркушу, доки сам не візьмешся за цю справу...Що, до речі, цілком реально. А якщо реально – то поки що просто старанно вчись. Адже **“два професіонали в одному” – то вже серйозно. Але – саме професіонали!**” [7, с. 57]. Такі трансформації є засобом створення іронії – своєрідного стилю викладу авторки. Звернення до вертикального контексту за допомогою прихованої цитації має на меті саме віддзеркалення незадоволеності жінки навколишнім світом. Іронія приховує в собі соціальну оцінку навіть у разі зовнішньо об’єктивного викладу фактів.

ПВ у творях Ірен Роздобудько є мотиваторами, які вносять у відповідний вислів модусний компонент оцінки, є засобом сугестивного впливу на реципієнта

з метою створення відповідного «іміджу» жінки в конкретній ситуації.

ПС – це значущі для життя суспільства ситуації (дійсні чи вигадані), які зберігаються у свідомості лінгвоспільноти у вигляді ментальних утворень та виступають у ролі еталонів / антиеталонів для наслідування / ненаслідування. Уявлення про ПС активізуються ПІ, ПВ чи окремими атрибутами ПС. До прикладу: “Погляньте хоча б на ті мильні серіали, що показують по телебаченню, на шоу і розважальні заходи, на журнальчики з порадами, на все, що відбувається довкола! На дівчат у клубах, на жінок у фітнес-центрах, на всю цю публіку, що ходить на розважальні **“камеді-клаби”** і шоу. Всі їхні **проблеми – нижче пупа! Кохання-зітхання, любов-морков! Попит диктує пропозицію!** [...] **Казка про Попелюшку, що вийшла заміж за принца – маячня** [...] **Кожному овочу – свій фрукт**” [6, с. 244]. У наведеному уривку, наприклад, ПВ *попит диктує пропозицію* вживається в новому контексті, невластивому для ринкової сфери. Така мовна характеризується аргументованістю оцінок, (ствердження підкріплені фактами, логічно обґрунтованих аргументів упередженими категоричними формулюваннями, посиланнями на достовірну інформацію), високий ступінь інформативності тексту, домінування оцінних реплік, що увиразнює і водночас активізує ПС.

ПТ збережено у текстовій концептосфері лінгвоспільноти завдяки сюжетові, проблематиці, описаним подіям, персонажам, які стають типовими та можуть займати певне місце щодо норми на шкалі зіставлення за нових умов. Символами ПТ є ПІ, ПВ, ПС. ПТ активізуються такими прийомами інтертекстуальності, як стилізація, продовження, алюзія тощо. Наприклад: *«Моя подруга **Лєся Воронина** на мє скавуління про якісь негаразди часом каже: **“Роздобуддя, ніхто не обіцяв, що буде легко!** – і тоді мені справді стає легко. Адже, якщо замислитися, жодна людина в цьому світі не має ніякої індульгенції, котра б відкрила їй прямий і безхмарний шлях до раю. І тому варто бути готовим до всього [...] Що ти побачиш Америку чи плаватимеш на гумовому матраці в **Мертвому морі** – і що ти **НІКОЛИ** не зрушиш із насидженого місця...Що ти **«народжений для щастя, як...**» – і що **“ніхто не обіцяв, що буде легко”**...[7, с. 93]. Роздуми героїні про життя супроводжуються алюзіями про те, що є і те, що може бути. При цьому ПІ (Мертве море, Америка), ПВ (“ніхто не обіцяв, що буде легко”, “народжений для щастя, як...”) є всесвітньо відомими, тому їхня прецедентність не має часових і географічних меж. ПТ виражають сюжетно-композиційну функцію у творі.*

Висновки. Загалом, використані ПФ у текстах Ірен Роздобудько ПФ несуть смислотвірне навантаження. Їхній зміст виражає пряме і опосередковане ставлення до мовної особистості жінки, її соціальної ролі в суспільстві, виражає спектр оцінок (позитивних і негативних) залежно від використаних мовних засобів і їх реалізації у ПІ, ПВ, ПС, ПТ.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Голик С. Мовна особистість як об'єкт лінгвокультурологічних досліджень / Сніжана Голик // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – 2013. – Вип. 21. – С. 258–264.
Holyk S. Movna osobystist yak obiek linhvokulturologichnykh doslidzhen [The linguistic identity as an object of linguistic-cultural research] / Snizhana Holyk // Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya inozemni movy. – 2013. Vyp. 21. – S. 258-264.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
Karaulov Y.N. Russkii yazyk i yazykovaia lichnost [Russian language and a linguistic personality] / Y.N. Karaulov. – M. : Nauka, 1987. – 263 s.
3. Красных В.В. “Свой” среди “чужих”: миф или реальность? / В.В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
Krasnyh V.V. “Svoi” sredi “chuzhyh”: mif ili realnost? [At home among strangers: myth or reality] / V.V. Krasnyh. – M. : Ghozys, 2003. – 375 s.
4. Найдюк О.В. Семантичні та функціональні особливості прецедентних феноменів у німецькомовному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.02.01 “українська мова” / О.В. Найдюк. – К., 2009. – 14 с.
Naidiuk O.V. Semantychni ta funktsionalni osoblyvosti pretseidentnykh fenomeniv u nimetskomovnomu dyskursi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. : 10.02.01 “ukrainska mova” [Semantic and functional features of the precedent phenomena in German-speaking discourse] / O.V. Naidiuk. – K., 2009. – 14 s.
5. Роздобудько І. Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя. Роман / Ірен Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2012. – 272 с.
Rozdobudko I. Dvanadtsat, abo Vyhovannia zhinky v umovah, ne prydatnyh do zhyttia. Roman [Twelve or Bringing up the woman in unsuitable to life conditions. A novel] / Iren Rozdobudko. – K. : Nora-Druk, 2012. – 272 s.
6. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин : [роман] / Ірен Роздобудько ; передм. Т. Вергелес. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 320 с.
Rozdobudko I. LSD. Litsei sluhnyanih druzhyn : [roman] [Lyceum of the obedient wives : [a novel] / Iren Rozdobudko : peredm. T. Vergheles. – Kharkiv : Knyzhkovyi Klub “Klub Simeinoho Dozvillia”, 2013. – 320 s.
7. Роздобудько І. Одного разу... : роман / Ірен Роздобудько ; передм. Л. Ворониної. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 224 с.
Rozdobudko I. Odnoho razu... : roman [Once upon a time... : roman] / Iren Rozdobudko : peredm. L. Voronynoi. – Kharkiv : Knyzhkovyi Klub “Klub Simeinoho Dozvillia”, 2014. – 224 s.
8. Селіванова О.О. Прецедентна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови) / О.О. Селіванова // Лінгвістична палітра. Філологічні студії / за заг. ред. Л.А. Лисиченко. – Харків, 2009. – С. 129–139.
Selivanova O.O. Pretsedentna motyvatsiia nominatyvnykh odynyts (na materalii ukrainskoi movy) [Case-motivation of the nominative units (based on the material of the Ukrainian language)] / O.O. Selivanova // Linghivistychna palitra. Filolohichni studii / za zah. red. L.A. Lysychenko. – Kharkiv, 2009. – S. 129–139.
9. Сереброва С.Б. Прецедентні феномени в дискурсі сучасних ЗМІ: проблема функціонування і реалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец : 10.02.01 «українська мова» / С.Б. Сереброва. – Дніпропетровськ, 2009. – 21 с.
Serebrova S.B. Pretsedentni fenomeni v dyskursi suchasnykh ZMI: problema funktsionuvannia i realizatsii : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets : 10.02.01 “ukrainska mova” [The precedent phenomena in the discourse of the modern mass media : abstract of dissertation for the degree of Candidate of Philology : speciality “the Ukrainian language”] / S.B. Serebrova. – Dnipropetrovsk, 2009. – 21 s.

Shevchuk Z.S. The precedent phenomena as the sign of the socialization of the linguistic identity of the woman (based on the Iren Rozdobudko's works)

The article is devoted to the analysis of the precedent phenomena as references which create contents, whose meaning express the direct and indirect relationship to the linguistic identity of the woman, her social role in the society; the range of estimates (positive and negative), depending on the used lingual tools and their implementation in the language material.

Keywords: anthropocentrism, precedent phenomena, allusion, reminiscence, play of words

Шевчук З.С. Прецедентные феномены как признак социализации лингвистической личности (на материале произведений текстов Ирен Роздобудько)

Статья посвящена анализу прецедентных феноменов как смыслообразующих ориентиров, значения которых выражает прямое и косвенное отношение к языковой личности женщины, ее социальной роли в обществе; спектр оценок (положительных и отрицательных) зависимо от использованных лингвальных средств и их реализации в языковом материале.

Ключевые слова: антропоцентризм, прецедентные феномены, аллюзия, реминисценция, языковая игра

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu